

RAPPORT

Instituut
voor de nationale
rekeningen

Aanvullende indicatoren naast het bbp

Februari 2020

**Federaal
Planbureau**

Economische analyses en vooruitzichten

**Instituut
voor de nationale
rekeningen**

Aanvullende indicatoren naast het bbp

Februari 2020

Belliardstraat 14-18
1040 Brussel

e-mail: contact@plan.be
<https://www.plan.be>

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut die beleidsrelevante studies en vooruitzichten maakt over economische, socio-economische en milieuvraagstukken. Daarnaast bestudeert het de integratie van die vraagstukken in een context van duurzame ontwikkeling. Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

De werkzaamheden van het FPB worden steeds gekenmerkt door een onafhankelijke benadering, transparantie en aandacht voor het algemeen welzijn. De kwaliteit van de gegevens, een wetenschappelijke methodologie en de empirische geldigheid van de analyses staan daarbij centraal. Tot slot zorgt het FPB voor een ruime verspreiding van de resultaten van zijn werkzaamheden en draagt zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

<https://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay

Wettelijk depot: D/2020/7433/2

Woord vooraf

De wet van 14 maart 2014 tot aanvulling van de wet van 21 december 1994 houdende sociale en diverse bepalingen met een set aanvullende indicatoren voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie geeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen de opdracht een set indicatoren over die vier aspecten uit te werken, die indicatoren te berekenen en jaarlijks te publiceren. Diezelfde wet van 14 maart 2014 vertrouwt de uitwerking van die set indicatoren toe aan het Federaal Planbureau.

Het INR heeft in februari 2016 een eerste versie van deze set indicatoren gepubliceerd. Het huidige rapport presenteert een vierde actualisering van deze set aanvullende indicatoren die, naargelang van de beschikbaarheid van de gegevens, betrekking heeft op de periode 1990-2018.

De voorzitter a.i. van de Raad van bestuur van het Instituut voor de Nationale Rekeningen

Regis Massant

Brussel, februari 2020

Inhoudstafel

1. Reikwijdte van het rapport.....	1
2. Wijzigingen in deze editie	4
3. Composiete indicatoren om het welzijn in België te meten	9
4. Evolutie van de indicatoren	29
5. Samenvatting en besluiten	190
6. Bijlagen.....	197

Bijbehorende publicatie

Een gegevensbank herneemt alle gegevens van de indicatoren van [hoofdstuk 4](#) en verschijnt als bijbehorende publicatie tegelijk met dit rapport over aanvullende indicatoren naast het bbp (www.indicators.be).

1. Reikwijdte van het rapport

De wet van 14 maart 2014 (zie [box 1](#), p. 3) vraagt een set aanvullende indicatoren uit te werken "voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie". Het gaat dus om de meting van het welzijn en van de ontwikkeling van de samenleving, evenals de mogelijkheid van de toekomstige generaties om dat welzijn en die ontwikkeling te behouden en te doen vooruitgaan.

Het bruto binnenlands product (bbp) is een nuttige indicator, maar volstaat niet om de ontwikkeling van de samenleving of het welzijn te meten. Andere indicatoren zijn noodzakelijk om de evoluties te meten in domeinen zoals gezondheid, werkomstandigheden en milieukwaliteit, en om verdelingsvraagstukken van die indicatoren te onderzoeken. Die evoluties bieden waardevolle inzichten in de ontwikkeling van de levenskwaliteit. Zij hebben ook directe en indirecte gevolgen voor de bbp-groei.

Bijgevolg publiceren het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) en het Federaal Planbureau (FPB) elk jaar sinds 2016 een rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* (INR/FPB, 2016, 2017, 2018a en 2019). Deze rapporten werden voorgesteld aan de Commissie voor het Bedrijfsleven, het Wetenschapsbeleid, het Onderwijs, de Nationale wetenschappelijke en culturele instellingen, de Middenstand en de Landbouw van de Kamer van volksvertegenwoordigers (Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2016, 2017, 2018 en 2019). Er wordt eveneens een samenvatting gepubliceerd in het *Jaarverslag van de Nationale Bank van België* (NBB, 2016, 2017, 2018 en 2019).

In september 2015 heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (VN) 17 duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen aangenomen tegen 2030 (in het Engels: *Sustainable development goals of SDG's*), die nader bepaald worden door 169 subdoelstellingen (*Targets*; UN, 2015). In het verlengde daarvan heeft de VN in maart 2016 een set van 232 indicatoren voorgesteld (en vervolledigd in maart 2017) om de vooruitgang naar die doelstellingen te volgen (UNSC, 2016, 2017, 2018 en 2019). De indicatoren voorgesteld in dit rapport zijn dan ook, sinds het rapport 2019, gerangschikt volgens de 17 SDG's.

Het Interfederaal Instituut voor de Statistiek (IIS) heeft een, door het FPB voorgezeten, werkgroep opgericht om geleidelijk een set indicatoren op te stellen voor de opvolging van de SDG's. Een lijst van ongeveer 140 mogelijke indicatoren werd opgesteld en 83 bestaande opvolgingsindicatoren worden, zoals de aanvullende indicatoren naast het bbp, voorgesteld op www.indicators.be. De 67 aanvullende indicatoren naast het bbp zijn bijna allen opgenomen in deze set opvolgingsindicatoren van de SDG's.

Het FPB publiceert, sinds het eind van de jaren negentig, indicatoren om de ontwikkeling van de samenleving te meten en evalueert regelmatig de vooruitgang van deze indicatoren in de richting van hun doelstellingen. De laatste balans van juni 2019 werd gepubliceerd in het *Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling* (TFDO, 2019). Deze laatste balans werd opgebouwd op basis van 51 indicatoren, gekozen uit de 83 SDG-opvolgingsindicatoren van het IIS, en is ook beschikbaar op www.indicators.be. Deze werkzaamheden van het FPB inzake indicatoren worden uitgevoerd in het kader van de

evaluatieopdracht die aan het FPB is toegewezen door de wet van 5 mei 1997 *betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling* (BS, 2014b).

Dit vijfde rapport over *Aanvullende indicatoren naast het bbp* bevat een actualisering van de gegevens en meerdere innovaties, beschreven in [hoofdstuk 2](#), in het bijzonder veranderingen in de indicatorenset ([paragraaf 2.1](#)) en het definiëren van indicatoren voor de houdbaarheid van het welzijn ([hoofdstuk 3](#)).

[Hoofdstuk 4](#) presenteert de indicatoren en hun evolutie, evenals opsplitsingen wanneer dat relevant en mogelijk is. [Hoofdstuk 5](#) sluit het rapport af met een overzicht van de evoluties van die aanvullende indicatoren naast het bbp.

Alle indicatoren in dit rapport en hun opsplitsingen zijn beschikbaar op de website www.indicators.be.

Box 1

De wet van 14 maart 2014 tot aanvulling van de wet van 21 december 1994 houdende sociale en diverse bepalingen met een set aanvullende indicatoren voor het meten van **levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie** (BS, 2014a) geeft aan het Federaal Planbureau (FPB) de opdracht een set indicatoren over die vier aspecten uit te werken, die indicatoren te berekenen en jaarlijks te publiceren.

De wet stelt dat "deze set aanvullende indicatoren moet voldoen aan de volgende principes:

- de aanvullende indicatoren worden ingedeeld in een zo beperkt mogelijk aantal categorieën of hoofdindicatoren;
- de indeling van de aanvullende indicatoren wordt gebaseerd op de indeling gehanteerd in het finale rapport Sponsorship Group on Measuring Progress, Well-being and Sustainable Development van het European Statistical System Committee;
- de selectie van indicatoren wordt in het bijzonder gebaseerd op de werkzaamheden "GDP and beyond" in het kader van de Europese Unie (Eurostat; Quality of Life). Deze selectie kan eventueel worden aangevuld met indicatoren die specifiek nuttig zijn voor de Federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten;
- de uitwerking van die aanvullende indicatoren gebeurt op basis van de participatie van de bevoegde overheidsdiensten en het Belgische middenveld en in overleg met de diensten van Eurostat en de OESO;
- voor elk van de geselecteerde indicatoren dient de set van indicatoren te worden weergegeven per inkomenscategorie van de bevolking. Hiertoe moet de bevolking onderverdeeld worden in voor de betreffende indicatoren relevante categorieën."

De wet bepaalt dat "de publicaties van de resultaten jaarlijks in een publieke zitting van de Kamer van volksvertegenwoordigers besproken" worden, die daarbij de evolutie van de resultaten en de methodologie zal evalueren. Ten slotte schrijft de wet voor dat de aanvullende indicatoren geïntegreerd moeten worden in de "bestaande publicaties van de gebruikelijke economische indicatoren". In dat verband stelt de wet uitdrukkelijk dat een samenvatting van de resultaten moet gepubliceerd worden in het jaarverslag van de Nationale Bank van België over de financiële en economische ontwikkelingen in binnen- en buitenland.

2. Wijzigingen in deze editie

De aanvullende indicatoren naast het bbp werden in 2016 gedefinieerd volgens de methodologie uit de *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development* (UNECE, 2014). Die methodologie biedt een referentiekader om indicatorensets te ontwikkelen, en structureert de indicatoren rond drie conceptuele dimensies en een lijst met thema's. De drie dimensies zijn gebaseerd op de definitie van een duurzame ontwikkeling (WCED, 1987) en onderscheiden het welzijn van de personen van de huidige generatie in België (de dimensie *Hier en nu*), de impact van België op het welzijn van de toekomstige generaties (de dimensie *Later*) en het welzijn van personen in andere landen (de dimensie *Elders*). Die drie dimensies worden behouden in dit rapport.

De thema's die werden gekozen bij de voorbereiding van het rapport van 2016 omvatten de menselijke, milieu- en economische componenten van ontwikkeling en om elk van die thema's te behandelen werden indicatoren geselecteerd. Sindsdien hebben de SDG's en de opvolgingsindicatoren van die SDG's op mondiaal niveau ingang gevonden als referentiekader om de ontwikkeling van de samenleving te meten, zoals ook gevraagd in de wet van 2014: "*het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie*".

Het geheel van aanvullende indicatoren naast het bbp wordt dus, vanaf het rapport 2019, gegroepeerd op basis van die 17 SDG's en van de drie dimensies van duurzame ontwikkeling ([tabel 1](#), p. 5). Dit maakt het mogelijk de ontwikkeling tussen landen gemakkelijk te vergelijken. Het versterkt ook de coherentie tussen de verschillende werkzaamheden rond de indicatoren in België, zowel op federaal als op regionaal niveau.

2.1. Aanpassingen aan de indicatoren

Er werden enkele aanpassingen aangebracht aan de set van indicatoren, met in deze editie 67 indicatoren.

- De indicator *nitraat in rivierwater* is vervangen door [nitraat in grondwater](#). Deze twee indicatoren zijn gericht op de kwaliteit van zoet water, maar de tweede wordt gebruikt bij de opbouw van de indicator *milieukapitaal* (zie [hoofdstuk 3](#)). De eerste blijft wel nog steeds beschikbaar op www.indicators.be.
- De indicator *huishoudelijk werk* is vervangen door de indicator [zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden](#), die hetzelfde onderwerp dekt, maar vaker geactualiseerd wordt.
- Twee indicatoren zijn hernoemd om ze meer in overeenstemming te brengen met de nationale boekhoudkundige classificatie (Eurostat, 2013). De vaste kapitaalgoederenvoorraad is de [fysieke kapitaalgoederenvoorraad](#) geworden en de bruto investeringen in de vaste kapitaalgoederenvoorraad zijn de [bruto investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad](#) geworden.

Bovendien wordt in dit rapport een opsplitsing volgens gewest toegevoegd voor 32 van de 67 indicatoren in deze set. In de toekomst zal deze set van indicatoren, opgesplitst volgens gewest, verder worden uitgebreid.

Tabel 1 Aanvullende indicatoren naast het bbp per thema - deel 1

SDG	Indicator	Dimensie		
		Hier en nu	Later	Elders
Geen armoede	1 Risico op armoede of sociale uitsluiting	X		
	2 Zeer lage werkintensiteit	X		
	3 Ernstige materiële ontbering	X		
	4 Leefloners	X		
	5 Overmatige schuldenlast van de gezinnen	X		
	6 Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen	X		
Geen honger	7 Obesitas bij volwassenen	X		
	8 Oppervlakte biologische landbouw		MIK	
	9 Landbouwpesticiden		MIK	
Goede gezondheid en welzijn	10 Levensverwachting	X	MEK	
	11 Levensverwachting in goede gezondheid	X	MEK	
	12 Ervaren gezondheid	X		
	13 Beperking in dagelijkse activiteiten	X		
	14 Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen	X		
	15 Langdurige ziekte of aandoening	X		
	16 Depressie	X		
	17 Tevredenheid met het leven	X		
	18 Vrije tijd	X		
	19 Verkeersdoden	X		
	20 Dagelijkse rokers		MEK	
Kwaliteitsonderwijs	21 Vroegtijdige schoolverlaters	X	MEK	
	22 Levenslang leren	X		
	23 Gediplomeerden van het hoger onderwijs	X	MEK	
Gendergelijkheid	24 Loonkloof tussen mannen en vrouwen	X		
	25 Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden	X		
	26 Vrouwelijke parlementsleden	X		
Schoon water en sanitair	27 Nitraat in grondwater		MIK	
	28 Waterverbruik		MIK	
Betaalbare en duurzame energie	29 Energieafhankelijkheid	X		
	30 Hernieuwbare energie		MIK	
	31 Primair energieverbruik		MIK	X
Waardig werk en economische groei	32 Langdurige arbeidsongeschiktheid	X		
	33 Consumptie van de huishoudens	X		
	34 Werkloosheidsgraad	X		
	35 Werkgelegenheidsgraad	X		
	36 Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen	X	MEK	

Tabel 1 Aanvullende indicatoren naast het bbp per thema - deel 2

SDG	Indicator	Dimensie			
		Hier en nu	Later	Elders	
Industrie, innovatie en infrastructuur	37	Vervoer van personen met de wagen		MIK	
	38	Vervoer van goederen over de weg		MIK	
	39	Verkeersopstoppingen	X		
	40	Fysiske kapitaalgoederenvoorraad		EK	
	41	Investeringen (bruto) in de fysiske kapitaalgoederenvoorraad		EK	
	42	Onderzoek en ontwikkeling		EK	
	43	Kenniskapitaalgoederenvoorraad		EK	
Ongelijkheid verminderen	44	Armoederisico	X		
	45	Inkomensongelijkheid: S80/S20	X		
Duurzame steden en gemeenschappen	46	Gebrekkige huisvesting	X		
	47	Blootstelling aan fijn stof	X	MIK	
	48	Uitstoot van stikstofoxiden	X		
Verantwoorde consumptie en productie	49	Binnenlands materiaalverbruik		MIK	X
	50	Gerecycleerd afval		MIK	
	51	Gemeentelijk afval		MIK	
Klimaatactie	52	Uitstoot van broeikasgassen		MIK	X
	53	Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS		MIK	X
	54	Slachtoffers van natuurrampen	X		
Leven in het water	55	Duurzame visvangst		MIK	
	56	Zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied		MIK	
Leven op het land	57	Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied		MIK	
	58	Populatie weidevogels		MIK	
	59	Bebouwde oppervlakte		MIK	
Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	60	Sociaal netwerk	X	SK	
	61	Gegeneraliseerd vertrouwen	X	SK	
	62	Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld	X		
	63	Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte	X		
Partnerschap om doelstellingen te bereiken	64	Vertrouwen in instellingen	X	SK	
	65	Officiële ontwikkelingshulp			X
	66	Internationale investeringspositie		EK	
	67	Overheidsschuld		EK	

Noot: MEK: menselijk kapitaal; SK: sociaal kapitaal; MIK: milieukapitaal; EK: economisch kapitaal.

Tabel 2 Aanvullende indicatoren die opgesplitst worden - deel 1

Indicator	Opsplitsingen										
	gewest	gestacht	leeftijd	opleiding	huishouden- type	activiteits- status	inkomen	duur	nationaliteit	materiaal-soort	aantal
1. Risico op armoede of sociale uitsluiting	r	w	r	r	r	w	r				7
2. Zeer lage werkintensiteit	r	w	r	r	r	w	r				7
3. Ernstige materiële ontbering	r	w	r	r	r	r	r				7
4. Leefloners	r										1
5. Overmatige schuldenlast van de gezinnen	r	w	w								3
6. Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen							r				1
7. Obesitas bij volwassenen	r	r		w			r				4
10. Levensverwachting	r	r									2
11. Levensverwachting in goede gezondheid		r									1
12. Ervaren gezondheid		r	r				r				3
13. Beperking in dagelijkse activiteiten		r	r				r				3
14. Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen	r	r									2
15. Langdurige ziekte of aandoening		r	r				r				3
16. Depressie	r	r		w			r				4
18. Vrije tijd	r	r		r							3
19. Verkeersdoden	r	r									2
20. Dagelijkse rokers	r	r	r	w			r				5
21. Vroegtijdige schoolverlaters	r	r									2
22. Levenslang leren	r	r		w							3
23. Gediplomeerden van het hoger onderwijs	r	r									2
25. Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden		r	r								2
26. Vrouwelijke parlementsleden	r										1
32. Langdurige arbeidsongeschiktheid	r	r	r								3
34. Werkloosheidsgraad	r	w	r	r				r			5
35. Werkgelegenheidsgraad	r	r	r	r					r		5
36. Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen	r	r		r							3
41. Investeringen (bruto) in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad	r										1
42. Onderzoek en ontwikkeling	r										1
44. Armoederisico	r	w	r	r	r	r					6
45. Inkomensongelijkheid: S80/S20	r										1
46. Gebrekkige huisvesting		r	r		r		r				4
48. Uitstoot van stikstofoxiden	r										1
49. Binnenlands materiaalverbruik									r		1
50. Gerecycleerd afval	r										1
51. Gemeentelijk afval	r										1
52. Uitstoot van broeikasgassen	r										1
53. Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS	r										1

Tabel 2 Aanvullende indicatoren die opgesplitst worden - deel 2

Indicator	Opsplitsingen										aantal
	gewest	geslacht	leeftijd	opleiding	huishouden-type	activiteits-status	inkomen	duur	nationaliteit	materialsoort	
57. Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied	r										1
58. Populatie weidevogels	r										1
59. Bebouwde oppervlakte	r										1
61. Gegeneraliseerd vertrouwen		r					r				2
62. Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld							r				1
63. Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte		r					r				2
64. Vertrouwen in instellingen		r					r				2
Aantal opsplitsingen	32	28	14	12	5	4	15	1	1	1	113

Noot: de opsplitsingen aangeduid met een "w" zijn opgenomen in de databank, maar worden niet beschreven in dit rapport, de opsplitsingen aangeduid met een "r" zijn opgenomen in de databank en in dit rapport.

2.2. Composiete indicatoren

De vorige rapporten hebben een composiete welzijnsindicator geïntroduceerd om de dimensie *Hier en nu* van duurzame ontwikkeling te meten (W_{HN} -indicator). Deze indicator is geactualiseerd, zowel voor België als geheel als voor 11 bevolkingscategorieën, opgesplitst naar geslacht, leeftijd of inkomen.

Dit rapport introduceert nieuwe composiete indicatoren om de dimensie *Later* te meten, namelijk de houdbaarheid van het welzijn. Zij worden in [hoofdstuk 3](#) gepresenteerd. Om deze problematiek zo goed mogelijk te dekken wordt, bij de constructie van deze samengestelde indicatoren, gebruikgemaakt van drie nieuwe indicatoren: *onvoldoende leesvaardigheid*, *atmosferische CO₂-concentratie* en *contact met vrienden en familie*. Deze drie indicatoren zijn niet opgenomen in dit rapport, maar zijn beschikbaar op www.indicators.be.

3. Composiete indicatoren om het welzijn in België te meten

3.1. Inleiding

In aanvulling op de indicatorenset van dit rapport heeft het FPB zijn onderzoek voortgezet om composiete indicatoren voor te stellen. Die indicatoren hebben het voordeel dat ze verschillende componenten van het welzijn en van de ontwikkeling van de samenleving samenvatten en de communicatie vereenvoudigen. Die onderzoekswerkzaamheden hebben tot doel tegemoet te komen aan de wet van 14 maart 2014 die vraagt "om de indicatoren in een zo beperkt mogelijk aantal categorieën of hoofdindicatoren in te delen". Ze vinden ook hun oorsprong in een verzoek van de Kamer om over dergelijke indicatoren te beschikken (Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 2016).

Het rapport van 2017 (INR/FPB, 2017) stelt voor om een composiete indicator op te stellen voor elk van de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: *Hier en nu*, *Later* en *Elders*. In 2018 stelde het FPB een composiete indicator voor om het welzijn voor de eerste dimensie te meten: de indicator *welzijn hier en nu* (W_{HN}) (INR/FPB, 2018a en Joskin, 2018). Die indicator werd opgesteld aan de hand van de resultaten van de statistische analyse van de determinanten van het welzijn specifiek voor België (Joskin, 2017). Hij meet de evolutie van het gemiddelde welzijn in België vanaf 2005.

Op basis van de vaststelling dat er binnen de Belgische bevolking grote ongelijkheden bestaan op het vlak van welzijn (Joskin, 2019), heeft het rapport van 2019 (INR/FPB, 2019) elf nieuwe composiete indicatoren voorgesteld om de evolutie van het huidige welzijn te meten voor vrouwen, mannen, vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en vijf inkomenscategorieën (inkomenskwintielen). Die indicatoren werden opgesteld volgens een identieke methode als de voor de W_{HN} -indicator gebruikte methode. Om de diversiteit weer te geven van de determinanten van het welzijn per bevolkingscategorie, verschillen de componenten en de respectievelijke weging ervan per indicator.

Na het bestuderen van de dimensie *Hier en nu* van duurzame ontwikkeling, heeft het FPB zijn onderzoek voortgezet om een composiete indicator voor de dimensie *Later* voor te stellen. Dit rapport maakt het dus mogelijk de evolutie van het welzijn van de huidige generaties (*Hier en nu*) te vergelijken met die van het welzijn van de toekomstige generaties¹ (*Later*). De duurzame ontwikkeling van een samenleving houdt in dat de behoeften van het heden (het welzijn *Hier en nu*) moeten vervuld worden zonder de capaciteit in het gedrang te brengen van de toekomstige generaties om hun eigen behoeften te vervullen (het welzijn *Later*).

[Paragraaf 3.2](#) actualiseert de composiete welzijnsindicatoren voor de dimensie *Hier en nu* en analyseert hun evolutie tussen 2005 en 2018. [Paragraaf 3.3](#) presenteert het methodologisch kader en de opbouw van de composiete indicatoren om de welzijnsdimensie *Later* in België te meten. [Paragraaf 3.4](#), ten slotte, bevat de belangrijkste lessen die getrokken kunnen worden uit de composiete indicatoren voor die twee dimensies van duurzame ontwikkeling.

---

¹ De term *toekomstige generaties* verwijst naar de generaties die in de toekomst *zullen leven*.

3.2. Het huidige welzijn

Door het actualiseringsproces dekt de set compositie welzijnsindicatoren voor de dimensie *Hier en nu* de periode van 2005 tot 2018. Het eerste punt (3.2.1) analyseert de evolutie van het gemiddelde welzijn in België aan de hand van de compositie indicator *welzijn hier en nu* (W_{HN}). Het tweede punt (3.2.2) herneemt de evolutie van het welzijn voor elf categorieën van de Belgische bevolking.

3.2.1. Evolutie van het gemiddelde welzijn in België

De compositie W_{HN} -welzijnsindicator meet de evolutie van het gemiddelde welzijn in België². De keuze van de indicatoren waaruit de compositie indicator bestaat en hun gewichten, steunen op de resultaten van de statistische analyse van de determinanten van het welzijn in België (Joskin, 2017). De W_{HN} -indicator bestaat uit zes indicatoren (zie tabel 3) die de vijf belangrijkste componenten van het welzijn in België meten, namelijk: gezondheid, levensstandaard, samenleving, werk en opleiding.

De gezondheidscomponent wordt gemeten op basis van de indicator *gezondheidstoestand*, die wordt berekend als het gemiddelde van de drie indicatoren van de minimum Europese gezondheidsmodule (Eurostat, 2017). Die indicator meet zowel de fysieke als de mentale gezondheid. Aangezien gezondheid de belangrijkste determinant van het welzijn in België is, krijgt die indicator een weging van 0,4 (zie tabel 3). De andere indicatoren krijgen wegingen van 0,04 (indicator *werkloosheidsgraad*) tot 0,19 (indicator *ernstige materiële ontbering*). Die wegingen liggen vast in de tijd en de som ervan is gelijk aan 1. Een stijging van de indicatoren stemt overeen met een verbetering van het welzijn. Aangezien de meeteenheden van de indicatoren niet identiek zijn, werden deze aangepast³. Elke indicator wordt daarna vermenigvuldigd met zijn weging, waarbij de som van het geheel de W_{HN} -indicator vormt.

Tabel 3 Componenten van de indicator *welzijn hier en nu* (W_{HN})

Componenten van het welzijn	Indicatoren	Beschrijving van de indicatoren	Wegingen van de indicatoren
Gezondheid	Ervaren gezondheid	Aandeel van de bevolking met een gemiddelde, goede of zeer goede gezondheid	Indicator Gezondheidstoestand
	Beperking in dagelijkse activiteiten	Aandeel van de bevolking met een beperking in dagelijkse activiteiten	
	Langdurige ziekte of aandoening	Aandeel van de bevolking met een langdurige ziekte of aandoening	
Levensstandaard	Ernstige materiële ontbering	Aandeel van de bevolking dat zich in een situatie van ernstige materiële ontbering bevindt	0,19
Samenleving	Sociaal netwerk	Aandeel van de bevolking dat op de steun van een naaste kan rekenen	0,15
Werk	Langdurige arbeidsongeschiktheid	Aandeel van de langdurig arbeidsongeschikte werknemers (meer dan een jaar)	0,13
	Werkloosheidsgraad	Aandeel van de werkloze beroepsbevolking	0,04
Opleiding	Vroegtijdige schoolverlaters	Aandeel 18-24-jarige schoolverlaters	0,09

Bronnen: berekeningen FPB op basis van de gegevens van de EU-SILC-enquête van 2013 (Statistics Belgium, 2019).

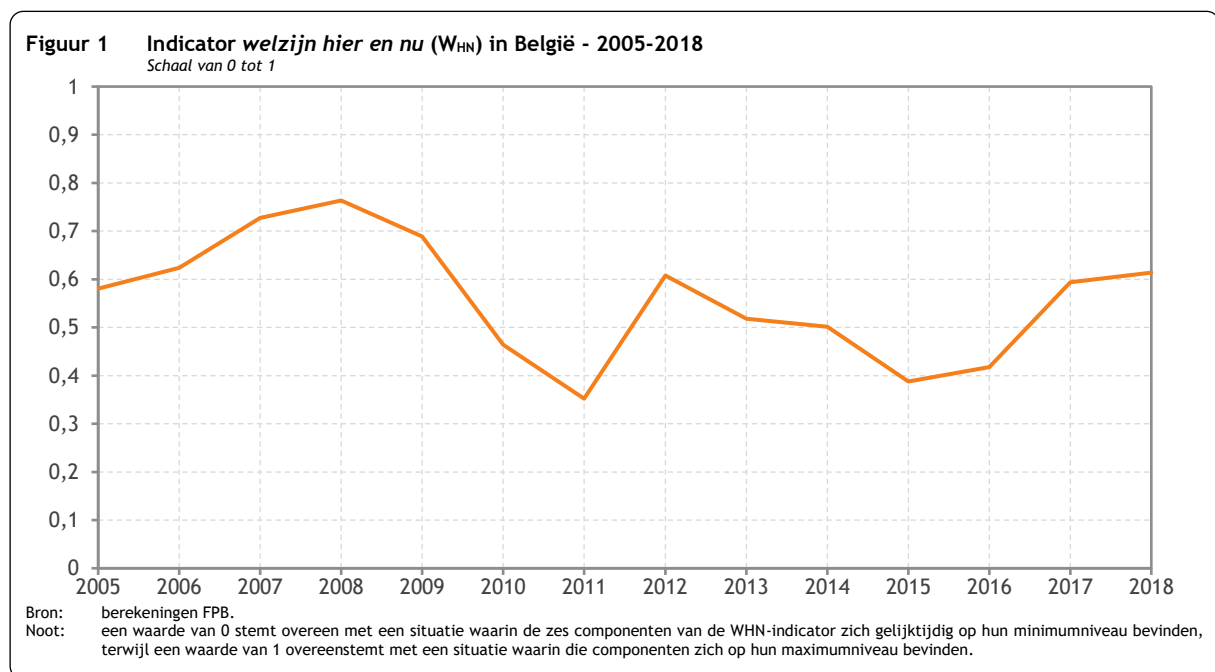
Rekening houdend met de methode om de W_{HN} -indicator op stellen, schommelt die tussen 0 en 1. Een waarde van 0 stemt overeen met een situatie waarin de zes componenten zich gelijktijdig op hun

² Een in februari 2018 gepubliceerde *Working Paper* van het FPB (Joskin, 2018) geeft een volledige beschrijving van de indicator en de methodologie op basis waarvan de indicator is opgebouwd.

³ De indicatoren werden genormaliseerd tussen 0 en 1, waar 0 en 1 respectievelijk de waargenomen minimum- en maximumwaarde vertegenwoordigen voor elke indicator over de periode 2005-2018.

minimumniveau bevinden, terwijl een waarde van 1 overeenstemt met een situatie waarin die componenten zich gelijktijdig op hun maximumniveau bevinden. De beschikbare gegevens maken het mogelijk om de evolutie van het welzijn in België over de periode 2005-2018 te meten.

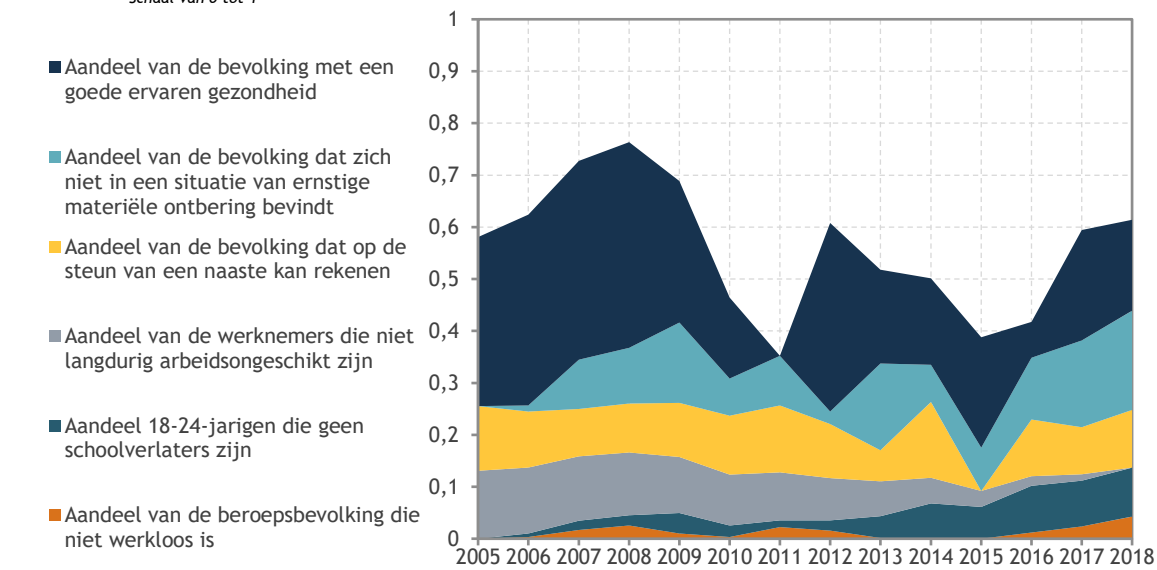
De W_{HN} -indicator toont dat het gemiddelde welzijn van de Belgen in 2018 vrijwel gelijk is aan dat in 2005 (zie [figuur 1](#)). Dat welzijn is het hoogst in 2008. Vanaf 2008, het jaar waarin de financieel-economische crisis uitbreekt, daalt het gemiddelde welzijn gevoelig en bereikt zijn laagste niveau in 2011. Na een stijging in 2012 daalt de indicator opnieuw en bereikt hij in 2015 een niveau dat dicht aanleunt bij het minimum van 2011. Sinds 2015 stijgt het welzijn van de Belgen, maar het blijft nog onder het niveau van vóór de crisis. Tussen 2017 en 2018 is het gemiddelde welzijn stabiel gebleven. Uit de statistische analyse van de W_{HN} -indicator over de periode 2005-2018 blijkt dat de evolutie van het gemiddelde welzijn van de Belgen geen statistisch significante opwaartse of neerwaartse trend vertoont⁴.

De opsplitsing van de indicator maakt het mogelijk de evolutie van zijn zes componenten te analyseren (zie [figuur 2](#)). Tussen 2005 en 2018 is de indicator *gezondheidstoestand* van de Belgen globaal verslechterd, met een minimum in 2011. Sinds 2011 is deze toestand verbeterd, maar het niveau van voor het jaar van de financieel-economische crisis wordt niet meer gehaald. De resultaten van de laatste gezondheidsenquête in België wijzen op een afname van de levenskwaliteit als gevolg van de gezondheid (Charafeddine *et al.*, 2019). Dat is vooral te wijten aan de toename van het aantal mensen dat melding maakt van een zekere pijn/hinder (van 50,1% tot 56,2% tussen 2013 en 2018) en een zekere angst/depressie (van 26,6% tot 31,5% tussen 2013 en 2018). Die vaststelling wordt ook gedeeld door de OESO in haar laatste rapport *Health at a Glance 2019: OECD Indicators* (OECD, 2019).

⁴ Om de statistische significantie van de evolutie van de indicator te meten, werd de rangcorrelatiecoëfficiënt van Spearman (tussen de indicator en een tijdstrend) berekend met een foutmarge van 5%.

Figuur 2 Opsplitsing van de indicator *welzijn hier en nu* (W_{HN}) - 2005-2018
Schaal van 0 tot 1

Bron: berekeningen FPB.
Noot: gezondheid is de belangrijkste determinant van het welzijn in België. Van de zes indicatoren heeft de gezondheidsindicator (bovenaan in donkerblauw in de figuur) dus de hoogste weging: 0,4. Die indicator is gelijk aan 0 wanneer hij zijn minimumwaarde bereikt over de periode 2005-2018 en 0,4 wanneer hij zijn maximumwaarde bereikt (1 vermenigvuldigd met 0,4). De indicator stijgt tussen 2005 en 2008 en daalt vervolgens in 2008 op het moment dat de financieel-economische crisis uitbreekt. Die daling wijst dus op een achteruitgang van de gemiddelde gezondheidstoestand in België. In 2011 bereikt die indicator zijn laagste niveau. Hoewel de indicator in de daaropvolgende jaren globaal is gestegen, bereikt hij niet meer het niveau van vóór de crisis.

Ook op het vlak van gezondheid is het aandeel van de langdurig arbeidsongeschikten (indicator [langdurige arbeidsongeschiktheid](#)) voortdurend toegenomen sinds 2005. Omgekeerd is de evolutie van de socio-economische indicatoren tussen 2005 en 2018 gunstig: minder mensen zijn werkloos (indicator [werkloosheidsgraad](#)) of hebben geen toegang tot de gangbaar beschouwde levensstandaard (indicator [ernstige materiële ontbering](#)) en er zijn minder jongeren die de school vroegtijdig verlaten (indicator [vroegtijdige schoolverlaters](#)).

Tussen 2005 en 2018 werd de achteruitgang van de component gezondheid van het welzijn dus gecompenseerd door de verbetering van zijn socio-economische componenten. Merk hierbij op dat de indicator [sociaal netwerk](#) vrij stabiel is gebleven in de tijd.

3.2.2. Evolutie van het welzijn voor elf bevolkingscategorieën in België

De W_{HN} -indicator meet de evolutie van het gemiddelde welzijn in België. Op basis van de vaststelling dat er binnen de Belgische bevolking grote ongelijkheden bestaan op het vlak van welzijn (Joskin, 2019), werd die indicator aangevuld door elf compositie welzijnsindicatoren. Die indicatoren meten de evolutie van het welzijn voor vrouwen, mannen, vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en vijf inkomenscategorieën (inkomenskwintielen). Ze werden opgesteld volgens een identieke methode aan de voor de W_{HN} -indicator gebruikte methode. De componenten van de indicatoren en hun respectievelijke weging vloeien voort uit de resultaten van de statistische analyse van de determinanten van het welzijn, specifiek voor elk van de elf bovenvermelde categorieën. Daaruit blijkt dat de belangrijkste determinanten van het welzijn verschillen volgens de categorie. Als de determinanten dezelfde zijn, is het hun respectievelijke weging die verandert. Voor alle geanalyseerde categorieën blijft *gezondheid* evenwel de belangrijkste determinant van het welzijn. Naast gezondheid is

alleen de welzijnscomponent *samenleving* een determinant van het welzijn voor alle geanalyseerde bevolkingscategorieën. Bijgevolg worden alleen de indicatoren *gezondheidstoestand* en [sociaal netwerk](#) opgenomen in de elf composiete indicatoren (zie [tabel 4](#)). Omgekeerd worden de indicatoren [werkloosheidsgraad](#) en [vroegtijdige schoolverlaters](#) slechts opgenomen in twee composiete welzijnsindicatoren.

Tabel 4 Samenstelling van de composiete welzijnsindicatoren voor verschillende categorieën van de Belgische bevolking

Indicatoren	Vrouwen	Mannen	< 25 jaar	25-49-jarigen	50-64-jarigen	65-plussers	IK1	IK2	IK3	IK4	IK5
Gezondheidstoestand	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ernstige materiële ontbering	X	X	X	X	X	-	X	X	X	X	-
Langdurige arbeidsongeschiktheid	X	X	X	X	X	-	-	-	X	X	-
Werkloosheidsgraad	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-
Vroegtijdige schoolverlaters	X	-	X	-	-	-	-	X	-	-	-
Sociaal netwerk	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

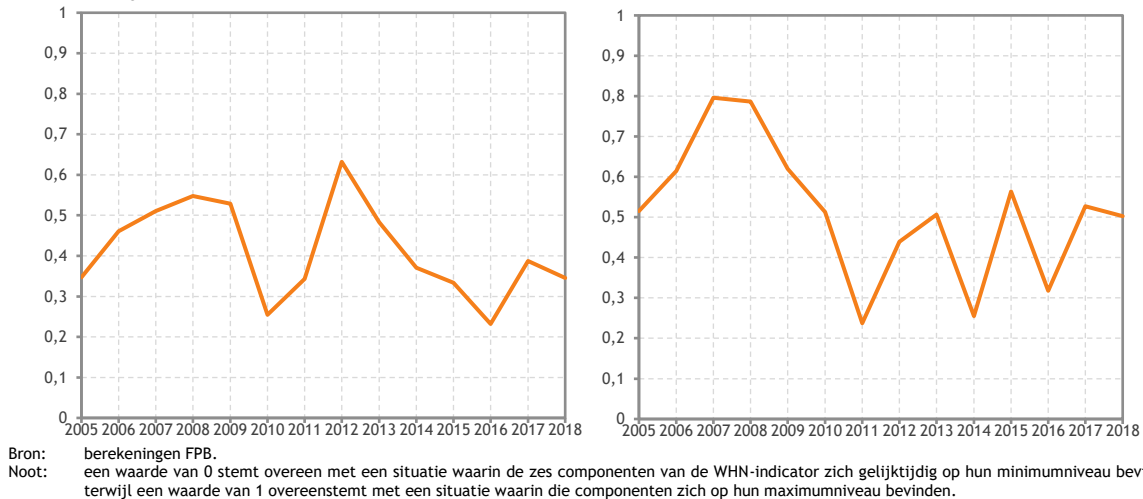
Bron: FPB.

Noot: een kruis geeft aan dat de indicator is opgenomen in de composiete welzijnsindicator. De afkortingen IK1 tot IK5 staan voor de inkomenskwintielen.

Omdat de componenten van de composiete indicatoren verschillen van de ene bevolkingscategorie tot de andere, is het niet mogelijk om hun evolutie rechtstreeks te vergelijken. Het is enkel mogelijk om de trend van hun evoluties (stijgend of dalend) te vergelijken. De statistische significantie van deze trends wordt gemeten met de rangcorrelatiecoëfficiënt van Spearman (met een foutmarge van 5%) tussen de indicator en een tijdstrend.

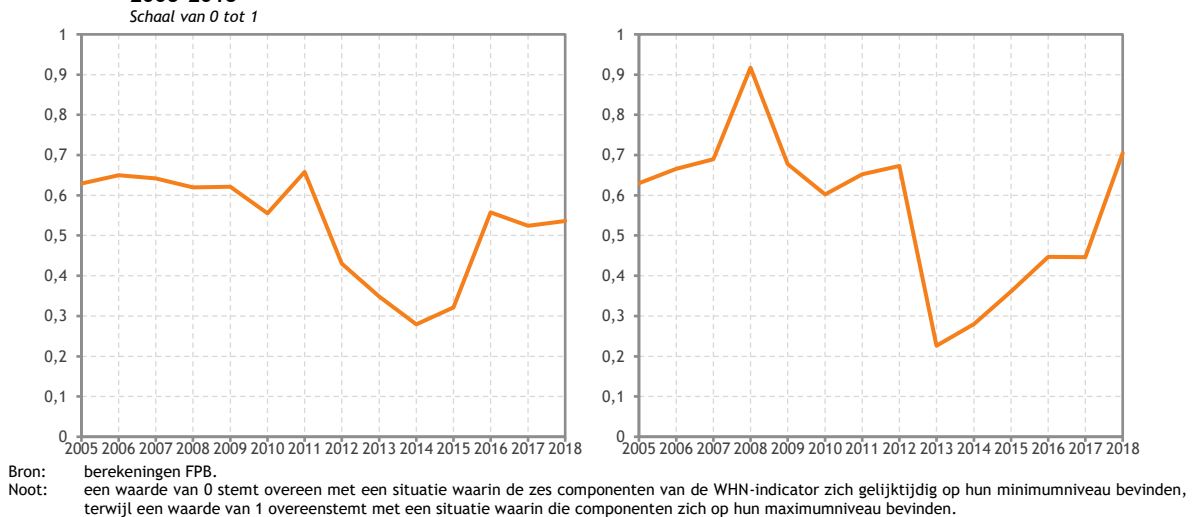
[Figuur 3](#) toont de composiete welzijnsindicatoren voor vrouwen en mannen. Die indicatoren stijgen tot in 2008, het jaar waarin de financieel-economische crisis uitbreekt, en dalen nadien significant. De impact van de crisis op het welzijn lijkt echter meer uitgesproken geweest te zijn voor mannen. Voor deze twee categorieën ligt het niveau van de indicator in 2018 dicht bij het niveau van 2005. In de periode 2005-2018 is er geen statistisch significante trend in de evolutie van het welzijn voor deze twee bevolkingscategorieën.

Figuur 3 Composiete welzijnsindicatoren voor vrouwen (links) en mannen (rechts) in België - 2005-2018
Schaal van 0 tot 1

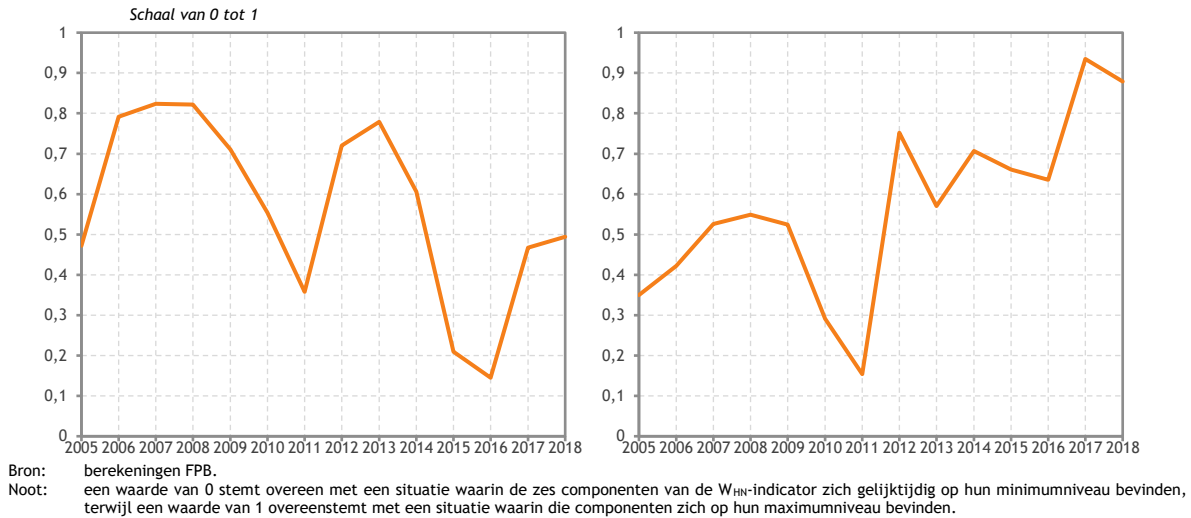

De evolutie van het welzijn van de vier geanalyseerde leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) toont dat er grote verschillen zijn (zie [figuur 4](#) en [figuur 5](#)). Hoewel de financieel-economische crisis een impact heeft gehad op alle indicatoren, is alleen de welzijnsindicator voor de 65-plussers daarna gevoelig verbeterd en bereikt die in 2018 een significant hoger niveau dan in 2005. Voor de andere drie categorieën is de waargenomen daling van het welzijn na de crisis hardnekkiger geweest en pas in 2018 komt het welzijn opnieuw in de buurt van het niveau van 2005. Over de volledige periode daalt de trend voor de 16-24-jarigen en de 50-64-jarigen, terwijl hij stijgt voor de 65-plussers. Die trends zijn statistisch significant. Voor de 25-49-jarigen tekent er zich geen trend af.

Figuur 4 Composiete welzijnsindicatoren voor de min-25-jarigen (links) en de 25-49-jarigen (rechts) in België - 2005-2018
Schaal van 0 tot 1

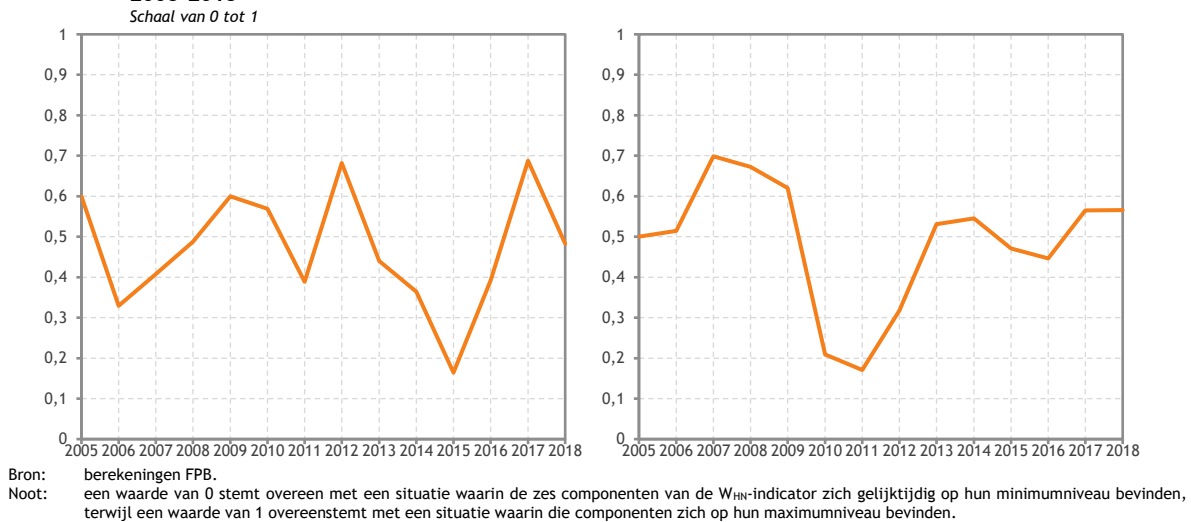

Figuur 5 Composiete welzijnsindicatoren voor de 50-64-jarigen (links) en de 65-plussers (rechts) in België - 2005-2018

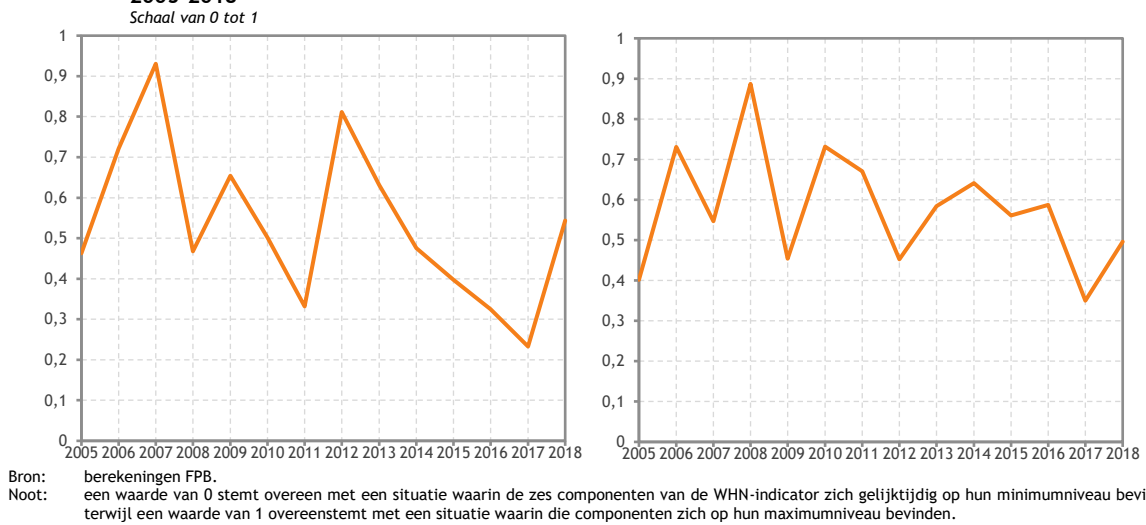

Wanneer de Belgen in vijf inkomenscategorieën worden ingedeeld, lijkt de impact van de crisis meer uitgesproken te zijn voor personen in het tweede en derde inkomenskwintiel (zie [figuur 6](#) tot [figuur 8](#)). Voor alle kwintielen staan de welzijnsindicatoren op hun laagste niveau na 2008 en ligt het niveau van 2018 dicht bij dat van 2005. Uit de statistische berekeningen blijkt dat er zich geen statistisch significante trend aftekent in de evolutie van de vijf indicatoren over de periode 2005-2018.

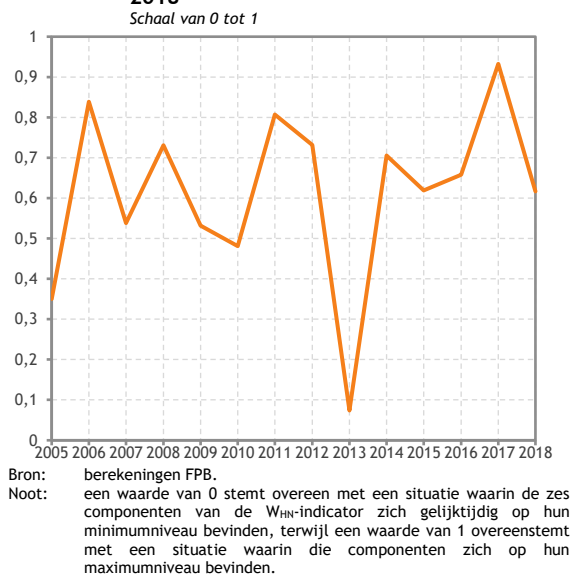
Figuur 6 Composiete welzijnsindicatoren van het eerste (links) en tweede (rechts) inkomenskwintiel in België - 2005-2018

Figuur 7 Composiete welzijnsindicatoren van het derde (links) en vierde (rechts) inkomenskwintiel in België - 2005-2018

Figuur 8 Composiete welzijnsindicatoren van het vijfde inkomenskwintiel in België - 2005-2018

3.3. Het welzijn van de toekomstige generaties

Na het voorstellen van nieuwe composiete indicatoren om het huidige welzijn in België te meten (dimensie *Hier en nu* van duurzame ontwikkeling), heeft het FPB zich gebogen over de vraag hoe de houdbaarheid van het welzijn kan worden gemeten (dimensie *Later*).

Om deze laatste dimensie te meten, werd in het eerste rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* (INR/FPB, 2016) een benadering voorgesteld die de evolutie opvolgt van de voorraad van bepaalde hulpbronnen, nodig voor het welzijn van de toekomstige generaties. Die benadering wordt hier de kapitaalbenadering genoemd. Er worden vier kapitalen onderscheiden: menselijk, sociaal, milieu- en economisch kapitaal.

Deze paragraaf presenteert de in dit rapport gehanteerde kapitaalbenadering ([punt 3.3.1](#)) en bespreekt de keuze van de indicatoren voor elk van deze kapitalen ([punt 3.3.2](#)). [Punt 3.3.3](#) beschrijft de gehanteerde methodologie om de compositie indicatoren op te stellen en analyseert hun evolutie in de tijd. Een *Working Paper* (Joskin, 2020) gaat dieper in op de opbouw van deze compositie indicatoren.

3.3.1. De houdbaarheid van het welzijn meten via de kapitaalgoederenvoorraad

Het Brundtland-rapport (WCED, 1987) definieert duurzame ontwikkeling als de mogelijkheid om tegemoet te komen "*aan de noden van het heden zonder de behoeftevoorziening van de toekomstige generaties in het gedrang te brengen*". De houdbaarheid van het welzijn (dat hier via de dimensie *Later* aan bod komt) doet dus de vraag rijzen of "*het huidige welzijnsniveau ten minste kan worden gehandhaafd voor toekomstige perioden of generaties*" (Stiglitz *et al.*, 2009, p. 67). Er is hier dus sprake van het beginsel van intergenerationele billijkheid uit de Verklaring van Rio van 1992 (UN, 1992). Een samenleving ontwikkelt zich op een duurzame manier als zij aan de toekomstige generaties de mogelijkheid geeft om een welzijnsniveau te ontwikkelen dat ten minste gelijk is aan het huidige niveau.

In tegenstelling tot het huidige welzijn kan het toekomstige welzijn niet worden waargenomen. Het conceptueel kader in de rapporten *Aanvullende indicatoren naast het bbp* bestaat erin de evolutie van de voorraad te meten van hulpbronnen nodig voor het welzijn van de toekomstige generaties (INR/FPB, 2016). Dat kader wordt kapitaalbenadering genoemd en het wordt onder andere gebruikt in het rapport van de Stiglitz, Sen en Fitoussi-commissie (Stiglitz *et al.*, 2009), het rapport *Conference of European Statisticians recommendations on Measuring Sustainable Development* (UNECE, 2014), het project *How's life?* van de OESO (OECD, 2011) en het jaarlijks in Nederland gepubliceerde rapport *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals* (CBS, 2019).

Dat conceptueel kader berust op het idee dat "*het welzijn van de toekomstige generaties [...] zal afhangen van de hulpbronnen die we achterlaten*" (Stiglitz *et al.*, 2009, p. 67) en dat bepaalde van die hulpbronnen "*noodzakelijk zijn om het menselijk welzijn in de tijd te handhaven*" (UNECE, 2014, p. 6). Dat kader preciseert niet hoe dat welzijn kan worden bereikt en geeft evenmin de elementen waaruit het is samengesteld, maar benadrukt dat bepaalde hulpbronnen nodig zijn om de toekomstige generaties de mogelijkheid te bieden een welzijnsniveau te bereiken gelijk aan het huidige niveau. Deze hulpbronnen beperken zich niet alleen tot de materiële hulpbronnen (machines, uitrusting, infrastructuur...), maar omvatten ook het onderwijs, de milieukwaliteit, de kwaliteit van de sociale relaties of van de instellingen.

Er worden doorgaans vier kapitalen in deze benadering gebruikt: menselijk, sociaal, milieu- en economisch kapitaal (UNECE, 2014; Stiglitz *et al.*, 2009). De volgende punten definiëren elk van deze kapitalen en benadrukken het belang ervan voor het huidige welzijn. Ze worden vervolgens onderverdeeld in verschillende categorieën, subkapitalen genoemd, die dit rapport verder zal gebruiken.

a. Menselijk kapitaal

De OESO definieert menselijk kapitaal als volgt: "*de individuele kennis, vaardigheden, bekwaamheden en kenmerken die de creatie van persoonlijk, sociaal en economisch welzijn vergemakkelijken*" (OECD, 2001). Deze

omschrijving is dus ruimer dan de economische definitie van menselijk kapitaal als bijdrage tot de economische productie en dus tot het bbp.

Het menselijk kapitaal levert veel voordelen op, waaronder de verbetering van de arbeidsinkomsten, van de inzetbaarheid of van de gezondheid op individueel niveau (OECD, 2001, p. 18). Uit de werkzaamheden van het FPB blijkt ook dat het opleidingsniveau een determinant van het welzijn van de Belgen is (Joskin, 2017). De voordelen zijn niet enkel individueel; landen met een hoger menselijk kapitaal hebben inderdaad een beter presterende economie. Volgens de resultaten van de PISA-enquête (*Programme for International Student Assessment*) bedroeg de gemiddelde score van de Belgische leerlingen ongeveer 300 punten in 2018⁵. Een OESO-rapport beschouwt dat een stijging van deze score in België met ongeveer 30 punten op lange termijn zou leiden tot een jaarlijkse bbp-groei van ongeveer 0,6 procentpunt (OECD, 2010).

De werkzaamheden rond menselijk kapitaal maken doorgaans een onderscheid tussen de vaardigheden en bekwaamheden enerzijds en gezondheid anderzijds (UNECE, 2014). Dit onderscheid werd al gemaakt doorheen de thema's gebruikt in het eerste rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* (INR/FPB, 2016). In het vervolg van dit rapport worden twee categorieën van menselijk kapitaal gebruikt: het subkapitaal *opleiding*, dat de vaardigheden en bekwaamheden omvat, en het subkapitaal *gezondheid*.

b. Sociaal kapitaal

Het sociaal kapitaal gaat niet over personen, maar over de kwaliteit van hun relaties. Zoals vermeld in het rapport *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital* is er geen eenduidige definitie van sociaal kapitaal (OECD, 2001, p. 40). Dit concept omvat een reeks waarden en normen die tot het welzijn bijdragen (Stiglitz *et al.*, 2018a, p. 286). Uit de door het FPB uitgevoerde analyse van de determinanten van het welzijn blijkt dat de kwaliteit van de samenleving een sleuteldeterminant van het welzijn van de Belgen is (Joskin, 2017, p. 36). Een groter vertrouwen van de Belgen in anderen en in de instellingen heeft een positieve impact op hun welzijn. Maar het zijn vooral de relaties met naasten die belangrijk zijn in België, namelijk iemand hebben om in vertrouwen te nemen of hulp aan te vragen.

Naar analogie met door de OESO gepubliceerde werkzaamheden over het sociaal kapitaal (Scrivens en Smith, 2013) worden in het vervolg van dit rapport twee categorieën gebruikt: het sociaal kapitaal gemeten op individueel niveau (*individuen*) en dat gemeten op het niveau van de gemeenschap (*gemeenschap*).

c. Milieukapitaal

Het *Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2000-2004* beschrijft het milieukapitaal als het kapitaal dat de natuurlijke hulpbronnen (water, atmosfeer, land en ook mineralen en metaalertsen) en het geheel van alle levende soorten (micro-organismen, zwammen, planten en dieren) omvat (TFDO, 2005, p. 5).

---

⁵ Gemiddelde score voor wetenschappen, lezen en wiskunde.

Deze omschrijving is ruimer dan de definitie die in het Systeem van milieu-economische rekeningen (SMER) van de VN wordt voorgesteld en die de natuurlijke hulpbronnen, de in cultuur gebrachte biologische hulpbronnen en de grond omvat (UN *et al.*, 2014, p. xi). De in dit rapport gebruikte definitie is toegespitst op de belangrijkste natuurlijke hulpbronnen en de biologische diversiteit (of biodiversiteit) zonder echter een complex systeem te ontwikkelen waarin deze elementen met elkaar verbonden zouden zijn. Dergelijke met elkaar verbonden systemen zijn in ontwikkeling op nationaal of internationaal vlak, onder andere via het SMER of de *Common International Classification of Ecosystem Services* (CICES) ontwikkeld door het Europees Milieuagentschap (Maes *et al.*, 2013). Die werkzaamheden zijn momenteel nog niet voldoende gevorderd om in dit rapport te worden gebruikt.

Op basis van de hierboven door het FPB voorgestelde definitie kan het milieukapitaal worden onderverdeeld in vier categorieën: atmosfeer, water, land en biodiversiteit. Die categorieën leunen dicht aan bij de categorieën uit het rapport *Conference of European Statisticians recommendations on Measuring Sustainable Development* (UNECE, 2014). Om deze categorieën gemakkelijker te begrijpen, is de term atmosfeer die in de definitie van milieukapitaal van het FPB wordt gebruikt, vervangen door een meer algemene term lucht. Bovendien worden mineralen en metaalertsen niet gebruikt als categorie van het milieukapitaal in het vervolg van dit document. Deze keuze vloeit voort uit het feit dat de in België verbruikte mineralen en ertsen hoofdzakelijk worden ingevoerd en dat hun winning op het grondgebied hoofdzakelijk beperkt is tot zand en grind (INR/FPB, 2018b). Hoewel ze niet zijn opgenomen in het milieukapitaal, worden de mineralen en metaalertsen niettemin opgevolgd door de indicator *binnenlands materiaalverbruik* in de indicatorenset van dit rapport.

d. Economisch kapitaal

Van de vier kapitalen, is het economisch kapitaal het kapitaal met de meest ontwikkelde meting op methodologisch vlak. Er bestaat een internationale consensus over de boekhoudkundige normen die zijn vastgelegd via het *Systeem van de nationale rekeningen* (OECD, 2009). Dat beschrijft het economisch kapitaal als de som van alle economische activa van een land. Een economisch actief is "*een waardeobject waarvan het bezit of gebruik gedurende een bepaalde tijd de economische eigenaar baten oplevert. Het is een middel om waarde mee te nemen van de ene verslagperiode naar de volgende*" (Eurostat, 2013, p.170).

Het economisch kapitaal beperkt zich niet tot het meten van de productiemiddelen die in een economie ter beschikking worden gesteld (machines, gereedschap, gebouwen enz.), maar meet ook bestaande infrastructuur (wegen, waterwegen, spoorwegen enz.), immateriële activa (zoals octrooien of uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling) en financiële activa (schulden, spaargelden, levensverzekeringen enz.) voor gezinnen, ondernemingen en de openbare sector.

Het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* van 2016 (INR/FPB, 2016) maakt een onderscheid tussen drie categorieën van economisch kapitaal: fysiek kapitaal, kenniskapitaal en financieel kapitaal. Die categorieën stemmen overeen met door de Europese statistici voorgestelde categorieën (UNECE, 2014) en worden opgenomen in het vervolg van dit rapport.

3.3.2. Welke indicatoren om de kapitaalvoorraden te meten?

Het vorige punt definieert het conceptuele kader dat wordt gebruikt om de houdbaarheid van het welzijn te meten, namelijk de dimensie *Later* van duurzame ontwikkeling: de kapitaalbenadering. Deze benadering onderscheidt vier kapitalen (menselijk, sociaal, milieu- en economisch kapitaal), die op hun beurt zijn onderverdeeld in verschillende categorieën, subkapitalen genoemd (zie [3.3.1](#)). Dit punt stelt de indicatoren voor die worden gebruikt om deze subkapitalen te meten.

In overeenstemming met de kapitaalbenadering moeten de indicatoren zowel de kwantiteit als de kwaliteit omvatten van de hulpbronnen, nodig voor de toekomstige generaties. Volgens de aanbevelingen van het Stiglitz-Sen-Fitoussi-rapport moeten die indicatoren geïnterpreteerd kunnen worden als *"veranderingen in de 'voorraden' die van belang zijn voor de bepaling van het menselijk welzijn"* (Stiglitz *et al.*, 2009, p. 85). In deze benadering wordt de kwestie van de houdbaarheid aan de orde gesteld doorheen het *"gelijktijdig in stand houden of vergroten van meerdere 'voorraden': niet alleen de hoeveelheden en kwaliteiten van de natuurlijke hulpbronnen, maar ook van het menselijk, sociaal en fysiek kapitaal"* (Stiglitz *et al.*, 2009, p. 85-86).

In een benadering van duurzame ontwikkeling moeten de kapitaalindicatoren grootheden meten die gerelateerd zijn aan personen. Het menselijk en sociaal kapitaal zijn per definitie toegespitst op personen. Het milieukapitaal meet de toestand van het milieu waar de personen in leven. Het economisch kapitaal gemeten in euro wordt gerelateerd aan het aantal inwoners. Deze benadering is in overeenstemming met de besluiten van het Stiglitz-Sen-Fitoussi-rapport, waarin wordt aanbevolen het gebruik van monetaire indicatoren te beperken tot de economische component van houdbaarheid (Stiglitz *et al.*, 2009, p. 86).

De indicatorenset van dit rapport stelt 34 indicatoren voor om de dimensie *Later* van duurzame ontwikkeling te meten (zie [tabel 1](#), p. 5). Deze indicatoren krijgen voorrang. Wanneer echter geen van deze indicatoren bevredigend is, zullen andere indicatoren worden geselecteerd volgens de in het rapport van 2016 beschreven methode (INR/FPB, 2016, p. 20-21). Die methode steunt op kwaliteitscriteria zoals voorgesteld door het *European Statistical System Committee* (ESSC, 2011, p. 15) en door de OESO (OECD, 2011a, p. 22).

a. Menselijk kapitaal

Er worden hier twee subkapitalen onderscheiden: *opleiding* en *gezondheid*.

Voor het subkapitaal *opleiding* wordt de indicator [gediplomeerden van het hoger onderwijs](#) uit de indicatorenset gebruikt. Die laatste wordt over het algemeen gebruikt voor het meten van het menselijk kapitaal (UNECE, 2014; CBS, 2019). Hij geeft echter geen informatie over de kwaliteit van het onderwijs. Daartoe werd een andere indicator genomen uit de PISA-enquête (*Programme for International Student Assessment*) van de OESO: *onvoldoende leesvaardigheid*⁶. Deze indicator is afkomstig van de set van opvolgingsindicatoren van de SDG's die het FPB in 2019 heeft gepubliceerd (TFDO, 2019).

---

⁶ De PISA-enquête definieert leesvaardigheid als het vermogen van de leerling om schriftelijke informatie te gebruiken in alledaagse situaties, wat inhoudt dat hij/zij in staat moet zijn om teksten te begrijpen en te gebruiken om een persoonlijk doel te bereiken, kennis en potentieel te ontwikkelen en deel te nemen aan het maatschappelijk leven.

Het subkapitaal *gezondheid* wordt gemeten door de indicator [levensverwachting in goede gezondheid](#). Deze indicator, ook opgenomen in de indicatorenset van dit rapport, heeft het voordeel dat hij een kwantitatief (levensjaren) en kwalitatief aspect (in goede gezondheid) van gezondheid combineert. Net zoals de vorige indicator, wordt hij over het algemeen gebruikt voor het meten van het menselijk kapitaal (UNECE, 2014; CBS, 2019).

Er worden dus drie indicatoren gebruikt om het menselijk kapitaal te meten, twee voor het subkapitaal *opleiding* en een voor *gezondheid*. Die indicatoren zijn beschikbaar over de periode 2005-2017.

b. Sociaal kapitaal

Er worden hier twee subkapitalen gebruikt om de relaties met naasten (*individuen*) te onderscheiden van die met personen in het algemeen en met instellingen (*gemeenschap*).

Voor het subkapitaal *individuen* wordt de indicator [sociaal netwerk](#) gebruikt uit de indicatorenset van dit rapport. Hij meet het bestaan van een sociaal netwerk dat bestaat uit naasten. Om die indicator aan te vullen met een indicator over de frequentie of de tijd die met familie en vrienden wordt doorgebracht, wordt de indicator *contact met vrienden en familie* gebruikt. Deze indicator uit de *European Social Survey* (ESS) meet het aandeel van de respondenten dat aangeeft minstens een keer per week sociaal contact te hebben met vrienden of familie. Deze indicator was opgenomen in het rapport van 2016 en wordt er meer uitvoerig besproken (INR/FPB, 2016, p. 32).

Wat het subkapitaal *gemeenschap* betreft, stelt dit rapport twee vertrouwensindicatoren voor: een indicator voor het vertrouwen in personen in het algemeen (indicator [gegeneraliseerd vertrouwen](#)) en een andere indicator voor het vertrouwen in instellingen zoals het Parlement en Justitie (indicator [vertrouwen in instellingen](#)). Beide indicatoren uit de ESS-enquête meten het aandeel van de respondenten die minstens een score van 6 op 10 geven in de beoordeling van hun vertrouwen.

Het sociaal kapitaal wordt dus gemeten aan de hand van vier indicatoren, twee voor elk subkapitaal. Alle indicatoren zijn afkomstig uit enquêtes en beschikbaar over de periode 2005-2015.

c. Milieukapitaal

Het milieukapitaal is gestructureerd volgens vier subkapitalen: lucht, water, land en biodiversiteit. Zoals in de inleiding is vermeld, wordt hier gekozen voor een benadering met fysieke (niet-monetaire) indicatoren. Het milieukapitaal heeft als bijzonder kenmerk dat het deels wordt gemeten op wereldschaal.

Wat de lucht betreft, bevat de indicatorenset van dit rapport geen indicatoren die coherent zijn met de houdbaarheidsbenadering op basis van de voorraden. Er wordt dus een nieuwe indicator voorgesteld: *atmosferische CO₂-concentratie*. In tegenstelling tot andere gassen of fijn stof stapelt de CO₂-concentratie zich op in de atmosfeer. Deze indicator wordt op wereldschaal gemeten omdat CO₂ zich snel verspreidt in de atmosfeer. De indicatorenset bevat ook drie indicatoren die de uitstootstromen van een aantal verontreinigende stoffen meten (broeikasgassen en stikstofoxiden) en een indicator voor de concentratie fijn stof (indicator [blootstelling aan fijn stof](#)).

Wat water betreft, wordt hier vooral drinkbaar zoet water bedoeld omdat het noodzakelijk is voor het menselijk leven. In België bestaan er indicatoren over het verbruik en de kwaliteit van water die dit rapport trouwens opneemt (indicatoren [waterverbruik](#) en [nitraat in grondwater](#)). Bij gebrek aan een indicator van de zoetwatervoorraad in België wordt alleen een indicator voor de kwaliteit van het zoet water opgenomen: [nitraat in grondwater](#). De keuze om zich op deze indicator te concentreren, komt voort uit het feit dat ongeveer twee derde van het water dat in België wordt verbruikt, afkomstig is van grondwater.

In tegenstelling tot lucht en water zijn de indicatoren over de voorraden van het subkapitaal *land* gemakkelijker beschikbaar. De indicator [bebouwde oppervlakte](#) in dit rapport is coherent met de benadering via de kapitaalvoorraden. Er bestaan andere indicatoren die het grondgebruik meten, maar ze dekken slechts een klein deel van het grondgebied, zoals de indicatoren [landoppervlakte in het Natura 2000-gebied](#) en [oppervlakte biologische landbouw](#) in de indicatorenset van dit rapport.

Het rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* van 2016 heeft zich al lang gebogen over de kwestie van het meten van de biodiversiteit (INR/FPB, 2016, p. 39). De indicator [populatie weidevogels](#) wordt hier gebruikt. Deze indicator wordt ook gebruikt in het rapport *Conference of European Statisticians recommendations on Measuring Sustainable Development* voor het meten van de biodiversiteit (UNECE, 2014).

Het milieukapitaal wordt dus gemeten aan de hand van vier indicatoren, een per subkapitaal. Die indicatoren zijn beschikbaar over de periode 1992-2017.

d. Economisch kapitaal

Het economisch kapitaal heeft het voordeel dat het kan steunen op de beschikbare statistieken in het *Systeem van de nationale rekeningen* (Eurostat, 2013).

Wat het fysiek kapitaal en het kenniskapitaal betreft, worden de indicatoren [fysieke kapitaalvoorraad](#) en [kenniskapitaalgoederenvoorraad](#) gebruikt in de indicatorenset van dit rapport. De eerste indicator meet, in de geproduceerde niet-financiële activa (categorie AN.1. van de vermogensrekeningen), de vaste activa (AN.11) met uitzondering van de intellectuele eigendomsrechten (AN.117). Die laatste worden opgenomen in de indicator [kenniskapitaalgoederenvoorraad](#). In een benadering van duurzame ontwikkeling die gericht is op personen, zijn deze indicatoren gerelateerd aan het aantal inwoners. Ze worden uitgedrukt in nettowaarde (activa min passiva volgens de boekhoudkundige benadering) en gecorrigeerd voor de prijsevolutie (kettengeuro's).

Gegevens over het financiële kapitaal zijn beschikbaar via de rekening van het financiële vermogen (categorie AF van de vermogensrekeningen). In tegenstelling tot de twee indicatoren hierboven is het echter niet mogelijk om deze gegevens voor de prijsevolutie te corrigeren. Als gevolg hiervan werd er geen enkele indicator opgenomen om het financiële kapitaal te meten. Deze keuze werd ook gemaakt omdat het netto financiële vermogen (tegen lopende prijzen) in België in 2018 slechts 11% van het economisch kapitaal vertegenwoordigt. De indicatorenset van dit rapport stelt een indicator voor die heel dicht aanleunt bij het financieel kapitaal: de indicator [internationale investeringspositie](#). De twee

concepten zijn in theorie identiek, maar worden gemeten met verschillende methodologieën, wat een verschil van 10 tot 20% oplevert over de geanalyseerde periode.

Het economisch kapitaal wordt dus gemeten via twee indicatoren uit de nationale rekeningen, beschikbaar over de periode 1995-2015.

3.3.3. Opbouw en analyse van de compositie indicatoren

Dit punt beschrijft de gebruikte methode om de compositie kapitaalindicatoren op te stellen⁷. In dit rapport wordt de houdbaarheid van het welzijn gemeten aan de hand van de evolutie van de voorraad hulpbronnen door een onderscheid te maken tussen vier kapitalen die nodig zijn voor het welzijn van de toekomstige generaties (zie [tabel 5](#)). Die vier kapitalen aggregeren, zou neerkomen op de hypothese dat ze onderling verwisselbaar zijn: een afname van de voorraad milieukapitaal zou bijvoorbeeld opgevangen kunnen worden door een toename van de voorraad economisch kapitaal. Het feit dat bepaalde hulpbronnen, voornamelijk kritieke natuurlijke hulpbronnen, niet vervangbaar zijn, is een sterk argument tegen een dergelijke aggregatie (UNECE, 2014, p.17). Bijgevolg worden in dit rapport vier compositie indicatoren, een per kapitaal, gebruikt om de dimensie *Later* van duurzame ontwikkeling te meten.

Tabel 5 Conceptueel kader voor het meten van de houdbaarheid van het welzijn

Kapitalen	Subkapitalen	Indicatoren
Sociaal kapitaal	Individuen	Sociaal netwerk Contact met vrienden en familie
	Gemeenschap	Gegeneraliseerd vertrouwen Vertrouwen in instellingen
Menselijk kapitaal	Opleiding	Voldoende leesvaardigheid Gediplomeerden van het hoger onderwijs
	Gezondheid	Levensverwachting in goede gezondheid
Milieukapitaal	Lucht	Atmosferische CO ₂ -concentratie
	Water	Nitraat in grondwater
	Land	Niet-bebouwde oppervlakte
	Biodiversiteit	Populatie weidevogels
Economisch kapitaal	Fysiek kapitaal	Fysieke kapitaalvoorraad
	Kenniskapitaal	Kenniskapitaalgoederenvoorraad
	Financieel kapitaal	-

Met uitzondering van het economisch kapitaal (waarvan de indicatoren in euro's uitgedrukt zijn), worden de in dit hoofdstuk gebruikte indicatoren uitgedrukt in verschillende meeteenheden. Ze moeten dus genormaliseerd worden voordat ze geaggregeerd kunnen worden. Er bestaan verschillende methoden (Joskin, 2018, p. 16). De indicatoren werden hier genormaliseerd tot waarde 100 voor het referentiejaar. Als referentiejaar werd gekozen voor het eerste gemeenschappelijke jaar van de componenten van iedere indicator.

⁷ Een *Working Paper* van het FPB (Joskin, 2020) gaat dieper in op de gehanteerde methodologie voor de opbouw van de compositie indicatoren.

Om een toename van de indicatoren gepaard te laten gaan met een verbetering van de kapitaalvoorraad voor de toekomstige generaties, dienden vier indicatoren te worden aangepast. Enerzijds werden twee indicatoren omgekeerd: *atmosferische CO₂-concentratie* en *nitraat in grondwater*. Anderzijds werden twee indicatoren, *voldoende leesvaardigheid* en *niet-bebouwde oppervlakte*, berekend op basis van de indicatoren *onvoldoende leesvaardigheid* en *bebouwde oppervlakte* van de indicatorenset van dit rapport (zie *Working Paper Joskin, 2020*, voor meer detail over de methodologie).

Wanneer de indicatoren genormaliseerd zijn, moeten ze nog gewogen en geaggregeerd worden. Voor de compositie indicator van de dimensie *Hier en nu* van duurzame ontwikkeling (indicator *welzijn hier en nu* - W_{HN}), werden de gewichten berekend op basis van de resultaten van de statistische analyse van de determinanten van het welzijn in België. Aangezien het niet mogelijk is om hier dezelfde werkwijze toe te passen of zich te baseren op bestaande wegingen in de literatuur, krijgt elk component dezelfde weging. Opdat elk subkapitaal dezelfde weging krijgt, wordt eerst het gemiddelde van de indicatoren van elk subkapitaal berekend. Op basis daarvan wordt elke compositie indicator berekend als het gemiddelde van de subkapitalen waaruit hij is samengesteld.

In de OESO-gids voor de opbouw van compositie indicatoren worden er twee belangrijke aggregatiemethoden voorgesteld (OECD/JRC, 2008): het rekenkundig gemiddelde (of lineaire aggregatie) en het meetkundig gemiddelde. Die twee types van gemiddelden werden getoetst en leveren vrijwel identieke resultaten op. Hier werd gekozen voor het rekenkundig gemiddelde. Dit laatste is gemakkelijker uit te leggen en wordt ook gebruikt om de compositie indicator *welzijn hier en nu* op te stellen.

Met deze methode worden vier compositie indicatoren, een per kapitaal, opgesteld. In het gebruikte conceptuele kader zijn deze indicatoren maar weinig substitueerbaar en kunnen dus niet worden geaggregeerd. Er bestaat trouwens geen weging die deze aggregatie mogelijk maakt. Het is inderdaad niet mogelijk om te weten hoe belangrijk elke kapitaalvoorraad zal zijn voor het welzijn van de toekomstige generaties.

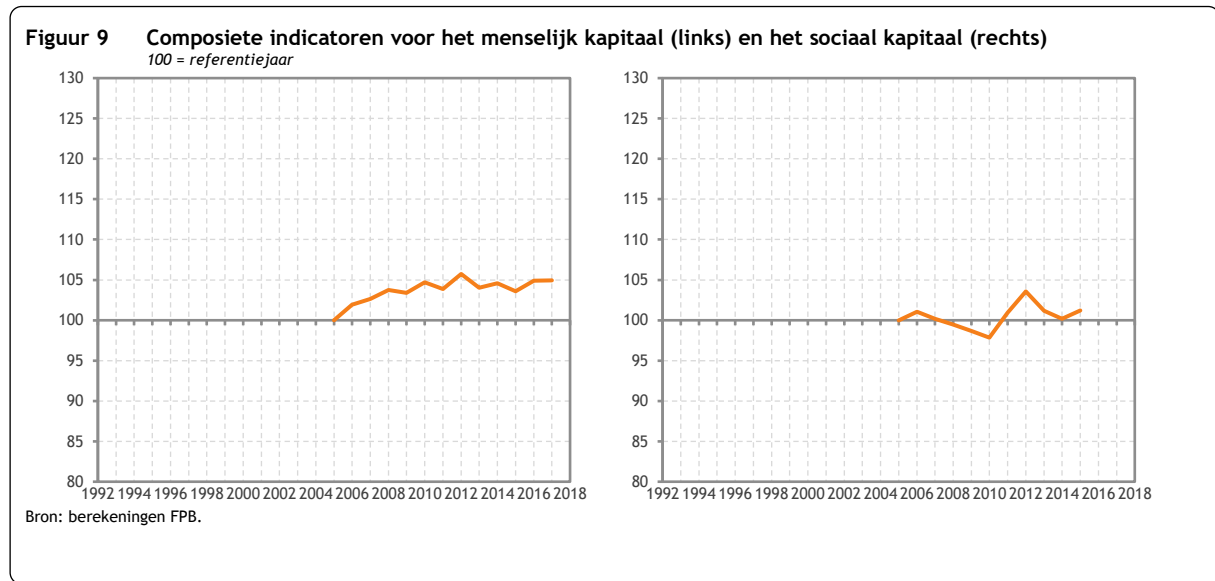
Voor deze vier compositie indicatoren is het dus alleen mogelijk om hun evolutie (dalend of stijgend) te vergelijken en niet hun omvang. De statistische significantie van deze trend wordt bepaald met behulp van een rangcorrelatiecoëfficiënt van Spearman (tussen de indicator en een tijdstrend).

Deze vier indicatoren worden in de onderstaande figuren dan ook met identieke verticale schalen weergegeven. Het aanpassen van de schaal volgens de indicator zou inderdaad, visueel, betekenen dat er meer belang wordt gehecht aan variaties van kleinere omvang en dus een impliciete weging veronderstellen tussen deze indicatoren. Ze worden ook over dezelfde periode (van 1992 tot 2018) voorgesteld, om de chronologie van hun evoluties te kunnen vergelijken.

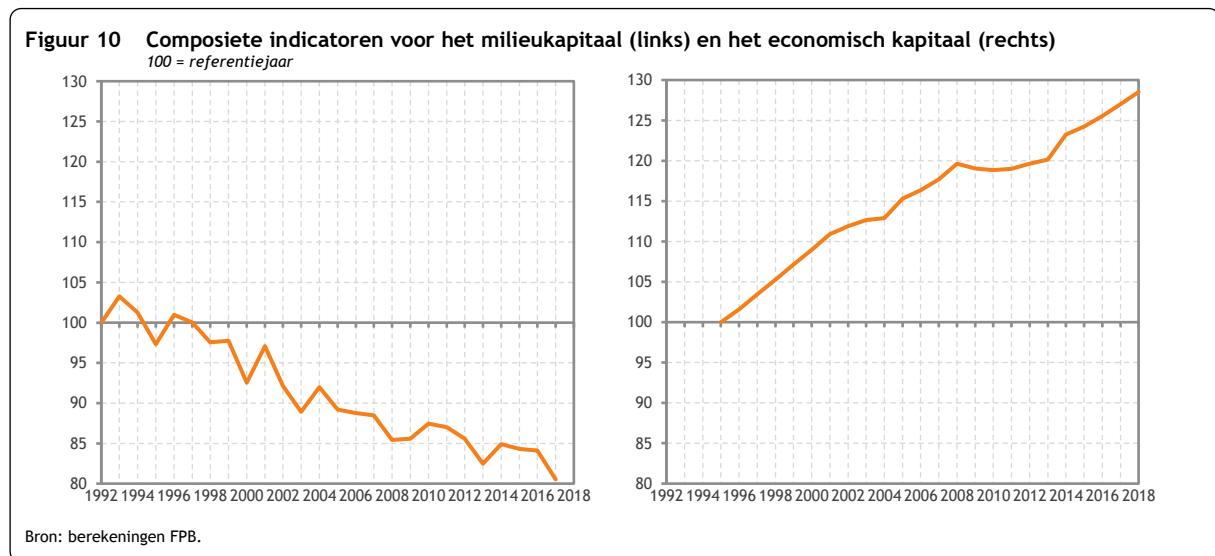
De indicator *menselijk kapitaal* wordt in onderstaande figuur weergegeven. Uit de analyse van de indicator blijkt dat het menselijk kapitaal sinds 2005 over het algemeen is toegenomen. Die evolutie is statistisch significant. De opsplitsing van de indicator laat echter zien dat die toename voornamelijk toe te schrijven is aan de indicator *gediplomeerden van het hoger onderwijs* van het subkapitaal *opleiding*. De indicator die wordt gebruikt om de kwaliteit van het subkapitaal *opleiding* te meten, *onvoldoende leesvaardigheid*, is in de tijd relatief stabiel gebleven rond de symbolische drempel van 100. Wat betreft

het subkapitaal *gezondheid*, is de indicator [levensverwachting in goede gezondheid](#) licht gestegen tussen 2005 en 2017.

De indicator *sociaal kapitaal* is vrijwel stabiel gebleven in de tijd (zie [figuur 9](#)). Na een daling aan het begin van de periode, steeg de indicator vanaf 2010 tot ongeveer 100 in 2015. Voor die indicator tekent er zich geen statistisch significante trend af. De opsplitsing van de composiete indicator laat een andere trend zien voor het subkapitaal *individuen* dan voor het subkapitaal *gemeenschap*. Het eerste subkapitaal is relatief stabiel gebleven en het tweede is verbeterd. Deze verbetering van het subkapitaal *gemeenschap* is hoofdzakelijk toe te schrijven aan een groter vertrouwen van de Belgen in personen in het algemeen tussen 2005 en 2015 (indicator [gegeneraliseerd vertrouwen](#)).

De composiete indicatoren om de evolutie van het milieuo- en economisch kapitaal te meten, konden over een langere periode worden berekend dan de twee voorgaande indicatoren (zie [figuur 10](#)). De indicator *milieukapitaal* is aanzienlijk gedaald in België sinds 1992: de indicator daalde van 100 naar ongeveer 80 in 2017. Die neerwaartse trend is statistisch significant. Uit de opsplitsing van de indicator blijkt dat de vier indicatoren waaruit hij is samengesteld, tussen 1992 en 2017 gedaald zijn. Van de vier

subkapitalen die het milieukapitaal vormen, is alleen de indicator over het water in de geanalyseerde periode niet gestaag gedaald: de grondwaterkwaliteit (indicator [nitraat in grondwater](#)) is tot 2008 verslechterd en daarna verbeterd. Deze resultaten zijn coherent met de resultaten die het Europese Milieuagentschap onlangs heeft gepubliceerd in het rapport *Het milieu in Europa – Toestand en verkenningen 2020* (EMA, 2019).

De indicator *economisch kapitaal* is over de periode 1995-2018 gestegen. Behalve begin jaren 2000 en in de jaren na de crisis (tussen 2008 en 2013) stijgt de composiete indicator. Die opwaartse trend is statistisch significant. Tussen 1995 en 2018 is de indicator gestegen van 100 tot ongeveer 130: dit komt overeen met een stijging van de kapitaalvoorraad per inwoner van ongeveer 85.000 euro tot 110.000 euro (in kettingeuro's, referentiejaar 2015). Zowel de indicator [fysieke kapitaalvoorraad](#) als de indicator [kenniskapitaalvoorraad](#) droegen bij tot deze stijging.

3.4. Huidig welzijn en houdbaarheid van het welzijn in België: welke lessen trekken uit de composiete indicatoren?

Dit hoofdstuk stelt nieuwe composiete indicatoren voor om de houdbaarheid van het welzijn in België te meten, namelijk de dimensie *Later* van duurzame ontwikkeling. In tegenstelling tot het huidige welzijn kan het toekomstige welzijn niet waargenomen of geraamd worden. Het conceptuele kader van dit rapport (INR/FPB, 2016) bestaat erin de evolutie van de voorraad hulpbronnen te meten die nodig zijn voor het welzijn van toekomstige generaties. Vier composiete indicatoren meten de evolutie van de menselijke (indicator *menselijk kapitaal*), sociale (*sociaal kapitaal*), milieu- (*milieukapitaal*) en economische (*economisch kapitaal*) kapitaalvoorraad.

Die vier indicatoren vullen de indicator *welzijn hier en nu* (W_{HN}) aan die de evolutie van het huidige welzijn in België meet, namelijk de dimensie *Hier en nu* van duurzame ontwikkeling.

Samen geven deze indicatoren nuttige aanwijzingen om na te gaan of de huidige ontwikkeling van de samenleving in België het mogelijk maakt om tegemoet te komen "*aan de noden van het heden zonder de behoeftievoorziening van de toekomstige generaties in het gedrang te brengen*" (WCED, 1987).

De analyse van de W_{HN} -indicator toont dat het gemiddelde welzijn in België toeneemt tussen 2005 en 2008. Het daalt op het moment van het begin van de financieel-economische crisis en bereikt zijn laagste niveau in 2011. In 2018, namelijk 10 jaar na het begin van de crisis, ligt het gemiddelde welzijn van de Belgen opnieuw dicht bij het niveau van 2005. De crisis lijkt dus langer op het welzijn van de Belgen gewogen te hebben dan sommige economische indicatoren, zoals het bruto binnenlands product, doen vermoeden. Zoals een recente studie van de OESO het aanwijst, toont deze crisis aan in hoeverre het noodzakelijk is om de indicatoren uit te breiden met andere indicatoren naast de traditioneel in de economie gebruikte indicatoren om dergelijke gebeurtenissen op te volgen (Stiglitz *et al.*, 2018b, p. 13).

De opsplitsing van de indicator W_{HN} maakt het mogelijk om de evolutie van het welzijn in België beter te begrijpen. Uit de opsplitsing blijkt dat tussen 2005 en 2018 bepaalde socio-economische verbeteringen (indicatoren [werkloosheidsgraad](#), [ernstige materiële ontbering](#) en [vroegtijdige schoolverlaters](#)) de achteruitgang van de gezondheidstoestand van de Belgen (indicatoren *gezondheidstoestand* en [langdurige arbeidsongeschiktheid](#)) hebben gecompenseerd. De analyse van de verschillende bevolkingscategorieën toont

ook dat het welzijn is gedaald of stabiel gebleven is voor de Belgen van 16 tot 64 jaar, terwijl het is gestegen voor de 65-plussers. Gezien de vergrijzing van de bevolking en de talrijke toekomstige uitdagingen is de achteruitgang van het welzijn van de 16-64-jarigen, die het belangrijkste arbeidsbestand in België leveren, zorgwekkend.

Hoe staat het nu met de houdbaarheid van het welzijn? Blijven de hulpbronnen voor de toekomstige generaties gehandhaafd? Zit België op een houdbaar pad?

Gedurende de periode 2005-2017 is de indicator *menselijk kapitaal* significant gestegen. Het is de stijging van het aantal jongeren met een diploma hoger onderwijs die de indicator naar boven trekt. De kwaliteit van het onderwijs en de gezondheid, andere componenten van deze indicator, zijn relatief stabiel gebleven in de tijd. Over dezelfde periode is de indicator *sociaal kapitaal* relatief stabiel gebleven. De analyse van zijn componenten toont dat het vertrouwen in personen en in instellingen verbetert, terwijl de kwaliteit en de frequentie van de relaties met naasten lijkt te verslechteren. De indicator *milieukapitaal* is significant gedaald tussen 1992 en 2017. Deze daling is te wijten aan al zijn componenten: lucht, water, land en biodiversiteit. Omgekeerd is de indicator *economisch kapitaal* significant gestegen sinds 1995.

Uit de compositie indicatoren met betrekking tot de dimensies *Hier en nu* en *Later* blijkt dat het huidige welzijn voornamelijk te danken is aan bepaalde socio-economische indicatoren waarvoor er vooruitgang is geboekt, namelijk de indicatoren [werkloosheidsgraad](#), [ernstige materiële ontbering](#) en [vroegtijdige schoolverlaters](#). Dankzij deze gunstige evolutie kon de achteruitgang van de gemiddelde gezondheidstoestand in België worden gecompenseerd. Deze achteruitgang wordt ook gemeten door de toename van de arbeidsongeschiktheid.

Wat de houdbaarheid van het welzijn betreft, zou de achteruitgang van de huidige gezondheidstoestand in België een negatieve impact kunnen hebben op de levensverwachting in goede gezondheid en dus op het *menselijk kapitaal*. De gevolgen zullen des te groter zijn omdat het erop lijkt dat de 16-64-jarigen, en dus de bevolking op arbeidsleeftijd, zwaar getroffen worden. De sociaaleconomische ontwikkeling van België heeft het behoud van het huidige welzijn mogelijk gemaakt. Getuige daarvan de verhoging van de indicatoren *menselijk kapitaal* en *economisch kapitaal*. Daarentegen lijkt dit behoud ten koste te zijn gegaan van het *milieukapitaal* dat aanzienlijk is gedaald. De indicator *sociaal kapitaal* is daarnaast relatief stabiel in de tijd gebleven.

In het conceptuele kader in dit rapport is een ontwikkeling houdbaar als de kapitaalvoorraden op zijn minst tegelijkertijd worden bewaard. De in dit rapport voorgestelde compositie indicatoren tonen dus dat de huidige ontwikkeling van België niet houdbaar zou zijn. De constructie van compositie indicatoren blijft niettemin een complexe aangelegenheid. Deze laatste steunen op een beperkte set indicatoren op basis van de gegevens die momenteel beschikbaar zijn voor het meten van de kapitaalvoorraden in België. Deze set is momenteel beperkt en zou kunnen evolueren, onder andere in functie van de ontwikkeling van nieuwe indicatoren. Bovendien is het belangrijk om te onthouden dat de compositie indicatoren een aanvulling zijn op de in dit rapport voorgestelde indicatorenset. Die set bevat veel indicatoren voor de stromen die rechtstreeks verband houden met de vier compositie indicatoren, die de voorraden meten. De volledige rijkdom van dit rapport kan worden beoordeeld door tegelijkertijd de evolutie van de compositie indicatoren en hun componenten te analyseren samen

met de indicatorenset die [hoofdstuk 4](#) voorstelt. Het besluit van dit rapport stelt een dergelijke analyse voor (zie [hoofdstuk 5](#)).

4. Evolutie van de indicatoren

Dit hoofdstuk presenteert de evoluties van de 67 aanvullende indicatoren naast het bbp die in dit rapport worden voorgesteld. Die 67 indicatoren worden voorgesteld in evenveel paragrafen, onderverdeeld op basis van de 17 SDG's (*sustainable development goals*; UN, 2015) en in dezelfde volgorde als in [tabel 1](#) p. 5. Elk van die paragrafen bevat een definitie van de indicator en een beschrijving van zijn evolutie.

Een figuur toont de evolutie van de indicator voor België. In die figuur wordt, voor zover mogelijk, ook de evolutie van de indicator voor de EU28 of anders voor een geheel van relevante landen getoond (wanneer de EU27 gebruikt wordt, betreft dit de EU28 met uitzondering van Kroatië). Als de gegevens beschikbaar zijn, bestrijken de indicatoren de periode vanaf 1990 tot het recentst beschikbare jaar, en dat met een jaarlijkse frequentie.

De gegevens van elke indicator zijn opgenomen in een tabel met enkele kerncijfers. Die tabel vermeldt onder andere de gemiddelde jaarlijkse groeivoet over de hele periode waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Als er minstens tien gegevens zijn of als de indicator ten minste tot 2005 teruggaat en er minstens 5 gegevens zijn, wordt ook de gemiddelde jaarlijkse groeivoet voor de laatste vijf jaar weergegeven. Waar mogelijk toont die tabel ook een vergelijking voor het laatst beschikbare jaar tussen de niveaus van die indicator voor België en de EU28, alsook voor de landen met het laagste en het hoogste niveau binnen de EU28 of anders voor een geheel van relevante landen. De gegevens met betrekking tot die indicatoren zijn beschikbaar op de website www.indicators.be. [Bijlage 6.1](#) geeft informatie over de kwaliteit van de gegevens uit de enquêtes.

Alle aanvullende indicatoren naast het bbp zijn gestructureerd op basis van de 17 SDG's en elke indicator is, dan ook, gekoppeld aan een SDG en, indien mogelijk, aan een meer specifieke subdoelstelling van deze SDG. Waar nodig zijn ook meer specifieke doelstellingen voor België opgenomen. Deze doelstellingen komen uit de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling (BS, 2013); de internationale overeenkomsten die door België geratificeerd werden, bijvoorbeeld in het kader van de Wereldgezondheidsorganisatie; Europese richtlijnen of strategieën, zoals de Europa 2020-strategie (EC, 2010); of Belgische teksten zoals het regeerakkoord (Federale regering, 2014) of het Nationaal Hervormingsprogramma (Federale regering, 2016).

De link tussen de aanvullende indicatoren naast het bbp en de VN-indicatoren, gedefinieerd om de SDG's op te volgen, wordt ook vermeld.

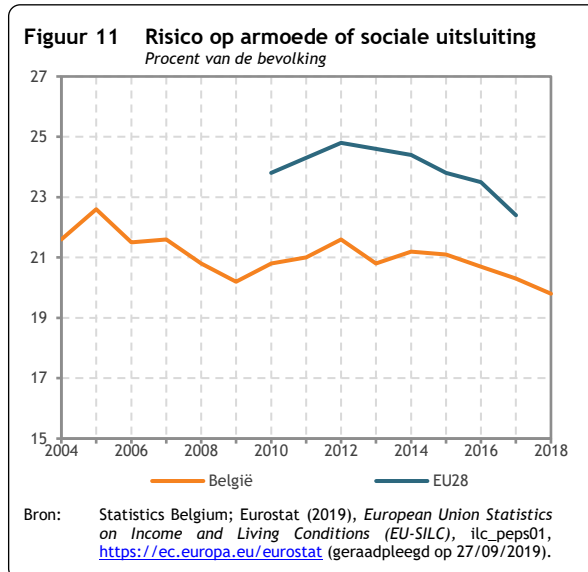
Waar relevant worden de indicatoren opgesplitst naar verschillende bevolkingscategorieën, onder andere volgens geslacht, inkomens- of opleidingsniveau of leeftijd. De getoonde opsplitsingen komen van de instellingen die de betrokken gegevens publiceren. Sinds dit jaar wordt ook een opsplitsing per gewest voorgesteld, indien relevant en de gegevens beschikbaar zijn.

Een overzicht van de trends van de aanvullende indicatoren naast het bbp wordt gegeven in [paragraaf 5.2](#).

4.1. Doelstelling 1. Beëindig armoede overall en in al haar vormen

Indicator 1. [Risico op armoede of sociale uitsluiting](#)

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (procent van de bevolking)		
Begin van de periode	2004	21,6
Einde van de periode	2018	19,8
Minimum	2009	19,8
Maximum	2005	22,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2018	-0,6%
	2013-2018	-1,0%
Vergelijking EU28, 2017 (procent van de bevolking)		
België		20,3
EU28		22,4
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		12,2
EU28 maximum: Bulgarije		38,8

Definitie: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting komt overeen met de verhouding van het aantal personen dat tot minstens één van drie deelpopulaties behoort ten opzichte van de totale bevolking. Die deelpopulaties zijn de personen met een armoederisico, personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit en personen die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering.

De gegevens over de personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: tegen 2030 moet het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting gehalveerd zijn, namelijk van 21,1% in 2015 naar 10,6% in 2030.

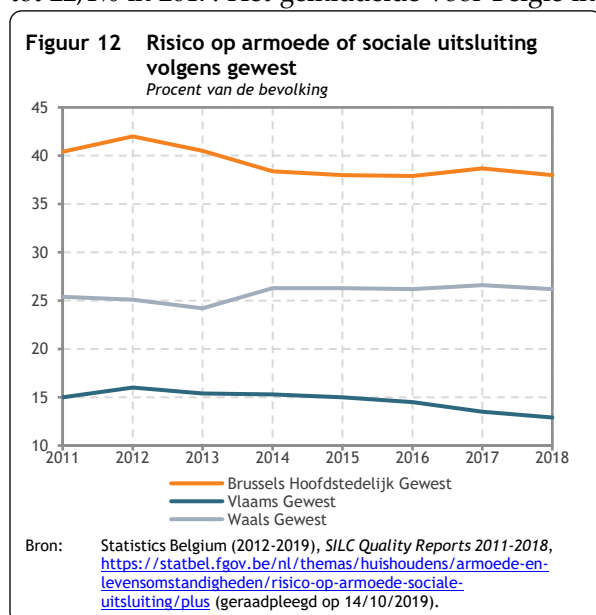
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.2: "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen". Vertaald in Belgische context betekent dit dat, tegen 2030, het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting gehalveerd zou moeten zijn, namelijk van 21,1% in 2015 naar 10,6% in 2030.

Daarnaast is er voor België ook een doelstelling in navolging van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) die in de EU een vermindering beoogt van het aantal personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting tussen 2008 en 2018 met 20 miljoen. België heeft zich geëngageerd die doelgroep te laten dalen van 2,19 miljoen personen in 2008 tot 1,81 miljoen personen in 2018. Dat komt overeen met een vermindering van 380.000 personen.

In verband met de opvolging van de Europa 2020-strategie en het bepalen van eventuele verminderingdoelstellingen op EU-vlak voor 2030 kan worden gemeld dat begin 2019 de EC een reflectiepaper presenteerde met drie scenario's voor een duurzaam Europa tegen 2030 (European commission, 2019). In het eerste scenario zouden op EU-niveau overkoepelende en richtinggevende doelstellingen voor de tenuitvoerlegging van de SDG's worden bepaald, die SDG-strategieën op nationaal niveau ondersteunen. Het tweede scenario gebruikt de SDG's als leidraad voor de ontwikkeling van de groeistrategie voor de periode na de Europa 2020-Strategie. De nadruk ligt op domeinen met de meeste toegevoegde waarde voor de EU: het beleid inzake sociale insluiting en cohesie maakt hier deel van uit. Het derde scenario focust louter op het buitenlands beleid van de EU.

Evolutie: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting stijgt van 21,6% in 2004 tot 22,6% in 2005. Daarna daalt het tot 20,2% in 2009 en vervolgens stijgt het tot 21,6% in 2012. Dat aandeel daalt in 2013 tot 20,8% en het stijgt tot 21,2% in 2014. Hierna daalt deze indicator tot 19,8% in 2018. In 2008 behoorden 2,19 miljoen personen in België tot die groep. Het recentste cijfer, voor 2018, situeert zich op bijna hetzelfde niveau, namelijk 2,25 miljoen personen. Hoewel rekening moet worden gehouden met het feit dat die enquêtegegevens schattingen zijn, kan worden vastgesteld dat sinds de financieel-economische crisis van 2008/2009 die indicator niet is geëvolueerd in de richting van de doelstelling van 1,81 miljoen personen voor het jaar 2018, zoals bepaald in de Europa 2020-strategie. De Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid stelt in dit verband dat "*nu de Europa 2020-strategie haar einde nadert, wordt het duidelijk dat de doelstelling niet zal worden gehaald, noch dat er een significante trend zal zijn in de richting van de doelstelling*" (Federal Public Service Social Security, 2018, p. 3).

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2017 is die indicator in de EU28 gedaald van 23,8% in 2010 tot 22,4% in 2017. Het gemiddelde voor België in die periode is 3,1 procentpunt lager dan dat van de

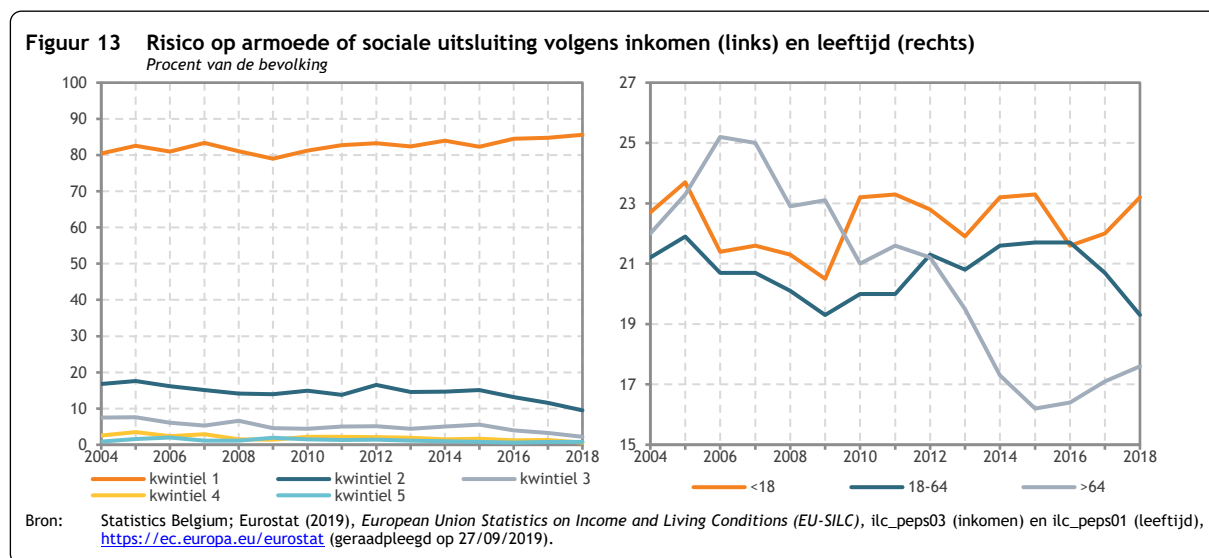

EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting in 2018 is 38% in Brussel (BI95% 33,5 – 42,5), 12,9% in Vlaanderen (BI95% 11 – 14,8), 26,2% in Wallonië (BI95% 21,8 – 30,6) en 19,8% in België (BI95% 18,3 – 21,3). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden

met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe lager het risico op armoede of sociale uitsluiting. In 2018 had 85,6% van de bevolking in het laagste inkomenskwintiel een risico op armoede of sociale uitsluiting. Voor de hogere inkomenskwintielen daalt dat risico sterk. In het hoogste inkomenskwintiel loopt 0,8% van de bevolking een risico op armoede of sociale uitsluiting.

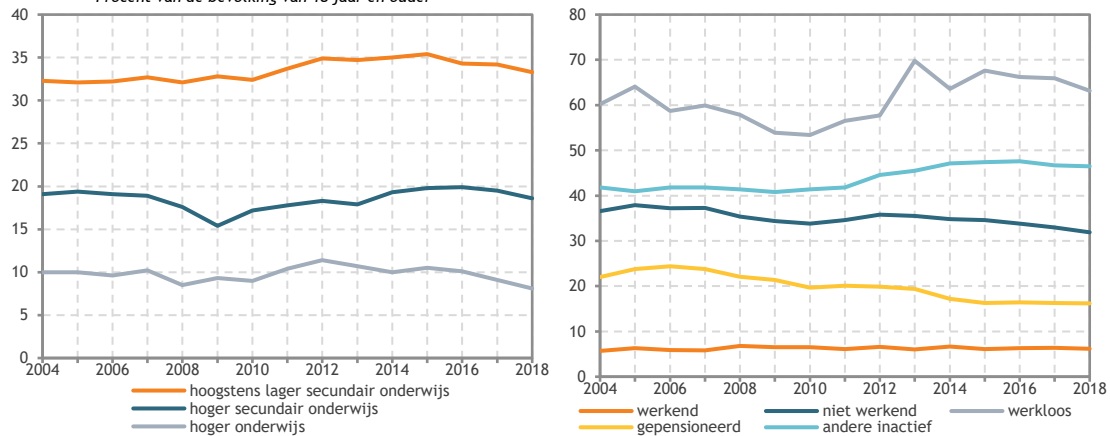
Opsplitsing volgens leeftijd: in 2004 bedroeg het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting ongeveer 22% voor alle leeftijdsgroepen. Enkel bij de 65-plussers daalde die indicator aanzienlijk tot 16,2% in 2015 om daarna weer te stijgen tot 17,6% in 2018. Voor de andere leeftijdscategorieën daalde die indicator slechts tot 2009, het begin van de financieel-economische crisis, en daarna steeg hij tot 2018, waar het niveau van 2004 wordt benaderd.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het risico op armoede of sociale uitsluiting. In 2018 bedraagt de indicator 33,3% voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, 18,6% voor personen met een diploma hoger secundair onderwijs en 8,1% voor personen met een diploma hoger onderwijs.

Opsplitsing volgens activiteitsstatus: het aandeel personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting is steeds het hoogst bij werklozen, gevolgd door andere inactieven, niet-werkenden, gepensioneerden en werkenden. Tussen 2004 en 2018 daalt de indicator voor de gepensioneerden en stijgt hij voor de andere inactieven. Voor de werklozen daalt hij van 60,2% in 2004 tot 53,4% in 2010 en stijgt hij tot 63,2% in 2018.

Figuur 14 Risico op armoede of sociale uitsluiting, volgens opleiding (links) en activiteitsstatus (rechts)
Procent van de bevolking van 18 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_peps04 (opleiding) en ilc_peps02 (activiteitsstatus), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 1.2.2 – *Aandeel van mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden dat in armoede leeft in al haar dimensies volgens de nationale definities.*

Specifieke bronnen

European commission (2019), *Reflection paper: towards a sustainable development by 2030*, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_30-01_en_web.pdf (geraadpleegd op 26/04/2019).

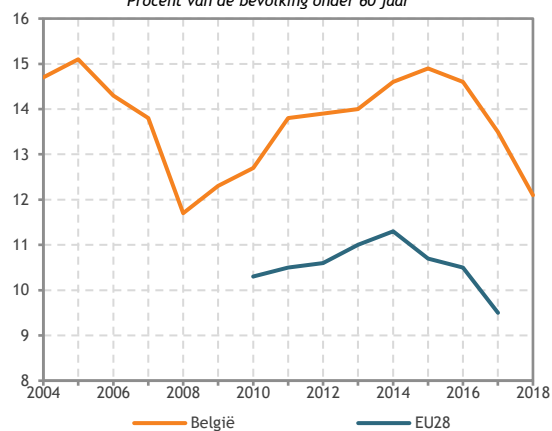
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 26/04/2019).

Federal Public Service Social Security (2018), *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2018 - 'Increasing pressure on social protection adequacy'- Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme*, Brussels, Federal Public Service Social Security, september 2018, https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/analysis-social-situation-and-protection-belgium-2018-en_2.pdf (geraadpleegd op 26/04/2019).

Indicator 2. Zeer lage werkintensiteit

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking onder 60 jaar)		
Begin van de periode	2004	14,7
Einde van de periode	2018	12,1
Minimum	2008	11,7
Maximum	2005	15,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2018	-1,4%
voet	2013-2018	-2,9%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de bevolking onder 60 jaar)		
België		13,7
EU28		9,5
EU28 minimum: Slovaakse		4,8
EU28 maximum: Griekenland		17,6

Figuur 15 Zeer lage werkintensiteit
Procent van de bevolking onder 60 jaar

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_lvhl11, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Definitie: de werkintensiteit van het huishouden

wordt bepaald als de verhouding tussen het aantal effectief gewerkte maanden in een jaar door de gezinsleden op actieve leeftijd (18-59-jarigen met uitzondering van studenten tussen 18 en 24 jaar) en het totale aantal maanden dat die personen konden werken tijdens datzelfde jaar. Indien die verhouding maximaal 20% is, dan behoren alle personen van het huishouden tot een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. Huishoudens die uitsluitend bestaan uit kinderen, studenten jonger dan 25 jaar en/of personen van 60 jaar of ouder worden volledig uitgesloten van de berekening van de indicator. Personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit maken deel uit van de doelgroep personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting ([indicator 1](#)).

De hier gebruikte gegevens over de werkintensiteit zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC), waarbij gegevens over tewerkstelling steeds betrekking hebben op het jaar dat voorafgaat aan het enquêtejaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel en het aantal personen dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit moet dalen.

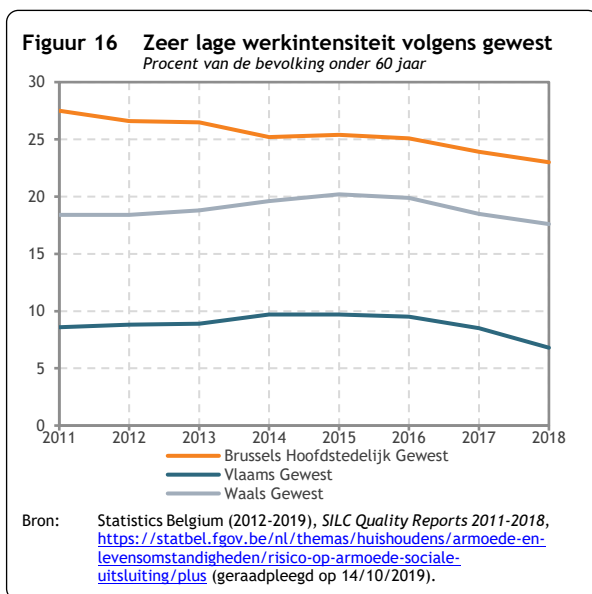
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen bevatten de volgende subdoelstellingen: "Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afvoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht" (subdoelstelling 10.3) en "Tegen 2030 het

aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen" (subdoelstelling 1.2).

Personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit maken deel uit van de doelgroep waarvoor de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) een verminderingdoelstelling heeft bepaald, de zogenaamde personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting. In verband met de opvolging van de Europa 2020-strategie en het bepalen van eventuele verminderingdoelstellingen op EU-vlak voor 2030 kan worden gemeld dat begin 2019 de EC een reflectiepaper presenteerde met drie scenario's voor een duurzaam Europa tegen 2030 (European commission, 2019). De paper vermeldt de hier besproken indicator.

Evolutie: in de periode 2004-2008 daalde het aandeel personen jonger dan 60 jaar dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit van 14,7% tot 11,7%. Daarna steeg het tot 14,9% in 2015 en daalde het tot 12,1% in 2018.

Internationale vergelijking: in de EU28 steeg die indicator van 10,3% in 2010 tot 11,3% in 2014, om daarna te dalen tot 9,5% in 2017. Het gemiddelde voor België in die periode is 3,4 procentpunt hoger dan dat van de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

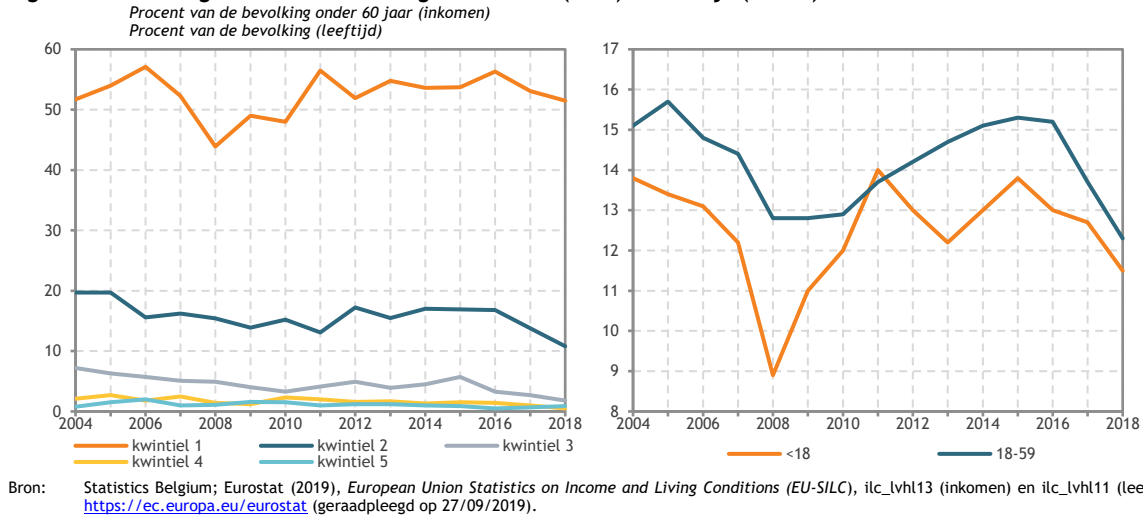
Opsplitsing volgens gewest: het aandeel personen jonger dan 60 jaar dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit in 2018 is 23% in Brussel (BI95% 19,1 – 26,9), 6,8% in Vlaanderen (BI95% 5,3 – 8,3), 17,6% in Wallonië (BI95% 13,4 – 21,8) en 12,1% in België (BI95% 10,4 – 13,8). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe lager het aandeel personen in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. In 2018 leefde 56,9% van de bevolking in het laagste

inkomenskwintiel in die situatie. Voor de hogere inkomenskwintielen daalt dat aandeel sterk en het bereikt 0,9% in het hoogste inkomenskwintiel.

Opsplitsing volgens leeftijd: in de periode 2004-2018, met uitzondering van 2011, is het aandeel kinderen (jonger dan 18 jaar) dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit steeds lager dan dat van de 18-59-jarigen. Beide leeftijdsgroepen volgen ook eenzelfde patroon: een dalende trend van 2005 tot 2008, een stijging van 2009 tot 2014/2015 en een daling daarna. In 2018 bedroeg deze indicator voor kinderen 11,5% en voor 18-59-jarigen 12,3%.

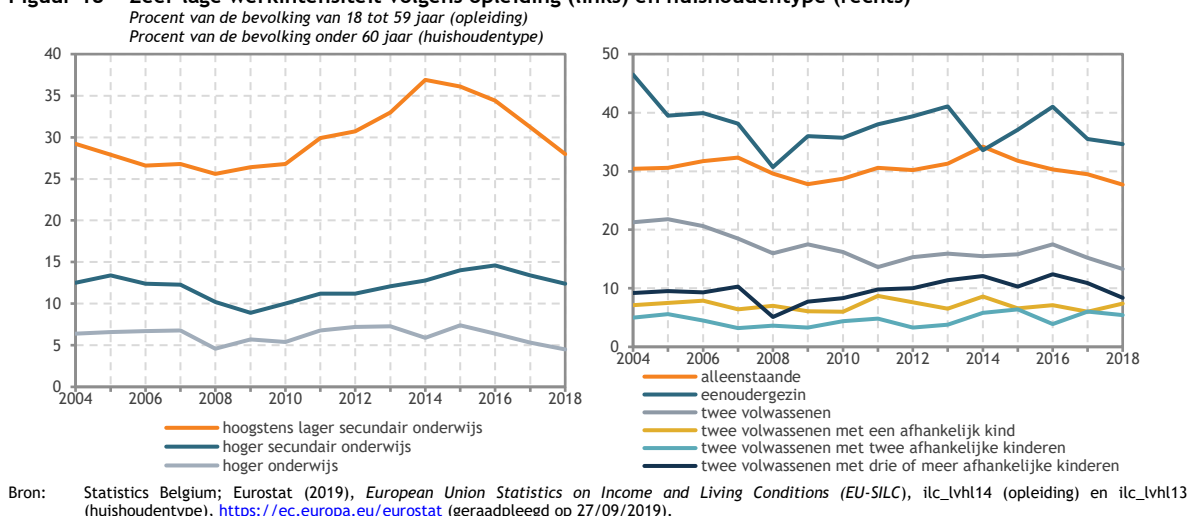
Figuur 17 Zeer lage werkintensiteit volgens inkomen (links) en leeftijd (rechts)

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit. Voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs steeg dit aandeel van 29,2% in 2004 tot 36,9% in 2014. Hierna daalde het tot 27,7% in 2018. Voor de personen met een diploma hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs bereikt die indicator respectievelijk 12,4 en 4,5% in 2018.

Opsplitsing volgens huishoudentype: tussen 2004 en 2018 is het aandeel personen dat leeft in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit het hoogst bij eenoudergezinnen (gemiddeld 37,8%) en alleenstaanden (gemiddeld 30,4%). Voor de overige huishoudentypes is het aandeel personen met een zeer lage werkintensiteit merkbaar lager. Met uitzondering voor huishoudens met twee volwassenen, waar een dalende tendens kan worden vastgesteld, zijn de evoluties in de tijd naar huishoudtype minder uitgesproken.

Figuur 18 Zeer lage werkintensiteit volgens opleiding (links) en huishoudentype (rechts)

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 1.2.2 - *Aandeel van mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden dat in armoede leeft in al haar dimensies volgens de nationale definities*, omdat personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit ook behoren tot de populatie van *personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting*, wat de nationaal gangbare multidimensionale armoededefinitie is.

Specifieke bronnen

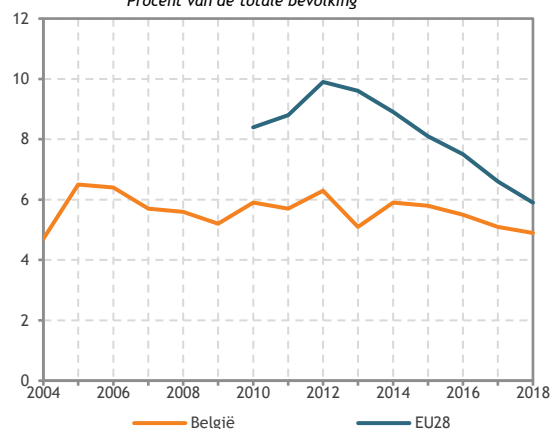
European commission (2019), *Reflection paper: towards a sustainable development by 2030*, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_30-01_en_web.pdf (geraadpleegd op 26/04/2019).

Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 26/04/2019).

Indicator 3. Ernstige materiële ontbering

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de totale bevolking)		
Begin van de periode	2004	4,7
Einde van de periode	2018	4,9
Minimum	2004	4,7
Maximum	2005	6,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2018	0,3%
voet	2013-2018	-0,8%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de totale bevolking)		
België		5,1
EU28		6,6
EU28 minimum: Zweden		1,1
EU28 maximum: Bulgarije		30,0

Figuur 19 Ernstige materiële ontbering
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mddd11, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Definitie: een persoon bevindt zich in een situatie van ernstige materiële ontbering indien zijn huishouden geconfronteerd wordt met minstens vier van de volgende negen problemen: onverwachte kosten niet kunnen opvangen, niet om de andere dag een maaltijd met proteïnen kunnen eten, zijn huis niet adequaat kunnen verwarmen (wegens financiële redenen), zich niet één keer per jaar één week vakantie weg van thuis kunnen veroorloven, geen auto hebben (indien de persoon dat wenst), geen televisie hebben (indien de persoon dat wenst), geen telefoon hebben (indien de persoon dat wenst), geen wasmachine hebben (indien de persoon dat wenst) en ten slotte achterstallen hebben voor het aflossen van hypotheeklening, huur of facturen voor de diensten van openbaar nut.

Op 15 maart 2017 heeft de EU de indicator materiële en sociale ontbering goedgekeurd die de indicator over materiële ontbering zal vervangen. Hij zal vanaf 2019 berekend worden. Die nieuwe indicator is gebaseerd op een set van dertien problemen. Een persoon bevindt zich in een situatie van materiële en sociale ontbering indien hij geconfronteerd wordt met minstens vijf van die problemen (Federal Public Service Social Security, 2018). Personen die leven in een huishouden in een situatie van ernstige materiële ontbering, maken deel uit van de doelgroep personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting ([indicator 1](#)).

De hier gebruikte gegevens over materiële ontbering zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Personen die deelnemen aan deze enquête kunnen melden of zij op het ogenblik van enquêtering al dan niet geconfronteerd worden met die problemen. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) die met deze gegevens overeenkomen, zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel en het aantal personen dat leeft in een huishouden met ernstige materiële ontbering moeten dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten de volgende subdoelstellingen: "*Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afvoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht*" (subdoelstelling 10.3) en "*Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen*" (subdoelstelling 1.2).

Personen die leven in een huishouden in een situatie van ernstige materiële ontbering, maken deel uit van de doelgroep waarvoor de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) een verminderingsdoelstelling heeft bepaald, de zogenaamde personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting.

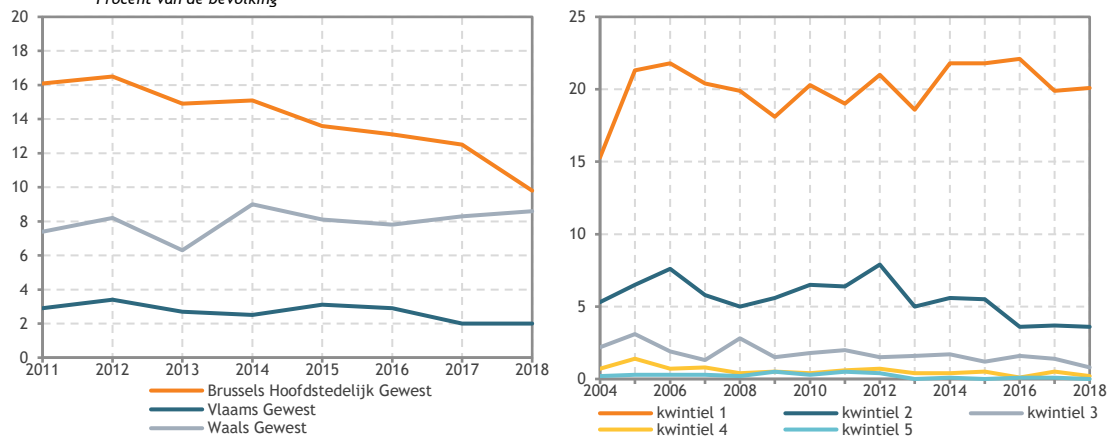
Evolutie: het aandeel personen dat leeft in een huishouden met ernstige materiële ontbering blijft stabiel (Federal Public Service Social Security, 2018). Die indicator steeg van 4,7% in 2004 tot 6,5% in 2005; die stijging wordt waarschijnlijk beïnvloed door een methodologische verandering in de enquête over het item "*zijn huis niet adequaat kunnen verwarmen (wegens financiële redenen)*". Ook veranderde in 2008 de plaats van datzelfde item in de vragenlijst, met een mogelijke invloed op de tendens in de periode 2005-2018. Om die redenen lijkt het aangewezen de evolutie van die indicator vooral vanaf 2008 te beschouwen en niet over de volledige periode 2004-2018. Tussen 2008 en 2018 schommelde deze indicator tussen 5,1% en 6,3%. In 2018 tikte de indicator af op 4,9%.

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2012 steeg die indicator in de EU28 van 8,4% tot 9,9%, waarna die daalde tot 5,9% in 2018. Het gemiddelde voor België in die periode is 2,6 procentpunt lager dan dat van de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel personen dat leeft in een huishouden met ernstige materiële ontbering in 2018 is 9,8% in Brussel (BI95% 7,3 – 12,3), 2% in Vlaanderen (BI95% 1,2 – 2,8), 8,6% in Wallonië (BI95% 5,9 – 11,3) en 4,9% in België (BI95% 3,9 – 5,9). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger het inkomen, hoe lager het aandeel personen in een situatie van ernstige materiële ontbering. In 2018 leefde 20,1% van de bevolking in het laagste inkomenskwaantiel in een situatie van ernstige materiële ontbering. Voor de hogere inkomenskwaantielen daalt dat aandeel sterk, voor het hoogste inkomenskwaantiel is het zelfs gelijk aan nul. Datzelfde verband geldt voor de hele periode vanaf 2004.

Figuur 20 Ernstige materiële ontbering volgens gewest (links) en inkomen (rechts)
Procent van de bevolking

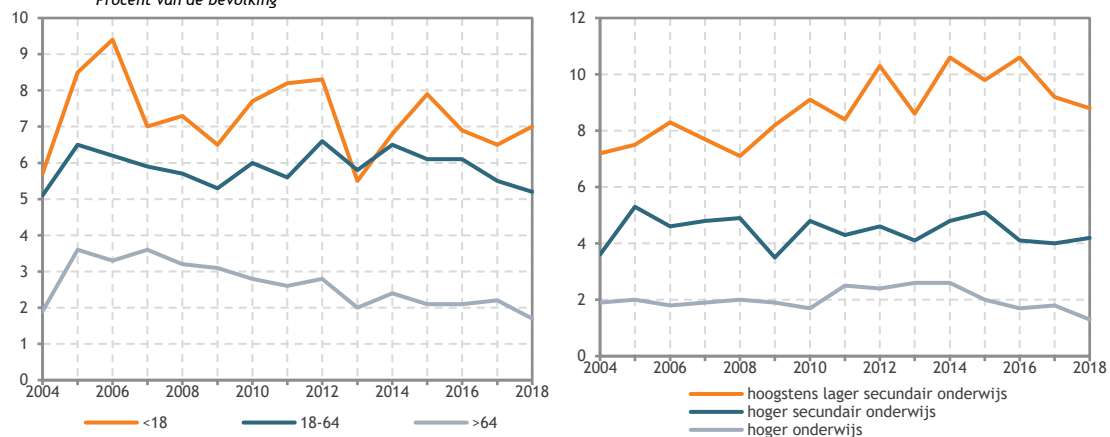

Bron: Gewest - Statistics Belgium (2012-2019), *SILC Quality Reports 2011-2018*, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/armoede-en-levensomstandigheden/risico-op-armoede-sociale-uitsluiting/plus> (geraadpleegd op 14/10/2019).
 Inkomen - Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mddd13, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens leeftijd: het aandeel ouderen (65-plussers) in een situatie van ernstige materiële ontbering is in België tussen 2004 en 2018 steeds lager dan dat van de jongere leeftijdscategorieën. In 2018 bedroeg dat aandeel 1,7% bij de 65-plussers, tegenover rond de 7% voor de categorieën tot en met 64 jaar.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen in een situatie van ernstige materiële ontbering. Tussen 2004 en 2018 wordt een stijgende trend vastgesteld voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs van 7,2 tot 8,8%. In 2018 is het aandeel personen in een situatie van ernstige materiële ontbering met een diploma hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs respectievelijk 4,2 en 1,3%.

Figuur 21 Ernstige materiële ontbering volgens leeftijd (links) en opleiding (rechts)
Procent van de bevolking

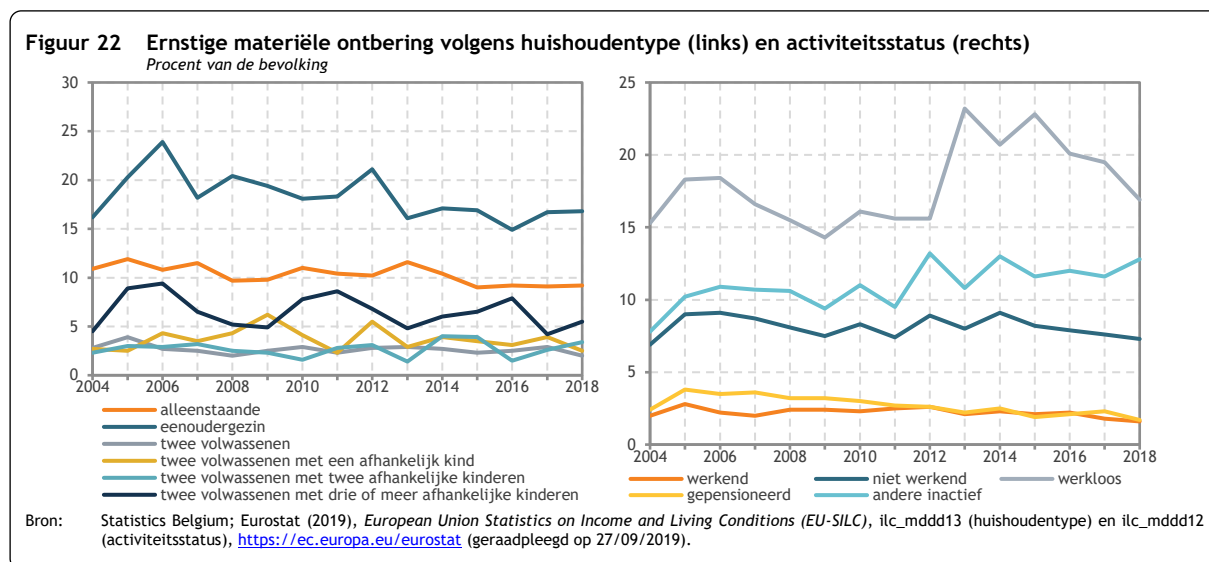

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mddd11 (leeftijd) en ilc_mddd14 (opleiding), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens huishoudentype: van alle personen die behoren tot een eenoudergezin zijn er tussen 2004 en 2018 gemiddeld 18,2% die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering. Voor alleenstaanden bedraagt dat aandeel 10,3%. De materiële ontbering bij grotere huishoudens is aanzienlijk lager dan bij alleenstaanden.

Opsplitsing volgens activiteitsstatus: in de periode 2004-2018 is die indicator altijd hoger bij werklozen, andere inactieven en niet-werkenden. In 2018 bedroeg hij respectievelijk 16,9%, 12,8% en 7,3%. Bij werkenden en gepensioneerden is deze indicator zeer klein. In 2018 bedroeg hun niveau bijna 2%.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 1.2.2 - *Aandeel van mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden dat in armoede leeft in al haar dimensies volgens de nationale definities*, omdat personen die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering ook behoren tot de populatie van personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting, wat de nationaal gangbare multidimensionale armoededefinitie is.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 26/04/2019).

Federal Public Service Social Security (2018), *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2018 - 'Increasing pressure on social protection adequacy' - Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme*, Brussels, Federal Public Service Social Security, september 2018, https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/analysis-social-situation-and-protection-belgium-2018-en_2.pdf (geraadpleegd op 26/04/2019).

Indicator 4. Leefloners

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (duizenden personen)		
Begin van de periode	2003	74,1
Einde van de periode	2018	144,4
Minimum	2003	74,1
Maximum	2018	144,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2003-2018	4,6%
voet	2013-2018	7,8%

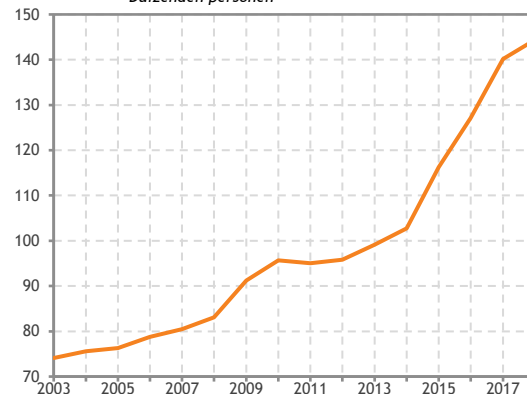
Definitie: een begunstigde van het leefloon of een leefloner ontvangt een uitkering genaamd 'leefloon' dat sinds 1 oktober 2002 een onderdeel is van het recht op maatschappelijke integratie

(voordien het recht op het bestaansminimum). Het leefloon is het allerlaatste sociale vangnet om personen met onvoldoende bestaansmiddelen een minimaal inkomen te verschaffen dat hen in staat zou moeten stellen een menswaardig leven te leiden. Het leefloon kan worden toegekend aan personen zonder (vervangings)inkomen of met een (vervangings)inkomen dat lager is dan het bedrag van het leefloon, die geen aanspraak kunnen maken op een ander inkomen op basis van Belgische of buitenlandse wetgeving, die gewoonlijk en bestendig op legale wijze in België verblijven en die, tenzij hun gezondheid of hun specifieke situatie het niet toelaten, bereid zijn om te werken. Vanaf 1 december 2016 vallen vreemdelingen met subsidiaire bescherming onder het toepassingsgebied van de wetgeving over het recht op maatschappelijke integratie. Personen onder 25 jaar dienen een contract te ondertekenen met een persoonlijk ontwikkeld project voor maatschappelijke integratie. Vanaf 1 december 2016 moeten personen van 25 jaar of ouder die een beroep wensen te doen op het leefloon, ook een dergelijk contract ondertekenen. De leeftijdsvoorwaarde is 18 jaar maar minderjarigen die ontvoegd zijn door het huwelijk, die minstens één kind ten laste hebben of die zwanger zijn, kunnen onder dezelfde voorwaarden een beroep doen op het leefloon.

Hierbij moet worden verduidelijkt dat er geen leeftijdsbeperking is om van het recht op maatschappelijke integratie te kunnen genieten. Voor leefloners wordt automatisch een procedure opgestart voor het verkrijgen van de inkomensgarantie voor ouderen (IGO) zodra de betrokkene de wettelijke pensioenleeftijd heeft bereikt. Het IGO is een uitkering die personen die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt, kunnen krijgen indien hun maandelijkse financiële middelen minder zijn dan een bepaald bedrag – afzonderlijk vastgelegd voor alleenstaanden en samenwonenden – en indien zij aan bepaalde voorwaarden inzake nationaliteit en hoofdverblijfplaats voldoen (POD MI, 2019c; Federale Pensioendienst, 2019).

Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) van elke gemeente onderzoekt, in het kader van de wetgeving over het recht op maatschappelijke integratie, de bestaansmiddelen van de aanvrager en bepaalt in overleg met hem de meest gepaste hulp. Die hulp kan bestaan uit tewerkstelling, een gedeeltelijk of volledig leefloon, een geïndividualiseerd project voor

Figuur 23 Leefloners
Duizenden personen

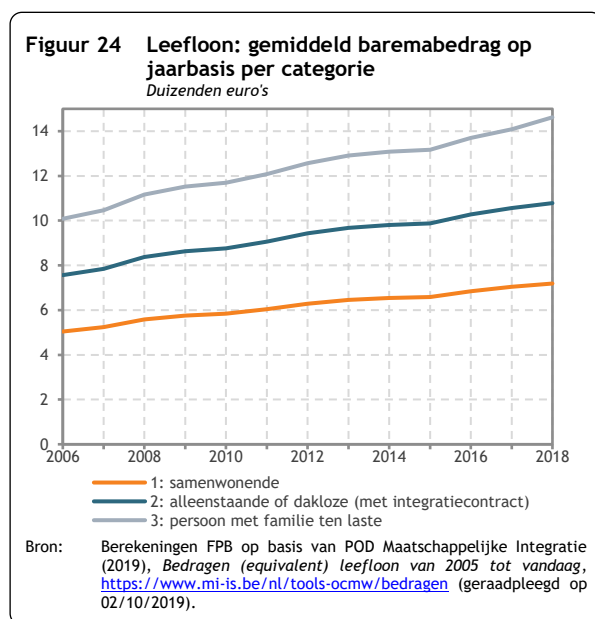
Bron: POD Maatschappelijke Integratie (2019), *Statistisch verslag Nummer 24 - juli 2019*, p. 10.

maatschappelijke integratie of een combinatie van die hulpmiddelen. De indicator wordt uitgedrukt in duizenden personen en de gegevens komen van de Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

Doelstelling: het aantal leefloners moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.3: "Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad realiseren van de armen en de kwetsbaren".

Het federaal regeerakkoord van oktober 2014 heeft het volgende bepaald met betrekking tot socialebijstandsuitkeringen, zoals het leefloon: "De regering verhoogt geleidelijk de minimum sociale zekerheidsuitkeringen en de sociale bijstandsuitkeringen tot het niveau van de Europese armoededrempel. Hierbij wordt prioriteit gegeven aan de uitkeringen voor personen met het hoogste armoederisico. De sociale voordelen die met sommige sociale uitkeringen gepaard gaan, zullen worden meegeteld in de vergelijking met de Europese armoedenorm" (Federale Regering, 2014). Er wordt aangenomen dat die doelstelling een invloed zal hebben op de evolutie van het armoederisico, waarvoor vermeld wordt dat het moet dalen om in de richting van de doelstellingen te gaan.

Sinds 8 januari 2005 zijn er drie categorieën van gerechtigden op het leefloon met elk een specifiek bedrag, dat afhankelijk van het bestaansmiddelenonderzoek door het OCMW al dan niet volledig wordt toegekend. Die categorieën zijn een samenwonende persoon (categorie 1), een alleenstaande of dakloze met wie een integratiecontract werd gesloten (categorie 2) en een persoon met een familie ten laste, met name de echtgenoot of levenspartner, het ongehuwd minderjarig kind of meerdere kinderen onder wie minstens één ongehuwd minderjarig kind (categorie 3). Voor 8 januari 2005 was er nog de categorie voor alleenstaanden met onderhoudsverplichtingen of co-ouderschap getiteld

'alleenstaande persoon met recht op verhoogd bedrag'.

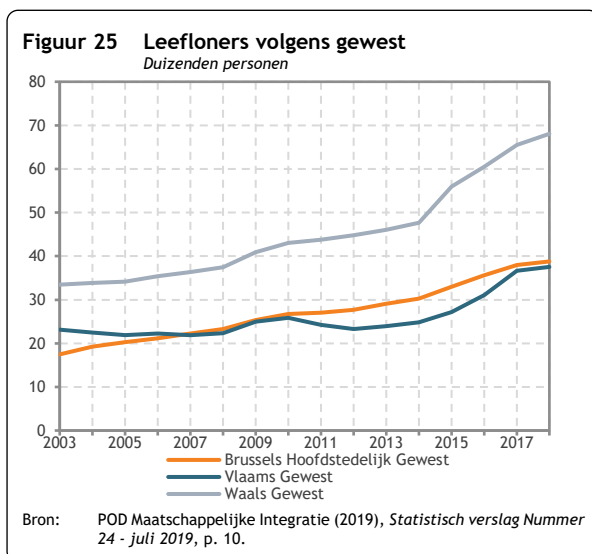
Tussen 2006 en 2018 steeg het gemiddeld leefloonbedrag op jaarbasis voor categorie 1 van 5.043 euro tot 7.189 euro. Voor categorie 2 en 3 steeg dit bedrag respectievelijk van 7.564 euro tot 10.784 euro en van 10.085 euro tot 14.621 euro.

Evolutie: tussen 2003 en 2008 steeg het gemiddelde maandelijkse aantal leefloners gestaag van 74.098 tot 83.075. In de twee daaropvolgende jaren steeg dat aantal beduidend sneller tot 96.641 in 2010, wat allicht verklaard kan worden door de verslechtering van het socio-economisch klimaat door de financieel-economische crisis. Het gemiddelde maandelijkse aantal leefloners stabiliseerde zich tot 2012

rond dat niveau en steeg daarna weer tot 102.774 in 2014. Een combinatie van structurele (onder meer de arbeidsmarktpositie van risicogroepen) en conjuncturele factoren (de financieel-economische crisis van 2008) ligt mee aan de basis van de globaal stijgende trend (POD MI, 2015). Daarna steeg dat aantal sterk tot 140.137 personen in 2017. Naast de bovenvermelde factoren dragen onder meer de groeiende onzekerheid van bepaalde risicogroepen (laaggeschoolden, deeltijdse werknemers, eenoudergezinnen, allochtonen enz.) en, meer recent, wijzigingen in de wetgeving over de werkloosheidsverzekering en beroepsinschakelingsuitkering evenals de stijging van het aantal erkende vluchtelingen bij tot die toename (POD MI, 2019b en 2019c). Tussen 2017 en 2018 steeg het gemiddelde maandelijkse aantal leefloners minder sterk namelijk van 140.137 tot 144.388. Die stijging met 3% komt enigszins overeen met de stijgingspercentages vastgesteld voor de financieel-economische crisis (POD MI, 2019b en 2019c).

Voor de periode 2003-2018 is het aantal leefloners bijna verdubbeld. Die evolutie is het logische gevolg van de vaststelling dat jaar op jaar de instroom naar het leefloon groter is dan de uitstroom. In dat verband wordt sinds 2015 een daling vastgesteld van het niveau van de in- en uitstroom. De dynamiek in de leefloonpopulatie is dus sinds 2015 gedaald. Dit wijst er vermoedelijk op dat de leefloonpopulatie meer dan voor 2015 bestaat uit een 'harde kern' van rechthebbenden, die geconfronteerd wordt met een veelheid van problemen die hun maatschappelijke integratie via een betaalde job belemmeren (POD MI, 2019b, p.29).

Internationale vergelijking: er zijn binnen de EU geen geharmoniseerde gegevens beschikbaar over dat type bijstandsuitkering.

Opsplitsing volgens gewest: het gemiddelde maandelijkse aantal leefloners in 2018 bedraagt 38.791 in Brussel, 37.535 in Vlaanderen en 68.062 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 144.388. In 2018 bedraagt het aandeel leefloners in het totaal aantal inwoners van België 1,3%. Voor Brussel is dit cijfer 3,2%, voor Vlaanderen 0,6% en voor Wallonië 1,9% (POD MI, 2019a).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 1.3.1 - *Deel van de bevolking met een socialebeschermingsvloer of -systeem, naar geslacht en met onderscheid naar kinderen, werklozen, ouderen, gehandicapten, zwangere vrouwen, pasgeborenen, slachtoffers van arbeidsongevallen, armen en kwetsbaren.*

Specifieke bronnen

Federale Regering (2014), *Federaal regeerakkoord, 9 oktober 2014*, <http://www.dekamer.be/FLWB/PDF/54/0020/54K0020001.pdf> (geraadpleegd op 30/11/2015).

Federale Pensioendienst (2019), *De Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)*, <https://www.sfpd.fgov.be/nl/recht-op-pensioen/igo> (geraadpleegd op 14/10/2019).

POD MI (2015), *Leefloon*, Statistisch rapport / Nummer 12 – September 2015, Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

POD MI (2019a), *Barometer voor Maatschappelijke integratie, aantal leefloners per 1.000 inwoners (‰), verdeling per gewest in 2018/01*, https://stat.mi-is.be/nl/dashboard/ris_entities?menu=drilldown (geraadpleegd op 14/10/2019).

POD MI (2019b), *Focus 24 - Een vergelijking van de dynamiek in het minimuminkomen: instroom en uitstroom in België, Nederland en Frankrijk*, Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

POD MI (2019c), *Statistisch verslag Nummer 24 – juli 2019*, Programmatorische federale overheidsdienst Maatschappelijke Integratie.

Indicator 5. Overmatige schuldenlast van de gezinnen

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(duizend personen met een collectieve schuldenregeling)		
Begin van de periode	2007	57,0
Einde van de periode	2018	89,0
Minimum	2007	57,0
Maximum	2015	97,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	2007-2018	4,1%
voet	2013-2018	-0,7%

Definitie: personen die geconfronteerd worden met overmatige schuldenlast of ernstige financiële moeilijkheden kunnen een beroep doen op de gerechtelijke procedure van collectieve schuldenregeling. Een schuldbemiddelaar zal in het kader van die procedure een aanzuiveringsplan van alle uitstaande schulden opstellen en het maandbedrag bepalen dat de betrokkene nodig heeft voor zijn lopende uitgaven. Dat bedrag moet voldoende zijn om een menswaardig bestaan te leiden en kan niet lager liggen dan het leefloonbedrag op maandbasis. De Centrale voor kredieten aan particulieren (CKP) centraliseert in België bepaalde gegevens over het aantal lopende collectieve schuldenregelingen. Die indicator wordt uitgedrukt in duizenden personen en heeft betrekking op de toestand op het einde van elk jaar. De gegevens komen van de Nationale Bank van België.

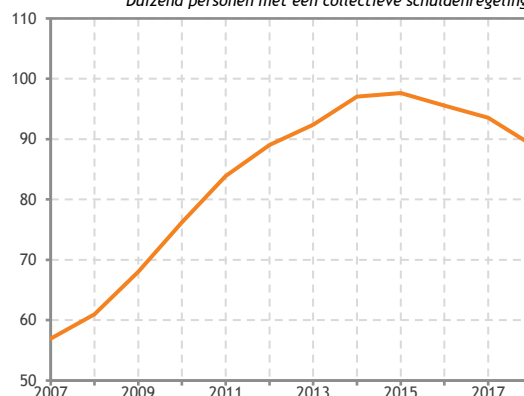
Doelstelling: de overmatige schuldenlast van de gezinnen moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.4: "*Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering*".

De procedure van collectieve schuldenregeling voorziet dat het maandbedrag dat de betrokkene nodig heeft voor zijn lopende uitgaven voldoende moet zijn om een menswaardig bestaan te leiden en niet lager mag liggen dan het leefloonbedrag. Omdat de procedure van collectieve schuldenregeling specifiek gericht is op personen die door hun overmatige schulden in een situatie dreigen terecht te komen die het hen onmogelijk maken menswaardig te leven, wordt een daling van het aantal personen met een collectieve schuldenregeling als impliciete doelstelling beschouwd, hetgeen aansluit bij de doelstelling vermeld bij het leefloon.

Evolutie: het aantal personen met een lopende procedure tot collectieve schuldenregeling steeg onafgebroken tussen 2007 en 2015, namelijk van 56.951 tot 97.636. Vanaf dan daalde dit aantal tot 89.033 in 2018. De redenen voor de daling sinds 2015 zijn divers. Het Observatorium Krediet en Schuldenlast meldt in dit verband dat de gunstige economische groei en de dalende werkloosheid sinds 2015 die dalende evolutie deels kan verklaren (Jeanmart, 2019). Hierbij moet worden benadrukt dat de

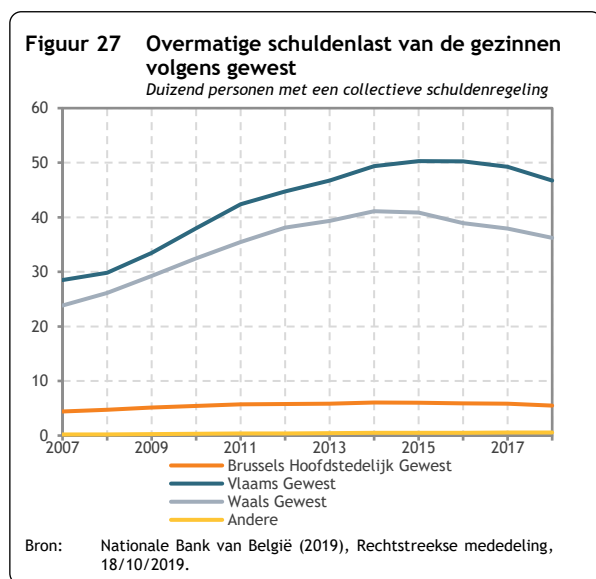
Figuur 26 Overmatige schuldenlast van de gezinnen
Duizend personen met een collectieve schuldenregeling

Bron: Nationale Bank van België (2019), Rechtstreekse mededeling, 18/10/2019.

problematiek van de overmatige schuldenlast complex is. Er kunnen immers achterstallen zijn op meerdere kredieten. Bovendien kunnen ook personen met niet-kredietgerelateerde schulden (zoals fiscale schulden of betalingsmoeilijkheden met facturen in verband met gezondheidszorg, energie, telefoon of huur) een beroep doen op een collectieve schuldenregeling. Dit is het geval voor bijna drie op tien personen met een collectieve schuldenregeling (NBB, 2019).

Internationale vergelijking: door verschillen in wetgeving zijn er binnen de EU geen geharmoniseerde gegevens beschikbaar over dat type regeling voor personen met overmatige schuldenlast.

Opsplitsing volgens gewest: het aantal personen met een lopende procedure tot collectieve schuldenregeling in 2018 bedraagt 5.508 in Brussel, 46.722 in Vlaanderen en 36.240 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 89.033. Voor 563 personen met een dergelijke procedure is de verblijfplaats in het buitenland, niet vast of foutief geregistreerd.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 1.4 omdat personen die een collectieverschuldenregeling verlaten, kwetsbaar zijn en meer moeilijkheden kunnen hebben om

toegang te krijgen tot bepaalde diensten en vormen van eigendom.

Specifieke bronnen

NBB (2019), *Centrale voor kredieten aan particulieren*, Statistieken 2018, Brussel: Nationale Bank van België, p.14.

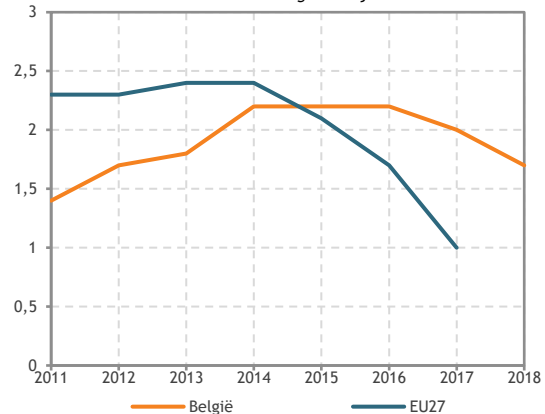
Jeanmart C. (2019), *Krediet en overmatige schuldenlast: een terugblik op 2018*, http://www.observatoire-credit.be/images/stories/docs/analyses/krediet_en_overmatige_schuldenlast_een_terugblik_op_2018.pdf (geraadpleegd op 26/04/2019).

Indicator 6. Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen

SDG	Geen armoede	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2011	1,4
Einde van de periode	2018	1,7
Minimum	2011	1,4
Maximum	2014, 2015, 2016	2,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2011-2018	2,8%
Vergelijking EU27, 2017		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		2
EU27		1
EU27 minimum: Spanje		0
EU27 maximum: Griekenland		8,2

Figuur 28 Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen

In de laatste twaalf maanden
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Self-reported unmet needs for medical examination by sex, age, detailed reason and income quintile*, hth_silc_08, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 10/10/2019).

Definitie: aandeel personen van 16 jaar of ouder

dat zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet heeft kunnen veroorloven tijdens de afgelopen 12 maanden. De gegevens komen van de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het uitstel of afstel van medische zorg moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 1.4: "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigendom en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering".

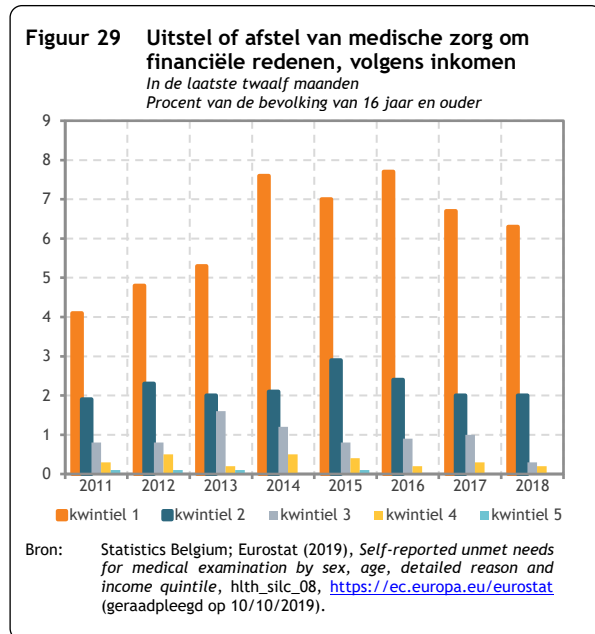
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 5: "kwaliteitsvolle gezondheidszorg zal toegankelijk zijn voor iedereen en in het bijzonder voor kwetsbare groepen (mensen met een handicap, kansarmen, vruchtbare en zwangere vrouwen en kinderen, enz.)" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de EU-SILC-enquêtes is het aandeel personen dat zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet heeft kunnen veroorloven gestegen van 1,4% tot 1,7% van de bevolking tussen 2011 en 2018.

Internationale vergelijking: in de EU27, evolueerde dat aandeel van 2,3% tot 1,0% tussen 2011 en 2017. De evolutie is in België dus minder gunstig dan in de EU27. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens inkomen: personen met de laagste inkomens bevinden zich vaker in een situatie waarin ze zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet hebben kunnen veroorloven dan personen met hogere inkomens. In het eerste kwintiel (de laagste inkomens) steeg deze indicator tussen 2011 en 2017, gaande van 4,1% tot 6,7%. In 2018 wordt er een lichte daling waargenomen: 6,3% van de personen in het eerste kwintiel hebben medische zorg uitgesteld om medische redenen. In het vijfde kwintiel (de hoogste inkomens) is deze indicator nul.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 1.4 aangezien hij de toegang tot gezondheidszorg meet van personen in een armoedesituatie.

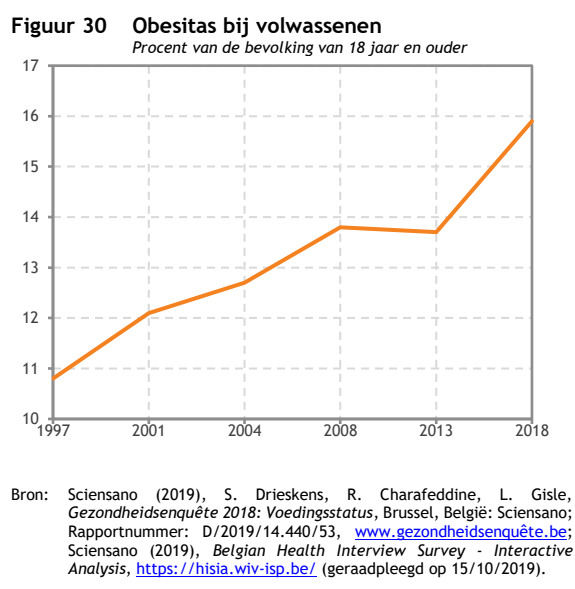
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.2. Doelstelling 2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en bevorder duurzame landbouw

Indicator 7. Obesitas bij volwassenen

SDG	Geen honger	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 18 jaar en ouder)		
Begin van de periode	1997	10,8
Einde van de periode	2018	15,9
Minimum	1997	10,8
Maximum	2018	15,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	1997-2018	1,9%
	2013-2018	3,0%
Vergelijking UE28, 2014		
(procent van de bevolking van 18 jaar en ouder)		
België		14,0
EU28		15,9
EU28 minimum: Roemenië		9,4
EU28 maximum: Letland		21,3

Definitie: obesitas stemt overeen met een *body*

mass index hoger dan 30. Deze indicator is het aandeel zwaarlijvige personen in de volwassen bevolking (18 jaar en ouder). De body mass index (of BMI) betreft een antropometrische meting berekend als de verhouding tussen het gewicht in kilogram en de lengte in meter in het kwadraat. De BMI is gecorreleerd met het vetgehalte van het lichaam van een volwassene (Eurostat, 2008). Personen met zwaarlijvigheid lopen een groter risico op chronische aandoeningen zoals hart- en vaatziekten, diabetes en bepaalde kankers (WHO, 2015). De gegevens komen van de nationale gezondheidsenquêtes uitgevoerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid/Sciensano voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn te raadplegen op de website van Sciensano.

Doelstelling: het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid moet dalen.

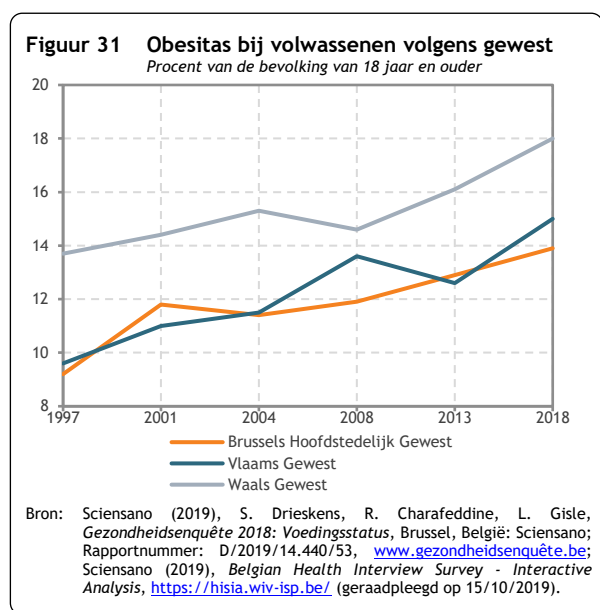
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 2.2: "Tegen 2030 een einde maken aan alle vormen van slechte voeding, waarbij ook tegen 2025 voldaan moet kunnen worden aan de internationaal overeengekomen doelstellingen met betrekking tot groeiachterstand en ondergewicht bij kinderen onder de 5 jaar; en eveneens tegemoetkomen aan de voedingsbehoeften van adolescente meisjes, zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en oudere personen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 7: "de morbiditeit/mortaliteit door chronische ziekten zal teruggebracht zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Aangezien zwaarlijvigheid het risico op cardiovasculaire ziekten, diabetes en verschillende types

kanker verhoogt, moet het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid dalen om in de richting van de doelstelling te gaan.

Evolutie: volgens die enquêtes steeg het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid tussen 1997 en 2018. De indicator evolueert van een aandeel van 10,8% volwassenen met zwaarlijvigheid in 1997 naar een aandeel van 15,9% in 2018.

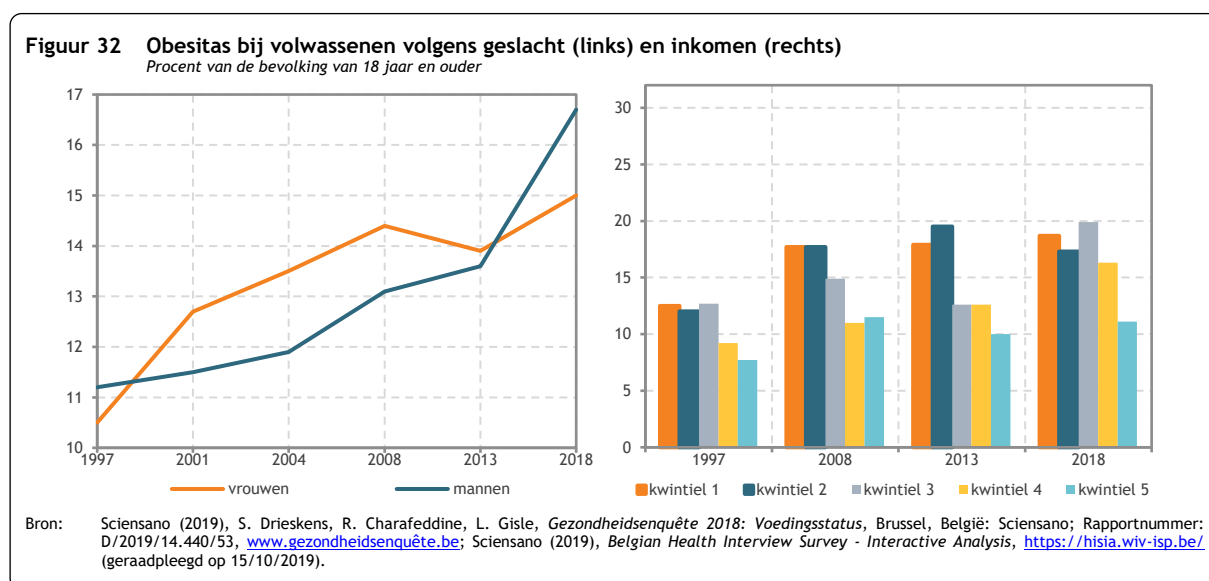
Internationale vergelijking: voor de EU28 publiceert Eurostat gegevens voor 2008, 2014 en 2017. In 2017, ligt België, volgens deze gegevens, 0,5 procentpunt onder het Europees geschat gemiddelde (dit is een schatting van Eurostat, aangezien niet alle landen gegevens gepubliceerd hebben voor 2017).

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid in 2018 is 13,9% in Brussel (BI95% 12,4 – 15,4), 15,0% in Vlaanderen (BI95% 13,5 – 16,4), 18,0% in Wallonië (BI95% 16,0 – 19,9) en 15,9% in België (BI95% 14,8 – 16,9). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel zwaarlijvige mannen in de steekproef evolueert van 11,5% in 1997 tot 16,7% in 2018, terwijl het aandeel vrouwen evolueert van 12,7% tot 15,9% over dezelfde periode. Tussen 2013 en 2018, heeft

het aandeel zwaarlijvige mannen het aandeel zwaarlijvige vrouwen oversteegen ten gevolge van een bijzonder snelle stijging.

Opsplitsing volgens inkomen: het aandeel zwaarlijvige volwassenen is lager bij de personen uit de hogere inkomenscategorieën. In 2018 bedraagt het aandeel zwaarlijvigen 18,7% en 17,3% in de twee laagste inkomenskwintielen, 19,9% in de middelste kwintiel en 11,1% in het hoogste inkomenskwintiel.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 2.2. De indicatoren voorgesteld voor de opvolging van de SDG's zijn inderdaad niet aangepast aan de Belgische situatie (2.2.1 *Prevalentie van groeiachterstand [...] bij kinderen onder de 5 jaar*) of worden door België niet opgevolgd (2.2.2 *Prevalentie van malnutritie [...] bij kinderen onder de 5 jaar, opgesplitst naar type [overgewicht en ondergewicht]*). Obesitas bij volwassenen is een vorm van slechte voeding en is een pertinente problematiek in België. Het is dan ook deze problematiek die gekozen wordt om slechte voeding op te volgen in België.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

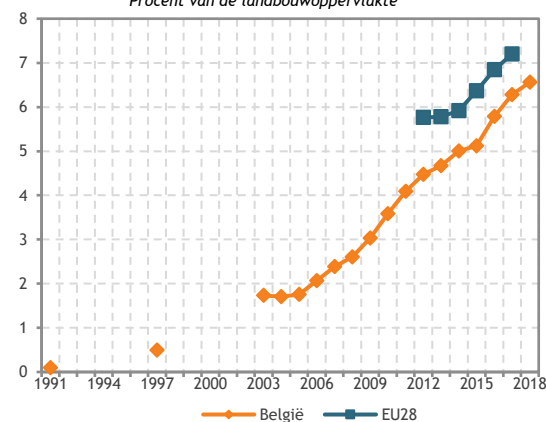
Eurostat (2008), *Table Thema volksgezondheid - Percentage of overweight people, by gender and age group*, <http://ec.europa.eu/eurostat>.

WHO (2015), *Obesity and overweight. Fact sheet N°311*, <http://www.who.int>.

Indicator 8. Oppervlakte biologische landbouw

SDG	Geen honger	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische landbouwoppervlakte)		
Begin van de periode	1991	0,1
Einde van de periode	2018	6,6
Minimum	1991	0,1
Maximum	2018	6,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1991-2018	16,9%
	2013-2018	7,1%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de landbouwoppervlakte)		
België		6,3
EU28		7,2
EU28 minimum: Malta		0,4
EU28 maximum: Oostenrijk		22,7

Figuur 33 Oppervlakte biologische landbouw
Procent van de landbouwoppervlakte

Bron: berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2019), Kerncijfers landbouw 2010-2018 en Biologische landbouw, <https://statbel.fgov.be/> en van Eurostat (2019), Organic crop area by agricultural production methods and crops, org_cropar en Land use: number of farms and areas of different crops by type of farming, ef_oluft, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 17/10/2019).

Definitie: het aandeel van de gebruikte landbouwoppervlakte door de biologische

landbouw in de totale landbouwoppervlakte. "De biologische productie is een alomvattend systeem van landbouwbeheer en levensmiddelenproductie waarbij de beste praktijken op milieugebied worden gecombineerd met een hoog niveau van biodiversiteit, de instandhouding van natuurlijke hulpbronnen, de toepassing van strenge normen op het gebied van dierenwelzijn en een productie die is afgestemd op de voorkeur van bepaalde consumenten voor producten die worden vervaardigd met natuurlijke stoffen en procedés" (Verordening (EG) nr. 834/2007 inzake biologische productie; Publicatieblad van de Europese Unie, 20/7/2007). De indicator wordt door het FPB berekend op basis van de gegevens van Statistics Belgium voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen.

Doelstelling: het aandeel van de oppervlakte biologische landbouw moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 2.4: "Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 28: "De sociale en ecologische impact van onze productie- en consumptiewijzen op het vlak van voedingsmiddelen zal aanzienlijk verlaagd zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: het aandeel van de biologische landbouw stijgt regelmatig en bereikt 6,6% van de landbouwoppervlakte in 2018.

Internationale vergelijking: het aandeel van de gebruikte landbouwoppervlakte door de biologische landbouw in de totale landbouwoppervlakte in België ligt onder het Europese gemiddelde. In een

verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 2.4.1 - *Deel van de landbouwooppervlakte met productieve en duurzame landbouwmethoden.*

Specifieke bronnen

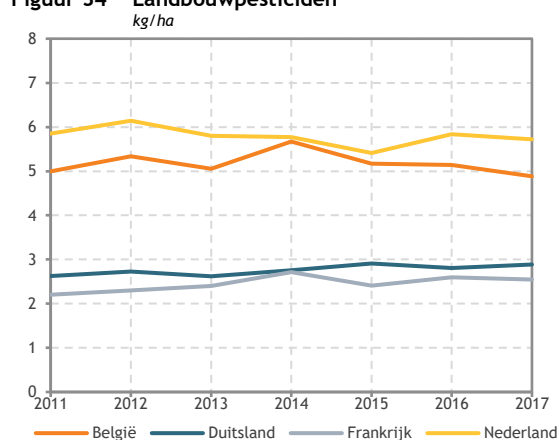
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 9. Landbouwpesticiden

SDG	Geen honger	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(kg/ha)		
Begin van de periode	2011	4,9
Einde van de periode	2016	5,1
Minimum	2011	4,9
Maximum	2014	5,5
Gemiddelde jaarlijkse groeivoet	2011-2016	0,8%
Vergelijking, 2015		
(kg/ha)		
België		5,0
Duitsland		2,9
Frankrijk		2,4
Nederland		5,4

Figuur 34 Landbouwpesticiden

Bron: Berekeningen FPB op basis van FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2015), *Verkoop van pesticiden 2007-2013* (rechtstreekse mededeling); Statistics Belgium (2019), *Annual data on active substances (kg) from commercial products covered by an authorization for the placing on the market of plant protection products 2012-2017*; Statistics Belgium (2010 tot 2018), *Kerncijfers landbouw 2010-2017*, <https://statbel.fgov.be/>; & Eurostat (2019), *Pesticide sales, aei_fm_salpest09 en Land use: number of farms and areas of different crops by type of farming, ef_oluft*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 04/11/2019).

Definitie: landbouwpesticiden zijn chemische stoffen die hoofdzakelijk in de landbouw gebruikt worden om organismen te vernietigen die schadelijk zijn voor gewassen, zoals zwammen,

insecten, bacteriën en planten. De consumptie van landbouwpesticiden wordt gedefinieerd als de verhouding tussen de totale hoeveelheid verkochte pesticiden (dit dekt niet enkel pesticiden voor de landbouw, maar ook pesticiden gebruikt door gemeenten, door de NMBS enz.) en de totale landbouwoppervlakte, uitgedrukt in kg/hectare. De totale hoeveelheid pesticiden omvat alle stoffen uit de bijlage bij Verordening (EG) nr. 1185/2009 betreffende statistieken over pesticiden (Publicatieblad van de Europese Unie, 10/12/2009). De indicator wordt door het FPB berekend op basis van gegevens van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en Statistics Belgium voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen.

Doelstelling: de hoeveelheid verkochte landbouwpesticiden per hectare moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 2.4: "Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 28: "De sociale en ecologische impact van onze productie- en consumptiewijzen op het vlak van voedingsmiddelen zal aanzienlijk verlaagd zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de hoeveelheid verkochte landbouwpesticiden per hectare blijft relatief stabiel tussen 2011 en 2017 en bedraagt 4,9kg/ha in 2017.

Internationale vergelijking: ten opzichte van de drie buurlanden situeert België zich qua verbruik onder Nederland, maar ruim boven Duitsland en Frankrijk.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 2.4, aangezien de vermindering van het pesticideverbruik helpt bij het in stand houden van ecosystemen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

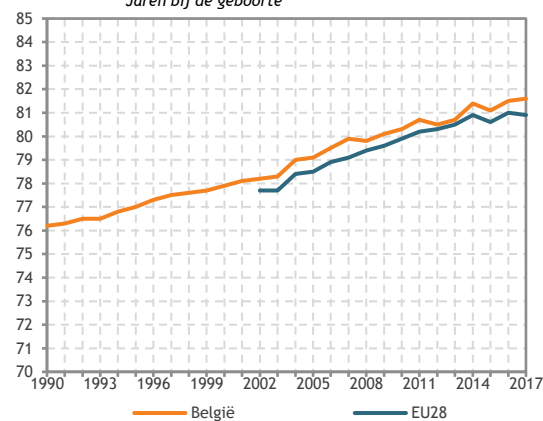

4.3. Doelstelling 3. Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden

Indicator 10. Levensverwachting

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers (jaren bij de geboorte)		
Begin van de periode	1990	76,2
Einde van de periode	2017	81,6
Minimum	1990	76,2
Maximum	2017	81,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	0,2%
	2012-2017	0,3%
Vergelijking EU28, 2017 (jaren bij de geboorte)		
België		81,6
EU28		80,9
EU28 minimum: Bulgarije		74,8
EU28 maximum: Spanje		83,4

Figuur 35 Levensverwachting
Jaren bij de geboorte

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Mortality and life expectancy statistics, demo_mlexpec*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Definitie: de levensverwachting berekend bij de geboorte wordt uitgedrukt in het aantal jaren dat een persoon zou leven indien hij/zij op elke leeftijd de op het ogenblik van zijn/haar geboorte geobserveerde mortaliteitskenmerken zou kennen. In België worden de overlijdenskansen, die gebruikt worden om de levensverwachting bij de geboorte te meten, berekend aan de hand van de overlijdensverklaringen in het Rijksregister der natuurlijke personen (Statistics Belgium, 2019). Statistics Belgium brengt in België deze gegevens samen en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Doelstelling: de levensverwachting mag niet dalen.

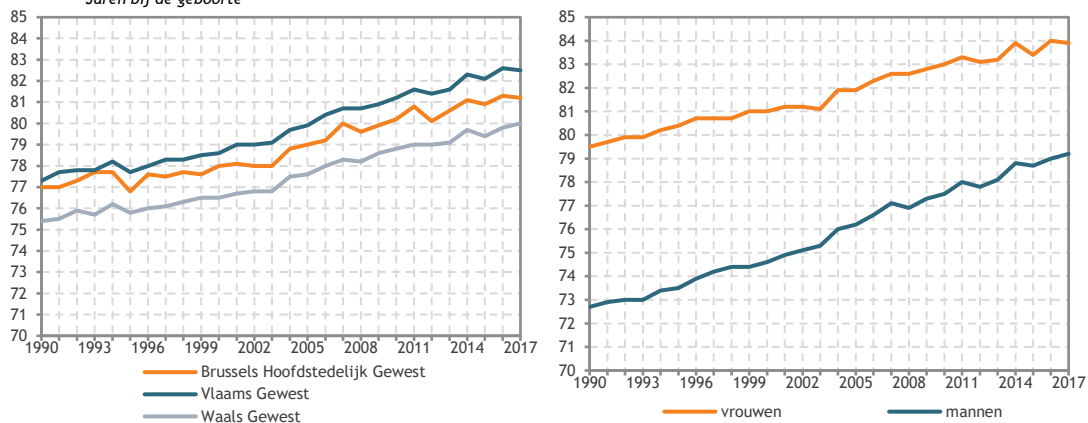
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden". Aangezien het resultaat van een betere gezondheid onder andere een betere levensverwachting is, wordt als impliciete doelstelling beschouwd dat de levensverwachting niet mag dalen.

Evolutie: de levensverwachting blijft toenemen, met 5,4 jaar tussen 1990 en 2017 om dan 81,6 jaar te bereiken.

Internationale vergelijking: de evoluties van de levensverwachting in België en in de Europese Unie lopen parallel, waarbij de levensverwachting in België iets hoger ligt dan in de EU28, waar die 80,9 jaar bedraagt in 2017. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: de levensverwachting in 2017 bedraagt 81,5 jaar in Brussel, 82,3 jaar in Vlaanderen en 79,9 jaar in Wallonië. Voor België is dit cijfer 81,6 jaar.

Figuur 36 Levensverwachting volgens gewest (links) en geslacht (rechts)
Jaren bij de geboorte

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Mortality and life expectancy statistics, demo_mlexpec*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens geslacht: de levensverwachting bij de geboorte van mannen ligt onder die van vrouwen, maar dat verschil wordt wel kleiner met de tijd: het daalde in België van 6,8 jaar in 1990 tot 4,7 jaar in 2017.

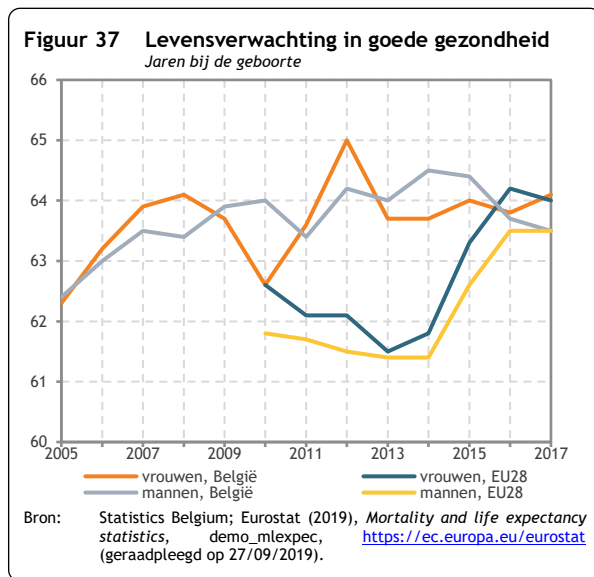
VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3 aangezien de levensverwachting een meting is van de globale gezondheid van de bevolking.

Specifieke bronnen

Statistics Belgium (2019), *Sterftetafels en levensverwachting*, <http://statbel.fgov.be> (geraadpleegd op 2/12/2019).

Indicator 11. Levensverwachting in goede gezondheid

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(jaren bij de geboorte)		
Begin van de periode	2005	62,3
Einde van de periode	2017	64,1
Minimum	2005	62,3
Maximum	2012	65,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	0,2%
voet	2012-2017	-0,3%
Vergelijking EU28, vrouwen, 2017		
(jaren bij de geboorte)		
België		64,1
EU28		64,0
EU28 minimum: Letland		52,2
EU28 maximum: Malta		73,3

Definitie: de levensverwachting in goede gezondheid meet het aantal jaren dat een persoon van een gegeven leeftijd mag hopen te leven zonder ernstige of matige gezondheidsproblemen. Ze wordt berekend aan de hand van de levensverwachting en van enquêtes over het aandeel van de personen dat zichzelf in goede of slechte gezondheid ervaart, uitgedrukt in jaren. De gegevens over de hier voorgestelde indicator komen van de statistieken over mortaliteit en van de gegevens over de ervaren beperkingen uit de gezondheidsmodule van de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert, opgesplitst voor mannen en vrouwen, maar niet voor de hele bevolking. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de levensverwachting in goede gezondheid moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 4: "De levensverwachting in goede gezondheid zal gestegen zijn ten opzichte van 2010. Het verschil tussen de levensverwachting in goede gezondheid naargelang van het opleidingsniveau en naargelang het geslacht zal met gemiddeld 50% verlaagd worden"(Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de EU-SILC-enquête toont de levensverwachting in goede gezondheid van vrouwen sinds 2005 een licht stijgende trend en in 2016 bedraagt ze 64,1 jaar. Dat betekent dat in 2017 vrouwen zichzelf niet in zeer goede of goede gezondheid achtten gedurende de laatste 19,8 jaren van hun leven

(zie gegevens over de levensverwachting bij geboorte, [indicator 10](#)). De levensverwachting in goede gezondheid stijgt minder dan de totale levensverwachting, wat als gevolg heeft dat de levensperiode in slechte gezondheid eveneens stijgt.

Internationale vergelijking: de levensverwachting in goede gezondheid van vrouwen in de Europese Unie is redelijk stabiel tussen 2010 en 2014 en stijgt in 2015 en 2017. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: de levensverwachting in goede gezondheid van mannen is bijna identiek aan die van vrouwen en is nog stabiel: 63,5 jaar in 2017. Maar het verschil tussen de levensverwachting in goede gezondheid en de levensverwachting bij de geboorte is kleiner voor mannen: 15,7 jaar in 2017. Ten opzichte van de EU28 in haar geheel hebben de Belgische mannen dezelfde levensverwachting in goede gezondheid.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3 aangezien hij de gezondheidstoestand van de bevolking meet.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Menselijk kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

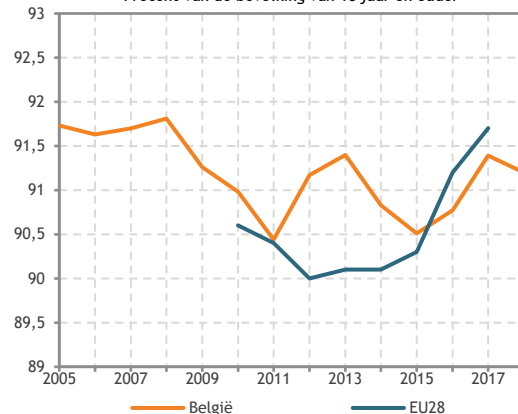
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 12. Ervaren gezondheid

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	91,7
Einde van de periode	2018	91,2
Minimum	2011	90,4
Maximum	2005	91,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	0,0%
voet	2013-2018	0,0%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		91,4
EU28		91,7
EU28 minimum: Kroatië		81,8
EU28 maximum: Ierland		96,6

Figuur 38 Ervaren gezondheid: zeer goed, goed of redelijk

Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2019), Rechtstreekse mededeling, 17/10/2019 en Eurostat (2019), *Self-perceived health*, h1h_silc_01, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: het aandeel van de bevolking van 16

jaar en ouder dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden. De gegevens komen van de EU-SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions*) van de Europese Unie. Om hun (ervaren) gezondheid te beoordelen, moeten de deelnemers aan de enquête kiezen tussen vijf toestanden: zeer goede, goede, redelijke, slechte en zeer slechte gezondheid. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens voor België komen rechtstreeks van Statistics Belgium en die voor de vergelijking met de EU komen van Eurostat. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking van 16 jaar en ouder dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, moet toenemen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden". De evolutie van het aandeel van de bevolking dat een goede gezondheid ervaart, meet de vooruitgang in de richting van doel 3.

Evolutie: over heel de geanalyseerde periode is het aandeel van de bevolking dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, hoog. Het bereikte in 2008 een piek met 91,8% van de bevolking en daalde tot 90,4% in 2011. In 2018 steeg de indicator tot 91,2%, maar bleef niettemin onder het waargenomen niveau van 2005.

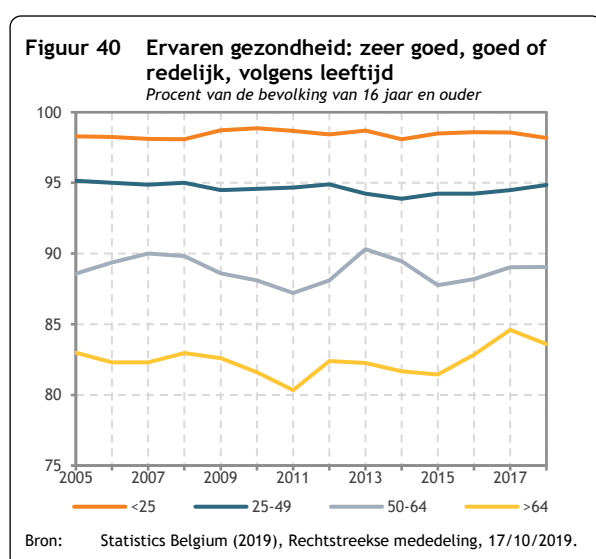
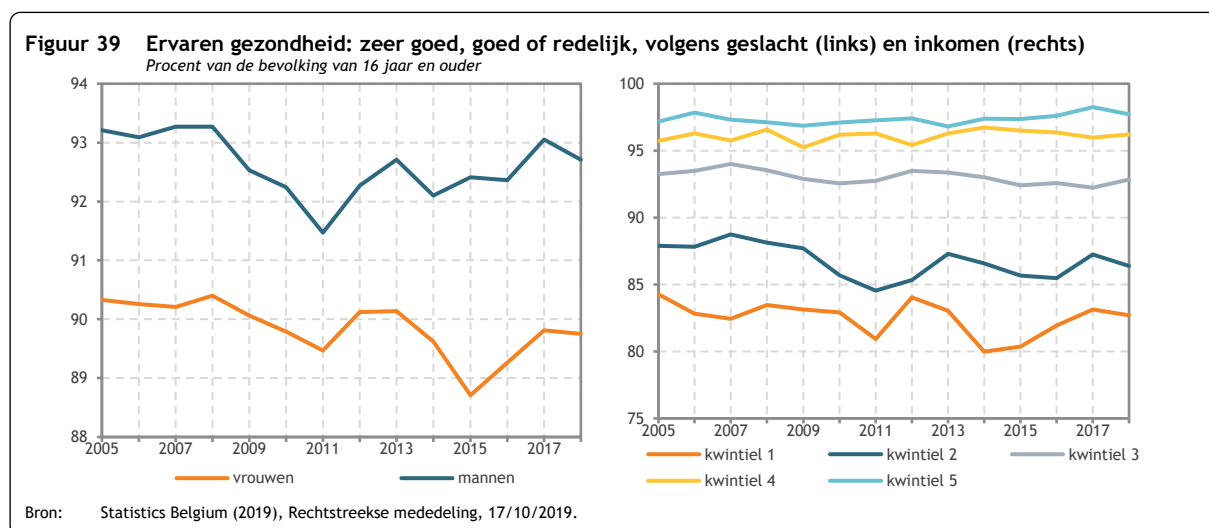
Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2016 liggen de evoluties van de indicator in België en in de Europese Unie dicht bij elkaar. Tot 2015 lag de indicator in België hoger dan in de EU28. In 2017 is dit niet langer het geval: 91,7% van de Europese bevolking verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, ten opzichte van 91,4% in België. In een verdeling van de

lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel mannen dat verklaart zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden, ligt steeds hoger dan dat van vrouwen, maar de evoluties lopen parallel.

Opsplitsing volgens inkomen: hoe hoger hun inkomen, hoe meer personen verklaren zich in een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand te bevinden. Het verschil tussen de inkomenscategorïeën stijgt licht. Dat is zowel toe te schrijven aan een verbetering van de ervaren gezondheid bij de rijkste groep als aan een daling bij de armste groep. Het bereikt 15,0 procentpunt in 2018.

Opsplitsing volgens leeftijd: hoe ouder de personen zijn, hoe minder zij een zeer goede, goede of redelijke gezondheidstoestand ervaren. De evolutie van de indicator voor de vier onderzochte leeftijdscategorieën loopt parallel, maar het verschil bedraagt 14,6 procentpunt.

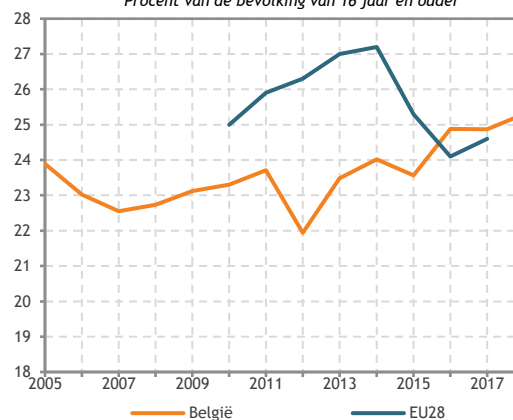
VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3, aangezien de ervaren gezondheid zowel de globale gezondheid als het welzijnsniveau van de bevolking meet.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositesite indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Indicator 13. Beperking in dagelijkse activiteiten

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	23,9
Einde van de periode	2018	25,3
Minimum	2012	21,9
Maximum	2018	25,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	0,4%
	2013-2018	1,5%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		24,9
EU28		24,6
EU28 minimum: Malta		11,8
EU28 maximum: Letland		41,3

Figuur 41 Beperking in dagelijkse activiteiten
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2019), Rechtstreekse mededeling, 17/10/2019 en Eurostat (2019), *Self-perceived long-standing limitations in usual activities due to health problem*, hth_silc_12, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: het aandeel van de bevolking van 16

jaar en ouder dat een, ernstige of niet-ernstige, beperking verklaart in haar dagelijkse activiteiten als gevolg van een gezondheidsprobleem. De gegevens komen van de EU-SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions*) van de Europese Unie. Die beperking moet bestaan sinds minstens zes maanden voor de enquête. Op de vraag naar deze beperking hebben de deelnemers de keuze uit drie antwoorden: niet beperkt, beperkt, maar niet ernstig of ernstig beperkt. Het zijn de laatste twee antwoorden die voor deze indicator worden opgesomd. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens voor België komen rechtstreeks van Statistics Belgium en de gegevens voor de vergelijking met de EU komen van Eurostat. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking van 16 jaar en ouder dat een beperking verklaart in haar dagelijkse activiteiten als gevolg van een gezondheidsprobleem, moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 3: "Verzeker een goede gezondheid en bevorder welzijn voor iedereen op alle leeftijden". De afwezigheid van beperkingen in de dagelijkse activiteiten draagt bij aan de gezondheid en het welzijn.

Evolutie: het aandeel van de bevolking met een beperking in haar dagelijkse activiteiten stijgt licht tussen 2005 en 2018: 23,9% in 2005 tegenover 25,3% in 2018. Deze stijgende trend is in het bijzonder gevoelig vanaf 2012.

Internationale vergelijking: in 2017, is het aandeel van de bevolking, dat een beperking verklaart in haar dagelijkse activiteiten, in België bijna identiek als in de EU28. In een verdeling van de lidstaten in

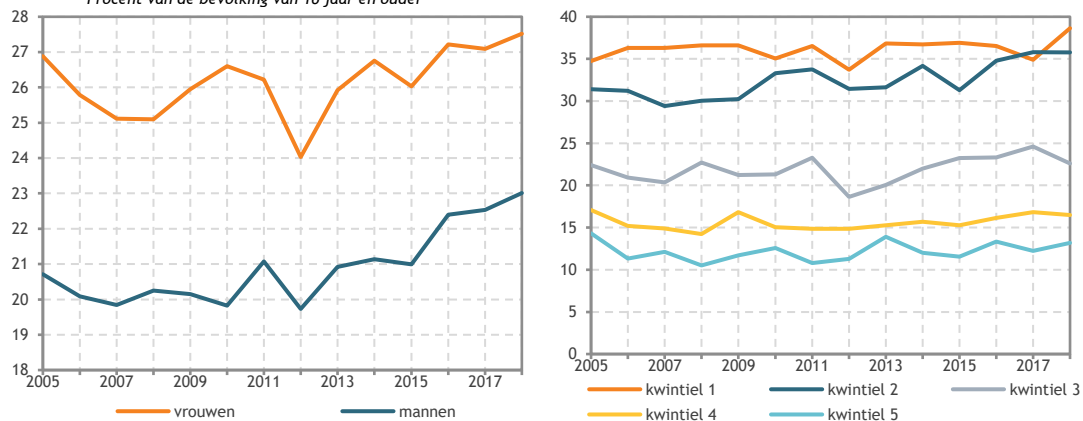
drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: de evolutie van de indicator voor mannen en vrouwen is vergelijkbaar. Het aandeel vrouwen met een beperking in haar dagelijkse activiteiten blijft niettemin hoger dan dat van mannen over heel de geanalyseerde periode. De kloof tussen vrouwen en mannen neemt echter af van 6,2 procentpunt in 2005 tot 4,5 procentpunt in 2018.

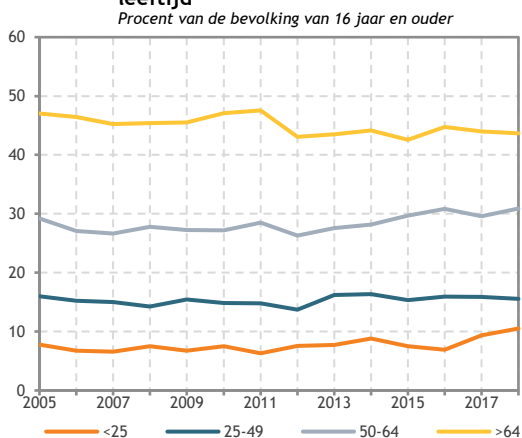
Opsplitsing volgens inkomen: personen met een hoger inkomen hebben minder een beperking in hun dagelijkse activiteiten. In 2018 had ongeveer 13% van de personen met de hoogste inkomens (vijfde kwintiel) een beperking, tegenover ongeveer 39% van de personen van het eerste en 36% van het tweede kwintiel. Tussen 2005 en 2018 was er een aanzienlijke stijging van de indicator voor personen in het eerste en tweede inkomenskwintiel. Omgekeerd is de indicator voor personen in de twee kwintielen met de hoogste inkomens in dezelfde periode licht gedaald, wat betekent dat er een daling is van het aandeel personen van deze groep die beperkt is in haar dagelijkse activiteiten.

Figuur 42 Beperking in dagelijkse activiteiten volgens geslacht (links) en inkomen (rechts)
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2019), Rechtstreekse mededeling, 17/10/2019.

Figuur 43 Beperking in dagelijkse activiteiten volgens leeftijd
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2019), Rechtstreekse mededeling, 17/10/2019.

Opsplitsing volgens leeftijd: hoe ouder de mensen zijn, hoe meer ze een beperking in hun dagelijkse activiteiten verklaren. In 2018 verklaarde 10,5% van de personen van 16 tot 24 jaar een beperking, tegenover 43,7% van de 65-plussers. Tussen 2005 en 2018 is alleen de situatie van die laatste groep verbeterd.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 3, aangezien de afwezigheid van een beperking in de dagelijkse activiteiten een meting is van de globale gezondheid van de bevolking.

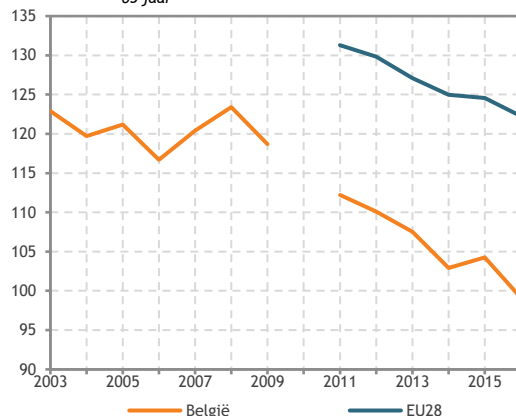
Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Indicator 14. Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(brutosterftecijfer per 100.000 inwoners van minder dan 65 jaar)		
Begin van de periode	2003	122,9
Einde van de periode	2016	99,1
Minimum	2016	99,1
Maximum	2008	123,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2003-2016	-1,6%
voet	2011-2016	-2,5%
Vergelijking EU28, 2016		
(brutosterftecijfer per 100.000 inwoners van minder dan 65 jaar)		
België		99,1
EU28		122,2
EU28 minimum: Cyprus		72,8
EU28 maximum: Hongarije		259,1

Figuur 44 Voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen

Brutosterftecijfer per 100.000 inwoners van minder dan 65 jaar

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Causes of death*, hlth_cd_acdr, hlth_cd_acdr2, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Noot: het beschikbare gegeven voor 2010 is fout.

Definitie: het aantal voortijdige sterfgevallen

(voor 65 jaar) door chronische aandoeningen per 100.000 inwoners wordt berekend aan de hand van de gegevens uit de overlijdensattesten, waarbij met de volgende sterfgevallen rekening wordt gehouden: kwaadaardige tumoren (C00-C97), diabetes mellitus (E10-E14), ischemische hartaandoeningen (I20-I25), cerebrovasculaire aandoeningen (I60-I69), chronische aandoeningen van de onderste luchtwegen (J40-J47) en chronische leverziekten (K70, K73-K74). De codes tussen haakjes komen van de *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (CIM-10)*. Statistics Belgium verzamelt die gegevens in België en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Voor de opsplitsing volgens geslacht worden de gegevens gepubliceerd door Statistics Belgium gebruikt. De drempel van 65 jaar werd gekozen omdat Eurostat deze indicator zo publiceert. In de literatuur wordt de drempel voor voortijdige sterfgevallen niet precies gedefinieerd. Hij verschilt trouwens van land tot land. In Europa worden waarden van 65 tot 80 jaar vaak gebruikt.

Doelstelling: in 2030 zou het aantal voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen niet boven de 68,6 per 100.000 inwoners van minder dan 65 jaar mogen liggen.

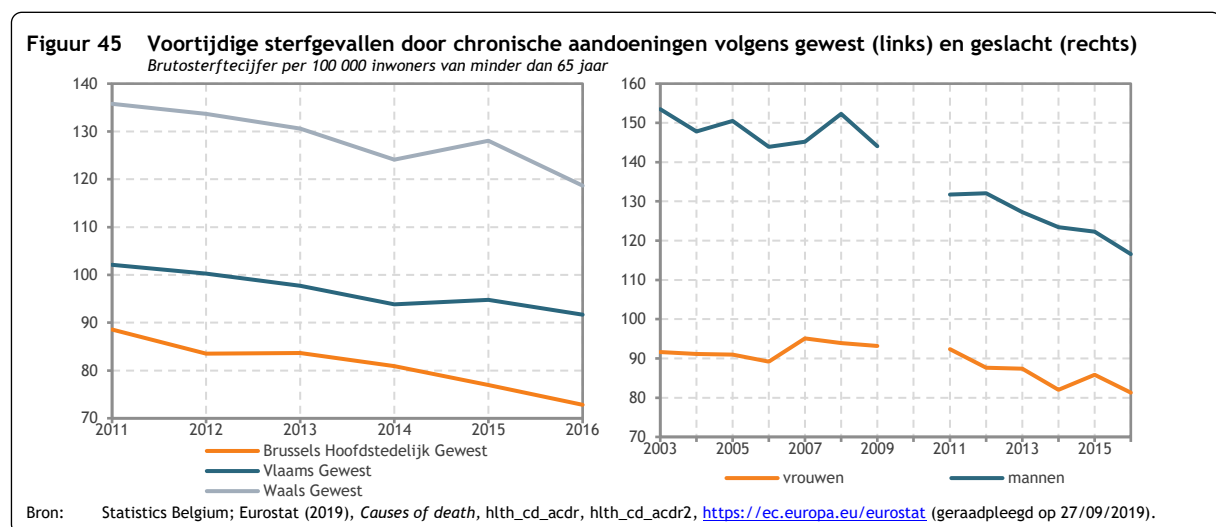
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen".

Deze subdoelstelling van de VN vraagt om de voortijdige sterfte, in dit geval bij de personen van minder dan 65 jaar, tegen 2030 met een derde in te perken ten opzichte van 2015. In 2015, het laatst beschikbare jaar in België, bedroeg de sterftegraad 104,3 sterfgevallen per 100.000 personen van minder dan 65 jaar. In 2030 zou deze indicator dus niet boven de 68,6 mogen liggen.

Evolutie: het aantal voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen daalde gestaag tussen 2003 en 2014: van 122,9 sterfgevallen per 100.000 inwoners van minder dan 65 jaar in 2003 tot 102,9 sterfgevallen in 2014. Het is daarna gestegen tot 104,3 sterfgevallen in 2015, ten gevolge van een stijging van de sterftegraad van vrouwen, terwijl die van mannen is blijven dalen. In 2016 hervatte de neerwaartse trend zich, zowel voor mannen als vrouwen, met een totaal van 99,1 sterfgevallen per 100.000 inwoners.

Internationale vergelijking: in de EU28 is er een groter aantal voortijdige sterfgevallen per 100.000 inwoners dan in België en het verschil is redelijk stabiel, van 19 in 2011 tot 23 in 2016. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2016 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: het aantal voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen per 100.000 inwoners in 2016 bedraagt 72,8 in Brussel, 91,7 in Vlaanderen en 118,7 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 99,1.

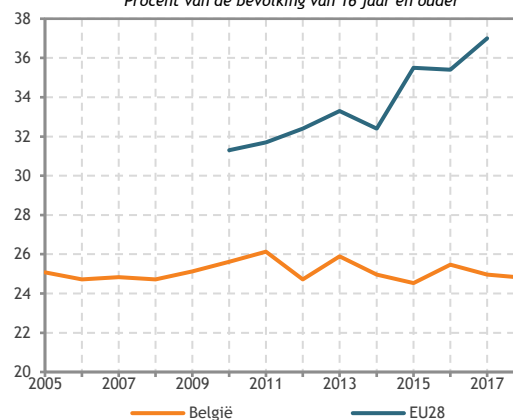
Opsplitsing volgens geslacht: het aantal mannen dat sterft aan chronische aandoeningen voor 65 jaar is verhoudingsgewijs hoger dan het aantal vrouwen, maar het verschil wordt kleiner: van 61,9 extra sterfgevallen per 100.000 inwoners in 2003 naar 35,3 in 2016.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 3.4.1 - *Sterfte door hart- en vaatziekten, kanker, diabetes of chronische ademhalingsziekten.*

Indicator 15. Langdurige ziekte of aandoening

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	25,1
Einde van de periode	2018	24,8
Minimum	2015	24,5
Maximum	2011	26,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	-0,1%
voet	2013-2018	-0,9%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de bevolking van 16 jaar en ouder)		
België		24,9
EU28		37,0
EU28 minimum: Italië		13,8
EU28 maximum: Finland		47,6

Figuur 46 Langdurige ziekte of aandoening
Procent van de bevolking van 16 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium (2019), Rechtstreekse mededeling, 17/10/2019 en Eurostat (2019), *People having a long-standing illness or health problem*, hth_silc_04, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 29/10/2019).

Definitie: het aandeel van de bevolking van 16

jaar en ouder dat verklaart een langdurige ziekte of aandoening te hebben. De gegevens komen van de EU-SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions*) van de Europese Unie. In deze enquête wordt de deelnemers gevraagd aan te geven of ze al dan niet een langdurige ziekte of aandoening hebben. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens voor België komen rechtstreeks van Statistics Belgium en de gegevens voor de vergelijking met de EU komen van Eurostat. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat verklaart een langdurige ziekte of aandoening te hebben moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen". De evolutie van het aandeel personen met een langdurige ziekte geeft onder andere informatie over de niet-overdraagbare ziekten evenals over het welzijn.

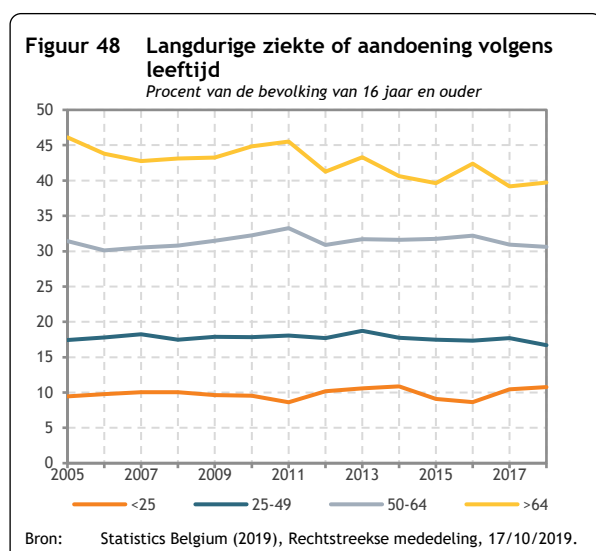
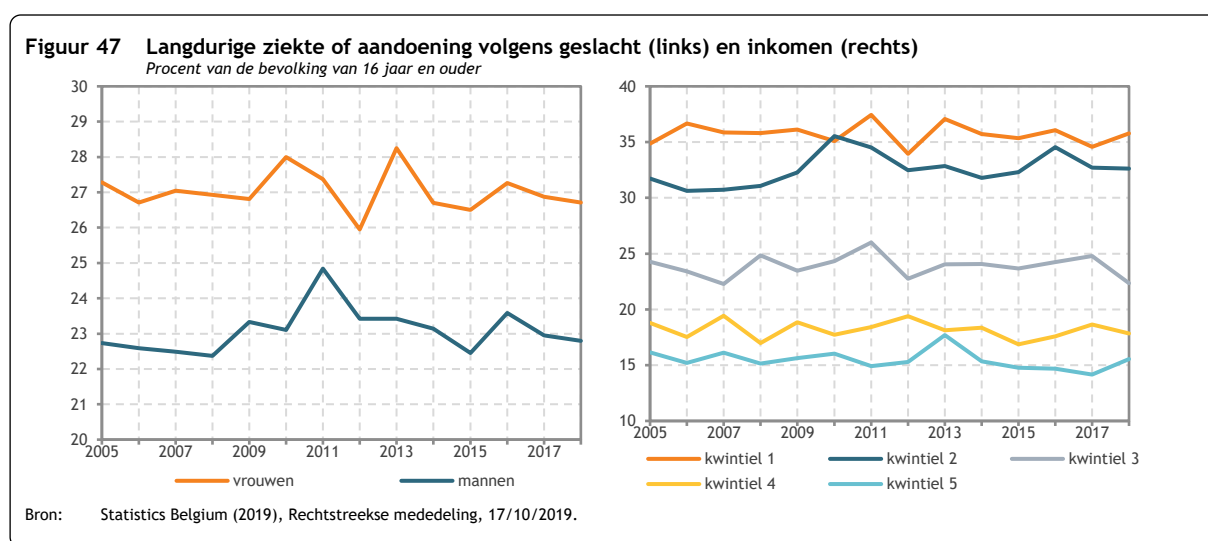
Evolutie: tussen 2005 en 2018 is het aandeel van de bevolking met een langdurige ziekte of aandoening ongeveer gelijk.

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2017 ligt het aandeel personen met een langdurige ziekte of aandoening in de Europese Unie (EU28) hoger dan in België. In 2017 bedroeg het verschil 12,0 procentpunt, namelijk twee keer hoger dan in 2010. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: de evolutie van de indicator voor mannen en vrouwen is ongeveer gelijk. Over de hele periode verklaren vrouwen meer een langdurige ziekte of aandoening te hebben dan mannen: respectievelijk ongeveer 27% en 23% in 2018.

Opsplitsing volgens inkomen: personen met de hoogste inkomens lijden minder aan een langdurige ziekte of aandoening dan personen met een laag inkomen. In 2018 had 35,8% van de mensen in het eerste inkomenskwintiel een langdurige ziekte of aandoening. Dat cijfer bedraagt 15,6% voor diegenen met de hoogste inkomens (vijfde kwintiel). Tussen 2005 en 2018 is het aandeel personen met een langdurige ziekte of aandoening relatief stabiel gebleven voor elk van de kwintielen.

Opsplitsing volgens leeftijd: hoe ouder de personen, hoe meer ze een langdurige ziekte of aandoening verklaren. In 2018 bedraagt deze indicator 39,7% voor 65-plussers, maar slechts 10,8% voor de 16-24 jarigen. Tussen 2005 en 2018 is de indicator voor de oudsten gedaald, van 46% in 2005 tot 40% in 2018, terwijl hij relatief stabiel bleef voor de andere leeftijdscategorieën.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 3.4.1 - *Sterfte door hart- en vaatziekten, kanker, diabetes of chronische ademhalingsziekten*. Inderdaad, vooraleer te sterven aan een chronische ziekte, worden de mensen getroffen door een langdurige ziekte of aandoening voor een zekere periode. Het volgen van deze evolutie helpt de evolutie van de mortaliteit te begrijpen.

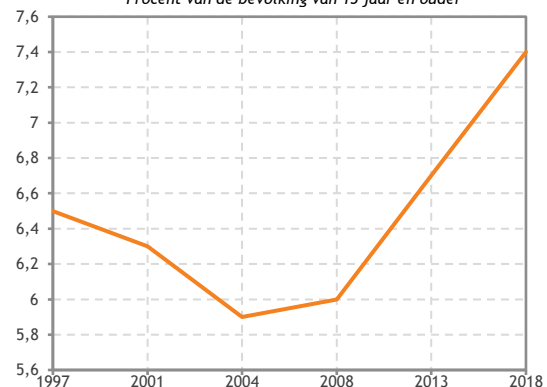
Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Indicator 16. Depressie

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	1997	6,5
Einde van de periode	2018	7,4
Minimum	2004	5,9
Maximum	2018	7,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	1997-2018	0,6%
	2013-2018	2,0%
Vergelijking EU28, 2014		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		6,7
EU28		7,1
EU28 minimum: Roemenië		1,5
EU28 maximum: Ierland		12,1

Figuur 49 Depressie

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Sciensano (2019), J. Van der Heyden, R. Charafeddine. Gezondheidsenquête 2018: Chronische ziekten en aandoeningen, Brussel, België, Rapportnummer: D/2019/14.440/36, www.gezondheidsenquête.be, Belgian Health Interview Survey - Interactive Analysis, <https://hisia.wiv-isp.be/> (geraadpleegd op 16/10/2019).

Definitie: aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat aangeeft de laatste twaalf maanden aan een depressie te hebben geleden. De gegevens komen van de nationale gezondheidsenquêtes uitgevoerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid / Sciensano voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn te raadplegen op de website van Sciensano.

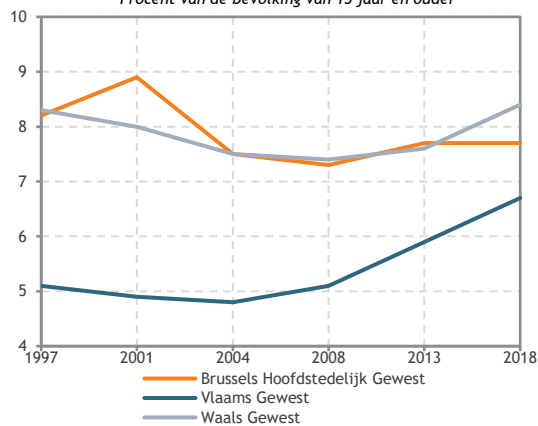
Doelstelling: het aandeel personen dat aan een depressie lijdt moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen". Om de mentale gezondheid te bevorderen moet het aandeel personen dat aan een depressie lijdt dalen.

Evolutie: hoewel volgens die enquêtes het aandeel van de personen dat aangeeft aan een depressie te hebben geleden daalde tussen 1997 (6,5% van de bevolking) en 2004 (5,9%), steeg het opnieuw tot de oorspronkelijke waarde in 2013 en steeg het verder tot 7,4% van de bevolking in 2018.

Internationale vergelijking: voor Europa zijn er slechts gegevens beschikbaar voor 2014. Het aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat aangeeft de laatste twaalf maanden aan een depressie te hebben geleden, ligt in België (6,7%) lager dan in de EU28 (7,1%). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2014 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Figuur 50 Depressie volgens gewest
Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

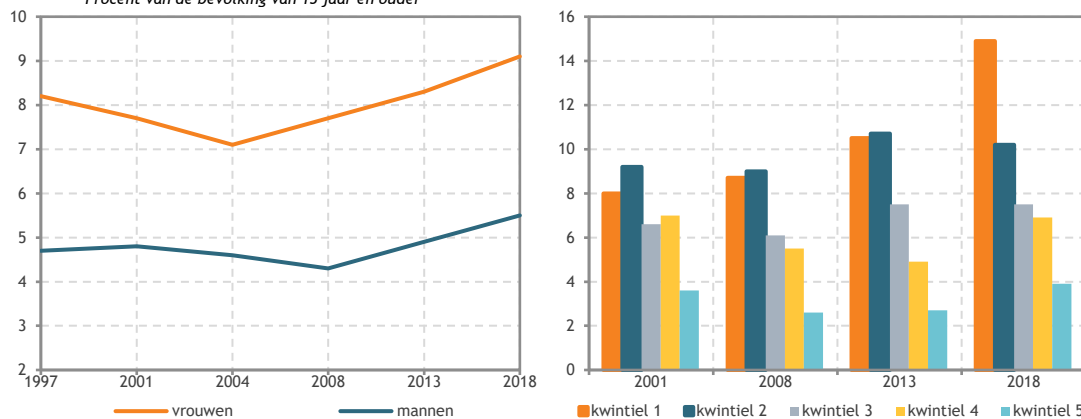
Bron: Sciensano (2019), J. Van der Heyden, R. Charafeddine. *Gezondheidsenquête 2018: Chronische ziekten en aandoeningen*, Brussel, België, Rapportnummer: D/2019/14.440/36, www.gezondheidsenquête.be, Belgian Health Interview Survey - Interactive Analysis, <https://hisia.wiv-isp.be/> (geraadpleegd op 16/10/2019).

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel personen dat aan een depressie lijdt in 2018 is 7,7% in Brussel (BI95% 6,6 – 8,9), 6,7% in Vlaanderen (BI95% 5,7 – 7,7), 8,4% in Wallonië (BI95% 7,0 – 9,7) en 7,4% in België (BI95% 6,6 – 8,1). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: in elke enquête is het aandeel vrouwen dat aangeeft de laatste twaalf maanden aan een depressie te hebben geleden, bijna dubbel zo groot als het aandeel mannen.

Opsplitsing volgens inkomen: mensen in het eerste kwintiel (laagste inkomens) hebben meer last van depressie dan mensen in het vijfde kwintiel (hoogste inkomens). Het verschil bedroeg 4,4 procentpunt in 2001 en steeg tot 11 procentpunt in 2018.

Figuur 51 Depressie volgens geslacht (links) en inkomen (rechts)
Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Sciensano (2019), J. Van der Heyden, R. Charafeddine. *Gezondheidsenquête 2018: Chronische ziekten en aandoeningen*, Brussel, België, Rapportnummer: D/2019/14.440/36, www.gezondheidsenquête.be, Belgian Health Interview Survey - Interactive Analysis, <https://hisia.wiv-isp.be/> (geraadpleegd op 16/10/2019).

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 3.4.2 - *Sterftecijfer door zelfdoding*. Depressieve personen hebben inderdaad meer risico zelfmoord te plegen dan anderen. Deze indicator werd gekozen omdat internationale vergelijkingen met betrekking tot zelfmoord door Eurostat als weinig betrouwbaar worden beschouwd (Eurostat, 2018).

Specifieke bronnen

Eurostat (2018), *Suicide death rate, by age group*, <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/WNhnYIHfaZ6eqpj67bAg> (geraadpleegd op 26/09/2018).

Indicator 17. Tevredenheid met het leven

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	7,3
Einde van de periode	2018	6,9
Minimum	2005	6,9
Maximum	2018	7,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	-0,4%
	2013-2018	-0,6%
Vergelijking buurlanden, 2018		
(bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		6,9
Duitsland		7,1
Frankrijk		6,7
Nederland		7,5

Definitie: de tevredenheid met het leven is opgesteld op basis van de antwoorden van de respondenten (van 15 jaar of ouder) op de vraag uit de *Gallup World Poll*: "Stel je een ladder voor waarvan de sporten zijn genummerd van 0 aan de onderkant tot 10 aan de bovenkant. De bovenkant van de ladder staat voor het best mogelijke leven en de onderkant van de ladder vertegenwoordigt het slechtst mogelijke leven voor jou. Op welke sport van de ladder zou je zeggen dat je persoonlijk op dit moment staat?". Die indicator wordt uitgedrukt in een gemiddelde score op 10. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de Gallup World Poll. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De gegevens over de betrouwbaarheidsintervallen zijn niet publiek beschikbaar.

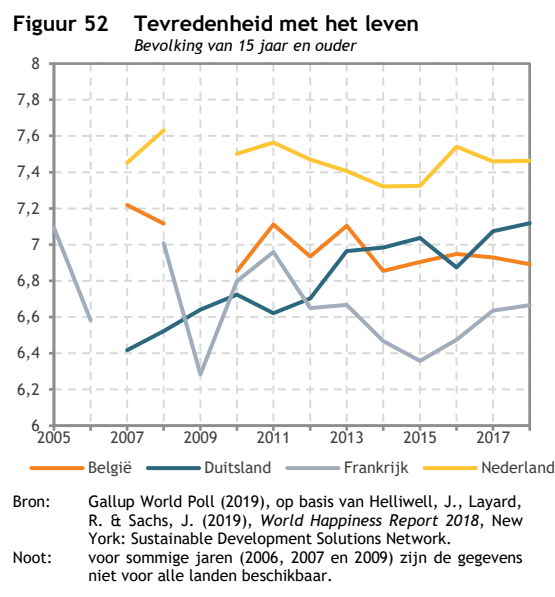
Doelstelling: de tevredenheid met het leven mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling stelt dat "een inclusieve maatschappij het welzijn van elke persoon wil bevorderen" (inleiding van de uitdaging "Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert"; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de *Gallup World Poll* lag de indicator tevredenheid met het leven in 2018 in België op 6,9 (score op 10) en wijzigde die nauwelijks in de periode 2005-2018, maar schommelde rond de 7.

Internationale vergelijking: de subjectieve aard van het type gestelde vragen voor deze indicator leidt ertoe dat vergelijkingen tussen landen weinig betekenis hebben. Het heeft meer betekenis om de evoluties te vergelijken. In Duitsland is de tevredenheid met het leven erop vooruitgegaan, terwijl ze in Frankrijk en België licht daalde en in Nederland stabiel bleef.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: gegevens uit andere bronnen tonen dat er voor deze indicator geen significante verschillen zijn tussen mannen en vrouwen (Joskin, 2017).

Opsplitsing volgens inkomen: gegevens uit andere bronnen tonen dat er een verband is tussen het inkomen en de tevredenheid met het leven: de tevredenheid ligt hoger bij personen uit een hoger inkomenskintiel (Joskin, 2017).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 3.4: er is een sterke band tussen mentale gezondheid en welzijn, enerzijds, en de tevredenheid met het leven, anderzijds.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

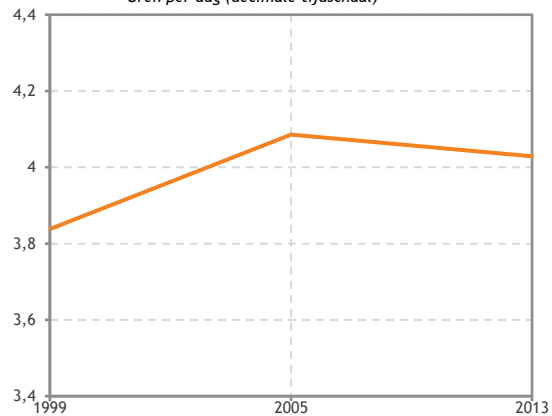
Joskin A. (2017), *Wat telt voor de Belgen? Analyse van de determinanten van het individuele welzijn in België*, Working Paper 04-17, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.

Indicator 18. Vrije tijd

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(uren per dag, decimale tijdschaal)		
Begin van de periode	1999	3,8
Einde van de periode	2013	4,0
Minimum	1999	3,8
Maximum	2005	4,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	1999-2013	0,3%
Vergelijking buurlanden, 1998-2005		
(uren per dag, decimale tijdschaal)		
België		5,5
Duitsland		5,5
Frankrijk		4,4

Figuur 53 Vrije tijd

Uren per dag (decimale tijdschaal)

Bron: Glorieux, I., J. Minnen, T.P. van Tienoven, et al. (2015), Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be), Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & AD Statistiek - Statistics Belgium, Brussel, <http://www.time-use.be/nl/> (geraadpleegd op 08/11/2017).

Definitie: tijd die gemiddeld aan vrije tijd (in die enquête omvat vrije tijd activiteiten zoals

wandelen, lezen, muziek luisteren, televisie kijken, met de hond wandelen, een hobby of sport in amateurverband uitoefenen, een voorstelling bijwonen) wordt besteed in de loop van een dag, berekend op basis van het Belgisch tijdsbudgetonderzoek (Belgen van 12 jaar of ouder), uitgedrukt in uren. "In 1999 hielden 8.382 respondenten van 12 jaar of ouder uit 4.275 gezinnen gedurende twee dagen hun tijdsbesteding bij. In 2005 waren het 6.400 respondenten van 12 jaar of ouder uit 3.474 gezinnen. In 2013, ten slotte, gaat het om 5.559 respondenten van 10 jaar of ouder uit 2.744 gezinnen" (Glorieux et al., 2015a). De gegevens komen van Statistics Belgium. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. Gedetailleerde methodologische informatie voor de berekening van de betrouwbaarheidsintervallen is te vinden in Glorieux et al. (2015b).

Op Europees niveau, voor de internationale vergelijking, worden de tijdsbudgetonderzoeken samengebracht in het *Harmonised European Time Use Survey* (HETUS, 2015), waarin de lijst met activiteiten die als vrije tijd beschouwd worden verschillend is. Dit programma levert tabellen waarmee de vijftien deelnemende Europese landen (België, Bulgarije, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Italië, Letland, Litouwen, Noorwegen, Polen, Slovenië, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Zweden) vergeleken kunnen worden voor een gemiddelde dag van personen van 20 tot 74 jaar in een bepaald jaar tussen 1998 en 2005 naargelang de landen.

Doelstelling: er is geen doelstelling met betrekking tot de tijd die aan vrije tijd wordt besteed.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.4: "Tegen 2030 de voortijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen". De mogelijkheid om voldoende vrije tijd te hebben is noodzakelijk voor het welzijn en is gunstig voor de mentale gezondheid.

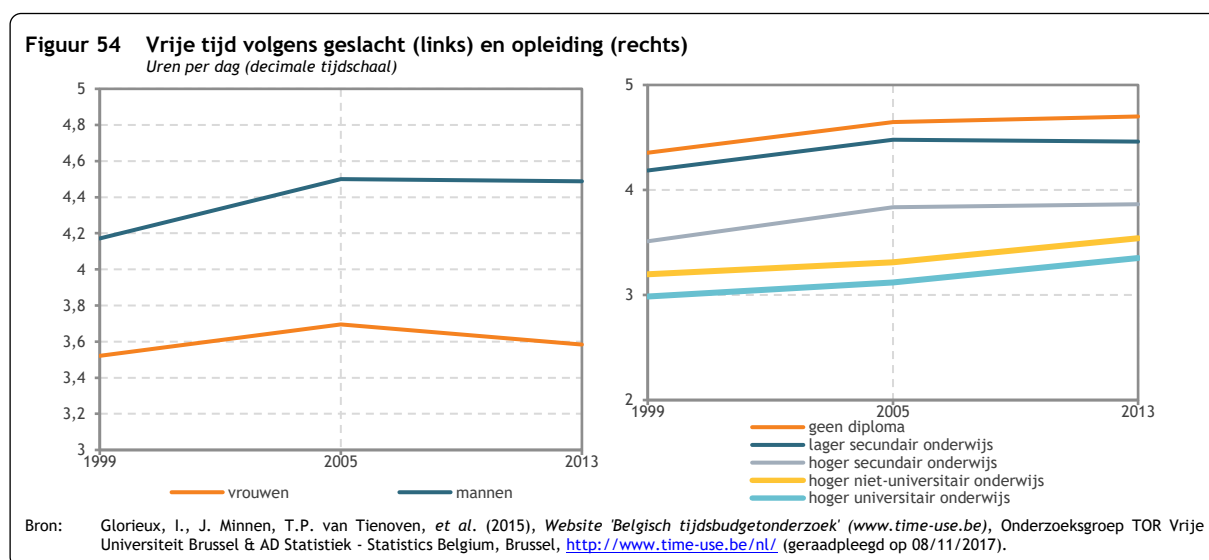
Evolutie: volgens die enquête nam de vrije tijd tussen 1999 en 2005 toe met 18 minuten per dag (van 3u48' tot 4u05'), en nam die vervolgens af met 3 minuten tussen 2005 en 2013. Aangezien de tijdspannes die besteed worden aan de verschillende activiteiten onderling met elkaar verweven zijn tijdens een dag van 24 uur, zou het moeilijk zijn die veranderingen uit te leggen zonder een analyse van de relatieve evoluties van alle activiteiten.

Internationale vergelijking: België en buurlanden besteden, op een half uur na, dezelfde tijd aan vrije tijd. Omdat de tijdstippen van de enquêtes verschillen, worden die gegevens enkel als voorbeeld gegeven. De verschillen tussen de Time use-enquête en de HETUS-enquête zijn te wijten aan het feit dat vrije tijd op een verschillende manier wordt gedefinieerd.

Opsplitsing volgens gewest: de vrije tijd in 2013 bedraagt 3u54 in Brussel, 3u58 in Vlaanderen en 4u09 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 4u02.

Opsplitsing volgens geslacht: het verschil tussen mannen en vrouwen met betrekking tot vrije tijd wordt groter: in 1999 hadden mannen 42 minuten meer vrije tijd per dag dan vrouwen tegenover 54 minuten in 2013.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het behaalde diploma, hoe minder vrije tijd de mensen hebben. Het verschil in vrije tijd verschilt echter weinig: het verschil tussen de personen met een diploma hoger universitair onderwijs en de personen zonder een diploma daalt amper van 1u24' per dag in 1999 tot 1u18' in 2013.

VN-Indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 3.4 aangezien vrije tijd noodzakelijk is voor het welzijn en gunstig is voor de mentale gezondheid.

Specifieke bronnen

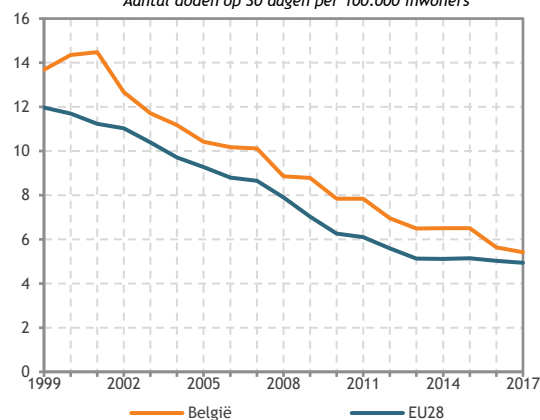
- Glorieux, I., Minnen, J., van Tienoven, T.P. *et al.* (2015a), Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be), Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & AD Statistiek – Statistics Belgium Brussel – <http://www.time-use.be/nl/> (geraadpleegd op 8/11/2017).
- Glorieux *et al.* (2015b), *België geklokt. Resultaten van het Belgisch tijdsbudgetonderzoek 2013 (TBO'13)*, http://www.vub.ac.be/TOR/wp-content/uploads/2015/10/NL_Belgie%E2%95%A0%C3%AAgeklokt_ld.pdf (geraadpleegd op 20/12/2018).
- HETUS (2015), *Harmonised European Time Use Survey*, <https://www.h6.scb.se/tus/tus/> (geraadpleegd op 25/10/2017).

Indicator 19. Verkeersdoden

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(aantal doden op 30 dagen per 100.000 inwoners)		
Begin van de periode	1999	13,7
Einde van de periode	2017	5,4
Minimum	2017	5,4
Maximum	2001	14,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1999-2017	-5,0%
voet	2012-2017	-5,0%
Vergelijking EU28, 2017		
(aantal doden op 30 dagen per 100.000 inwoners)		
België		5,4
EU28		4,9
EU28 minimum: Zweden		2,5
EU28 maximum: Roemenië		9,9

Figuur 55 Verkeersdoden

Aantal doden op 30 dagen per 100.000 inwoners

Bron: Eurostat (2019) *Persons killed in road accidents by sex*, tran_sf_roadse (data), tps00165 (ranking in EU), sdg_11_40, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: de indicator verkeersdoden op 30 dagen

komt overeen met het aantal personen dat onmiddellijk of binnen de dertig dagen na een ongeval overlijdt als gevolg van dat ongeval. Om internationale vergelijkingen mogelijk te maken wordt het aantal doden per 100.000 inwoners uitgedrukt. De gegevens komen van politieverlagen, aangevuld met informatie van de parketten die worden samengebracht door Statistics Belgium. Statistics Belgium stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Doelstelling: tegen 2030 moet het aantal verkeersdoden gehalveerd worden.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.6: "Tegen 2020 het aantal doden en gewonden in het verkeer wereldwijd halveren".

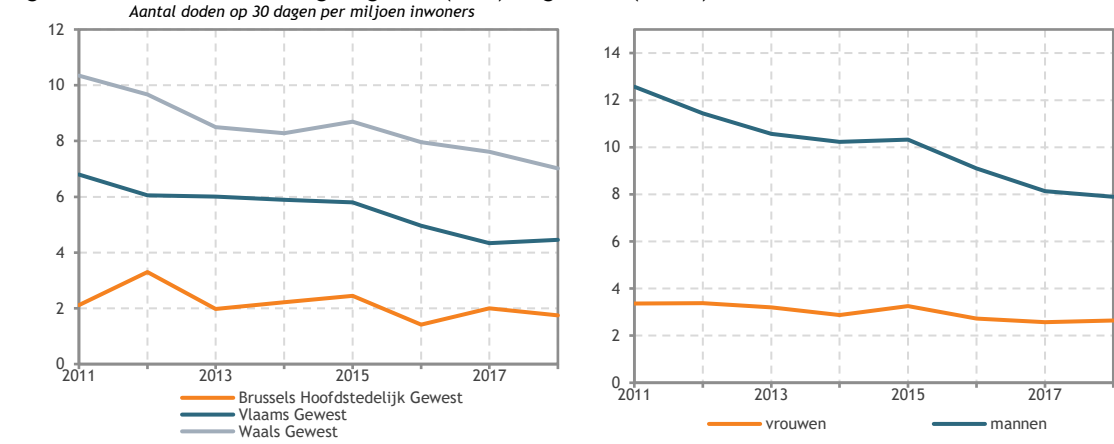
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 24: "Mobiliteit en vervoer zullen onder maximale veiligheidsomstandigheden gebeuren met "nul doden" als doel".

Evolutie: het aantal verkeersdoden daalde tussen 1999 en 2017 in België. In 2017 bedraagt dit aantal 5,4 doden op 30 dagen per 100.000 inwoners, het minimum sinds 1999.

Internationale vergelijking: het aantal verkeersdoden daalde tussen 1999 en 2017 met 58,7% in de EU28. Met 5,4 doden per 100.000 inwoners ligt België boven het Europese gemiddelde (4,9 doden per 100.000 inwoners). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: het aantal verkeersdoden op 30 dagen per 100.000 inwoners in 2018 bedraagt 1,7 in Brussel, 4,5 in Vlaanderen en 7,0 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 5,0 (gegevens Statistics Belgium).

Figuur 56 Verkeersdoden volgens gewest (links) en geslacht (rechts)

Bron: Gewest - Statistics Belgium (2019), *Mobiliteit/Verkeersongevallen*, <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 30/11/2019) en Eurostat (2019), *Population change - Demographic balance and crude rates at national level, demo_gind3*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 11/06/2019).
Geslacht - Statistics Belgium (2019), *Verkeersongevallen en Structuur van de bevolking*, <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 28/10/2019).

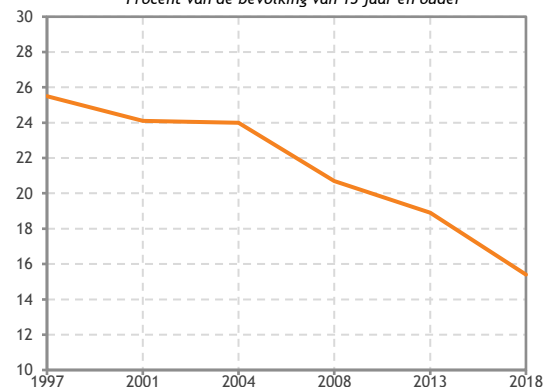
Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel vrouwen in de verkeersdoden is steeds en aanzienlijk lager dan het aandeel mannen: vrouwen vertegenwoordigden 24,9% van de doden op 30 dagen in 2009 en 25,7% in 2018.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met 3.6.1 – *Sterftecijfer door verkeersongevallen*.

Indicator 20. Dagelijkse rokers

SDG	Goede gezondheid en welzijn	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	1997	25,5
Einde van de periode	2018	15,4
Minimum	2018	15,4
Maximum	1997	25,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1997-2018	-2,4%
	2013-2018	-4,0%
Vergelijking buurlanden, 2015		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		18,1
Duitsland		20,7
Frankrijk		20,5
Nederland		18,0

Figuur 57 **Dagelijkse rokers**
Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Sciensano (2019) L. Gisle, S. Demarest, S. Drieskens. Gezondheidsenquête 2018: Gebruik van tabak. Brussel, België: Sciensano; Rapportnummer: D/2019/14.440/57. Beschikbaar op: www.gezondheidsenquête.be (geraadpleegd op 17/10/2019).

Definitie: aandeel van de bevolking van 15 jaar en

ouder dat aangeeft dagelijks te roken. De gegevens komen van de nationale gezondheidsenquêtes uitgevoerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid/Sciensano die de resultaten ervan ter beschikking stelt, onder meer aan de Wereldgezondheidsorganisatie. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn te raadplegen op de website van Sciensano. De hier gebruikte gegevens voor de internationale vergelijking komen van het Rapport van de Wereldgezondheidsorganisatie dat data publiceert op basis van de enquêtegegevens van de verschillende landen.

Doelstelling: het aandeel dagelijkse rokers zou 13,1% moeten bereiken in 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 3.a: "Waar nodig de implementatie van de kaderovereenkomst van de Wereldgezondheidsorganisatie over tabakscontrole versterken".

De Wereldtop over gezondheid van 2013 (WHO, 2013) heeft een "Mondiaal actieplan voor de strijd tegen de niet-overdraagbare ziekten 2013-2020" aangenomen. Dit plan omvat onder andere de volgende mondiale doelstelling: "een relatieve reductie met 30% van de prevalentie van de huidige tabaksverslaving bij de personen van 15 jaar of ouder" tegen 2025. Indien beschouwd wordt dat de mondiale doelstelling van de Wereldgezondheidsorganisatie toepasbaar is op alle landen, dan zou het aandeel dagelijkse rokers, dat in België 18,8% bedroeg in 2013, 13,1% moeten bereiken in 2025 wat een aanzienlijke versnelling is van het verminderingstempo (van -1,7% tot -3%) van deze indicator. Aangezien er geen doelstelling voor 2030 bestaat, wordt ervan uitgegaan dat deze ambitieuze doelstelling ook voor 2030 geldig blijft.

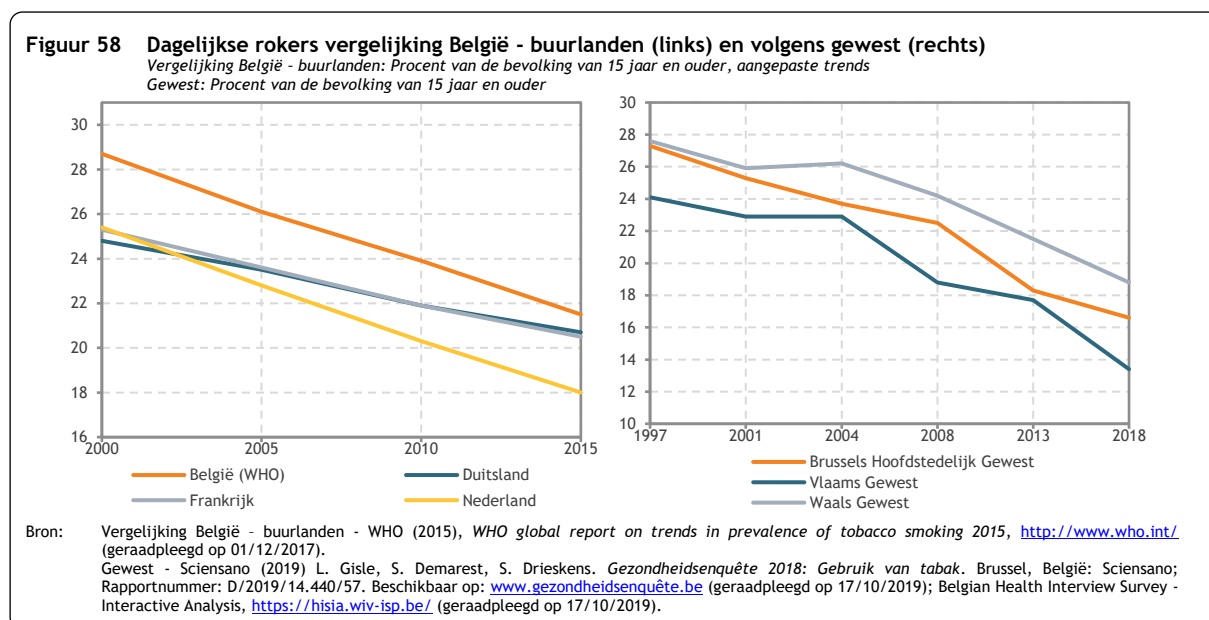
Evolutie: tussen 1997 en 2018 daalde het aandeel dagelijkse rokers met 10 procentpunt. Er moet opgemerkt worden dat de Kaderovereenkomst inzake de bestrijding van het tabaksgebruik van de Wereldgezondheidsorganisatie in 2005 van kracht is geworden. Die is juridisch bindend en heeft tot

doel "het *wijdverbreide tabaksgebruik en de blootstelling aan tabaksrook permanent en in aanzienlijke mate te verminderen*" (WHO, 2004, Art. 3). België heeft die overeenkomst in 2004 geratificeerd en heeft in hetzelfde jaar het Federaal plan ter bestrijding van het tabaksgebruik goedgekeurd. Als gevolg van dat plan werden er geleidelijk aan maatregelen ingevoerd, zoals het verbod op de verkoop van tabak aan personen jonger dan 16 jaar, het rookverbod op de werkvloer en het bevorderen van preventieprogramma's en rookstopmethodes.

Internationale vergelijking: de buurlanden van België hebben een gelijkaardig aandeel dagelijkse rokers en tonen een gelijkaardige evolutie, namelijk een trage vermindering. Het aandeel dagelijkse rokers in België ligt boven dat aandeel in de buurlanden en dit over heel de beschouwde periode.

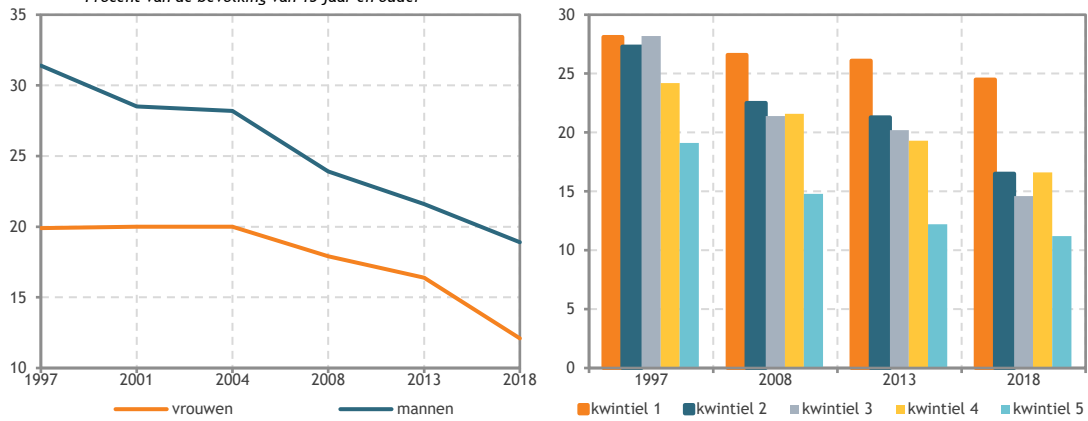
Opsplitsing volgens gewest: het aandeel dagelijkse rokers in 2018 is 16,6% in Brussel (BI95% 14,6 – 18,6), 13,4% in Vlaanderen (BI95% 11,8 – 14,9), 18,8% in Wallonië (BI95% 16,6 – 21,0) en 15,4% in België (BI95% 14,2 – 16,6). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel vrouwen dat dagelijks rookt is kleiner dan dat van mannen. Het daalt echter minder snel, wat leidt tot een toenadering tussen die groepen. In 1997 rookte 31,4% van de mannen immers dagelijks, tegenover 19,9% van de vrouwen. Dat is een verschil van 11,5 procentpunt. In 2018 rookten 18,9% van de mannen en 12,1% van de vrouwen dagelijks, het verschil is er kleiner en bedraagt 6,8 procentpunt.

Opsplitsing volgens inkomen: personen in het eerste kwintiel (laagste inkomens) roken meer dan anderen en personen in het vijfde kwintiel (hoogste inkomens) roken het minst. Het verschil bedraagt 13,3 procentpunt in 2018.

Figuur 59 Dagelijkse rokers volgens geslacht (links) en inkomen (rechts)
 Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Sciensano (2019) L. Gisle, S. Demarest, S. Drieskens. *Gezondheidsenquête 2018: Gebruik van tabak*. Brussel, België: Sciensano; Rapportnummer: D/2019/14.440/57. Beschikbaar op: www.gezondheidsenquête.be (geraadpleegd op 17/10/2019); Belgian Health Interview Survey - Interactive Analysis, <https://hisia.wiv-isp.be/> (geraadpleegd op 17/10/2019).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 3.a.1 - *Prevalentie van het verbruik van tabak bij de personen ouder dan 15 jaar (leeftijdsgewogen)*.

Specifieke bronnen

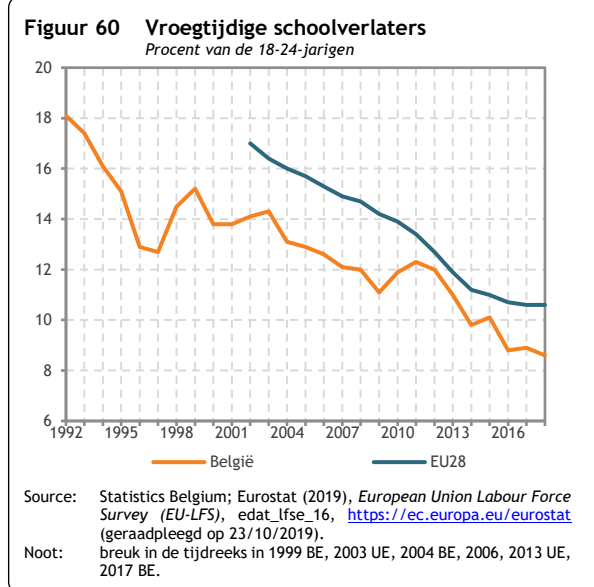
WHO (2004), *WHO Framework Convention on Tobacco Control. Resolution WHA56.1*, World Health Organization, <http://www.who.int/>.

WHO (2013), *Sixty – sixth world health assembly, resolutions and decisions*, document WHA66/2013/REC/1 (geraadpleegd op 17/07/2017).

4.4. Doelstelling 4. Verzeker inclusief en billijk kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

Indicator 21. Vroegtijdige schoolverlaters

SDG	Kwaliteitsonderwijs	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de 18-24-jarigen)		
Begin van de periode	1992	18,1
Einde van de periode	2018	8,6
Minimum	2018	8,6
Maximum	1992	18,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2018	-2,8%
	2013-2018	-4,8%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de 18-24-jarigen)		
België		8,6
EU28		10,6
EU28 minimum: Slovenië		4
EU28 maximum: Spanje		18,3

Definitie: aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar

met hoogstens een diploma lager middelbaar onderwijs die geen onderwijs of opleiding volgden tijdens de vier weken die voorafgingen aan het interview. Het lager middelbaar onderwijs komt overeen met de ISCED (*International Standard Classification of Education*) 2011 niveaus 0-2 voor gegevens vanaf 2014 en met de ISCED 1997 niveaus 0-3C voor gegevens tot 2013. De gegevens komen van de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: 0% vroegtijdige schoolverlaters tegen 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 4.1: "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten". Deze doelstelling vereist dat alle meisjes en jongens op een billijke en kwaliteitsvolle manier lager en middelbaar onderwijs gratis kunnen afwerken en wordt opgevat als het beogen van 0% vroegtijdige schoolverlaters tegen 2030.

Het Nationaal Hervormingsprogramma voor 2011 dat België in april 2011 goedkeurde (Federale regering, 2011) in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) bevat de

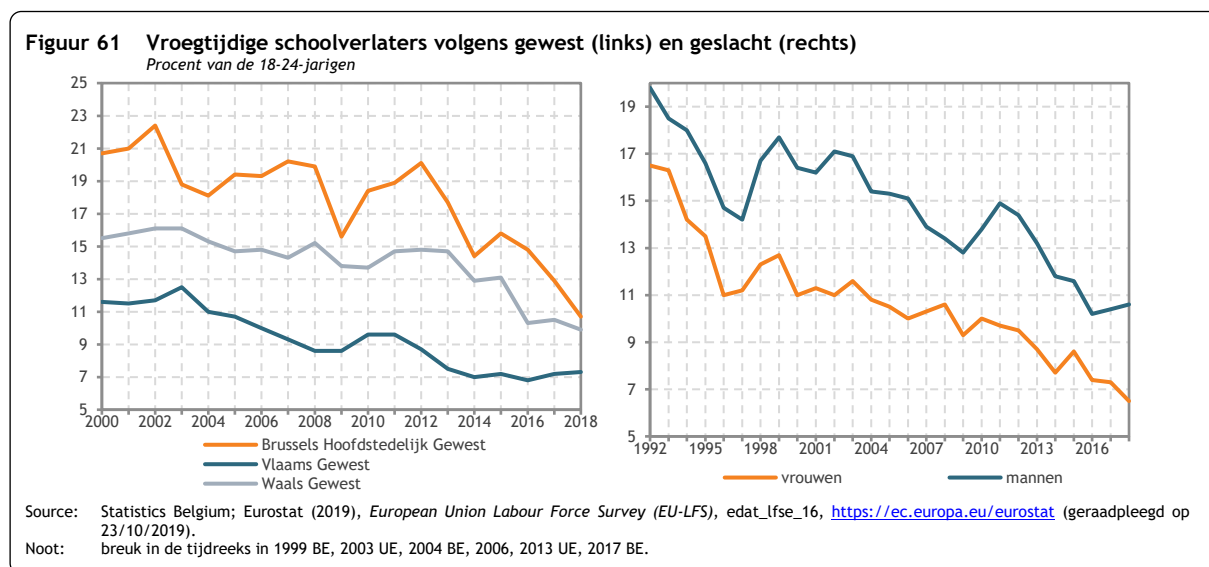
volgende doelstelling over onderwijs en opleiding: het aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar dat hoogstens lager secundair onderwijs heeft voltooid en dat geen onderwijs of opleiding volgt, verminderen tot 9,5% in 2020.

Evolutie: volgens de EAK is het aandeel vroegtijdige schoolverlaters gedaald van 18,1% in 1992 tot 8,6% in 2018.

Internationale vergelijking: zowel in de EU28 als in België daalde het aandeel schoolverlaters. Het aandeel schoolverlaters ligt in de beschouwde periode wel lager in België dan in de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel vroegtijdige schoolverlaters in 2018 is 10,7% in Brussel (BI95% 8,5 – 12,9), 7,3% in Vlaanderen (BI95% 6,3 – 8,4), 9,9% in Wallonië (BI95% 8,5 – 11,4) en 8,6% in België (BI95% 7,8 – 9,4). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: meer mannen (10,1%) dan vrouwen (7%) verlaten de school zonder diploma. De laatste jaren toont de evolutie bij de mannen een sterkere variatie dan bij de vrouwen. Het verschil tussen mannen en vrouwen schommelde tussen 2,2 procentpunt in 1993 en 6,1 procentpunt in 2002 en bedraagt in 2018 3,1 procentpunt. Het aandeel schoolverlaters ligt over de volledige periode hoger bij mannen dan bij vrouwen en beide groepen vertonen een dalende trend over de hele periode.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 4.1.1 - *Deel van de kinderen en jongeren: (a) in het basisonderwijs; (b) op het einde van het basisonderwijs; en (c) op het einde van de eerste cyclus van het secundair onderwijs met ten minste het minimale vaardigheidsniveau voor (i) lezen en (ii) wiskunde, naar geslacht.* Hij werd gekozen omdat hij informatie geeft over het aantal leerlingen dat het middelbaar onderwijs verlaat met hoogstens een diploma lager middelbaar onderwijs.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

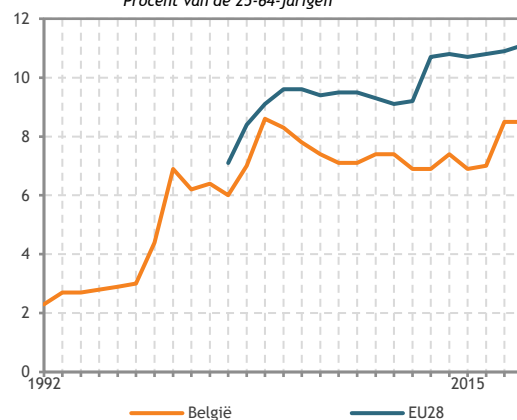
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 22. Levenslang leren

SDG	Kwaliteitsonderwijs	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de 25-64-jarigen)		
Begin van de periode	1992	2,3
Einde van de periode	2018	8,5
Minimum	1992	2,3
Maximum	2004	8,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2018	5,2%
	2013-2018	4,5%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de 25-64-jarigen)		
België		8,5
EU28		11,1
EU28 minimum: Roemenië		1
EU28 maximum: Zweden		29,9

Figuur 62 Levenslang leren
Procent van de 25-64-jarigen

Source: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, trng_lfse_04, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 23/10/2019).
Noot: breuk in de tijdreeks in 1999 BE, 2003 UE, 2004 BE, 2006, 2013 UE, 2017 BE.

Definitie: aandeel van de bevolking tussen 25 en

64 jaar dat heeft deelgenomen aan een (formele of niet-formele) vorming tijdens de laatste vier weken voorafgaand aan het interview. De gegevens komen van de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat deelneemt aan levenslang leren moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 4.3: "Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit".

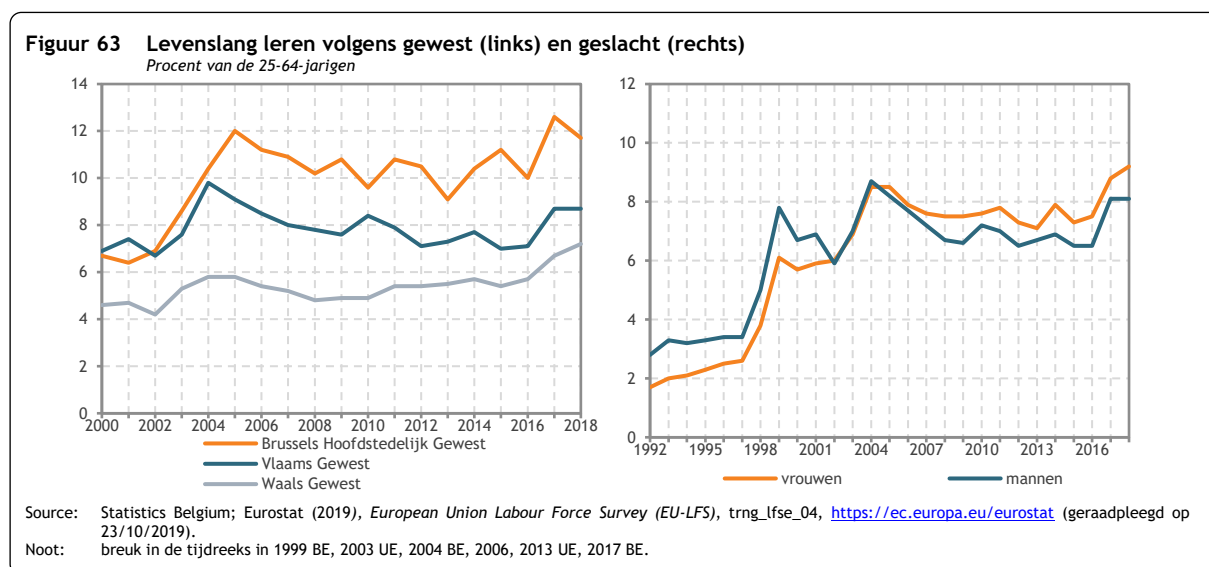
Het Nationaal Hervormingsprogramma 2011 dat door België in april 2011 werd goedgekeurd (Federale regering, 2011) in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) bevat als een van 7 prioritaire beleidlijnen de "Toename van levenslang leren voor arbeiders en van de scholing van werkzoekenden" om de werkgelegenheidsdoelstelling (werkgelegenheidsgraad van 73,2% in 2020) te kunnen behalen.

Evolutie: volgens de EAK steeg het aandeel van de bevolking tussen 25 en 64 jaar dat deelgenomen heeft aan een vorm van opleiding of vorming duidelijk tussen 1992 en 2004, namelijk van 2,3% tot 8,6%. Vervolgens daalde het opnieuw tot 7,1% in 2008, maar vertoont sindsdien geen duidelijke trend ondanks een stijging tot 8,6% in 2018.

Internationale vergelijking: België loopt achterop ten opzichte van het Europese gemiddelde. Terwijl het verschil tussen België en de EU28 in 2002 nog 1,1 procentpunt bedroeg, liep het in 2016 op tot 3,8 procentpunt. De inhaalbeweging in 2017 in België kende geen vervolg in 2018. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel van de bevolking tussen 25 en 64 jaar dat deelgenomen heeft aan een vorm van opleiding of vorming in 2018 is 11,7% in Brussel (BI95% 10,7 – 12,6), 8,7% in Vlaanderen (BI95% 8,3 – 9,1), 7,2% in Wallonië (BI95% 6,8 – 7,7) en 8,6% in België (BI95% 8,3 – 8,8). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: het verschil tussen mannen en vrouwen inzake levenslang leren is gering. Sinds 1992 nemen mannen en vrouwen in bijna dezelfde mate deel aan opleiding en vorming; het grootste verschil tussen beide bedroeg 1,7 procentpunt in 1999. Voor 2002 volgden mannen meer opleiding dan vrouwen, sinds 2005 is het omgekeerd. Over de hele periode ligt het groeiritme bij de vrouwen (6,8%) dan ook duidelijk hoger dan bij de mannen (4,3%).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 4.3.1 - *Participatiegraad van jongeren en volwassenen aan formeel en niet-formeel onderwijs en vorming gedurende de voorbije 12 maanden, naar geslacht.*

Specifieke bronnen

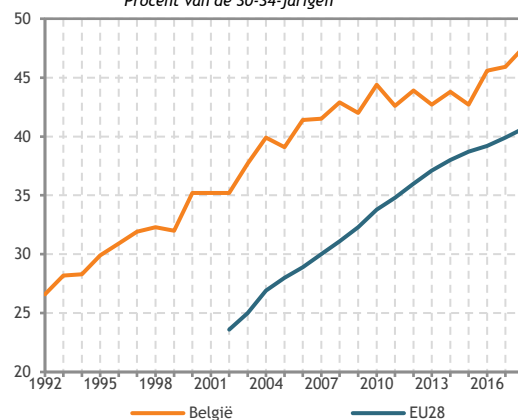
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, p. 8, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 23. Gediplomeerden van het hoger onderwijs

SDG	Kwaliteitsonderwijs	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de 30-34-jarigen)		
Begin van de periode	1992	26,6
Einde van de periode	2018	47,6
Minimum	1992	26,6
Maximum	2018	47,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2018	2,2%
	2013-2018	0,9%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de 30-34-jarigen)		
België		47,6
EU28		40,7
EU28 minimum: Roemenië		24,6
EU28 maximum: Litouwen		57,6

Figuur 64 Gediplomeerden van het hoger onderwijs
Procent van de 30-34-jarigen

Source: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34*, edat_lfse_03, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).
Noot: breuk in de tijdreeks in 2008 BE, 2014, 2017 BE.

Definitie: aandeel van de bevolking tussen 30 en

34 jaar, met een diploma hoger onderwijs. Het scholingsniveau komt overeen met ISCED (*International Standard Classification of Education*) 2011 niveaus 5-8 voor gegevens vanaf 2014 en met ISCED 1997 niveaus 5-6 voor gegevens tot 2013. De gegevens komen van de Enquête naar de arbeidskrachten (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel 30-34-jarigen met een diploma hoger onderwijs moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 4.3: "Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit".

Het Nationaal Hervormingsprogramma 2011, door België goedgekeurd in april 2011 (Federale regering, 2011), in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) bevat een doelstelling over onderwijs en vorming: een diploma hoger onderwijs voor minstens 47% van de bevolking tussen 30 en 34 jaar.

Evolutie: het aandeel 30-34-jarigen met een diploma hoger onderwijs nam aanzienlijk toe tussen 1992 en 2018: een stijging van 21 procentpunt, gaande van 26,6 tot 47,6%.

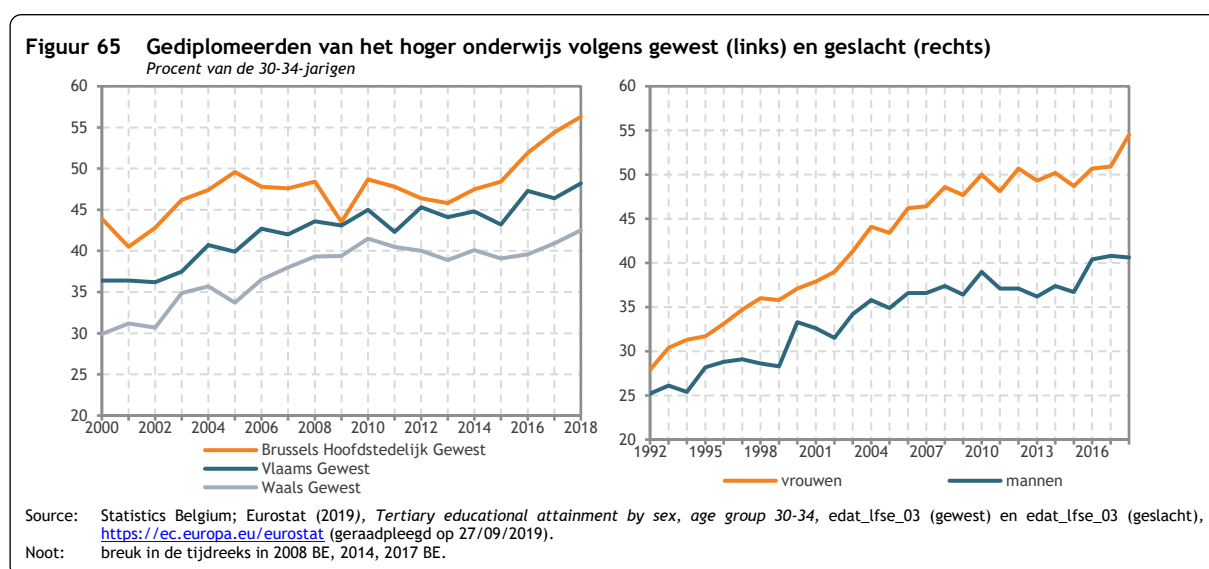
Internationale vergelijking: België heeft bij de 30-34-jarigen meer gediplomeerden van het hoger onderwijs (47,6%) dan het gemiddelde van de 28 EU-lidstaten (40,7%). Het verschil tussen het EU-

gemiddelde en België neemt wel af: van 11,6 procentpunt in 2002 tot 6,9 procentpunt in 2018. Het aantal gediplomeerden van het hoger onderwijs neemt dus in een hoger tempo toe in de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel 30-34-jarigen met een diploma hoger onderwijs in 2018 is 56,3% in Brussel (BI95% 52,2 – 60,2), 48,2% in Vlaanderen (BI95% 45,7 – 60,6), 42,5% in Wallonië (BI95% 39,6 – 45,4) en 47,6% in België (BI95% 45,8 – 49,3). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: verhoudingsgewijs zijn er meer vrouwen (54,5%) dan mannen (40,6%) met een diploma hoger onderwijs en het verschil wordt bovendien nog groter: 2,7 procentpunt in 1992 tegenover 13,9 procentpunt in 2018.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 4.3, aangezien het aandeel mensen met een diploma hoger onderwijs de toegang tot betaalbaar en kwaliteitsvol onderwijs illustreert.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Menselijk kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

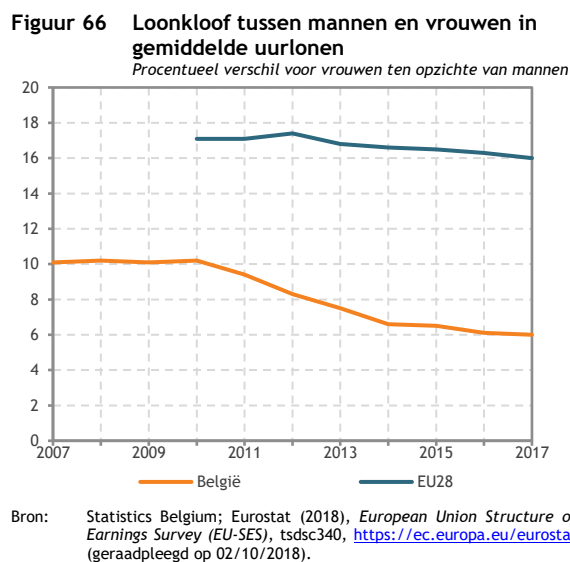
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, p. 8, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

4.5. Doelstelling 5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes

Indicator 24. Loonkloof tussen mannen en vrouwen

SDG	Gendergelijkheid	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procentueel verschil voor vrouwen ten opzichte van mannen)		
Begin van de periode	2007	10,1
Einde van de periode	2017	6,0
Minimum	2017	6,0
Maximum	2008 et 2010	10,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2007-2017	-5,1%
	2012-2017	-6,3%
Vergelijking EU28, 2014		
(procentueel verschil voor vrouwen ten opzichte van mannen)		
België		6,6
EU28		16,6
EU28 minimum: Roemenië		4,5
EU28 maximum: Estland		28,1

Definitie: de loonkloof is het verschil tussen de gemiddelde uurlonen van vrouwen en van mannen, uitgedrukt in procent van het gemiddelde uurloon van mannen. De hier gebruikte gegevens zijn gebaseerd op de Europese loonenquête. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

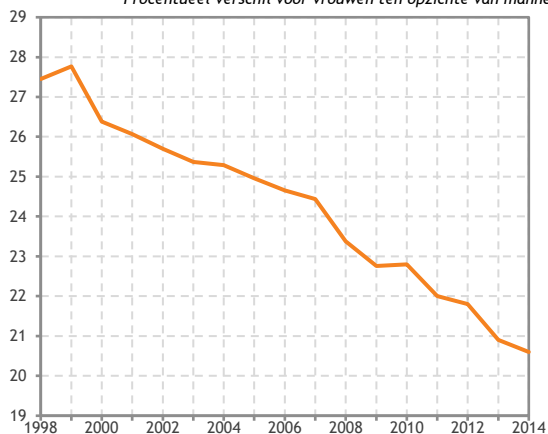
Doelstelling: de kloof tussen de gemiddelde uurlonen van vrouwen en van mannen moet dalen naar nul procent.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 5.1: "Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overall".

Evolutie: het verschil tussen de uurlonen van vrouwen en mannen is duidelijk gedaald sinds 2010, van 10,2% in 2010 tot 6,0% in 2017.

De indicator die het verschil in bruto-uurlonen meet, moet vergeleken worden met de indicator die het verschil in jaarlonen tussen mannen en vrouwen meet. Ook de jaarlonen van vrouwen liggen gemiddeld lager dan die van mannen. Dat verschil is minder groot voor het uurloon dan voor het jaarloon, wat verklaard kan worden door het groter aandeel vrouwen dat deeltijds werkt en voor wie een equivalent

Figuur 67 Loonkloof tussen mannen en vrouwen in jaarlonen
Procentueel verschil voor vrouwen ten opzichte van mannen

Bron: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, FOD Economie, Federaal Planbureau (2017), *De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België - Rapport 2017*.

uurloon geen equivalent inkomen oplevert op jaarbasis. "Het is belangrijk om beide cijfers weer te geven, omdat de ongelijke verdeling in arbeidsduur niet genderneutraal is. Het feit dat vrouwen vaker deeltijds werken dan mannen maakt juist een groot deel uit van de ongelijkheid op de arbeidsmarkt. Het hangt samen met de ongelijke verdeling van zorgtaken, maar ook met stereotiepe verwachtingen op de arbeidsmarkt zelf en met de segregatie: heel wat beroepen waarin veel vrouwen tewerkgesteld zijn, zijn georganiseerd in de richting van deeltijds werk, zoals bijvoorbeeld de distributie, of de schoonmaak" (IGVM, 2014).

Het verschil in jaarlonen tussen mannen en vrouwen daalde tussen 1998 en 2014 met 6,8 procentpunt van 27,4 tot 20,6%.

Internationale vergelijking: de loonkloof ligt in België onder de gemiddelde Europese loonkloof (EU28: 16,0%). Het verschil stijgt van 6,9 procentpunt in 2010 tot 10,0 procentpunt in 2017. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2014 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 5.1. Het meten van de evoluties van de indicatoren over inkomensgelijkheid laat inderdaad toe om de vermindering van de discriminatie van vrouwen op te volgen.

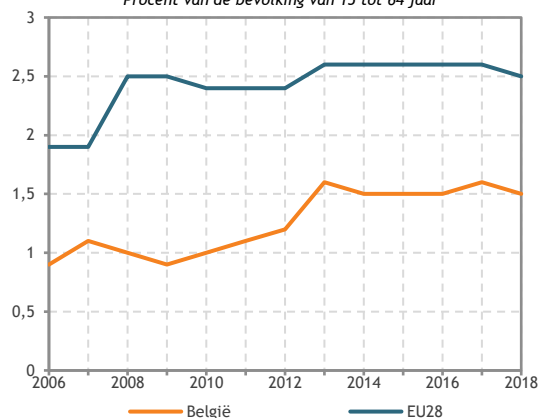
Specifieke bronnen

IGVM (2014), *De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België - Rapport 2015*, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, <http://igvm-iefh.belgium.be> (geraadpleegd op 26/11/2015).

Indicator 25. Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden

SDG	Gendergelijkheid	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 tot 64 jaar)		
Begin van de periode	2006	0,9
Einde van de periode	2018	1,5
Minimum	2017	1,6
Maximum	2006	0,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2006-2018	4,3
voet	2013-2018	-0,5
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de bevolking van 15 tot 64 jaar)		
België		1,5
EU28		2,5
EU28 minimum: Denemarken		0,4
EU28 maximum: Slovaakse		5,0

Figuur 68 Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden
Procent van de bevolking van 15 tot 64 jaar

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Inactive population not seeking employment by sex, age and main reason, lfsa_igar*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 12/09/2019).

Definitie: het deel van de bevolking dat niet werkt

omwille van familieverantwoordelijkheden is het aandeel van de 15- tot 64-jarigen die niet op zoek zijn naar werk of niet aan het werk willen gaan omdat ze op de kinderen passen of voor afhankelijke personen zorgen. De gegevens zijn afkomstig van de Enquête naar de arbeidskrachten (EAK). Statbel organiseert deze binnen de EU geharmoniseerde enquête in België en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statbel.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat niet werkt omwille van familieverantwoordelijkheden moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 5.4: "Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal toepasbaar is".

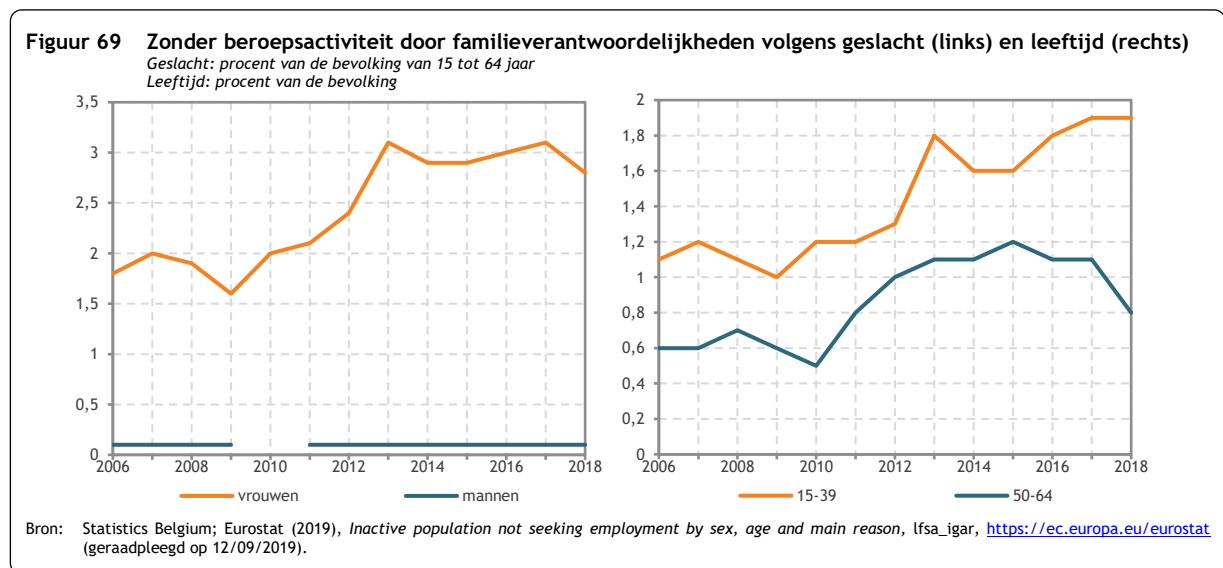
Evolutie: volgens de EAK is het aandeel van de 15-64-jarigen die niet werken omwille van familieverantwoordelijkheden toegenomen van 0,9% in 2006 tot 1,6% in 2013 en sindsdien is het stabiel gebleven. In 2018 bedroeg dat aandeel 1,5%.

Internationale vergelijking: het aandeel van de bevolking dat niet werkt omwille van familieverantwoordelijkheden ligt over de volledige beschouwde periode hoger in de EU28 als geheel dan in België. Dat aandeel is tussen 2006 en 2008 sterk gestegen in de EU28, nadien vrij stabiel gebleven en het bedraagt 2,5% in 2018. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: stoppen met werken omwille van familieverantwoordelijkheden komt vooral voor bij vrouwen. Van 2006 tot 2018 is het aandeel van de mannen stabiel op 0,1% en stijgt dat van de vrouwen van 1,8% tot 2,8%.

Opsplitsing volgens leeftijd: het aandeel van de 15-39-jarigen die stoppen met werken omwille van familieverantwoordelijkheden stijgt van 1,1% in 2006 tot 1,8% in 2013 en het bereikt 1,9% in 2018. Voor de 50-64-jarigen stijgt dat aandeel van 0,6% in 2006 tot 0,8% in 2018.

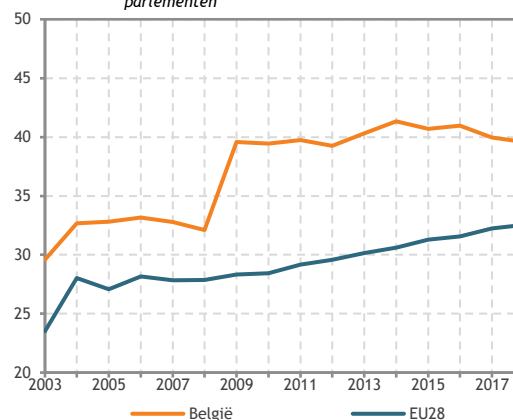

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 5.4.1 - *Aandeel van de tijd dat besteed wordt aan onbetaald huishoudelijk en zorgwerk, naar geslacht, leeftijd en woonplaats*. Het meet immers de investeringen in onbetaalde zorgtaken en toont de genderkloof op dit gebied.

Indicator 26. Vrouwelijke parlementsleden

SDG	Gendergelijkheid	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de leden van nationale en regionale parlementen)		
Begin van de periode	2003	29,6
Einde van de periode	2018	39,8
Minimum	2003	29,6
Maximum	2014	41,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	2003-2018	2,0%
	2013-2018	-0,3%
Vergelijking UE28, 2018		
(procent van de leden van nationale en regionale parlementen)		
België		39,8
EU28		33,0
EU28 minimum: Hongarije		12,0
EU28 maximum: Zweden		47,2

Figuur 70 Vrouwelijke parlementsleden
Procent van de leden van nationale en regionale parlementen

Bron: European Institute for Gender Equality (2019), *Gender Statistics Database, Women and men in decision making*, <http://eige.europa.eu/> (geraadpleegd op 08/04/2019).

Definitie: aandeel verkozen vrouwen in de (federale) Kamer en in de parlementen van de gewesten en gemeenschappen. De gegevens komen van het Europees Instituut voor gendergelijkheid.

Doelstelling: het aandeel vrouwelijke parlementsleden moet ongeveer de helft bedragen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 5.5: "Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en van gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven".

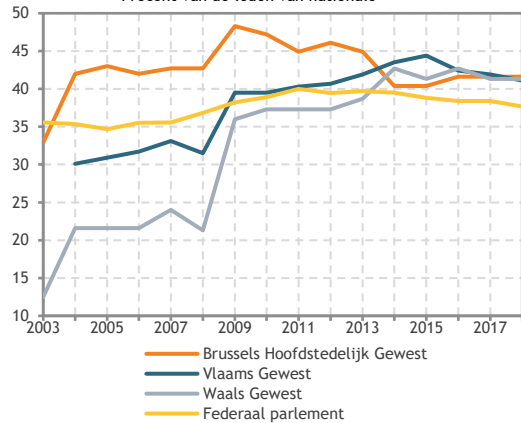
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 1: "vrouwen en mannen zullen hun rechten gelijk uitoefenen. Zij zullen kunnen bijdragen tot alle aspecten van de ontwikkeling van de samenleving en de verbetering van de levensomstandigheden zonder onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van hun geslacht" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: het aandeel vrouwelijke parlementsleden van heel België stijgt in de loop van de tijd: van 29,6% in 2003 tot 41,0% in 2016. Daarna daalt het echter licht tot 39,6% in 2018.

Internationale vergelijking: op Europees niveau is er eveneens een stijgende trend voor het aandeel vrouwen in de nationale parlementen, van 23,5% in 2003 tot 32,5% in 2018. Met 39,6% vrouwelijke parlementsleden ligt België boven het gemiddelde en kort bij het meest egalitaire land, Zweden, dat 47,9% vrouwelijke parlementsleden heeft. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de best presterende groep.

Figuur 71 Vrouwelijke parlementsleden volgens gewest

Procent van de leden van nationale

Bron: Berekeningen FPB op basis van European Institute for Gender Equality (2019), *Gender Statistics Database, Women and men in decision making*, <http://eige.europa.eu/> (geraadpleegd op 08/04/2019).

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel vrouwelijke parlementsleden in 2018 bedraagt 41,6% in het Brussels parlement, 41,1% in het Vlaams parlement en 41,3% in het Waals parlement. Voor het federaal parlement is dit cijfer 37,7%.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 5.5.1 - *Deel van de zetels in a) nationale parlementen en b) lokale besturen bezet door vrouwen.*

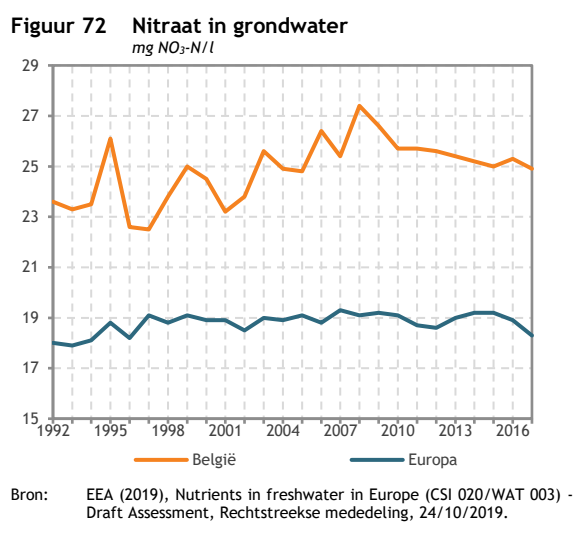
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.6. Doelstelling 6. Verzekeren toegang tot en duurzaam beheer van water en sanitair voor iedereen

Indicator 27. [Nitraat in grondwater](#)

SDG	Schoon water en sanitair	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers (mg NO ₃ -N/l)		
Begin van de periode	1992	23,6
Einde van de periode	2017	24,9
Minimum	1997	22,5
Maximum	2008	27,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	1992-2017	0,21%
	2012-2017	-0,5%
Vergelijking Europa, 2017 (mg NO ₃ -N/l)		
België		24,9
Europa		18,3
Europa minimum: Finland		0,7
Europa maximum: Duitsland		25,1

Definitie: de gemiddelde nitraatconcentratie in grondwater wordt berekend op basis van 24 meetpunten verspreid over heel België. Ze wordt uitgedrukt in het gewicht stikstof in die nitraten per liter water (mg NO₃-N/l). De gegevens komen van het Europees Milieuagentschap. De Europese gegevens betreffen 13 landen: België, Bulgarije, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Ierland, Litouwen, Oostenrijk, Portugal, Slovakije en Slovenië.

Doelstelling: de gemiddelde nitraatconcentratie in grondwater moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 6.3: "Tegen 2030 de waterkwaliteit verbeteren door verontreiniging te beperken, de lozing van gevaarlijke chemicaliën en materialen een halt toe te roepen en de uitstoot ervan tot een minimum te beperken, waarbij ook het aandeel van onbehandeld afvalwater wordt gehalveerd en recyclage en veilig hergebruik wereldwijd aanzienlijk worden verhoogd".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 35: "De uitstoot van vervuulende stoffen [...] zal aanzienlijk verminderd zijn en de lucht (binnen en buiten)-, water- en bodemvervuiling zal niet langer een significante – directe of indirecte – weerslag hebben, noch op de gezondheid, noch op het milieu" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de gemiddelde nitraatconcentratie in grondwater in België steeg tussen 1992 en 2008 van 23,6 tot 27,4 mg NO₃-N/l. Daarna daalt ze tot 2017, maar met 24,9mg NO₃-N/l blijft ze boven het niveau van 1992.

Internationale vergelijking: de gemiddelde nitraatconcentratie in grondwater in België ligt ruim boven het Europese gemiddelde, dat relatief stabiel blijft. Enkel Duitsland heeft hogere gemiddelde concentraties in 2017.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 6.3. De nitraatconcentratie in grondwater is een indicator die de verontreiniging van grondwater illustreert.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Milieukapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

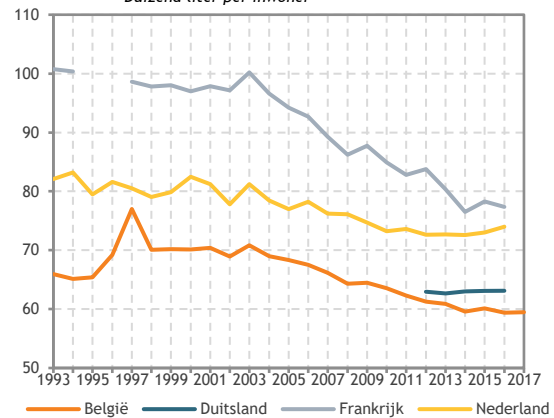
Belgisch Staatsblad: opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 28. Waterverbruik

SDG	Schoon water en sanitair	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (duizend liter per inwoner)		
Begin van de periode	1993	65,9
Einde van de periode	2017	59,5
Minimum	2016	59,4
Maximum	1997	77,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	1993-2017	-0,4%
	2012-2017	-0,6%
Vergelijking, 2016 (duizend liter per inwoner)		
België		59,4
Duitsland		63,1
Frankrijk		77,3
Nederland		74,0

Figuur 73 Waterverbruik

Duizend liter per inwoner

Bron: Berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2018), *Distributie van drinkwater in België*, <https://statbel.fgov.be/> en van Eurostat (2019), *Annual freshwater abstraction by source and sector*, *env_wat_abs*, en *Population change - Demographic balance and crude rates at national level*, *Population on 1 January*, *demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 22/10/2019).

Definitie: het verbruik van drinkbaar leidingwater, of het drinkwaterverbruik, is de hoeveelheid water die door de openbare watervoorziening geleverd wordt aan woonhuizen, handelszaken, openbare gebouwen, de industrie en de landbouw. Het wordt uitgedrukt in duizend liter per inwoner. Het waterverbruik door huishoudens met een regenwaterput en door bepaalde lokale overheidsdiensten en bepaalde industrieën met een eigen waterwinning worden niet meegeteld. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van Statistics Belgium voor België en van Eurostat voor de andere Europese landen. De bevolkingscijfers komen van Eurostat en komen overeen met het jaargemiddelde.

Doelstelling: het waterverbruik moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 6.4: "Tegen 2030 in aanzienlijke mate de efficiëntie van het watergebruik verhogen in alle sectoren en het duurzaam winnen en verschaffen van zoetwater garanderen om een antwoord te bieden op de waterschaarste en om het aantal mensen dat af te rekenen heeft met waterschaarste, aanzienlijk te verminderen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 34: "Hernieuwbare grondstoffen, en met name zoet water, zullen ontgonnen worden zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen te ontginnen, in het gedrang te brengen" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: met uitzondering van een piek in het verbruik in 1997, bleef het waterverbruik redelijk stabiel tussen 1996 en 2017, ook al valt er een dalende trend waar te nemen sinds 2003. Het waterverbruik bedroeg 66,1 duizend liter per inwoner in 1993 en 59,5 duizend liter in 2017.

Internationale vergelijking: in 2016, ligt het verbruik van drinkbaar leidingwater per inwoner in België onder het verbruik in Duitsland en ruim onder het verbruik in Nederland en Frankrijk.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 6.4.1 - *Verandering in de efficiëntie van het watergebruik*. De evolutie van het waterverbruik stelt het resultaat voor van een betere of minder goede efficiëntie van het watergebruik.

Specifieke bronnen

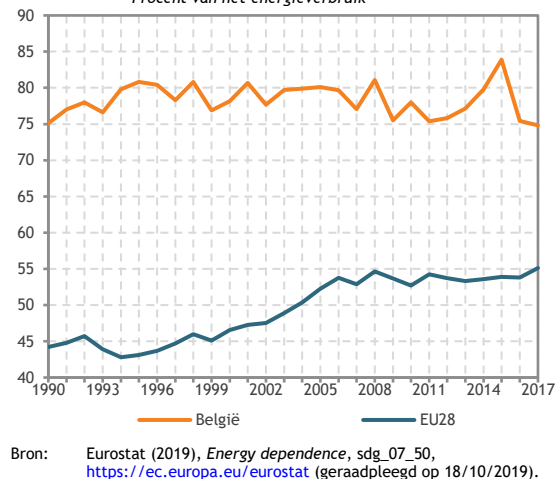
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

4.7. Doelstelling 7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

Indicator 29. Energieafhankelijkheid

SDG	Betaalbare en duurzame energie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het energieverbruik)		
Begin van de periode	1990	75,1
Einde van de periode	2017	74,8
Minimum	1990	75,1
Maximum	2015	83,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	0,0%
	2012-2017	-0,3%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het energieverbruik)		
België		74,8
EU28		55,1
EU28 minimum: Estland		4,1
EU28 maximum: Malta		102,8

Figuur 74 Energieafhankelijkheid
Procent van het energieverbruik

Definitie: de energieafhankelijkheid wordt berekend als de verhouding tussen de netto-invoer van energie (de invoer min de uitvoer) en het energieverbruik in België. Dat verbruik is de som van het bruto binnenlands energieverbruik (bbev, hoofdzakelijk samengesteld uit de energieproductie in België en de invoer, minus de uitvoer) en de zeebunkers (de brandstof die geleverd wordt aan schepen voor internationale trajecten). De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: de energieafhankelijkheid van België moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 7: "Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 20: "De energiebevoorrading zal verzekerd zijn" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2018).

Evolutie: België heeft historisch een grote energieafhankelijkheid: gemiddeld ongeveer 78% over de periode 1990-2017. De indicator bleef relatief stabiel over deze periode. In 2015 bereikt het zijn historisch maximum (83,9%) waarna het daalt tot 74,8% in 2017. Die grote energieafhankelijkheid kan hoofdzakelijk verklaard worden doordat België geen fossiele brandstoffen onttrekt aan zijn bodem. Ze moeten dus geïmporteerd worden terwijl het niet-ingevoerde saldo van het energieverbruik (24% in 2016) bestaat uit hernieuwbare energie en kernenergie. Bij kernenergie worden ingevoerde splijtstoffen meegerekend bij de invoer van mineralen en niet bij de energie-invoer, terwijl de aan de hand van kernreacties opgewekte warmte, die gebruikt wordt voor de elektriciteitsproductie, meegerekend wordt als energieproductie in België.

Internationale vergelijking: door de energieafhankelijkheid van België met die van de Europese Unie (EU28) te vergelijken, wordt duidelijk dat die laatste veel minder afhankelijk is van de invoer van energie: 55,1% in 2017. Sinds 2006, bleef de energieafhankelijkheid van de EU28 relatief stabiel, in tegenstelling tot België. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 7. Energieafhankelijkheid is immers een belangrijke problematiek voor landen met weinig energiebronnen, zoals België. Door de energieafhankelijkheid te verminderen, kan onder andere een betrouwbare energievoorziening gegarandeerd worden.

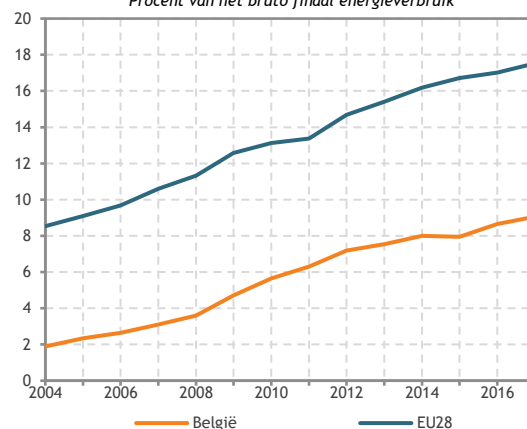
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 30. Hernieuwbare energie

SDG	Betaalbare en duurzame energie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto totaal energieverbruik)		
Begin van de periode	2004	1,9
Einde van de periode	2017	9,1
Minimum	2004	1,9
Maximum	2017	9,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2017	12,8%
	2012-2017	4,8%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het bruto totaal energieverbruik)		
België		9,1
EU28		17,5
EU28 minimum: Luxemburg		6,4
EU28 maximum: Zweden		54,5

Figuur 75 Hernieuwbare energie
Procent van het bruto totaal energieverbruik

Bron: Eurostat (2019), *Share of renewable energy in gross final energy consumption*, sdg_07_40, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/10/2019).

Definitie: hernieuwbare energie wordt gemeten

als het aandeel van het energieverbruik geproduceerd uit hernieuwbare bronnen in het bruto totaal energieverbruik, zoals gedefinieerd in de Europese Richtlijn 2009/28/EG *ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen* (Publicatieblad van de Europese Unie, 5/6/2009). Het bruto totaal energieverbruik is de energie die verbruikt wordt door alle eindgebruikers, inclusief de verliezen op het vervoersnetwerk en het verbruik van de energiesector zelf. De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: het aandeel hernieuwbare energie moet 18,3% bereiken in 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 7.2: "*Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 16: "*De koolstofarme energievormen zullen overheersen in de energiemix. De hernieuwbare energiebronnen zullen er een significant aandeel van uitmaken*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

In een Beleidskader voor klimaat en energie die in januari 2014 aangenomen werd (COM(2014)15; Publicatieblad van de Europese Unie), stelt de Europese Unie (EU) een doelstelling vast tegen 2030, namelijk een aandeel van 27% hernieuwbare energie. In juni 2018 werd een politiek akkoord bereikt tussen de Raad, het Parlement en de Commissie om deze doelstelling te verhogen tot 32%. Naast deze overeenkomst schrijft de Europese Verordening 2018/1999 inzake de governance van de energie-unie en van de klimaatactie (Publicatieblad van de Europese Unie) voor dat alle EU-lidstaten tegen 31 december 2018 een ontwerp van nationaal energie- en klimaatplan (NEKP) voor de periode 2021-2030 moeten opstellen. In antwoord op deze Europese verplichting werd het Belgische ontwerp-NEKP 2021-2030 (Enover, NKC, 2018) aan de Europese Commissie voorgelegd. In dit project wordt tegen 2030 een doelstelling vastgesteld van 18,3% hernieuwbare energie in het bruto totaal energieverbruik. Op basis

van de beoordeling en aanbevelingen van de Europese Commissie moet uiterlijk op 31 december 2019 een definitieve versie van dit plan worden ingediend.

Evolutie: het aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energieverbruik bedroeg in België 9,1% in 2017. Met uitzondering van een lichte daling in 2015, stijgt de indicator constant. Deze stijging is voornamelijk het gevolg van de groei van de elektriciteitsproductie op basis van biomassa, windmolens en fotovoltaïsche zonnepanelen.

Internationale vergelijking: door België met de Europese Unie te vergelijken, wordt duidelijk dat in 2017 het aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energieverbruik ongeveer dubbel zo groot is in de EU28 dan in België; namelijk 17,5% tegen 9,1%. De Europese indicator blijft stijgen over heel de geanalyseerde periode. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 7.2.1 - *Aandeel van hernieuwbare energie in het totale finaal energieverbruik*.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Enover, NKC (2018), *Ontwerp Belgisch geïntegreerd nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030*, <https://economie.fgov.be/nl/publicaties/ontwerp-van-geintegreerd> (geraadpleegd op 26/04/2019).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 31. Primair energieverbruik

SDG	Betaalbare en duurzame energie	
Dimensies	Later, Elders	
Kerncijfers (EJ)		
Begin van de periode	1990	1,9
Einde van de periode	2017	2,1
Minimum	1990	1,9
Maximum	2010	2,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	0,3%
voet	2012-2017	0,6%
Vergelijking EU28, 2017 (GJ/inwoner)		
België		181,2
EU28		127,9
EU28 minimum: Roemenië		69,0
EU28 maximum: Luxemburg		304,7

Figuur 76 Primair energieverbruik - België
EJ

Bron: Eurostat (2019), *Tables environment and energy - Energy. Complete energy balances, annual data, nrg_bal_c*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/10/2019).

Definitie: het primair energieverbruik is de in België ingevoerde of geproduceerde energie vóór verwerking (in hoofdzaak olieraffinage en elektriciteitsproductie), uitgezonderd de uitvoer, de zeebunkers (de brandstof die geleverd wordt aan schepen voor internationale trajecten) en het niet-energetisch verbruik (bijvoorbeeld olie die gebruikt wordt als grondstof in de chemie). Die indicator wordt uitgedrukt in exajoules (EJ = 1018 joules). De EU-landen worden met elkaar vergeleken met het primair energieverbruik uitgedrukt per inwoner. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: het primair energieverbruik moet 1,39EJ bereiken in 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 7.3: "Tegen 2030 de globale snelheid van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen".

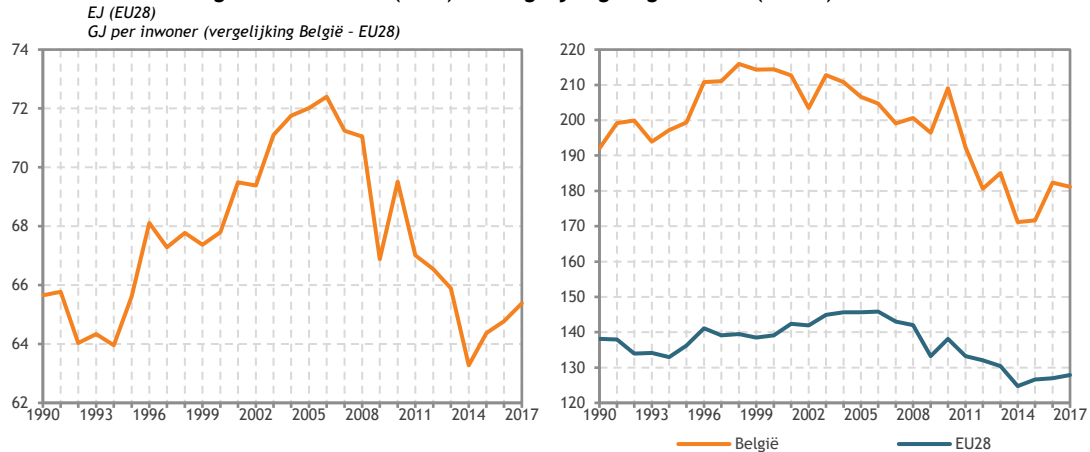
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 18: "De verhoging van de energie-efficiëntie van producten zal worden voortgezet met het oog op de vermindering van het eindenergieverbruik" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

In het Europees Beleidskader voor klimaat en energie tegen 2030 is onder meer de doelstelling opgenomen om de energie-efficiëntie met 27% te verbeteren. Het ontwerp van het Nationaal Energie-Klimaatplan (ENOVER en Nationale Klimaatcommissie, 2018) dat in december bij de Commissie ingediend werd, stelt een doelstelling voor van 1,39EJ voor België tegen 2030.

Evolutie: globaal steeg het primair energieverbruik in België tussen 1990 en 1998. Tussen 1998 en 2009 bleef de indicator stabiel vooraleer zijn hoogste punt te bereiken in 2010. Daarna daalde het primair energieverbruik trendmatig om in 2014 hetzelfde niveau als in 1990 te bereiken. Vanaf 2015 stijgt de indicator opnieuw.

Figuur 77 Primair energieverbruik EU28 (links) en vergelijking België - EU28 (rechts)

Bron: EU28: Eurostat (2019), *Tables environment and energy - Energy. Complete energy balances, annual data, nrg_bal_c*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/10/2019).
Vergelijking België - EU28: Berekeningen FPB op basis van Eurostat (2019), *Tables environment and energy - Energy. Complete energy balances, annual data, nrg_bal_c*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 18/10/2019).

Internationale vergelijking: in de EU28 is het primaire energieverbruik gestegen van de jaren 1990 tot 2006, toen het een maximum van 72,4EJ bereikte. Daarna daalt het tot 65,4EJ in 2017. Het primaire energieverbruik per inwoner is hoger in België dan in de EU28. Dit verschil is stabiel in de tijd. Het is te verklaren door de aanwezigheid van talrijke industrieën van intermediaire goederen (ijzer- en staalnijverheid, chemie) die veel energie verbruiken en door de slechte isolatie van het gebouwenpark in België. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Zowel op Europees (Eurostat, 2015) als op Belgisch niveau, kan de evolutie van de indicator sinds de jaren 2000 hoofdzakelijk uitgelegd worden door de uitvoering van een energie-efficiëntiebeleid, de economische vertraging ten gevolge van de financieel-economische crisis, de weersomstandigheden en de evolutie van de economische structuur (onder andere het gewicht van de industrie in de loop van de tijd).

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 7.3. Het gevolg van een verhoging van de energie-efficiëntie is immers een vermindering van het primaire energieverbruik. De twee concepten zijn dus rechtstreeks met elkaar verbonden.

Specifieke bronnen

ENOVER en Nationale Klimaatcommissie (2018), *Ontwerp van geïntegreerd Nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030*, <https://economie.fgov.be/nl/publicaties/ontwerp-van-geintegreerd> (geraadpleegd op 14/01/2019).

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2015), *Sustainable development in the European Union, 2015 monitoring report of the EU sustainable development strategy*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 29/10/2018).

4.8. Doelstelling 8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen

Indicator 32. Langdurige arbeidsongeschiktheid

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (procent van totale werkgelegenheid)		
Begin van de periode	2005	6,5
Einde van de periode	2018	10,8
Minimum	2005	6,5
Maximum	2018	10,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	4,0%
	2013-2018	4,7%

Definitie: het aandeel van de personen (16 jaar of ouder) met een arbeidsongeschiktheid van meer dan een jaar in de totale werkgelegenheid (werknemers en zelfstandigen) in de particuliere sector in België. De indicator wordt door het FPB

berekend op basis van gegevens van het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (RIZIV), het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) en de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ).

Doelstelling: het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid moet dalen.

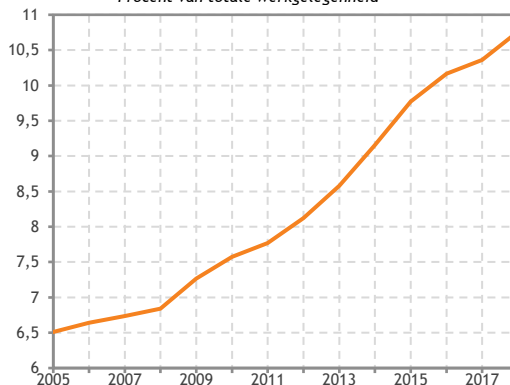
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 8: "*Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 11: "*De arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Het is dus noodzakelijk om de evolutie te kennen van het aandeel van de bevolking dat mogelijk moet kunnen genieten van aangepaste werkomstandigheden.

Evolutie: in de periode 2005-2018 stijgt het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid van 6,6% naar 10,8%.

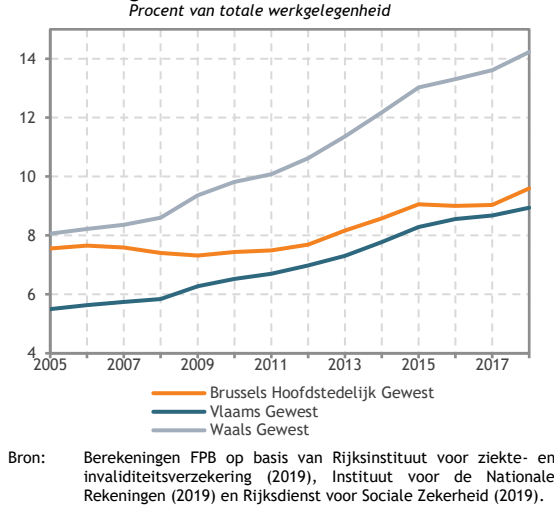
Internationale vergelijking: er zijn geen vergelijkbare gegevens op Europees niveau.

Figuur 78 Langdurige arbeidsongeschiktheid
Procent van totale werkgelegenheid

Bron: Berekeningen FPB op basis van Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (2019), Instituut voor de Nationale Rekeningen (2019) en Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019).

Figuur 79 Langdurige arbeidsongeschiktheid volgens gewest
Procent van totale werkgelegenheid

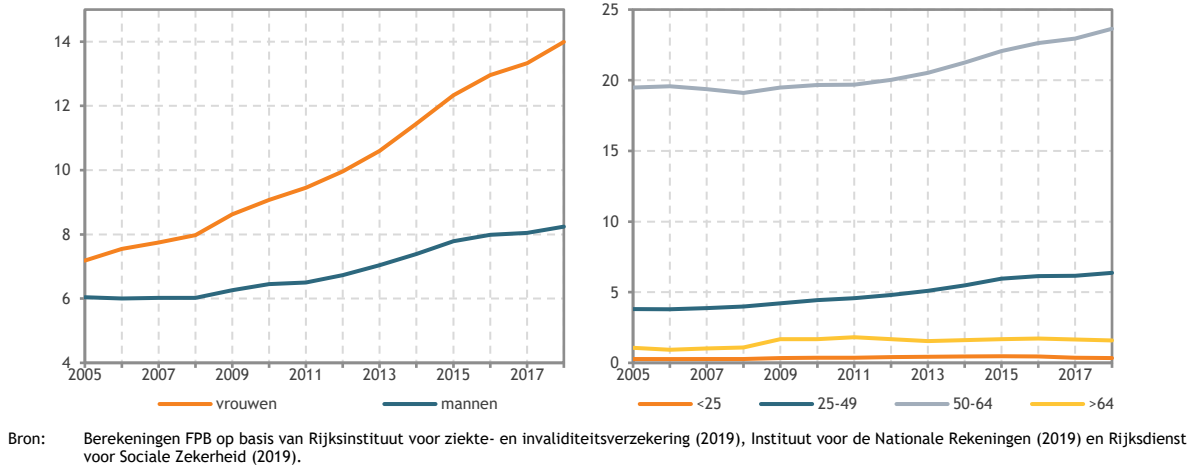

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid in 2018 bedraagt 9,6% in Brussel, 8,9% in Vlaanderen en 14,2% in Wallonië. Voor België is dit cijfer 10,8%.

Opsplitsing volgens geslacht: het aandeel vrouwen met een langdurige arbeidsongeschiktheid ligt hoger dan dat van mannen: in 2018 ongeveer 14% tegenover 8%. Dat verschil neemt toe van 1,1 procentpunt in 2005 tot 5,7 procentpunt in 2018.

Opsplitsing volgens leeftijd: het aandeel personen met een langdurige arbeidsongeschiktheid bedraagt ongeveer 6% voor de 25-49-jarigen, tegenover ongeveer 24% voor de 50-64-jarigen. Voor de vier leeftijdscategorieën stijgt dat aandeel tussen 2005 en 2018. De stijging is groter voor de 25-49-jarigen en de 50-64-jarigen, namelijk zij die het grootste deel van de beroepsbevolking in België vormen.

Figuur 80 Langdurige arbeidsongeschiktheid volgens geslacht (links) en leeftijd (rechts)
Procent van totale werkgelegenheid

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 8, aangezien hij informeert over de capaciteit van de bevolking om actief te zijn op de arbeidsmarkt.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

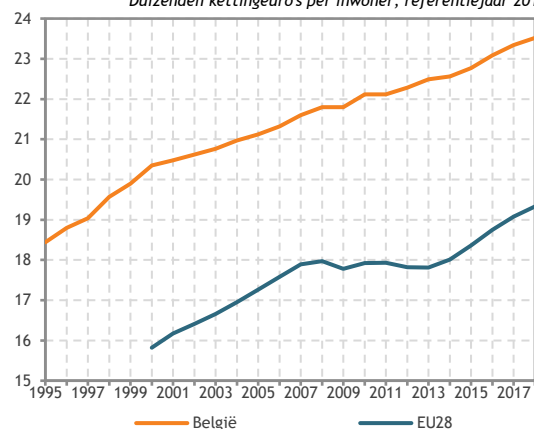
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 33. Consumptie van de huishoudens

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(duizenden kettingeuro's per inwoner, referentiejaar 2010)		
Begin van de periode	1995	18,9
Einde van de periode	2018	23,5
Minimum	1995	18,9
Maximum	2018	23,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2018	1,1%
	2013-2018	0,9%
Vergelijking EU28, 2018		
(duizenden kettingeuro's per inwoner, referentiejaar 2010)		
België		23,5
EU28		19,3
EU28 minimum: Bulgarije		4,8
EU28 maximum: Luxemburg		34,4

Figuur 81 Consumptie van de huishoudens
Duizenden kettingeuro's per inwoner, referentiejaar 2010

Bron: Eurostat (2019), *Main GDP aggregates per capita, categorie P41, nama_10_pc*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 8/10/2019).

Definitie: de consumptie van de huishoudens

wordt gemeten aan de hand van het concept van effectieve individuele consumptie dat verwijst naar alle goederen en diensten die werkelijk verbruikt werden, wat overeenkomt met categorie P41 van de ESA2010-nomenclatuur (European Union, 2013). Het omvat zowel de verbruiksgoederen en de diensten die direct door de huishoudens worden aangekocht als de diensten die voor individuele consumptie door instellingen zonder winstoogmerk en door de regering (zoals gezondheid en opleiding) worden geleverd. De consumptie wordt uitgedrukt per inwoner en in duizenden kettingeuro's (maakt het mogelijk om het verbruik te meten waarbij het effect van de prijsevoluties weggewist wordt). Om een vergelijking te maken tussen België en de Europese Unie op basis van een identiek referentiejaar (namelijk 2010), komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: er is geen doelstelling over het niveau van de consumptie van de huishoudens in België. In het algemeen moet deze consumptie wel duurzamer worden.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.4: "Tot 2030 geleidelijk wereldwijd de hulpbronnefficiëntie in consumptie en productie verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, in overeenstemming met het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen".

Evolutie: tussen 1995 en 2018 steeg de effectieve consumptie van de huishoudens per inwoner in België van 18.440 euro per inwoner tot 23.520 euro. Tussen 1995 en 2000 groeide deze indicator het sterkst, namelijk rond de 2% per jaar. Hierna stabiliseerde de groei zich rond een gematigder niveau van 1%.

Internationale vergelijking: tussen 2000 en 2018 stijgt het gemiddelde van de EU28 van 15.820 tot 19.330 euro per inwoner. In die periode ligt de waarde van België steeds boven die van de EU28. Tussen 2001 en 2007 en vanaf 2014 was de groei van deze indicator in de EU28 meer uitgesproken dan in België.

Eveneens blijkt op basis van deze indicator dat België resistenter was tegen de financieel-economische crisis (2008) dan de EU28.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 8.4. Die subdoelstelling gaat immers over ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu in de consumptie en productie.

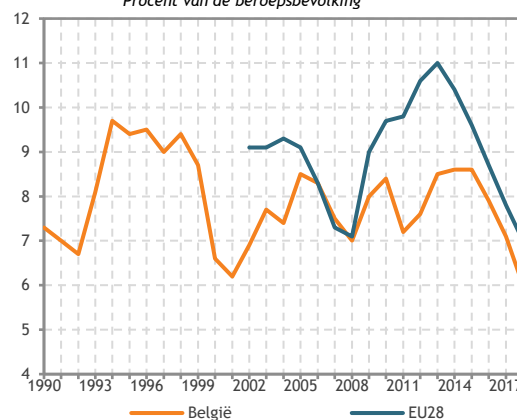
Specifieke bronnen

European Union (2013), *European system of accounts, ESA2010*, <https://ec.europa.eu>.

Indicator 34. Werkloosheidsgraad

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de beroepsbevolking)		
Begin van de periode	1990	7,3
Einde van de periode	2018	6,0
Minimum	2018	6,0
Maximum	1994	9,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2018	-0,7%
	2013-2018	-6,7%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de beroepsbevolking)		
België		6,0
EU28		6,8
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		2,2
EU28 maximum: Griekenland		19,3

Figuur 82 Werkloosheidsgraad
Procent van de beroepsbevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_urgaed, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 14/11/2019).

Definitie: de werkloosheidsgraad is de verhouding tussen het aantal werklozen en de beroepsbevolking, uitgedrukt in procent. De hier gebruikte werkloosheidsgegevens zijn gebaseerd op de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Die enquêtegegevens steunen op directe interviews om te bepalen of iemand werkloos is. Dat is het geval als de persoon niet werkt, als hij de afgelopen vier weken actief een job heeft gezocht en als hij binnen de twee weken beschikbaar is om eventueel te beginnen werken. De beroepsbevolking omvat iedereen in de leeftijdscategorie vanaf 15 jaar die zich op de arbeidsmarkt aanbiedt, namelijk iedereen met een betaalde baan en iedereen die er geen heeft maar ernaar op zoek is. De hier gepresenteerde werkloosheidsgegevens hebben betrekking op de bevolking vanaf 15 jaar tot en met 64 jaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de werkloosheidsgraad moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.5: "*Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat de volgende doelstellingen: "*De arbeidsmarkt zal voor iedereen toegankelijk zijn en de actieve bevolking waardig werk aanbieden*" (doelstelling 8), "*Het werkgelegenheidsniveau zal zo hoog en stabiel mogelijk zijn en respecteert de principes van waardig werk. Iedereen op arbeidsleeftijd zal de mogelijkheid hebben betaald werk te vinden*"

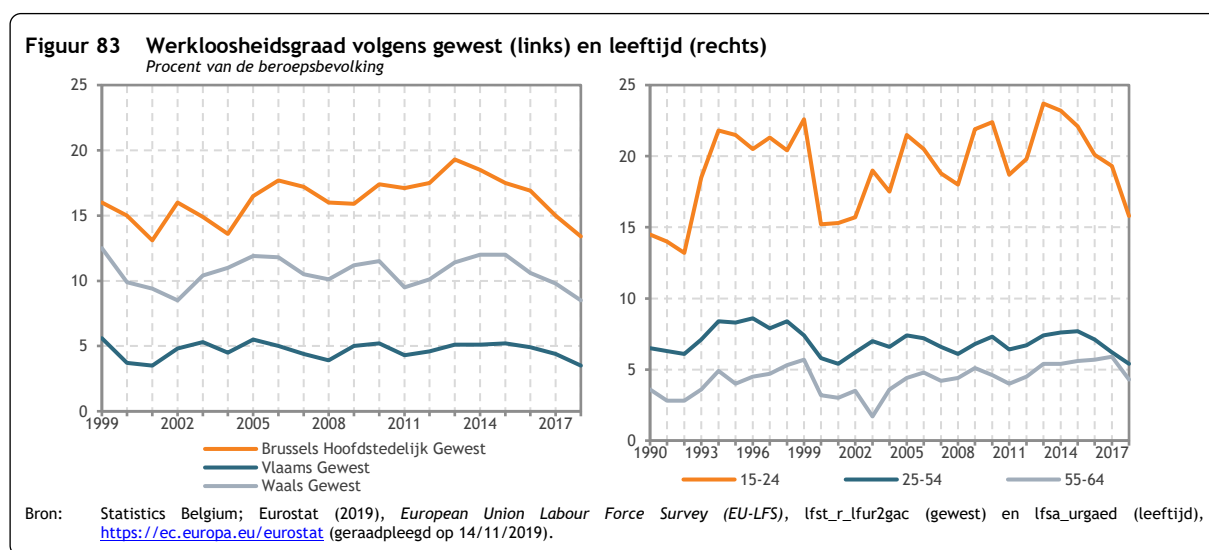
(doelstelling 9), "Het werkloosheidsniveau zal beperkt zijn tot de frictiewerkloosheid" (doelstelling 10) en "De arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken" (doelstelling 11; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: volgens de EAK volgde de werkloosheidsgraad tussen 1990 en 2018 een cyclisch patroon, met vier perioden van stijgende werkloosheid: 1992-1995, 2001-2005, 2008-2010 en ten slotte van 2011 tot en met 2015. De werkloosheidsgraad was het hoogst in 1994 (9,7%) en het laagst in 2018 (6%). De recentste stijgende werkloosheidstrend gaat van 7,2% in 2011 tot 8,6% in 2015. Hierna daalde de werkloosheidsgraad tot 6% in 2018. Deze trend wordt ook beïnvloed door de wettelijke veranderingen, onder andere in termen van werkloosheidsuitsluiting.

Internationale vergelijking: sinds 2000 is de werkloosheidsgraad in België steeds lager dan die van de EU28, behalve in de periode 2006-2007. De werkloosheidsgraad in de EU28 volgt een ander patroon dan die van België. Tussen 2002 en 2005 schommelde de werkloosheidsgraad in de EU28 rond 9,1% terwijl dat die in België in dezelfde periode steeg van 6,9% tot 8,5%. Vanaf 2009 steeg de werkloosheidsgraad in de EU28 sterk tot 11% in 2013. Die stijging is veel minder uitgesproken in België. Tussen 2013 en 2018 daalde de werkloosheidsgraad in de EU-28 tot 7%, terwijl de Belgische werkloosheidsgraad pas daalde vanaf 2015. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: de werkloosheidsgraad in 2018 is 13,4% in Brussel (BI95% 12,2 – 14,5), 3,5% in Vlaanderen (BI95% 3,2 – 3,7), 8,5% in Wallonië (BI95% 8,0 – 9,1) en 6,0% in België (BI95% 5,7 – 6,3). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

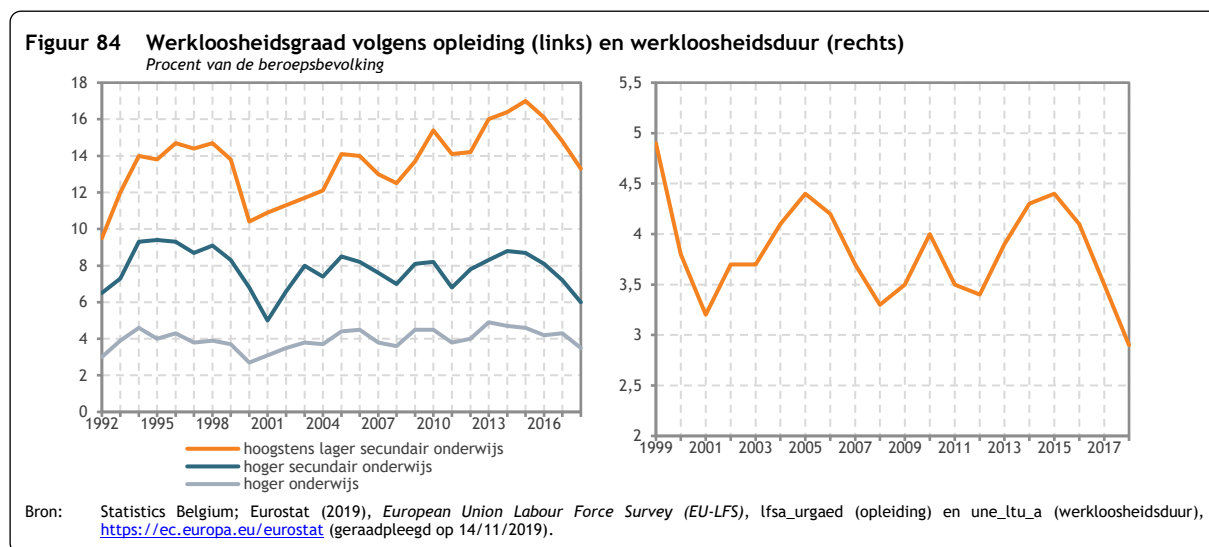
Opsplitsing volgens leeftijd: in de periode 1990-2018 is de werkloosheidsgraad van jongeren steeds het hoogst namelijk gemiddeld 19,2%. Die van de 25-54-jarigen en van de 55-64-jarigen bedraagt in die periode gemiddeld 7,0% en 4,3%.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager de werkloosheidsgraad. In de periode 1992-2018 schommelde de werkloosheidsgraad van personen met een diploma hoger

onderwijs gemiddeld rond 4,0%. Die van personen met een diploma hoger secundair onderwijs en van personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs bedroeg in die periode gemiddeld respectievelijk 7,8% en 13,6%.

Opsplitsing volgens werkloosheidsduur: de langdurige werkloosheidsgraad, het aandeel werklozen die minstens een jaar werkloos zijn, volgt een cyclisch patroon tussen 1999 en 2018, binnen ongeveer dezelfde bandbreedte. Er zijn drie perioden waarin de langdurige werkloosheidsgraad steeg: 2001-2005, 2008-2010 en 2012-2015. Tijdens die laatste periode steeg de langdurige werkloosheidsgraad van 3,4% tot 4,4%. In 2018 is de langdurige werkloosheidsgraad gedaald tot 2,9%.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 8.5.2 - *Werkloosheidsgraad, naar geslacht, leeftijd en handicap*.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

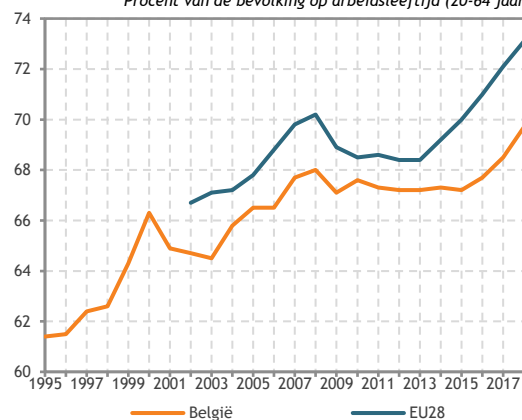
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 35. Werkgelegenheidsgraad

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking op arbeidsleeftijd, 20-64 jaar)		
Begin van de periode	1995	61,4
Einde van de periode	2018	69,7
Minimum	1995	61,4
Maximum	2018	69,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2018	0,5%
	2013-2018	0,7%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de bevolking op arbeidsleeftijd, 20-64 jaar)		
België		69,7
EU28		73,1
EU28 minimum: Griekenland		59,5
EU28 maximum: Zweden		82,6

Figuur 85 Werkgelegenheidsgraad
Procent van de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar)

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_ergan, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Definitie: de werkgelegenheidsgraad is het aandeel van de werkende beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd. De werkende beroepsbevolking is gelijk aan het aantal personen in de leeftijdscategorie van 20 tot 64 jaar die ten minste één uur hebben gewerkt gedurende de referentieperiode, ofwel als loontrekkende met een arbeidscontract in de particuliere sector of de openbare sector, ofwel als niet-loontrekkende (zelfstandige of helper). Daarbij kan opgemerkt worden dat de werkende beroepsbevolking ook gelijk is aan de som van de binnenlandse werkgelegenheid en het grensarbeidsaldo (namelijk het saldo van het aantal Belgische inwoners dat in het buitenland werkt en het aantal niet-Belgische inwoners dat in België werkt). De bevolking op arbeidsleeftijd bestaat uit de personen van 20 tot 64 jaar. De hier gebruikte werkgelegenheidsgegevens zijn gebaseerd op de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de werkgelegenheidsgraad moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.5: "tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013) bevat de volgende doelstellingen: "De arbeidsmarkt zal voor iedereen toegankelijk zijn en de

actieve bevolking waardig werk aanbieden" (doelstelling 8), "Het werkgelegenheidsniveau zal zo hoog en stabiel mogelijk zijn en respecteert de principes van waardig werk. Iedereen op arbeidsleeftijd zal de mogelijkheid hebben betaald werk te vinden" (doelstelling 9) en "De arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken" (doelstelling 11).

In navolging van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) die een stijging in de EU beoogt van de werkgelegenheidsgraad tot 75% in 2020, heeft België zich geëngageerd de werkgelegenheidsgraad te laten stijgen tot 73,2% in 2020. Het federaal regeerakkoord van oktober 2014 (Federale Regering, 2014) bevestigt deze doelstelling. België heeft daarenboven in de Nationale Hervormingsprogramma's (die kaderen in de opvolging van de Europa 2020-strategie) bijkomende werkgelegenheidsdoelstellingen aangenomen voor het jaar 2020 voor vrouwen (69,1%) en voor personen tussen 55 en 64 jaar (50%). Voorts moet volgens die hervormingsprogramma's in 2020 het verschil tussen de werkgelegenheidsgraad van niet-EU-burgers en Belgen minder dan 16,5 procentpunt bedragen.

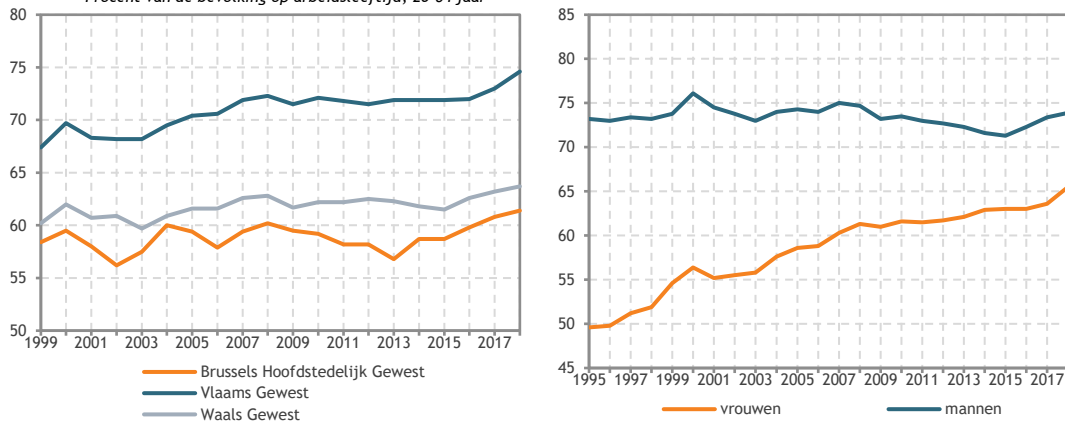
Evolutie: volgens de EAK-enquête steeg de werkgelegenheidsgraad van de 20-64-jarigen tussen 1995 en 2000 van 61,4% tot 66,3%. Daarna volgde een lichte daling tot 64,5% in 2003, waarna die indicator opnieuw toenam tot 68,0% in 2008. Sindsdien fluctueerde de werkgelegenheidsgraad rond 67% als gevolg van de financieel-economische crisis; in 2018 steeg hij tot 69,7%. De stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en ouderen is de belangrijkste oorzaak van de stijgende werkgelegenheidsgraad tussen 1995 en 2018.

Internationale vergelijking: in de periode 2002-2018 ligt de werkgelegenheidsgraad van de 20-64-jarigen in de Europese Unie steeds boven het Belgische cijfer en lopen de evoluties parallel. De stijgende trend tussen 2003 en 2008 in België geldt ook voor de EU28. In die periode steeg die indicator in de EU28 van 67,1% tot 70,2%. Daarna volgt een daling tot 68,4% in 2012 en een stijging tot 73,1% in 2018. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: de werkgelegenheidsgraad in 2018 is 61,4% in Brussel (BI95% 60,1 – 62,8), 74,6% in Vlaanderen (BI95% 74,1 – 75,2), 63,7% in Wallonië (BI95% 62,9 – 64,5) en 69,7% in België (BI95% 69,3 – 70,2). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: de stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen is een van de belangrijkste oorzaken van de gestegen globale werkgelegenheidsgraad. Zo steeg de werkgelegenheidsgraad van vrouwen van 49,6% in 1995 tot 65,5% in 2018.

Figuur 86 Werkgelegenheidsgraad volgens gewest (links) en geslacht (rechts)
Procent van de bevolking op arbeidleeftijd, 20-64 jaar

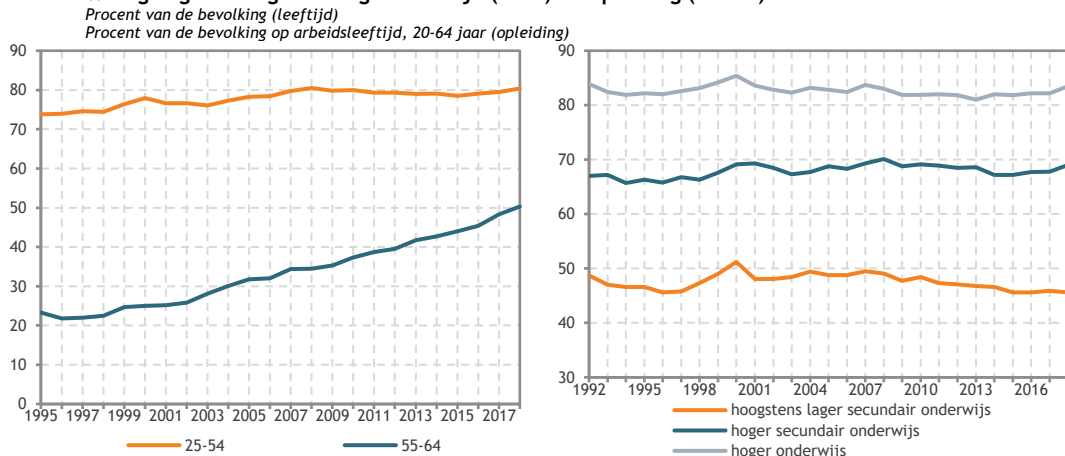

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfst_r_lfe2emprtn (gewest) en lfsa_ergan (geslacht), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens leeftijd: de stijgende arbeidsmarktparticipatie van ouderen is een van de belangrijkste oorzaken van de gestegen globale werkgelegenheidsgraad. Tussen 1995 en 2018 steeg de werkgelegenheidsgraad van ouderen van 23,3% tot 50,3%. De grafiek vermeldt de werkgelegenheidsgraad van 20-24-jarigen niet omdat er in die leeftijdscategorie veel studenten zijn. De beleidsrelevantie van die informatie is dan ook gering.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de werkgelegenheidsgraad. De werkgelegenheidsgraad blijft in de beschouwde periode voor elke opleidingscategorie stabiel. Voor 2018 bedraagt de werkgelegenheidsgraad van personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs respectievelijk 45,6, 69 en 83,5%.

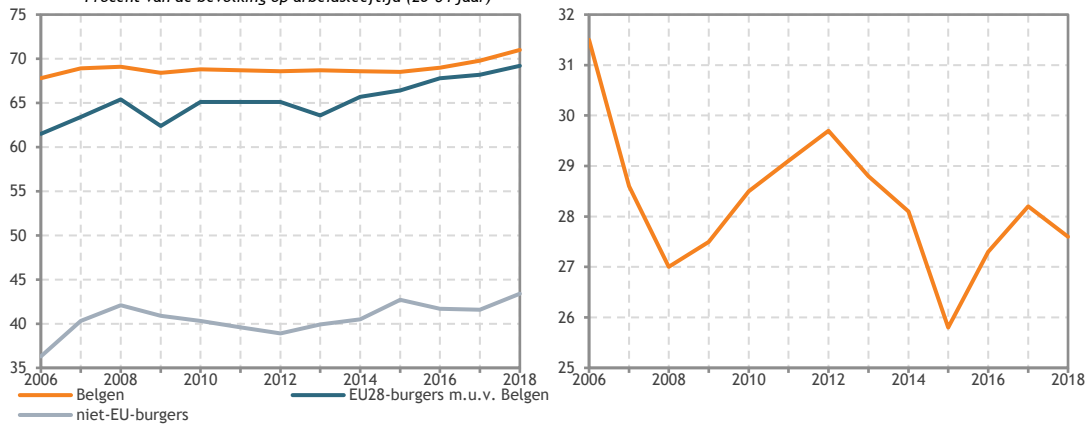
Figuur 87 Werkgelegenheidsgraad volgens leeftijd (links) en opleiding (rechts)
Procent van de bevolking (leeftijd)
Procent van de bevolking op arbeidleeftijd, 20-64 jaar (opleiding)

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_ergan (leeftijd) en lfsa_ergaed (opleiding), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens nationaliteit: tussen 2006 en 2018 steeg de werkgelegenheidsgraad van niet-EU-burgers van 36,3 tot 43,4%. De werkgelegenheidsgraad van Belgen steeg in die periode van 67,8 naar 71%. Die van EU-burgers zonder de Belgen steeg van 61,5 naar 69,2%. Het verschil in de werkgelegenheidsgraad tussen Belgen en niet-EU-burgers daalde dus van 31,5 procentpunt in 2006 tot 27,6 procentpunt in 2018.

Figuur 88 Werkgelegenheidsgraad volgens nationaliteit (links) en verschil tussen Belgen en niet-EU-burgers (rechts)
Procent van de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar)

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, lfsa_organ, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 8.5, aangezien naar een volledige en productieve tewerkstelling gestreefd wordt.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

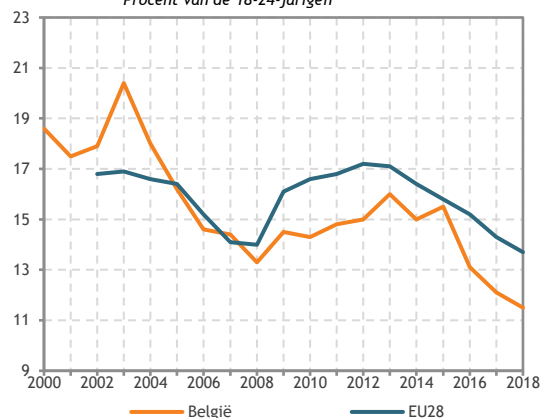
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2014), *Federaal regeerakkoord, 9 oktober 2014*, p. 118, <http://www.dekamer.be/FLWB/PDF/54/0020/54K0020001.pdf> (geraadpleegd op 02/12/2015).

Indicator 36. Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen

SDG	Waardig werk en economische groei	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de 18-24-jarigen)		
Begin van de periode	2000	18,6
Einde van de periode	2018	11,5
Minimum	2018	11,5
Maximum	2003	20,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2018	-2,6%
	2013-2018	-6,4%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de 18-24-jarigen)		
België		11,5
EU28		13,7
EU28 minimum: Nederland		5,4
EU28 maximum: Italië		24,9

Figuur 89 Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen
Procent van de 18-24-jarigen

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, edat_lfse_21, <https://ec.europa.eu/eurostat> (consulté le 27/09/2019).
Noot: breuk in de tijdreeks in 2001 BE, 2003 EU, 2006, 2011, 2017 BE.

Definitie: het aandeel jongeren (van 18 tot 24 jaar)

dat voldoet aan de volgende twee voorwaarden: (a) ze zijn niet tewerkgesteld en (b) zij hebben geen onderwijs of opleiding gevolgd tijdens de vier weken voorafgaand aan het interview. De drempel van 18 jaar werd gekozen voor België, omdat dit de leeftijd is waarop de schoolplicht eindigt. De gegevens zijn gebaseerd op de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De methodologie van deze enquête werd in 2017 herzien. Gegevens van 2017 met die van voorgaande jaren vergelijken, vergt de nodige voorzichtigheid. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt, moet dalen.

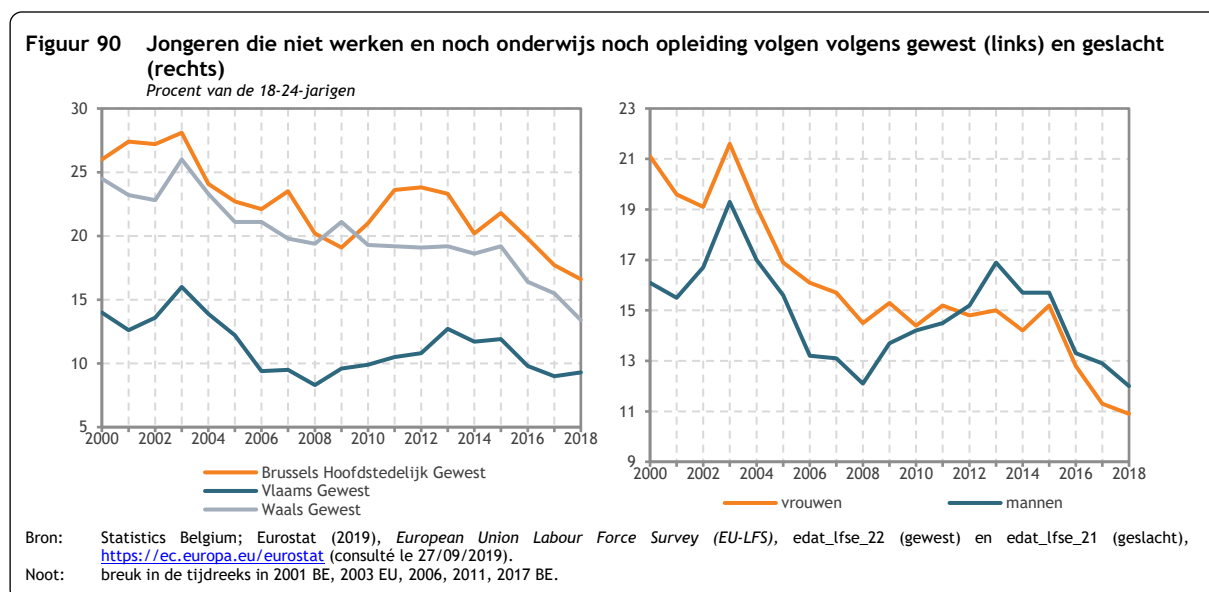
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 8.6: "Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn".

Het Nationaal Hervormingsprogramma (NHP) voor 2011 dat België in april 2011 (Federale regering, 2011) goedkeurde in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010), en alle daaropvolgende NHP's, bevat ook de doelstelling om dit aandeel tegen 2020 te laten dalen tot 8,2%.

Evolutie: volgens deze enquête daalde het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt van 18,6% in 2000 tot 13,3% in 2008 (jaar van de financieel-economische crisis) en steeg daarna tot 16% in 2013 om opnieuw te dalen tot 11,5% in 2018. De algemene trend blijft dalend (gemiddelde jaarlijkse groei van -2,6%) tussen 2000 en 2018.

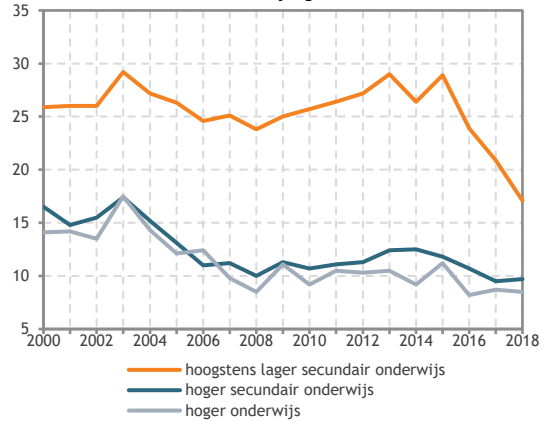
Internationale vergelijking: het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt daalt in de Europese Unie sinds 2002, maar stijgt van 2008 tot 2013, met de financieel-economische crisis. Vanaf 2012 wordt de daling opnieuw ingezet. Sinds 2008 ligt België onder het Europees gemiddelde. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de middelmatig presterende groep en scoort beter dan het Europees gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt in 2018 is 16,6% in Brussel (BI95% 13,8 – 19,4), 9,3% in Vlaanderen (BI95% 8,3 – 10,3), 13,4% in Wallonië (BI95% 11,7 – 15,0) en 11,5% in België (BI95% 10,6 – 12,3). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens geslacht: volgens de EAK evolueerde het verschil tussen mannen en vrouwen sterk. In 2000 lag dit aandeel 5 procentpunt hoger bij vrouwen dan bij mannen. Van 2000 tot 2011 lag het aandeel vrouwen bij de jongeren uit de EAK dat niet werkt en dat noch onderwijs noch opleiding volgt, hoger dan het aandeel mannen bij die jongeren. Sinds 2012 ligt het aandeel mannen daarentegen boven dat van vrouwen. In 2018 lag het 1,1 procentpunt hoger bij mannen dan bij vrouwen. De trend tussen 2000 en 2018 bij vrouwen is dan ook sterker dalend (met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van -3,6%), dan bij mannen (met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van -1,6%).

Figuur 91 Jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen, volgens opleiding
Procent van de 18-24-jarigen

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Labour Force Survey (EU-LFS)*, edat_lfse_21, <https://ec.europa.eu/eurostat> (consulté le 27/09/2019).
 Noot: breuk in de tijdreeks in 2001 BE, 2003 EU, 2006, 2011, 2017 BE.

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel jongeren dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt. In 2018 bedraagt de indicator 17,1% voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, 9,7% voor personen met een diploma hoger secundair onderwijs en 8,5% voor personen met een diploma hoger onderwijs. Het verschil tussen de laag- en middengediplomeerden is groter dan tussen de midden- en hooggeschoolden. Hoewel de indicator voor alle groepen daalt, is de daling de laatste 5 jaar sterker voor de laaggeschoolden.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 8.6.1 - *Deel jongeren (15-24-jarigen) dat niet werkt en noch onderwijs noch opleiding volgt.*

Specifieke bronnen

Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

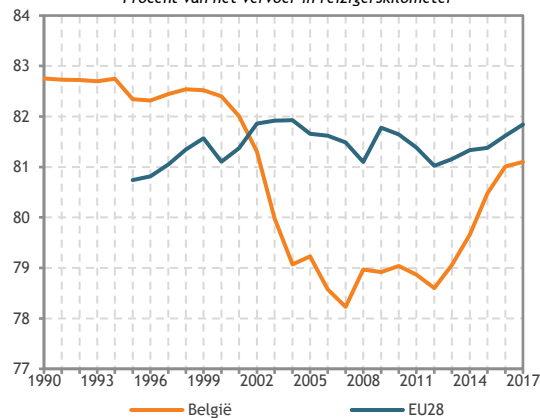

4.9. Doelstelling 9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

Indicator 37. Vervoer van personen met de wagen

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het vervoer in reizigerskilometer)		
Begin van de periode	1990	82,8
Einde van de periode	2017	81,1
Minimum	2007	78,2
Maximum	1990	82,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	-0,1%
	2012-2017	0,6%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het vervoer in reizigerskilometer)		
België		81,1
EU28		81,8
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		66,2
EU28 maximum Litouwen		91,1

Figuur 92 Vervoer van personen met de wagen
Procent van het vervoer in reizigerskilometer

Bron: European Commission (2019), *European transport in figures 2019*, http://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/statistics_en (geraadpleegd op 24/10/2019).

Definitie: het modale aandeel van de wagen in het vervoer van personen is het aandeel van het totale vervoer dat met de wagen gerealiseerd wordt. De andere beschouwde vervoerswijzen zijn collectief vervoer: trein, bus, touringcar, tram en metro. Om redenen van gegevensverzameling zijn motoren in de wagen categorie inbegrepen. Het vervoer wordt gemeten in reizigerskilometer, verkregen door voor elke verplaatsing het aantal passagiers te vermenigvuldigen met het aantal afgelegde kilometer. De gegevens komen van de Europese Commissie – DG MOVE om een vergelijking met de EU28 mogelijk te maken. De indicator wordt voor België ook door het FPB berekend op basis van gegevens uit verscheidene bronnen (publicaties van de FOD Mobiliteit en Vervoer; FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek; jaarverslagen van de NMBS, De Lijn, Tec en MIVB). Het verschil tussen de twee schattingen van die indicator is kleiner dan 1%.

Doelstelling: het modale aandeel van de wagen moet in 2030 67,4% bedragen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling vermeldt doelstelling 23: "Collectieve vervoerswijzen zullen primeren boven individuele vervoerswijzen" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013), wat opgevat kan worden als een daling van het modale aandeel van de individuele vervoersmiddelen tot minder dan 50%. Het modale aandeel van de individuele vervoersmiddelen bedraagt 80,5% in 2015 en een lineaire interpolatie tussen 2015 en 2050 geeft voor 2030 een doelstelling

van 67,4%. Aangezien de beschikbare statistieken enkel de wagen (en de motor) opnemen in de individuele verplaatswijzen, heeft deze doelstelling enkel betrekking op deze wijze.

Evolutie: dit modale aandeel bleef stabiel tussen 82% en 83% in de jaren 1990 en daalde tussen 2000 en 2007 tot een stabiel niveau van 79% vanaf 2008. Het modaal aandeel van de wagen steeg opnieuw vanaf 2012 en bereikte 81,1% in 2017. In 2017, bedroeg het modale aandeel van het collectief vervoer 11,2% voor bus, touringcar, tram en metro (tussen 11% en 12% tussen 1990 en 2000) en 7,7% voor het spoor (ongeveer 6% tussen 1990 en 2000).

Internationale vergelijking: tussen 1995 en 2017 is het modale aandeel van de wagen in België licht gedaald, terwijl het in de EU28 licht stijgt sinds 1995. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 9.1.2 - *Aantal passagiers en hoeveelheid vervoerde goederen naar vervoerswijze*.

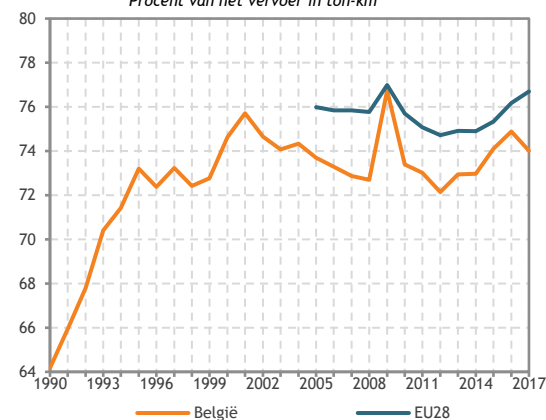
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 38. Vervoer van goederen over de weg

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het vervoer in ton-km)		
Begin van de periode	1990	64,2
Einde van de periode	2017	74,0
Minimum	1990	64,2
Maximum	2009	76,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	0,5%
	2012-2017	0,5%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het vervoer in ton-km)		
België		74,0
EU28		76,7
EU28 minimum: Letland		26,0
EU28 maximum: Cyprus		100,0

Figuur 93 Vervoer van goederen over de weg
Procent van het vervoer in ton-km

Bron: European Commission (2019), *European transport in figures 2019*, http://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/statistics_en (geraadpleegd op 24/10/2019).

Definitie: het modale aandeel van de weg in het goederenvervoer is het aandeel van de vrachtwagen en de bestelwagen in het totale vervoer. De andere beschouwde vervoerswijzen zijn de spoor- en waterwegen. Het vervoer wordt gemeten in tonkilometer, verkregen door voor iedere verplaatsing het aantal vervoerde ton te vermenigvuldigen met het aantal afgelegde kilometer. De gegevens komen van de Europese Commissie – DG MOVE. Voor het wegvervoer in België heeft DG MOVE pas gegevens vanaf 2005 en de indicator werd dan ook geretropoleerd tot 1990 aan de hand van de gegevens van het FPB. Deze worden berekend op basis van gegevens uit verscheidene bronnen (publicaties van de FOD Mobiliteit en Vervoer; FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie – Algemene Directie Statistiek; jaarverslagen van de NMBS).

Doelstelling: het modale aandeel van de weg in het goederenvervoer moet 62,9% bedragen tegen 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 23: "Voor het goederenvervoer zullen spoor en binnenvaart het meest gebruikt worden" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Dit kan worden geïnterpreteerd als een daling van het modale aandeel van het wegvervoer onder de 50%. Aangezien het modale aandeel van het wegvervoer in 2015 72,6% bedraagt, geeft een lineaire interpolatie tussen 2015 en 2050 een doelstelling van 62,9% voor 2030.

Evolutie: tussen 1990 en 1995 steeg het modale aandeel van de weg in het goederenvervoer (vrachtwagens en bestelwagens) van 64% tot 73%. Sinds 1995 bleef dat aandeel relatief stabiel rond de 73%. De hoge waarde van 2009 kan verklaard worden door het feit dat de economische crisis een sterkere impact had op het spoor en de binnenvaart dan op het wegvervoer.

Internationale vergelijking: sinds 2005 is die indicator in de EU28 relatief stabiel rond de 75%. De gegevens voor die indicator zijn voor de EU28 niet beschikbaar voor 2005, maar een vergelijkbare indicator (niet aangepaste gegevens wat betreft de territorialiteit) toont een regelmatige stijging van het aandeel van de wagen, van 71% in 1995 tot 76% in 2005. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

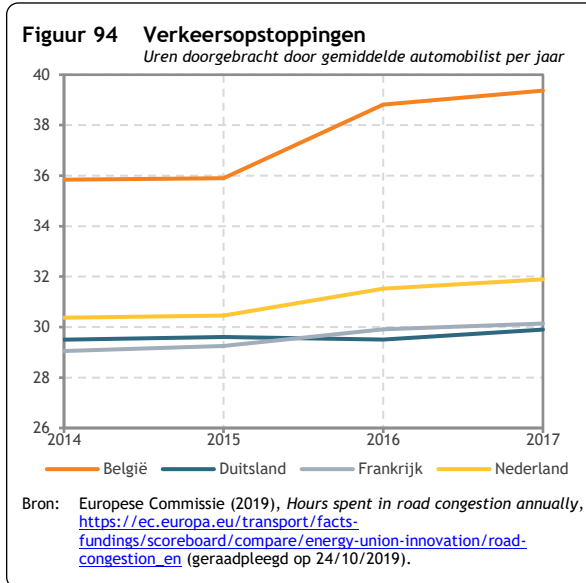
VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 9.1.2 - *Aantal verplaatste personen en volume verplaatste goederen, per type vervoer.*

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 39. Verkeersopstoppingen

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(uren doorgebracht door gemiddelde automobilist per jaar)		
Begin van de periode	2014	35,84
Einde van de periode	2017	39,37
Minimum	2014	35,84
Maximum	2017	39,37
Gemiddelde jaarlijkse groei	2014-2017	3,2%
Vergelijking buurlanden, 2017		
(uren doorgebracht door gemiddelde automobilist per jaar)		
België		39,37
Duitsland		29,90
Frankrijk		30,14
Nederland		31,89

Definitie: aantal uren dat een gemiddelde automobilist jaarlijks in verkeersopstoppingen staat. De berekening gaat uit van twee dagelijkse ritten van dertig kilometer, tijdens de ochtend- en avondspits, en 220 werkdagen per jaar. Deze indicator wordt berekend aan de hand van snelheidsgegevens van autonavigatiesystemen (Christidis en Ibañez Rivas, 2012). De gegevens komen van de Europese Commissie.

Doelstelling: de verkeersopstoppingen op de wegen moeten verminderen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen". De onvoldoende afstemming tussen de infrastructuur en de vraag van de gebruikers leidt tot opstoppingen in een vervoersnetwerk. Die hebben economische gevolgen (langere duur en hogere kosten) en bovendien beperken ze de werkelijke toegang tot de infrastructuur.

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 22: "Iedereen zal toegang hebben tot een vervoerswijze waarbij de emissies van broeikasgassen en vervuulende stoffen, en de impact op de biodiversiteit en op de levenskwaliteit zo gering mogelijk is" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). Opstoppingen in een vervoersnetwerk hebben een sociale impact (verschillend voor verschillende bevolkingscategorieën, geblokkeerd dringend vervoer) en een milieu-impact (meer energieverbruik en vervuiling).

Evolutie: de verkeersopstoppingen in België zijn gestegen van 35u50 in 2014 tot 39u22 in 2017 (+10%). Die trend wordt bevestigd door regionale indicatoren, berekend op basis van andere gegevens.

Internationale vergelijking: België (39 uur per jaar in 2016) is een van de Europese landen waar deze indicator het hoogst is. Van de 26 onderzochte landen (EU28 zonder Cyprus en Malta) presteerde alleen

het Verenigd Koninkrijk slechter. Voor de 3 buurlanden is deze indicator ongeveer 30 uur per jaar in 2016.

Opsplitsing volgens gewest: vergelijkbare gegevens zijn momenteel niet beschikbaar, maar in het Vlaamse Gewest toont de indicator Filezwaarte op het snelwegennet, gepubliceerd sinds 2012 (Statistiek Vlaanderen, 2019), eveneens een stijgende trend en een stabilisering vanaf 2018. In het Waalse Gewest wordt de bezettingsgraad van autosnelwegen sinds 1990 gepubliceerd (IWEPS, 2019, gebaseerd op gegevens van SPW - DG01 - Wegen en gebouwen). Die indicator kent een continue stijging.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.1, aangezien verkeersopstoppingen een impact hebben op "*de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn*" en ze de effectieve toegang tot de infrastructuur beperken.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Christidis et Ibañez Rivas (2012), *Measuring road congestion*, European Commission, Joint research center, <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/measuring-road-congestion> (geraadpleegd op 1/10/2018).

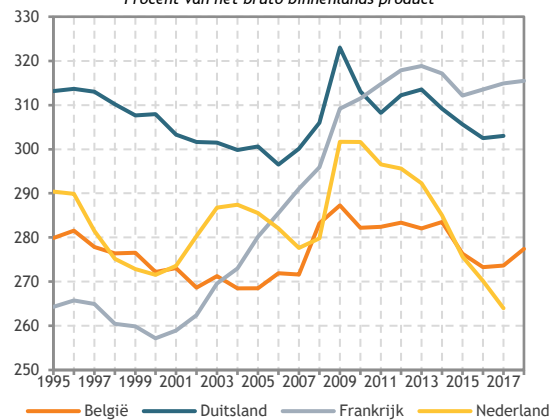
IWEPS (2019), *Taux d'utilisation des capacités des autoroutes*, <https://www.iweps.be/indicateur-statistique/transport-routier/> (geraadpleegd op 24/10/2019).

Statistiek Vlaanderen (2019), *Filezwaarte*, <https://www.statistiekvlaanderen.be/filezwaarte> (consulté le 24/10/2019)

Indicator 40. Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	279,9
Einde van de periode	2018	277,4
Minimum	2004	268,5
Maximum	2009	287,3
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2018	0,0%
voet	2013-2018	-0,3%
Vergelijking buurlanden, 2017		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		273,7
Duitsland		303,0
Frankrijk		314,9
Nederland		264,0

Figuur 95 Fysieke kapitaalgoederenvoorraad
Procent van het bruto binnenlands product

Bron: berekeningen FPB op basis van INR (2019), *Nationale rekeningen / Kapitaalgoederenvoorraad*, <http://stat.nbb.be/> (geraadpleegd op 21/10/2019); Eurostat (2019), *Balance sheets for non-financial assets, nama_10_nfa_bs*, en *GDP and main components (output, expenditure and income)*, [nama_10_gdp](https://ec.europa.eu/eurostat), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 21/10/2019).

Definitie: de fysieke kapitaalgoederenvoorraad is de som van alle economische activa die meer dan een jaar herhaaldelijk of continu gebruikt worden in het productieproces (sectie AN.11 uitgezonderd sectie AN.117 uit de nationale rekeningen; Eurostat, 2013). De indicator meet de *nettokapitaalgoederenvoorraad* (machines, gebouwen, vervoers- en communicatie-infrastructuren enz.). Die wordt berekend door de brutokapitaalgoederenvoorraad, waarbij alle activa gewaardeerd worden aan de prijzen die betaald zouden moeten worden wanneer de activa nu worden aangekocht, te verminderen met de cumulatieve waarde van de afschrijvingen waaraan de bruto-investeringen toegevoegd worden. De indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto binnenlands product. Het FPB berekent de indicator voor België met de gegevens van het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Voor de vergelijking met de buurlanden komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: de fysieke kapitaalgoederenvoorraad mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De kapitaalgoederenvoorraad is "een middel om de waarde van de ene verslagperiode naar de andere over te hevelen" (Eurostat, 2013, p.170). De kapitaalgoederenvoorraad kan dus gebruikt worden door toekomstige generaties en bijdragen tot hun welvaart. Vanuit een toekomstgericht perspectief kan er beschouwd worden dat de kapitaalgoederenvoorraad behouden moet blijven (UNECE, 2014, p. 29). Er wordt dan ook als impliciete doelstelling beschouwd dat de netto fysieke kapitaalgoederenvoorraad niet mag dalen.

Evolutie: de netto fysieke kapitaalgoederenvoorraad (in volume) in de Belgische economie stijgt constant sinds 1995. Uitgedrukt in procent van het bbp daalde die voorraad tussen 1995 en 2004 en steeg het daarna tot 2009. Tussen 2009 en 2014, is de indicator relatief stabiel gebleven vooraleer te dalen tot 2016. Tussen 2016 en 2018 stijgt de indicator opnieuw, maar blijft onder het waargenomen niveau van 1995.

Internationale vergelijking: uit de beschikbare gegevens (1995-2017) blijkt dat de netto fysieke kapitaalgoederenvoorraad in België (in volume en als aandeel van het bbp) lager is dan de gemiddelde voorraad van haar drie buurlanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland). Het verschil blijft stabiel in de tijd. In 2017 ligt de Belgische voorraad (277,4% van het bbp) onder de voorraad in Duitsland (303,0%) en Frankrijk (314,9%), maar boven de voorraad in Nederland (264%).

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.1. Het verhogen van de fysieke kapitaalgoederenvoorraad maakt het immers mogelijk om de nodige infrastructuur te hebben voor de economische ontwikkeling.

Deze indicator wordt gebruikt om de composiete indicator *Economisch kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

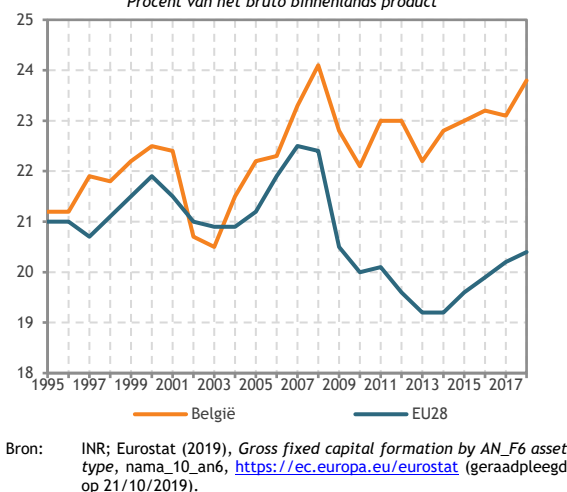
UNECE (2014), *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development*, http://www.unece.org/publications/ces_sust_development.html (geraadpleegd op 01/12/2015).

Indicator 41. Investerings (bruto) in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	21,2
Einde van de periode	2018	23,8
Minimum	2003	20,5
Maximum	2008	24,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2018	0,5%
	2013-2018	1,4%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		23,8
EU28		20,4
EU28 minimum: Griekenland		11,1
EU28 maximum: Zweden		25,9

Figuur 96 Investerings (bruto) in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad
Procent van het bruto binnenlands product

Definitie: de bruto-investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad (sectie AN.11 uitgezonderd sectie AN.117 uit de nationale rekeningen; Eurostat, 2013) worden gemeten in procent van het bruto binnenlands product (bbp). De gegevens voor België worden verzameld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: er bestaat geen duurzame-ontwikkelingsdoelstelling voor de bruto investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad.

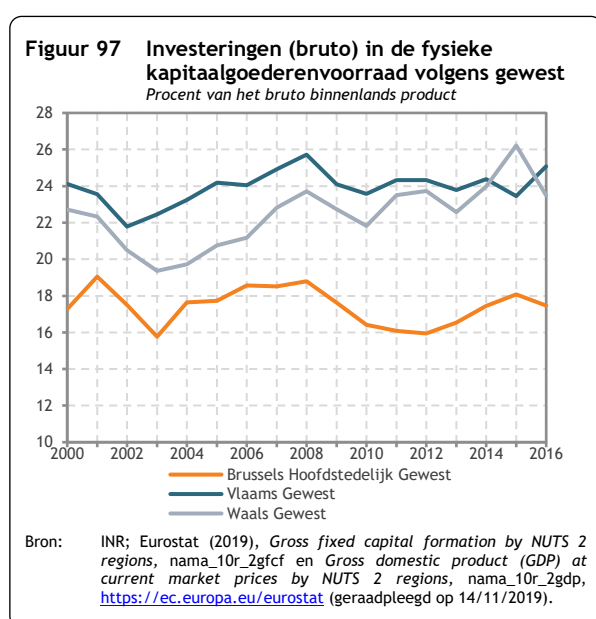
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.1: "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat de volgende doelstelling: "De economische ontwikkeling en het milieubedrijf zullen volledig ontkoppeld zijn. In die ontwikkeling staat het creëren van waardig werk centraal, waarbij tegelijkertijd een voldoende aanbod aan goederen en diensten wordt verzekerd dat in de basisbehoeften voorziet" (inleiding van de uitdaging "een maatschappij die haar economie aanpast aan de economische, sociale en leefmilieu uitdagingen"; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Voor een performante economie met een zo beperkt mogelijke negatieve milieu-impact zijn voldoende en milieuvriendelijke kapitaalgoederen onmisbaar. Bovendien kunnen de kapitaalgoederen ook gebruikt worden door toekomstige generaties en bijdragen tot hun welvaart. Voldoende investeringen in kapitaalgoederen zijn dus niet alleen nodig om verouderde kapitaalgoederen te vervangen maar ook om de kapitaalgoederen performanter en milieuvriendelijker te maken. Door nieuwe investeringen kunnen de laatste technologische ontwikkelingen immers gebruikt worden. Het is echter niet mogelijk om een optimaal niveau voor die indicator vast te leggen.

Evolutie: de bruto-investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad bedragen gemiddeld 22,4% van het bbp voor de periode 1995-2018. De indicator stijgt tot 2000 en daalt vervolgens tot zijn laagste punt in 2003: 20,5% van het bbp. Vanaf dat jaar neemt de indicator voortdurend toe en bereikt hij zijn piek in 2008: 24,1% van het bbp. Met de financieel-economische crisis neemt de indicator af en stabiliseert hij zich tot 2014 op ongeveer 22,5% van het bbp. Vanaf dat jaar begint hij weer te stijgen tot 23,8% van het bbp in 2018.

Internationale vergelijking: tussen 1995 en 2008, is het gemiddeld niveau van de indicator gelijkaardig in België en in de EU28, namelijk rond de 22%. Vanaf 2009, namelijk na het begin van de financieel-economische crisis, zijn de investeringen in de EU28 gedaald tot onder de 20%. In België, is de indicator relatief minder gedaald en is altijd boven de 22% van het bbp gebleven. In 2018, is het verschil waargenomen tussen de EU28 en België 3,4 procentpunt, terwijl het 0,6 procentpunt bedroeg in 1995.

Opsplitsing volgens gewest: de bruto-investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad in 2016 bedraagt 17,5% van het bbp in Brussel, 25,1% in Vlaanderen en 23,5% in Wallonië. Voor België is dit cijfer 23,2% van het bbp.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.1. Investeren in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad maakt het immers mogelijk om de nodige infrastructuur te hebben voor de economische ontwikkeling.

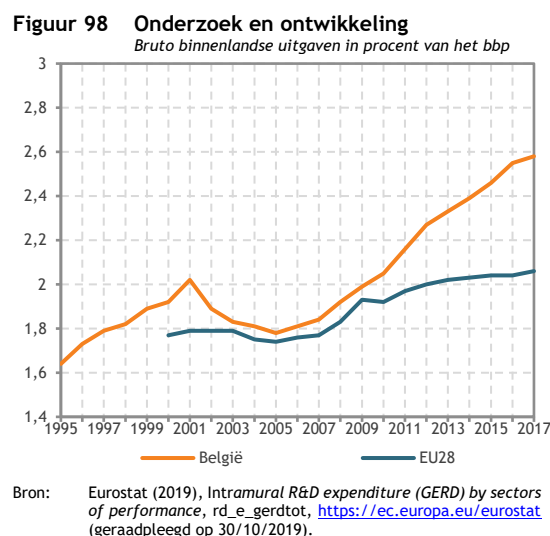
Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

Indicator 42. Onderzoek en ontwikkeling

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(bruto binnenlandse uitgaven in procent van het bbp)		
Begin van de periode	1995	1,6
Einde van de periode	2017	2,6
Minimum	1995	1,6
Maximum	2017	2,6
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	2,1%
voet	2012-2017	2,6%
Vergelijking EU28, 2017		
(bruto binnenlandse uitgaven in procent van het bbp)		
België		2,6
EU28		2,1
EU28 minimum: Roemenië		0,5
EU28 maximum: Zweden		3,4

Definitie: de indicator meet de publieke en private bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling (O&O), in procent van het bbp. Deze uitgaven gaan over de systematische werkzaamheden om de som van alle kennis te doen stijgen evenals het gebruik van deze kennis voor nieuwe toepassingen. De gegevens komen van Eurostat en het Federaal Planbureau.

Doelstelling: het aandeel O&O-uitgaven moet 3% van het bbp bedragen vanaf 2020.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.5: "Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriesectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling".

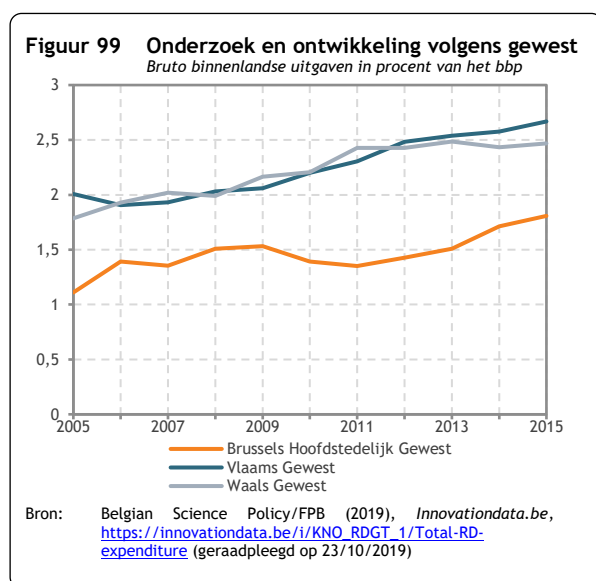
In het Nationaal Hervormingsprogramma door België in 2011 goedgekeurd (Federale regering, 2011) in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010), heeft België zich ertoe verbonden 3% van zijn bbp aan O&O-uitgaven te besteden in 2020. Die doelstelling werd voor het eerst goedgekeurd in het kader van de Strategie van Lissabon tijdens de Europese Raad van Barcelona in 2002 om die 3% te bereiken tegen 2010 (Europese Raad, 2002).

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling herneemt eveneens die doelstelling: "de budgetten voor onderzoek & ontwikkeling zullen minstens 3% van het bbp bedragen en nemen jaar na jaar toe" (doelstelling 49; Belgisch staatsblad, 08/10/2013).

Aangezien de verbintenissen tegen 2020 en tegen 2050 3% vooropstellen als doelstelling, wordt dit ook als doelstelling beschouwd tegen 2030.

Evolutie: in België zijn de bruto binnenlandse O&O-uitgaven in euro gestegen tussen 1995 en 2017, behalve in de periode tussen 2001 en 2003 waarin ze gedaald zijn. Ten opzichte van het bbp, zijn deze uitgaven gestegen tussen 1995 en 2001 vooraleer te dalen tot 2005. Sinds 2005 stijgen ze constant. In 2017 bedragen deze uitgaven 2,6% van het bbp.

Internationale vergelijking: het niveau van de Belgische indicator ligt, in procent van het bbp, altijd hoger dan het Europese gemiddelde. Sinds 2009 is de groeivoet van de indicator (zowel in euro als in procent van het bbp) hoger in België. Tussen België en de EU28 is er in 2017 dus een verschil tussen de uitgaven van bijna 0,5 procentpunt. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: de bruto binnenlandse O&O-uitgaven in 2018 bedragen 1,8% in Brussel, 2,7% in Vlaanderen en 2,5% in Wallonië. Voor België is dit cijfer 2,5%.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 9.5.1 - *Uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in procent van het bbp*.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

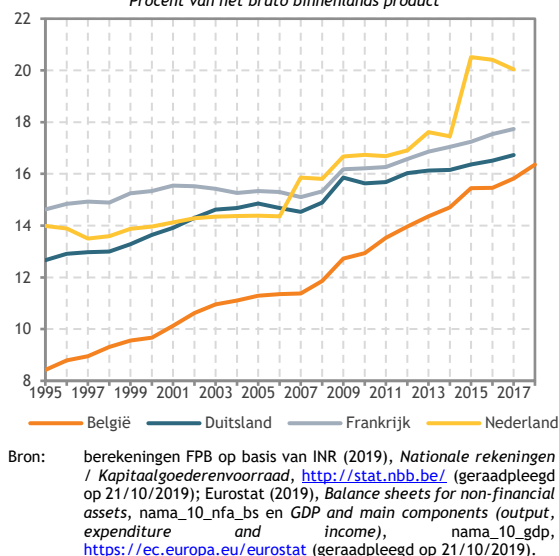
Europese Raad (2002), *Conclusies van het voorzitterschap, Europese raad van Barcelona*, 15 en 16 maart 2002, p. 20, <https://www.consilium.europa.eu/media/20937/71027.pdf> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, p. 25, http://www.be2020.eu/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=461 (geraadpleegd op 06/11/2018).

Indicator 43. Kenniskapitaalgoederenvoorraad

SDG	Industrie, innovatie en infrastructuur	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1995	8,4
Einde van de periode	2018	16,4
Minimum	1995	8,4
Maximum	2018	16,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2018	3,0%
voet	2013-2018	2,6%
Vergelijking buurlanden, 2017		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		15,8
Duitsland		16,7
Frankrijk		17,7
Nederland		20,0

Figuur 100 Kenniskapitaalgoederenvoorraad
Procent van het bruto binnenlands product

Definitie: de kenniskapitaalgoederenvoorraad is de som van alle vaste activa die ondergebracht zijn in de sectie *intellectuele eigendommen* (AN.117 in de nationale rekeningen; Eurostat, 2013). De indicator meet de nettokenniskapitaalgoederenvoorraad. Die wordt berekend door de brutokenniskapitaalgoederenvoorraad, waarbij alle activa gewaardeerd worden aan de prijzen die betaald zouden moeten worden wanneer de activa nu worden aangekocht, te verminderen met de cumulatieve waarde van de afschrijvingen. De indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto binnenlands product. De gegevens voor België worden verzameld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: de kenniskapitaalgoederenvoorraad moet niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 9.5: "*Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriële sectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling*".

De kenniskapitaalgoederenvoorraad is "een middel om de waarde van de ene verslagperiode naar de andere over te hevelen" (Eurostat, 2013, p.170). De kapitaalgoederenvoorraad kan dus gebruikt worden door toekomstige generaties en bijdragen tot hun welvaart. Vanuit een toekomstgericht perspectief kan er geoordeeld worden dat de kenniskapitaalgoederenvoorraad behouden moet blijven (UNECE, 2014, p.29). Er wordt als impliciete doelstelling beschouwd dat de nettokenniskapitaalgoederenvoorraad niet moet dalen.

Evolutie: de nettokenniskapitaalgoederenvoorraad (in volume) stijgt in België constant sinds 1995. Wanneer die voorraad in procent van het bbp wordt uitgedrukt, tonen de gegevens dat die indicator

eveneens steeg over heel de periode 1995-2018. In 2018 bedroeg de Belgische kenniskapitaalgoederenvoorraad 16,4% van het bbp, tegenover 8,4% in 1995.

Internationale vergelijking: in vergelijking met zijn drie buurlanden, heeft België de laagste kenniskapitaalgoederenvoorraad in 2017 (in procent van het bbp). Dat wordt over heel de periode waargenomen. In 2017 lag het niveau van die indicator in België 2,4 procentpunt onder het gemiddelde van deze drie buurlanden, daar waar dat ongeveer 5,3 procentpunt bedroeg in 1995.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 9.5. De ontwikkeling van kennis binnen een economie vereist immers een toename van de kenniskapitaalgoederenvoorraad.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Economisch kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.

UNECE (2014), *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development*, http://www.unece.org/publications/ces_sust_development.html (geraadpleegd op 01/12/2015).

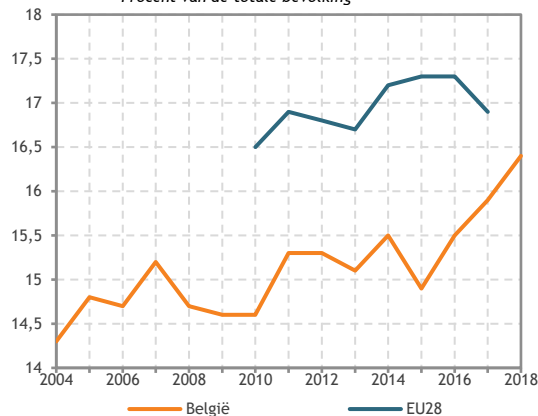
4.10. Doelstelling 10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug

Indicator 44. Armoederisico

SDG	Ongelijkheid verminderen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (procent van de totale bevolking)		
Begin van de periode	2004	14,3
Einde van de periode	2018	16,4
Minimum	2004	14,3
Maximum	2018	16,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2018	1,0%
	2013-2018	1,7%
Vergelijking EU28, 2017 (procent van de totale bevolking)		
België		15,9
EU28		16,9
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		9,1
EU28 maximum: Roemenië		23,6

Figuur 101 Armoederisico

Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_li02, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Definitie: het aandeel van de bevolking met een armoederisico is de verhouding tussen het aantal personen met een netto equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60% van de nationale mediaan, en de totale bevolking. Het netto beschikbaar inkomen is gelijk aan de som van de bruto-inkomens van alle gezinsleden verminderd met belastingen, sociale bijdragen en transferten tussen huishoudens (EC, 2016). Om het netto equivalent beschikbaar inkomen te bekomen wordt het netto beschikbaar inkomen gedeeld door een equivalentiefactor (de zogenaamde gewijzigde equivalentieschaal van de OESO). Een volwassene heeft een factor van 1, elke extra persoon vanaf 14 jaar een factor van 0,5 en elke extra persoon jonger dan 14 jaar een factor van 0,3. Het netto equivalent beschikbaar inkomen laat toe om de levensstandaard van personen te vergelijken rekening houdend met de schaalvoordelen die het gevolg zijn van een gezamenlijke huishouding en met de samenstelling van het gezin. Er wordt verondersteld dat de levensstandaard van personen met een netto equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60% van de nationale mediaan in de totale bevolking ontoereikend is om aan te sluiten bij de minimaal aanvaardbare leefpatronen in België. Personen met een armoederisico maken deel uit van de doelgroep personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting ([indicator 1](#)).

De hier gebruikte gegevens over de personen met een armoederisico zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, waarbij inkomensgegevens steeds betrekking hebben op het jaar dat voorafgaat aan het enquêtejaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

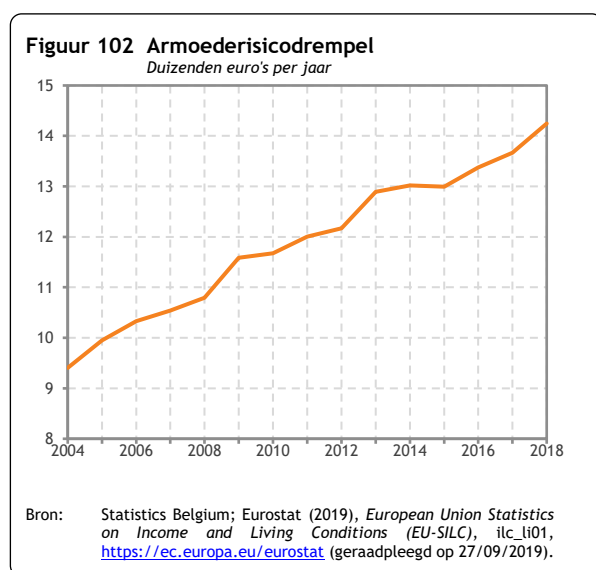
Doelstelling: het aandeel en het aantal personen met een armoederisico moeten dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 10.2: "Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status".

De SDG's bevatten, naast subdoelstelling 10.2 ook de volgende subdoelstellingen: "Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht" (subdoelstelling 10.3); "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen" (subdoelstelling 1.2) en "Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden" (subdoelstelling 10.1).

Personen met een armoederisico maken deel uit van de doelgroep waarvoor de Europa 2020-strategie (Europese Commissie, 2010) een verminderingdoelstelling heeft bepaald, de zogenaamde personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting. In verband met de opvolging van de Europa 2020-strategie en het bepalen van eventuele verminderingdoelstellingen op EU-vlak voor 2030 kan worden gemeld dat begin 2019 de EC een reflectiepaper presenteerde met drie scenario's voor een duurzaam Europa tegen 2030. De paper vermeldt de hier besproken indicator (European commission, 2019).

Hier is het basisprincipe dat de levensstandaard van personen met een armoederisico ontoereikend is om aan te sluiten bij de minimaal aanvaardbare leefpatronen in België. De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling heeft in dit verband volgende ambitie voor 2050, die verder reikt dan de SDG's of de Europa 2020-strategie: "Iedereen zal beschikken over een inkomen uit arbeid, uit vermogen of afkomstig van sociale beschermingsstelsels en heeft toegang tot diensten van algemeen belang. Iedereen zal aldus gedurende alle fasen van zijn leven kunnen voorzien in alle behoeften om menswaardig te leven" (doelstelling 2; Belgisch Staatsblad 08/10/2013).

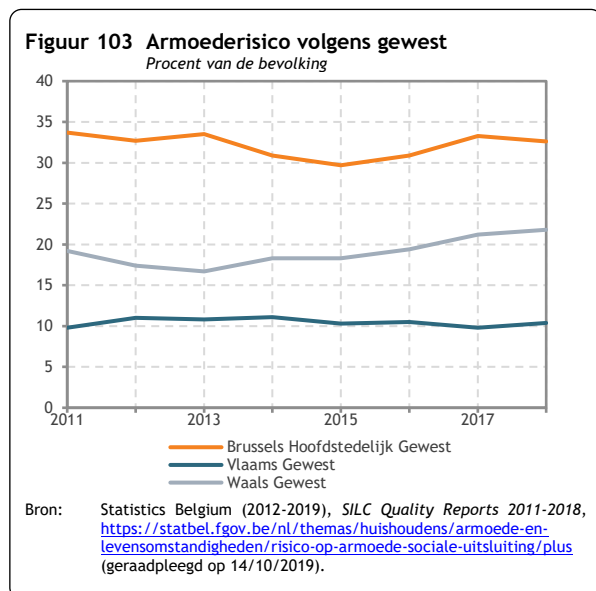

Evolutie: in 2004 bedroeg het armoederisico-percentage in België 14,3%. Tot 2015 schommelde het steeds rond 15% om daarna te stijgen tot 16,4% in 2018, de hoogst vastgestelde waarde sinds 2004.

Op basis van de EU-SILC-enquêtes is de armoederisicodrempel voor een alleenstaande persoon gestegen van 9.405 euro per jaar in 2004 tot 13.023 euro per jaar in 2014. In 2015 daalde die drempel licht tot 12.993 euro om daarna weer te stijgen tot 14.246 euro in 2018.

Internationale vergelijking: tussen 2010 en 2017 steeg die indicator in de EU28 van 16,5% tot 16,9%. Het gemiddelde voor België in die periode is 1,7 procentpunt lager dan dat van de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

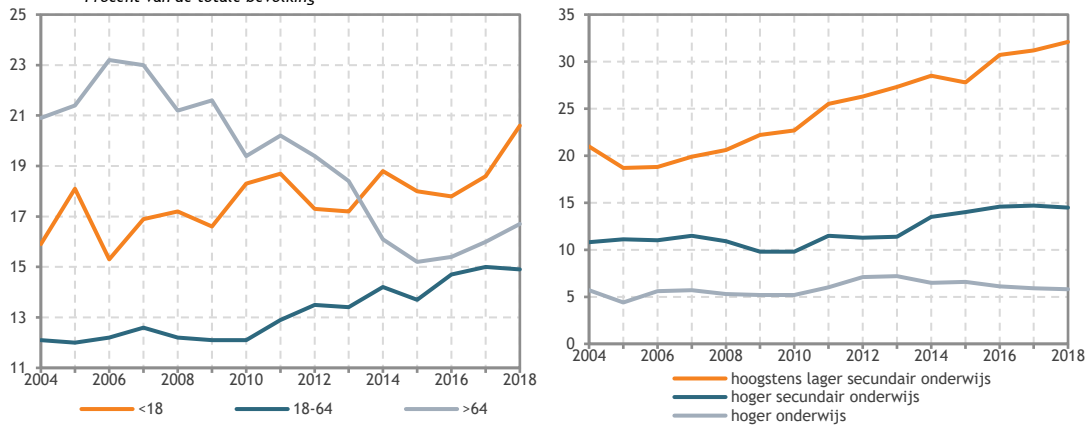
Opsplitsing volgens gewest: het armoederisico-percentage in 2018 is 32,6% in Brussel (BI95% 28,2 – 37), 10,4% in Vlaanderen (BI95% 8,4 – 12,4), 21,8% in Wallonië (BI95% 17,6 – 26) en 16,4% in België (BI95% 14,9 – 17,9). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

Opsplitsing volgens leeftijd: in 2018 hebben jongeren het hoogste armoederisico-percentage, terwijl in 2004 dit het geval was voor ouderen. Het armoederisico van personen jonger dan 18 jaar, tussen 18 en 64 jaar en 65 jaar of ouder bedroeg in

2004 respectievelijk 15,9, 12,1 en 20,9%. Dit percentage is tot 20,6% gestegen in 2018 voor personen jonger dan 18 jaar en tot 14,9% voor personen tussen 18 en 64 jaar. Echter, voor personen van 65 jaar of ouder is het armoederisico gedaald tot 16,7% in 2018. Die daling is te wijten aan de toegenomen activiteitsgraad bij vrouwen, wat leidt tot langere loopbanen en resulteert in hogere pensioenen. Ook de gevoelige verhoging van de minimumpensioenen en van de Inkomensgarantie voor ouderen ten opzichte van de armoederisicodrempel tussen 2005 en 2011 kan het dalende armoederisico in die periode verklaren (Hoge Raad van Financiën, 2019).

Opsplitsing volgens opleiding: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen met een armoederisico. Voor personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs steeg dat aandeel van 24,1% in 2004 tot 32,1% in 2018. Het aandeel personen met een diploma hoger secundair onderwijs met een armoederisico steeg eveneens in die periode van 10,8 tot 14,5%. Het armoederisico van personen met een diploma hoger onderwijs fluctueert in de beschouwde periode rond 5,8% wat ook de waarde is voor 2018.

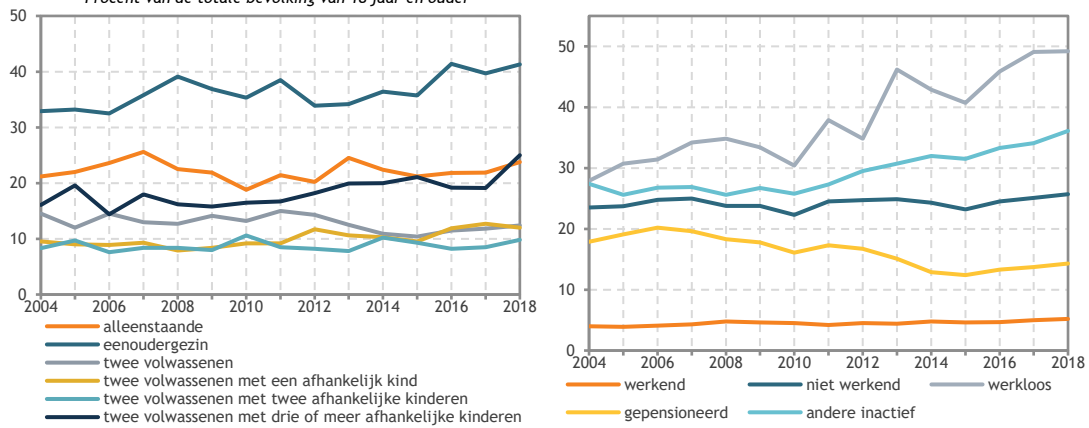
Figuur 104 Armoederisico, volgens leeftijd (links) en opleiding (rechts)
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_li02 (leeftijd) en ilc_li07 (opleiding), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens huishoudentype: tussen 2004 en 2018 hebben eenoudergezinnen steeds het hoogste armoederisico. In die periode steeg het van 32,9% tot 41,3%. Voor alleenstaanden schommelt het armoederisicopercentage in de beschouwde periode rond 22%. Tussen 2004 en 2018 steeg het armoederisicopercentage voor een huishouden met twee volwassenen met drie of meer afhankelijke kinderen van 16,1% tot 25%. Het armoederisico van de overige huishoudenscategorïeën fluctueert rond 10,5%.

Figuur 105 Armoederisico, volgens huishoudentype (links) en activiteitsstatus (rechts)
Procent van de totale bevolking van 18 jaar en ouder

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_li03 (huishoudentype) en ilc_li04 (activiteitsstatus), <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Opsplitsing volgens activiteitsstatus: van 2014 tot en met 2018 is het aandeel personen met een armoederisico bij de bevolking van minstens 18 jaar het hoogst bij werklozen. De andere groepen gerangschikt van hoger naar lager armoederisico zijn andere inactieven, niet-werkenden, gepensioneerden en werkenden. Tussen 2004 en 2018 stijgt het aandeel werklozen en andere inactieven met een armoederisico respectievelijk van 27,9 tot 49,2% en van 27,4 tot 36,1%, terwijl dat van gepensioneerden daalt van 17,9 tot 14,3%.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 10.2.1 - *Deel van de bevolking dat leeft met minder dan 50% van het mediaaninkomen, naar leeftijd, geslacht en handicap*. De VN gebruikt als inkomensdrempel 50%, terwijl de hier gekozen indicator 60% aanneemt, zoals in de EU-definitie.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

EC (2016), *Methodological guidelines and description of EU-SILC - Target Variables -015 operation (Version August 2016)*, DocSILC065 (2015 operation).

European commission (2019), *Reflection paper: towards a sustainable development by 2030*, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_30-01_en_web.pdf (geraadpleegd op 18/10/2019).

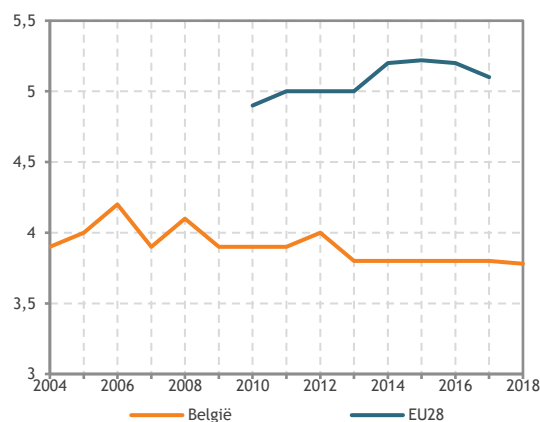
Europese Commissie (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC2020&from=NL> (geraadpleegd op 06/11/2018).

Hoge Raad van Financiën (2019), *Studiecommissie voor de vergrijzing, Jaarlijks verslag, juli 2019*, <https://www.hogeraadvanfinancien.be/nl/publication/jaarlijks-verslag-2019-studiecommissie-voor-de-vergrijzing> (geraadpleegd op 18/10/2019)

Indicator 45. Inkomensongelijkheid: S80/S20

SDG	Ongelijkheid verminderen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
Begin van de periode	2004	3,9
Einde van de periode	2018	3,8
Minimum	2013 tot 2018	3,8
Maximum	2006	4,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2018	-0,2%
	2013-2018	0,0%
Vergelijking EU28, 2017		
België		3,8
EU28		5,1
EU28 minimum: Tsjechische Republiek		3,4
EU28 maximum: Bulgarië		8,2

Figuur 106 Inkomenskwieltverhouding S80/S20

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_di11, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).

Definitie: de inkomenskwieltverhouding van de bevolking is een maatstaf van inkomensongelijkheid. Het is de verhouding van het totale netto equivalent beschikbaar inkomen van de 20% personen met het hoogste inkomen (S80) ten opzichte van het totale netto equivalent beschikbaar inkomen van de 20% personen met het laagste inkomen (S20). Het beschikbaar inkomen houdt rekening met de omvang en de samenstelling van het gezin volgens de zogenaamde gewijzigde OESO-equivalentieschaal, waarbij een volwassene een factor heeft van 1, elke extra persoon vanaf 14 jaar een factor van 0,5 en elke extra persoon jonger dan 14 jaar een factor van 0,3. De hier gebruikte inkomensgegevens zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*. De inkomensgegevens hebben steeds betrekking op het jaar dat voorafgaat aan het enquêtejaar. Statistics Belgium organiseert in België deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Die onzekerheidsmarge wordt groter naarmate de indicator berekend wordt op kleinere subpopulaties. De betrouwbaarheidsintervallen (BI) zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: de inkomenskwieltverhouding mag niet stijgen.

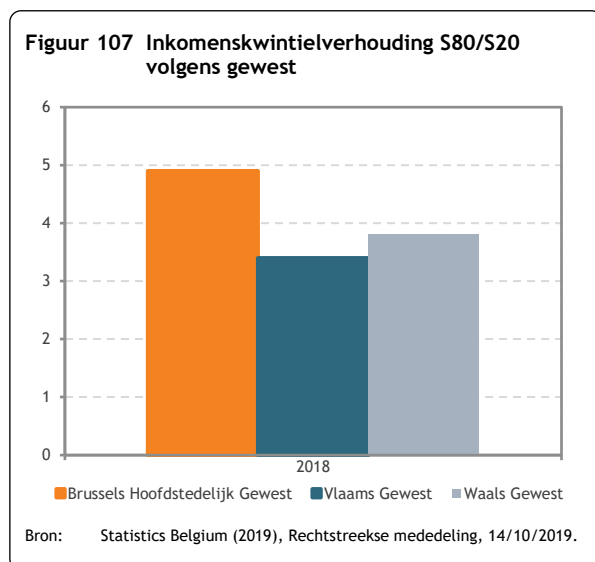
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 10.4: "Beleid voeren dat geleidelijk tot een grotere gelijkheid leidt, in het bijzonder inzake fiscaliteit, lonen en sociale bescherming".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling stelt dat "Aangezien een inclusieve maatschappij het welzijn van elke persoon wil bevorderen, zal het essentieel zijn om armoede en sociale ongelijkheden te bestrijden" (inleiding van de uitdaging "Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert"; Belgisch Staatsblad 08/10/2013).

Omdat de inkomensongelijkheid in België in vergelijking met de andere EU-lidstaten laag is en bovendien stabiel is gebleven, kan ervan uitgegaan worden dat, om bij te dragen tot de uitdaging van de Federale beleidsvisie en de SDG-subdoelstelling, de inkomenskwintielverhouding, als maatstaf voor inkomensongelijkheid, niet mag stijgen.

Evolutie: tussen 2004 en 2018 fluctueert de inkomenskwintielverhouding rond 3,9. Die indicator blijft relatief stabiel: in 2004 bedraagt hij 3,9 en sinds 2013 is de inkomenskwintielverhouding gelijk aan 3,8.

Internationale vergelijking: de inkomenskwintielverhouding in de EU28 situeert zich op een hoger niveau dan in België; ze steeg van 4,9 in 2010 tot 5,1 in 2017. Er bestaan grote verschillen in inkomensongelijkheid tussen de EU28-lidstaten: landen die het meest getroffen zijn door de economische crisis kennen een aanhoudend grote inkomensongelijkheid, terwijl ze in België relatief stabiel en laag bleef (EU, 2019; Federal Public Service Social Security, 2018). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: de inkomenskwintielverhouding in 2018 is 4,9 in Brussel (BI95% 3,3 – 6,5), 3,4 in Vlaanderen (BI95% 2,9 – 3,9), 3,8 in Wallonië (BI95% 2,5 – 5,1) en 3,8 in België (BI95% 3,3 – 4,3). De vergelijking tussen gewesten en de analyse van de ontwikkeling van deze indicatoren in de tijd moet rekening houden met de omvang van de betrouwbaarheidsintervallen.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 10.4. De inkomenskwintielverhouding van de bevolking is immers een

maatstaf van inkomensongelijkheid die onder meer bepaald wordt door het beleid inzake fiscaliteit, lonen en sociale bescherming.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

EU (2019), *Social Protection Committee Annual Report 2018*, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8151&furtherPubs=yes> (geraadpleegd op 18/10/2019).

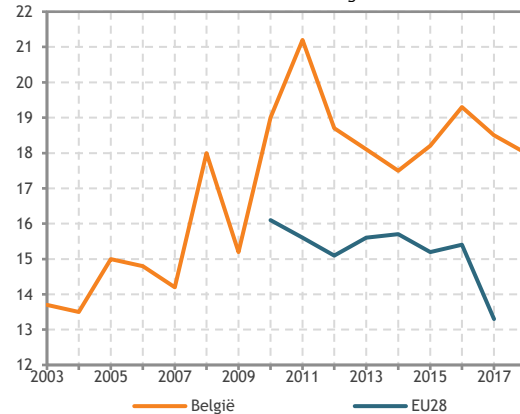
Federal Public Service Social Security (2018), *The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2018 - 'Increasing pressure on social protection adequacy' - Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme*, Brussels, Federal Public Service Social Security, september 2018, https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/analysis-social-situation-and-protection-belgium-2018-en_2.pdf (geraadpleegd op 16/10/2018).

4.11. Doelstelling 11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam

Indicator 46. Gebrekkige huisvesting

SDG	Duurzame steden en gemeenschappen	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de totale bevolking)		
Begin van de periode	2003	13,7
Einde van de periode	2018	18
Minimum	2004	13,5
Maximum	2011	21,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2018	1,8%
	2013-2018	-0,1%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van de totale bevolking)		
België		18,5
EU28		13,3
EU28 minimum: Finland		4,2
EU28 maximum: Cyprus		29,3

Figuur 108 Gebrekkige huisvesting
Procent van de totale bevolking

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, ilc_mdho01, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 27/09/2019).
Noot: breuk in de tijdreeks in 2009 BE, schatting: 2018 EU28.

Definitie: het aandeel van de bevolking dat in een

woning leeft met een lekkend dak, vochtige muren, vloeren of funderingen, of met rot in de raamkozijnen of de vloer. De gegevens zijn gebaseerd op de enquête *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Statistics Belgium organiseert deze binnen de EU geharmoniseerde enquête in België en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat, dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De betrouwbaarheidsintervallen zijn op verzoek verkrijgbaar bij Statistics Belgium.

Doelstelling: het aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning leeft, moet dalen.

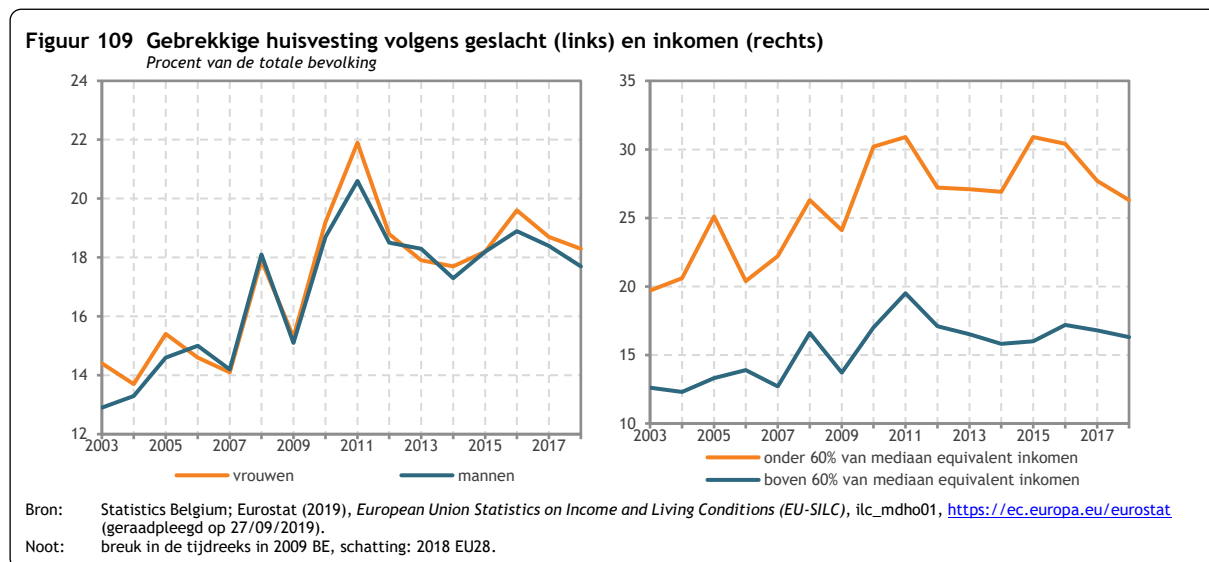
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 11.1: "Tegen 2030 voor iedereen toegang voorzien tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten, en sloppenwijken verbeteren".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling vermeldt de volgende doelstelling: "De voorafgaande voorwaarden voor het welzijn van de burgers zullen vervuld zijn, namelijk: [...] *waardige huisvesting*" (inleiding van de uitdaging Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert; Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: het aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning leeft, is gestegen van 13,7% in 2003 tot 18,0% in 2018, met een jaarlijkse gemiddelde groei van 2,0%. Dat aandeel steeg tot een maximum van 21,2% in 2011 om daarna te dalen tot 17,5% in 2014. Sinds 2012 is er geen duidelijke trend. De laatste vijf jaren is er dan ook een gemiddelde jaarlijkse afname van -0,1%.

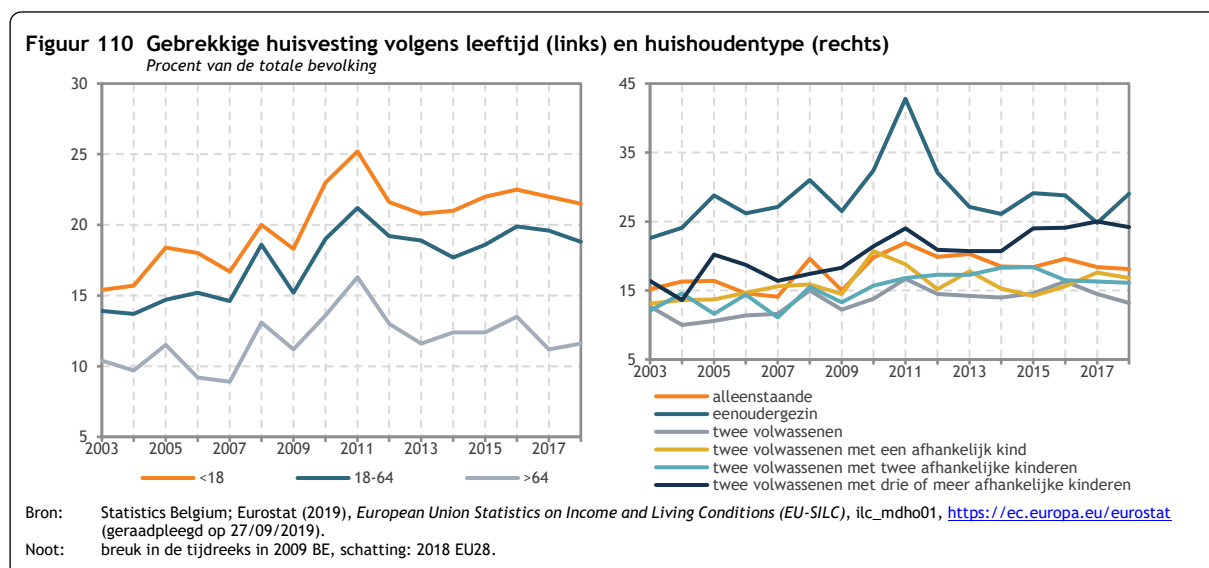
Internationale vergelijking: België heeft in 2017 een hoger aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning leeft (18,5%) dan de EU28 (13,3%). Het verschil tussen de EU28 en België stijgt daarbij van 2,9 tot 5,2 procentpunt tussen 2010 en 2017. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: er is weinig verschil in het aandeel mannen en vrouwen dat in een gebrekkige woning leeft. Het aandeel vrouwen dat in een gebrekkige woning leeft, ligt iets hoger (18,3%) dan bij mannen (17,7%) in 2018.

Opsplitsing volgens inkomen: er is een verschil tussen het aandeel mensen met een hoger (boven 60% van mediaan equivalent inkomen) en met een lager (onder 60% van mediaan equivalent inkomen) inkomen dat in een gebrekkige woning leeft. Er wonen meer mensen met een laag inkomen (26,3%) in een gebrekkige woning dan mensen met een hoog inkomen (16,3%). Het verschil stijgt van 7,1 naar 10,0 procentpunt tussen 2003 en 2018.

Opsplitsing volgens leeftijd: de evolutie van het aandeel van de verschillende leeftijdsgroepen dat in een gebrekkige woning leeft is erg gelijklopend: licht stijgend over de periode 2003 tot 2018 en met een maximum in 2011. Wel zijn die aandelen erg verschillend: in 2018 is deze indicator het hoogst voor de min 18-jarigen (22,5%), licht lager voor de 18-64-jarigen (18,8%) en duidelijk lager voor de 65-plussers (11,6%). Het aandeel van de oudsten evolueert gunstiger: een lager groeitempo over de hele periode en een kleinere jaarlijkse gemiddelde groeivoet.

Opsplitsing volgens huishoudentype: voor alle huishoudentypes is er een lichte stijging waar te nemen over de periode 2003 - 2018. Het aandeel eenoudergezinnen dat in een gebrekkige woning leeft, ligt in bijna de hele periode (behalve in 2017) ook merkkelijk hoger. Voor het huishoudentype van twee volwassenen met drie of meer afhankelijke kinderen is er dan weer een grotere gemiddelde jaarlijkse toename (2,6%) dan voor de andere leeftijdsgroepen (groeivoeten die kleiner zijn dan 2%). Daardoor hebben beide groepen in 2018 een hoger aandeel dat in een gebrekkige woning leeft dan de andere groepen.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 11.1.1 - *Deel van de stadsbevolking dat leeft in sloppenwijken, informele nederzettingen of gebrekkige huisvesting.*

Specifieke bronnen

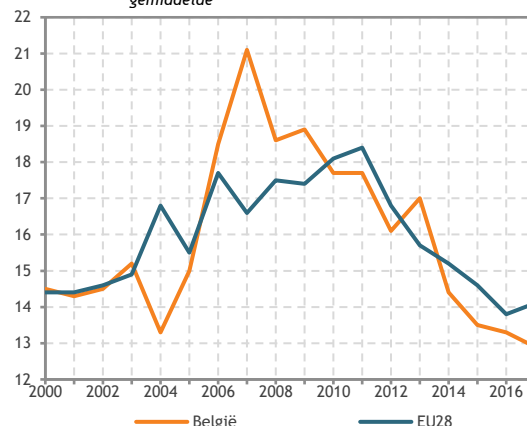
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 47. Blootstelling aan fijn stof

SDG	Duurzame steden en gemeenschappen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
($\mu\text{g PM}_{2,5}/\text{m}^3$, bevolkingsgewogen gemiddelde)		
Begin van de periode	2000	14,5
Einde van de periode	2017	12,9
Minimum	2017	12,9
Maximum	2007	21,1
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2017	-0,7%
	2012-2017	-4,3%
Vergelijking EU28, 2017		
($\mu\text{g PM}_{2,5}/\text{m}^3$, bevolkingsgewogen gemiddelde)		
België		13,5
EU28 (zonder EL, LT)		14,1
EU28 minimum: Finland		4,9
EU28 maximum: Bulgarije		23,8

Figuur 111 Blootstelling aan fijn stof
Microgram $\text{PM}_{2,5}$ per kubieke meter, bevolkingsgewogen gemiddelde

Bron: Eurostat (2019), *Urban population exposure to air pollution by particulate matter*, sdg_11_50, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: de blootstelling aan fijn stof ($\text{PM}_{2,5}$)

meet de concentratie van deeltjes met een diameter kleiner dan $2,5\mu\text{m}$ in de Belgische steden, uitgedrukt in microgram per kubieke meter ($\mu\text{g}/\text{m}^3$). Die deeltjes worden hoofdzakelijk uitgestoten tijdens verbrandingsprocessen (motoren, verwarmingsketels enz.) en in bepaalde industriële activiteiten. Door de grotere concentratie van dit type activiteiten in stedelijke gebieden worden de concentraties daar prioritair gemeten. Om deze indicator te berekenen worden de gemeten concentraties aangepast op basis van de bevolking. De gegevens worden samengebracht door de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu en zijn beschikbaar op de site van Eurostat.

Doelstelling: de blootstelling aan fijn stof mag een maximumniveau van $10\mu\text{g}/\text{m}^3$ (jaarlijkse gemiddelde concentratie) niet overschrijden.

duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 11.6: "Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 35: "De uitstoot van vervuulende stoffen, zoals [...] fijn stof, [...], zal aanzienlijk verminderd zijn en de lucht (binnen en buiten)-, water- en bodemvervuiling zal niet langer een significante – directe of indirecte – weerslag hebben, noch op de gezondheid, noch op het milieu" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013). De Wereldgezondheidsorganisatie stelt, daarnaast, in haar *Air quality guidelines - global update 2005* (Richtlijnen voor de luchtkwaliteit – globale update 2005), een maximumniveau voor van $10\mu\text{g}/\text{m}^3$ voor de jaarlijkse gemiddelde concentraties van $\text{PM}_{2,5}$.

Evolutie: de gemiddelde concentraties fijn stof blijven tussen 2000 en 2005 stabiel rond de $15\mu\text{g}/\text{m}^3$ en zijn daarna snel gestegen tot $21\mu\text{g}/\text{m}^3$ in 2007. Sindsdien dalen de gemiddelde concentraties gestaag tot $12,9\mu\text{g}/\text{m}^3$ in 2017.

Internationale vergelijking: tussen 2000 en 2017 liggen de in België waargenomen gemiddelde concentraties op vergelijkbare niveaus als in de EU28. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort beter dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met 11.6.2 - *Gemiddelde jaarlijkse niveau van fijn stof (bijvoorbeeld PM_{2,5} en PM₁₀) in steden (bevolkingsgewogen)*.

Specifieke bronnen

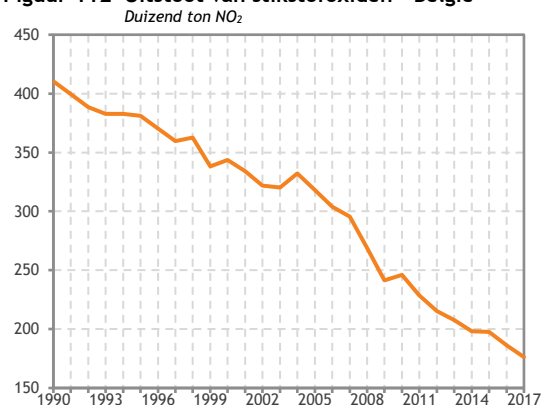
Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

World Health Organization (2006), *Air quality guidelines. Global update 2005. Particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide (global update 2005)*, <http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/air-quality/publications/pre2009/air-quality-guidelines.-global-update-2005.-particulate-matter,-ozone,-nitrogen-dioxide-and-sulfur-dioxide> (geraadpleegd op 11/10/2018).

Indicator 48. Uitstoot van stikstofoxiden

SDG	Duurzame steden en gemeenschappen	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (duizend ton NO ₂)		
Begin van de periode	1990	410,4
Einde van de periode	2017	176,1
Minimum	2017	176,1
Maximum	1990	410,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	-3,1%
voet	2012-2017	-3,9%
Vergelijking EU28, 2017 (kg NO ₂ /inwoner)		
België		15,5
EU28		14,7
EU28 minimum: Slovenië		6,4
EU28 maximum: Slovakije		31,8

Figuur 112 Uitstoot van stikstofoxiden - België

Bron: EEA (2019), *Air pollutant emissions data viewer (LRTAP Convention)*, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/air-pollutant-emissions-data-viewer-1> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: de uitstoot van stikstofoxiden (NO_x)

meet de totale uitstoot van NO_x op het Belgische grondgebied, uitgedrukt in kiloton stikstofdioxide (kt NO₂). NO_x wordt hoofdzakelijk uitgestoten bij het gebruik van fossiele brandstoffen in motoren, verwarmingsketels en industriële processen. De gegevens worden verzameld door de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu en zijn beschikbaar op de website van het Europees Milieuagentschap.

Om België en de EU28 te vergelijken, wordt de uitstoot berekend in kilogram per inwoner.

Doelstelling: de uitstoot van stikstofoxiden moet tussen 2005 en 2030 met 59% dalen.

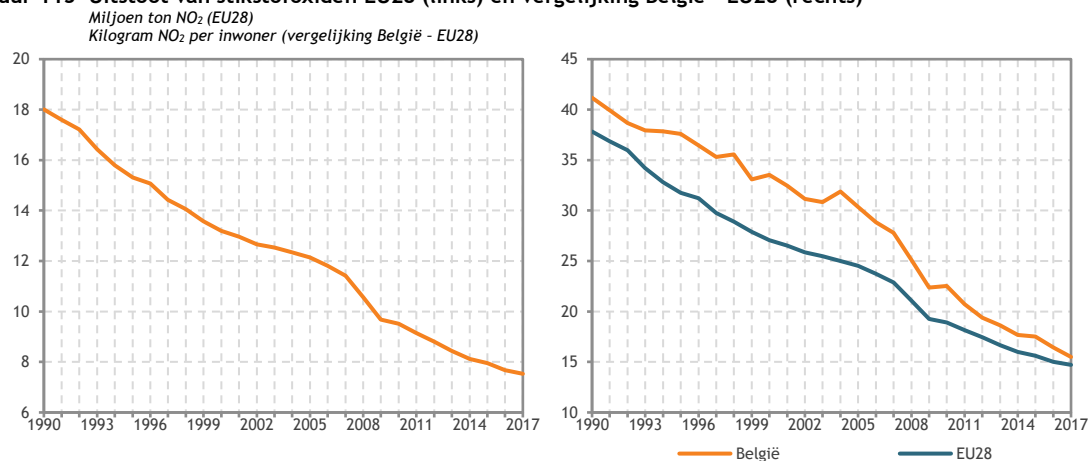
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 11.6: "*Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer*".

Ingevolge de herziening van het Protocol van Göteborg in 2012 (UNECE, 2012), bepaalt de Richtlijn EU 2016/2284 doelstellingen ter vermindering van de uitstoot van bepaalde luchtverontreinigende stoffen (Publicatieblad van de Europese Unie, 17/12/2016). Vanaf 2020 moet de NO_x-uitstoot in België 41% lager liggen dan in 2005. Vanaf 2030 moet hij 59% lager liggen. De uitstoot verbonden met de landbouw (dierlijke mest en beheer van landbouwgronden, namelijk 7% van het totaal in 2016) valt niet onder deze richtlijn.

Evolutie: tussen 1990 en 2017 daalde de uitstoot van stikstofoxiden met 57%. Het wegvervoer is een van de belangrijkste oorzaken van die vervuiling. De daling van de uitstoot is het resultaat van de snelle verbetering van de uitstootnormen per kilometer voor voertuigen, met de opeenvolgende invoering van de vervuilingnormen Euro 1 (1993) tot Euro 6 (2014). Die verbetering wordt niettemin door verscheidene factoren getemperd. De eerste factor is het vervangingstempo van oude voertuigen: aangezien die vervuilingnormen alleen van toepassing zijn op nieuwe voertuigen, gaat de vooruitgang traag omdat oude voertuigen maar geleidelijk vervangen worden. De tweede factor is de

verkeerstoename die de daling van de uitstoot per kilometer als gevolg van de strengere vervuilingnormen gedeeltelijk tenietdoet. De derde factor is de verdieseling van het wagenpark: dieselwagens stoten meer NO_x uit dan benzine wagens. Een vierde factor is eveneens met dieselwagens verbonden: hun werkelijke uitstoot ligt ruim hoger dan de bestaande normen. De vermindering van hun uitstoot is dan ook duidelijk minder sterk dan de verwachting op basis van de evolutie van de normen (de werkelijke uitstoot van benzine wagens en vrachtwagens beantwoordt wel aan de normen).

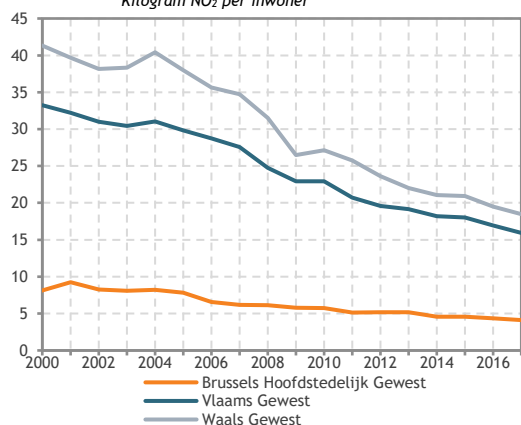
Figuur 113 Uitstoot van stikstofoxiden EU28 (links) en vergelijking België - EU28 (rechts)

Bron: Uitstoot van stikstofoxiden EU28: EEA (2019), *Air pollutant emissions data viewer (LRTAP Convention)*, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/air-pollutant-emissions-data-viewer-1> (geraadpleegd op 28/10/2019).
Vergelijking België - EU28: Berekeningen FPB op basis van EEA (2019), *Air pollutant emissions data viewer (LRTAP Convention)*, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/air-pollutant-emissions-data-viewer-1> en van Eurostat (2019), *Population change - Demographic balance and crude rates at national level, Population on 1 January, demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 23/04/2019).

Internationale vergelijking: tussen 1990 en 2017 daalde de uitstoot van stikstofoxiden in België (-57%) bijna gelijk met de daling in de EU28 (-58%). De gemiddelde NO_x-uitstoot per inwoner bedroeg in 2017 in België 15,5 kilogram; dat is licht boven het Europese gemiddelde van 14,7 kilogram per inwoner. In

Figuur 114 Uitstoot van stikstofoxiden volgens gewest
Kilogram NO₂ per inwoner

Bron: Berekeningen FPB op basis van Leefmilieu Brussel (2019), *LRTAP luchtverontreinigende emissies inventaris*, <https://leefmilieu.brussels/themas/lucht-klimaat/luchtkwaliteit/ho-evolveert-de-luchtkwaliteit-brussel> (geraadpleegd op 19/11/2019); Vlaams milieumaatschappij (2019), *UNECE-rapportering LRTAP*, <https://www.vmm.be/data/internationale-rapporteringen> (geraadpleegd op 19/11/2019); Service public de Wallonie (2019), *Emissions de polluants acidifiants*, <http://etat.environnement.wallonie.be/contenus/indicatorsheet/s/AIR%202.html> (geraadpleegd op 19/11/2019) en van Eurostat (2019), *Population change - Demographic balance and crude rates at national level, Population on 1 January, demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 23/04/2019).

een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de middelmatig presterende groep en het scoort minder goed dan het Europese gemiddelde.

Opsplitsing volgens gewest: de uitstoot van stikstofoxiden in 2017 bedraagt 4,1kg NO₂ per inwoner in Brussel, 15,9 in Vlaanderen en 18,5 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 15,5kg NO₂ per inwoner.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 11.6 die vraagt om een "bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit".

Specifieke bronnen

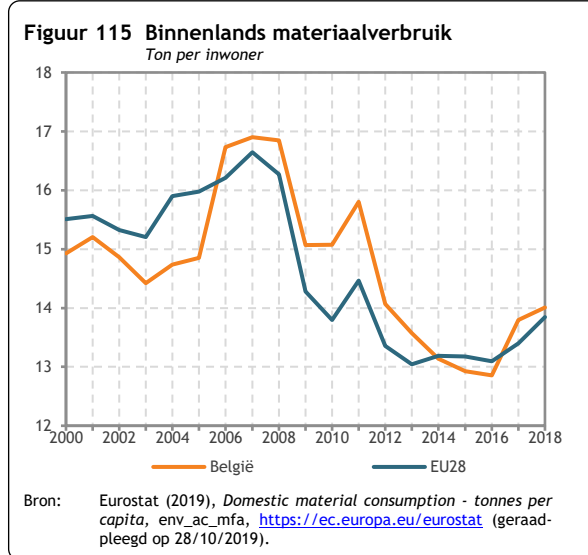
Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

UNECE (2012), *1999 Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground -level Ozone to the Convention on Longrange Transboundary Air Pollution, as amended on 4 May 2012*, http://www.unece.org/env/lrtap/multi_h1.html (geraadpleegd op 05/10/2018).

4.12. Doelstelling 12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen

Indicator 49. Binnenlands materiaalverbruik

SDG	Verantwoorde consumptie en productie	
Dimensies	Later, Elders	
Kerncijfers (ton per inwoner)		
Begin van de periode	2000	14,9
Einde van de periode	2018	14,0
Minimum	2016	12,4
Maximum	2007	16,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2000-2018	-0,4%
voet	2013-2018	0,6%
Vergelijking EU28, 2017 (ton per inwoner)		
België		13,2
EU28		13,6
EU28 minimum: Italië		8,5
EU28 maximum: Finland		32,3

Definitie: het binnenlands materiaalverbruik is de binnenlandse ontginning, waarbij de invoer wordt opgeteld en waarvan de uitvoer wordt afgetrokken. De beschouwde grondstoffen zijn de biomassa, de metaalertsen, de niet-metaalhoudende mineralen en de fossiele brandstoffen, alsook twee restcategorieën (over afval en andere producten die 1 tot 2% van het totaal uitmaken). Het binnenlands materiaalverbruik houdt rekening met de grondstoffen vervat in de afgewerkte en halfafgewerkte goederen in België ingevoerd of door België uitgevoerd, maar die grondstoffen worden enkel meegerekend in de materiaalcategorie waaruit het product in hoofdzaak bestaat. De hier gebruikte indicator is het binnenlands materiaalverbruik per inwoner en wordt uitgedrukt in ton per inwoner. De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: het totale binnenlands materiaalverbruik moet dalen.

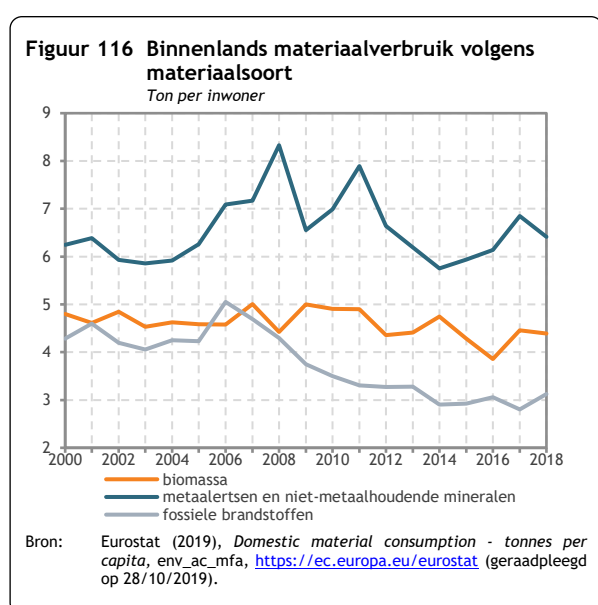
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten de volgende subdoelstellingen: 12.2 "Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren" en 8.4. "Tot 2030 geleidelijk wereldwijd de hulpbronnefficiëntie in consumptie en productie verbeteren en streven naar de ont koppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, in overeenstemming met het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat de volgende doelstellingen: "De verbruikte hoeveelheid niet-hernieuwbare grondstoffen zal aanzienlijk verminderd zijn en die grondstoffen zullen enkel verder ontgonnen worden indien er geen alternatief uit recyclage bestaat" (doelstelling 33) en "hernieuwbare grondstoffen [...] zullen ontgonnen worden zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen te ontginnen, in het gedrang te brengen" (doelstelling 34; Belgisch Staatsblad 08/10/2013).

Evolutie: het binnenlands materiaalverbruik per inwoner steeg vanaf 2000 om een maximum van 16,9t/inwoner te bereiken in 2007. Tussen 2007 en 2016 daalde dat verbruik tot 12,9t/inwoner. In 2017 en 2018, steeg het opnieuw en bereikt 14,0t/inwoner. In 2018 vertegenwoordigde de netto-invoer 40% van het totale binnenlands materiaalverbruik in België.

Internationale vergelijking: de evolutie van die indicator in België leunt dicht aan bij de evolutie in de EU28. In 2018 ligt het binnenlands materiaalverbruik per inwoner in België (14,0t/inwoner) dicht bij het Europese gemiddelde (13,8t/inwoner). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de best presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens materiaalsoort: het binnenlands materiaalverbruik kan onderverdeeld worden in drie grote categorieën naargelang het type van de beschouwde grondstof: biomassa, metaalertsen en niet-metaalhoudende mineralen evenals fossiele brandstoffen. De metaalertsen en niet-metaalhoudende mineralen bedragen bijna de helft (46% in 2018) van het binnenlands materiaalverbruik, wat onder andere uitgelegd kan worden door de veel grotere densiteit van deze grondstoffen (ertsen, stenen enz.) ten opzichte van de densiteit van biomassa (31% van het binnenlands materiaalverbruik in 2018) en van fossiele brandstoffen (22%).

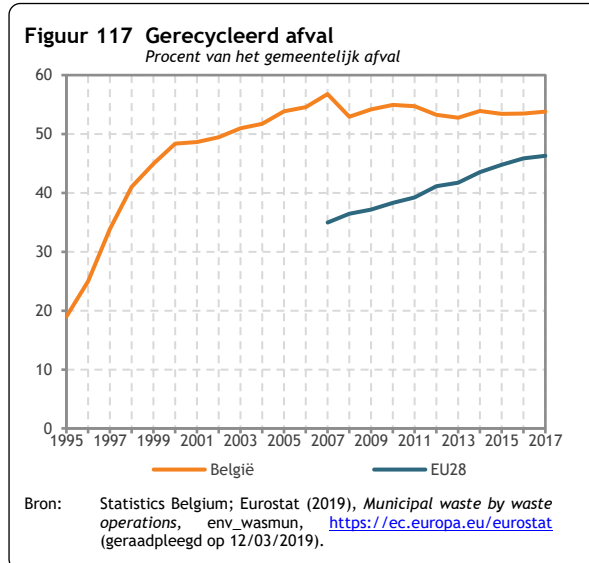
VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 12.2.2 - *Binnenlands materiaalverbruik, binnenlands materiaalverbruik per inwoner en binnenlands materiaalverbruik per eenheid bbp*. Deze indicator wordt eveneens gebruikt voor de opvolging van een subdoelstelling van de SDG Waardig werk en economische groei (indicator 8.4.2)

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 50. Gerecycleerd afval

SDG	Verantwoorde consumptie en productie	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het gemeentelijk afval)		
Begin van de periode	1995	19,0
Einde van de periode	2017	53,8
Minimum	1995	19,0
Maximum	2007	56,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	4,5%
	2012-2017	0,2%
Vergelijking EU28, 2017		
(procent van het gemeentelijk afval)		
België		53,8
EU28		46,3
EU28 minimum: Malta		6,3
EU28 maximum: Duitsland		67,6

Definitie: gemeentelijk afval is alle afval verzameld door de gemeentelijke ophaaldiensten, containerparken, straatvegers... uitgezonderd de bouwmaterialen. Dat afval kan op vier manieren worden behandeld: storting, verbranding (met of zonder energiewinning), recyclage, alsook compostering/fermentatie. De indicator over gerecycleerd afval wordt berekend als het aandeel gemeentelijk afval van die laatste twee categorieën recyclage en compostering/fermentatie. Die indicator moet vergeleken worden met de indicator over de ophaling van gemeentelijk afval. Statistics Belgium organiseert in België de collecte van deze gegevens en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens worden door het FPB berekend op basis van de gegevens van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Doelstelling: het gerecycleerd afval moet stijgen.

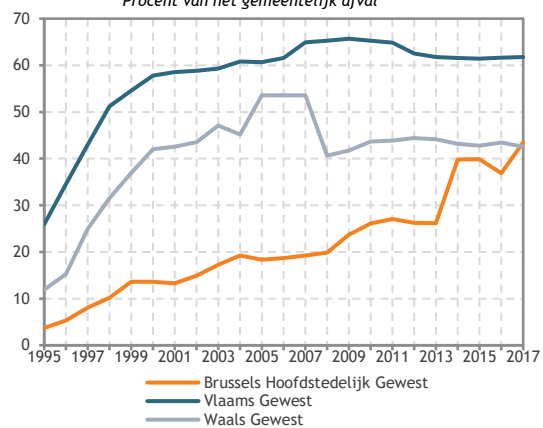
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 12.5: "*Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik*".

Evolutie: de recyclagegraad van afval steeg snel van 19% in 1995 tot ongeveer 50% in 2000. Sinds 2000 steeg die tot 57% in 2007 en viel daarna terug tot 54% in 2017.

Internationale vergelijking: de recyclagegraad van afval ligt in België boven het Europese gemiddelde. In de EU28 is er een stijgende trend, terwijl die in België stabiel is. In 2017, zijn er maar vier landen die het beter doen dan België (Duitsland, Slovenië, Oostenrijk en Nederland), maar België is twee plaatsen verloren sinds 2014.

Figuur 118 Gerecycleerd afval volgens gewest
Procent van het gemeentelijk afval

Bron: Statistics Belgium (2019) Rechtstreekse mededeling 8/11/2019.

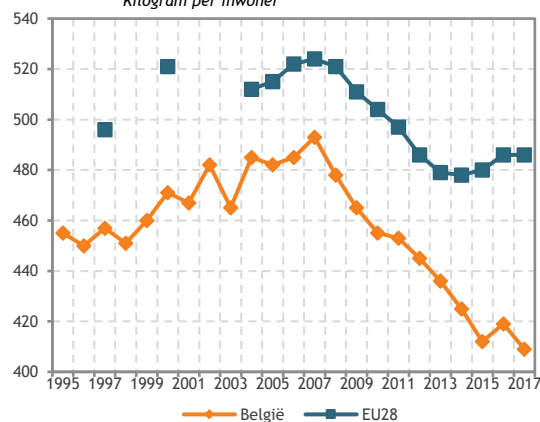
Opsplitsing volgens gewest: het gerecycleerd afval in 2017 bedraagt 43,5% in Brussel, 61,8% in Vlaanderen en 42,5% in Wallonië. Voor België is dit cijfer 53,8%.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 12.5.1 – *nationale recyclagegraad, ton gerecycleerd materiaal*.

Indicator 51. Gemeentelijk afval

SDG	Verantwoorde consumptie en productie	
Dimensies	Later	
	Kerncijfers (kg/inwoner)	
Begin van de periode	1995	455
Einde van de periode	2017	409
Minimum	2017	409
Maximum	2007	493
Gemiddelde jaarlijkse groei	1995-2017	-0,5%
voet	2012-2017	-1,7%
	Vergelijking EU28, 2017 (kg/inwoner)	
België		409
EU28		486
EU28 minimum: Roemenië		272
EU28 maximum: Denemarken		781

Figuur 119 Gemeentelijk afval
Kilogram per inwoner

Bron: Statistics Belgium; Eurostat (2019), *Municipal waste by waste operations, env_wasmun*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 12/03/2019).

Definitie: gemeentelijk afval is het afval verzameld door de gemeentelijke ophaaldiensten, containerparken, straatvegers... uitgezonderd de bouwmaterialen. Dit gemeentelijk afval vertegenwoordigt ongeveer 10% van de totale afvalproductie. De indicator wordt uitgedrukt in kilogram per inwoner. Statistics Belgium organiseert in België de collecte van deze gegevens en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De hier gebruikte gegevens komen van Eurostat dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

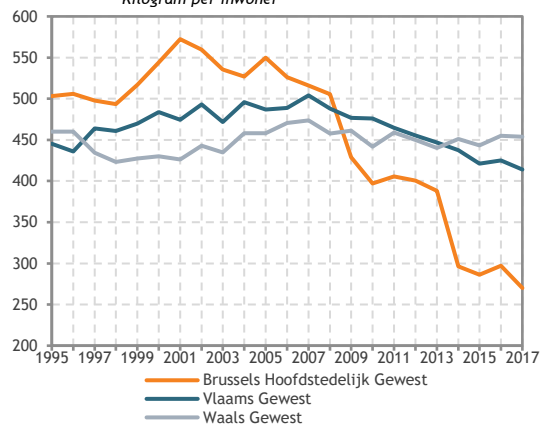
Doelstelling: het gemeentelijk afval moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 12.5: "Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik".

Evolutie: de opgehaalde hoeveelheid gemeentelijk afval nam gestaag toe van 1995 tot 2007, toen een maximum van 493kg per inwoner werd bereikt. Die trend is vanaf 2007 gekeerd. De opgehaalde hoeveelheid gemeentelijk afval is sindsdien gestaag gedaald, tot een totaal van 409kg per inwoner in 2017. Een deel van dat afval (53,8% in 2017) wordt gerecycleerd of gecomposteerd (zie gerecycleerd afval, [indicator 50](#)). Een ander deel wordt verbrand met een energiewinning voor bijna heel de verbrande hoeveelheid (43% in 2017) of gestort (1% in 2017). De totale hoeveelheid afval die noch gerecycleerd, noch gecomposteerd wordt, bleef relatief stabiel en schommelde tussen 2 en 2,5 miljoen ton sinds 2000.

Internationale vergelijking: de hoeveelheid gemeentelijk afval die door de inwoners geproduceerd wordt volgt in België een gelijkaardige evolutie als in de EU28, maar de in België geproduceerde hoeveelheid ligt onder het Europese gemiddelde. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de best presterende groep.

Figuur 120 Gemeentelijk afval volgens gewest
Kilogram per inwoner

Bron: Statistics Belgium (2019) Rechtstreekse mededeling, 8/11/2019.

Opsplitsing volgens gewest: het gerecycleerd afval in kg per inwoner in 2017 bedraagt 270 in Brussel, 414 in Vlaanderen en 454 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 409kg/inwoner.

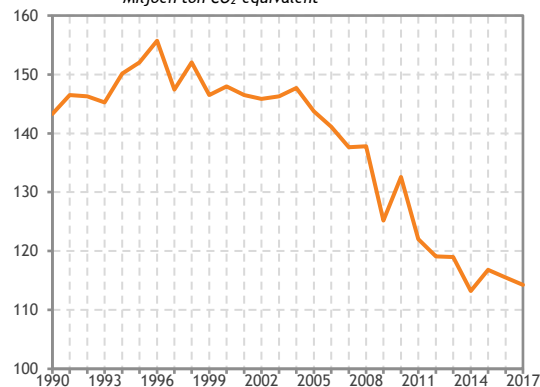
VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 12.5.1 - *Nationale recyclagegraad, ton gerecycleerd materiaal*. De indicator van afval per inwoner is een aanvulling op de indicator over recyclage (zie [indicator 50](#)).

4.13. Doelstelling 13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden

Indicator 52. Uitstoot van broeikasgassen

SDG	Klimaatactie	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(miljoen ton CO ₂ -equivalent)		
Begin van de periode	1990	143,3
Einde van de periode	2017	114,3
Minimum	2014	113,2
Maximum	1996	155,7
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2017	-0,8%
	2012-2017	-0,8%
Vergelijking EU28, 2017		
(ton CO ₂ /inwoner)		
België		10,1
EU28		8,4
EU28 minimum: Malta		4,6
EU28 maximum: Luxemburg		17,2

Figuur 121 Uitstoot van broeikasgassen - België
Miljoen ton CO₂-equivalent

Bron: Nationale klimaatcommissie (2019), *Nationale inventarissen van broeikasgasemissies*, http://cdr.eionet.europa.eu/be/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/ (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: de netto-uitstoot van broeikasgassen

meet de totale netto-uitstoot op het Belgische grondgebied. De beschouwde broeikasgassen zijn die uit het Kyoto-protocol (UNFCCC, 1997): koolstofdioxide (CO₂), distikstofoxide (N₂O), methaan (CH₄) en fluorgassen (HFC's, PFC's, SF₆, NF₃) die niet opgenomen zijn in het Protocol van Montreal (UNEP, 1987). Het gaat om de netto-uitstoot: er wordt rekening gehouden met de uitstoot en de absorptie van de LULUCF-sector (*Land Use, Land Use Change and Forestry*), zoals de CO₂-absorptie door de bossen. De indicator wordt uitgedrukt in miljoen ton CO₂-equivalent (Mt CO₂-eq.). De gegevens komen van de nationale inventarissen van broeikasgasemissies van het Europees Milieuagentschap.

Voor de vergelijking tussen de EU28-landen wordt de totale bruto-uitstoot per inwoner gebruikt. Die wordt gepubliceerd door Eurostat in het kader van de opvolging van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen (Eurostat, 2019).

Doelstelling: de uitstoot van broeikasgassen moet dalen.

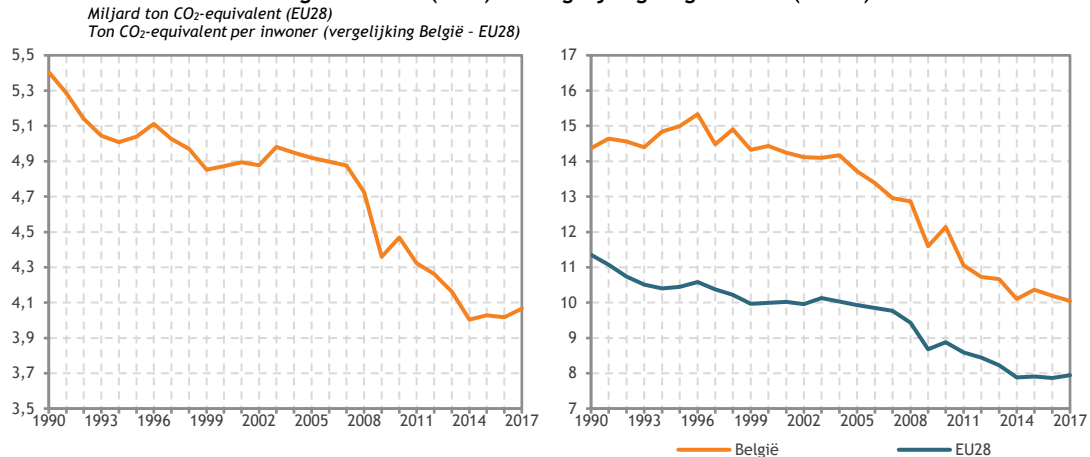
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 13: "Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 31: "De Belgische emissies van broeikasgassen zullen in 2050 in eigen land met minstens 80 tot 95% gedaald zijn ten opzichte van hun niveau in 1990" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: in het begin van de jaren 1990 steeg de Belgische uitstoot van broeikasgassen. Het maximum werd bereikt in 1996 (155,7Mt CO₂-eq.), toen de strenge winter zorgde voor een bijzonder sterke toename van het verwarmingsgebruik in gebouwen, waardoor de uitstoot van broeikasgassen toenam. Nadien bleef de uitstoot op een peil dat vergelijkbaar was met dat van 1990, vooraleer er een regelmatige

daling optrad vanaf 2004. In 2017 bedroeg de Belgische uitstoot 114,3 miljoen ton. Dat betekent een daling met 20,2% sinds 1990.

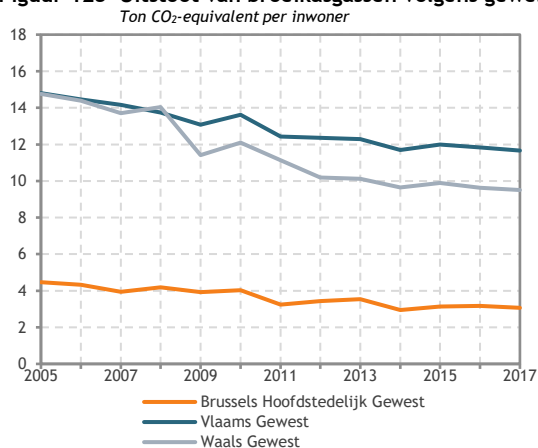
Figuur 122 Uitstoot van broeikasgassen EU28 (links) en vergelijking België - EU28 (rechts)

Bron: Uitstoot van broeikasgassen EU28: EEA (2019), *Greenhouse gases viewer*, <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer> (geraadpleegd op 28/10/2019).
Vergelijking België - EU28: Eurostat (2019), *Greenhouse gases emissions (source EEA)*, sdg_13_10, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Internationale vergelijking: in 2017 heeft België 10,5t CO₂-eq./inwoner uitgestoten. Die uitstoot ligt ruim boven het gemiddelde van de EU28 (8,8t/inwoner). In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep.

Figuur 123 Uitstoot van broeikasgassen volgens gewest

Bron: IRCEL (2019), *Rechtstreekse mededeling*, 19/11/2019.

Opsplitsing volgens gewest: de netto-uitstoot van broeikasgassen in 2017 bedraagt 3,1 ton CO₂-eq. per inwoner in Brussel, 11,7 in Vlaanderen en 9,5 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 10,1 ton CO₂-eq. per inwoner. Er is een kleine inconsistentie tussen de gewestelijke en de nationale gegevens, aangezien een deel van de uitstoot en absorptie gelinkt aan de LULUCF-sector (de categorie *Harvested wood products*) op dit moment niet over de gewesten verdeeld is.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 13. De strijd tegen de klimaatverandering vergt immers een aanzienlijke daling van de uitstoot van broeikasgassen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Eurostat (2019), *Greenhouse gas emissions, code SDG_13_10* (geraadpleegd op 2/10/2019).

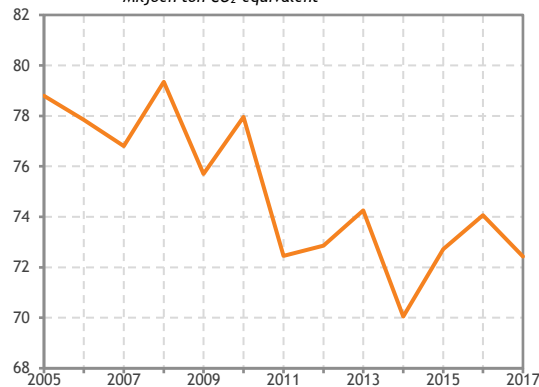
UNEP (1987), *Montreal protocol, UNEP*, <http://ozone.unep.org>.

UNFCCC (1997), *Kyoto protocol, United Nations Framework Convention on Climate Change*, www.unfccc.int.

Indicator 53. Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS

SDG	Klimaatactie	
Dimensies	Later, Elders	
Kerncijfers		
(miljoen ton CO ₂ -equivalent)		
Begin van de periode	2005	78,8
Einde van de periode	2017	72,4
Minimum	2014	70,1
Maximum	2008	79,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2017	-1,1%
	2012-2017	-1,7%
Vergelijking EU28, 2017		
(ton CO ₂ /inwoner)		
België		6,4
EU28		5,0
EU28 minimum: Malta		3,1
EU28 maximum: Luxemburg		14,5

Figuur 124 Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS - België
Miljoen ton CO₂-equivalent

Bron: Eurostat (2019), *Greenhouse gas emissions in ESD sectors, t2020_35*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Definitie: de uitstoot van broeikasgassen (BKG) niet-ETS is de uitstoot van de sectoren die niet vallen onder het Europese emissiehandelssysteem (in het Engels ETS, *Emission Trading System*). In 2005 werd het ETS ingevoerd in de Europese Unie voor ondernemingen die veel CO₂ uitstoten (bijvoorbeeld de elektriciteitsproductie, de metaalnijverheid, de niet-metaalhoudende mineralen of de meststoffen). Daardoor wordt de BKG-uitstoot onderverdeeld in uitstoot van de ETS-sector en uitstoot van de niet-ETS-sectoren, die voornamelijk het vervoer (buiten de luchtvaart), de diensten, de woningen, de landbouw, het afval en de industrieën die niet onder het ETS vallen, omvatten. De indicator wordt uitgedrukt in miljoen ton CO₂-equivalent (Mt CO₂-eq.). Voor de vergelijking tussen de EU28-landen wordt de uitstoot per inwoner gebruikt. De gegevens komen van Eurostat.

Doelstelling: de uitstoot van broeikasgassen niet-ETS moet met 35% dalen tussen 2005 en 2030.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 13: "Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden".

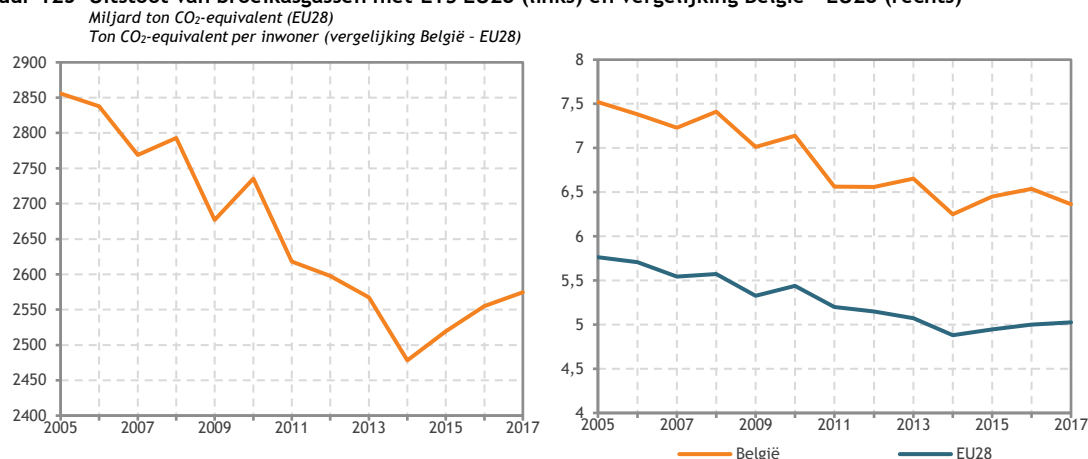
De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 31: "De Belgische emissies van broeikasgassen zullen in 2050 in eigen land met minstens 80 tot 95% gedaald zijn ten opzichte van hun niveau in 1990" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Op Europees niveau is de doelstelling uit het Klimaat- en energiekader 2030, de niet-ETS-uitstoot met 40% verminderen tegen 2030. De Verordening (EU) 2018/842 betreffende bindende jaarlijkse broeikasgasemissiereducties verdeelt deze doelstelling over de lidstaten (Publicatieblad van de Europese Unie, 19/06/2018). Voor België bedraagt de reductiedoelstelling 35% tussen 2005 en 2030. Die waarde wordt als doelstelling gebruikt, ook al bevat de richtlijn flexibiliteitsmechanismen die deze waarde marginaal zouden kunnen veranderen.

Evolutie: tussen 2005 en 2017 daalde de BKG-uitstoot van de niet-ETS-sectoren in België gemiddeld met 0,8% per jaar, van 78,8 tot 72,4Mt CO₂-equivalent. Die neerwaartse trend kan onder andere toegeschreven worden aan de resultaten van het gevoerde beleid (bijvoorbeeld het verbruik van wagens

en de energieprestatie van gebouwen), de financieel-economische crisis en de prijsschommelingen van energie. Bovendien verklaren de schommelingen in de vraag naar verwarming van gebouwen die toe te schrijven zijn aan de veranderingen van de jaarlijkse weersomstandigheden, grotendeels de jaarlijkse variabiliteit van de BKG-uitstoot in de niet-ETS-sectoren.

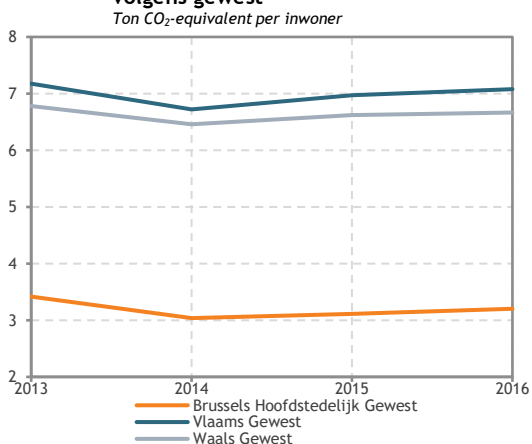
Figuur 125 Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS EU28 (links) en vergelijking België - EU28 (rechts)

Bron: Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS EU28: Eurostat (2019), *Greenhouse gas emissions in ESD sectors, t2020_35*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).
Vergelijking België - EU28: Berekeningen FPB op basis van Eurostat (2019), *Greenhouse gas emissions in ESD sectors, t2020_35* en *Population change - Demographic balance and crude rates at national level, Population on 1 January, demo_gind*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Internationale vergelijking: in de periode 2005-2017 daalde de BKG-uitstoot in de niet-ETS-sectoren in België (-8,1%) minder dan in de EU28 (-9,9%). Per inwoner uitgedrukt, bedraagt de niet-ETS-uitstoot in België 6,4 ton tegenover gemiddeld 5,0 ton in de EU28, in 2017. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2017 tot de slechtst presterende groep. Enkel Luxemburg en Ierland hebben een hogere uitstoot per inwoner.

Figuur 126 Uitstoot van broeikasgassen niet-ETS volgens gewest

Bron: Nationale klimaatcommissie (2019), *Gewestelijk ESD saldi*, <https://www.cnc-nkc.be/nl/reports> (geraadpleegd op 28/10/2019).

Opsplitsing volgens gewest: de uitstoot van broeikasgassen niet-ETS in 2016 bedraagt 3,2 ton CO₂-eq. per inwoner in Brussel, 7,1 in Vlaanderen en 6,7 in Wallonië. Voor België is dit cijfer 6,5 ton CO₂-eq. per inwoner.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 13. De strijd tegen de klimaatverandering vergt immers een aanzienlijke daling van de uitstoot van broeikasgassen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 54. Slachtoffers van natuurrampen

SDG	Klimaatactie	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers (aantal per 100.000 personen)		
Begin van de periode	1990	0,16
Einde van de periode	2018	0,01
Minimum	1991-1992, 1996-1997, 2000-2001, 2004, 2008, 2013-2014, 2017	0
Maximum	2002	23,29

Definitie: de slachtoffers van natuurrampen omvatten doden, vermisten en personen die getroffen worden door natuurrampen. Het aantal vermisten omvat het aantal personen dat verdween sinds de ramp plaatsvond en die verondersteld worden overleden te zijn aan de hand van officiële gegevens. Het aantal getroffen

personen omvat het aantal gewonden (met een fysiek letsel, een trauma of een ziekte en die onmiddellijke medische bijstand vereisen als rechtstreeks gevolg van de ramp), de daklozen (personen waarvan de woning verwoest of zwaar beschadigd is en die onderdak nodig hebben als gevolg van de ramp) en de personen die hulp nodig hebben tijdens een noodsituatie. De indicator is uitgedrukt per 100.000 personen en wordt berekend door het FPB op basis van het EM-DAT-databestand van het Universit  catholique de Louvain. Dit databestand onderscheidt volgende types natuurrampen: droogte, aardbeving, epidemie (bacteriële, parasitaire of virale ziekte), extreme temperatuur (koudegolf, hittegolf, strenge winterse omstandigheden), overstroming (flitsvloed, overstroming van rivieren), aardverschuiving (lawine, modderstroom), storm (convectieve storm, extra-tropische storm, tropische cycloon), vulkanische activiteit (asval) en natuurbrand (bosbrand en branden van gebieden met struiken of weilanden). Het EM-DAT-databestand wordt continu verbeterd en vervolledigd, met het oog op, onder meer, de opname bij de hier gepresenteerde cijfers van het aantal gedehydrateerde personen als gevolg van een hittegolf. De EM-DAT-gegevens voor de EU28 hebben niet betrekking op gebieden die deel uitmaken van een EU-lidstaat, maar niet tot het Europese continent behoren. De bevolkingscijfers komen van Eurostat en komen overeen met het gegeven op 1 juli van elk jaar.

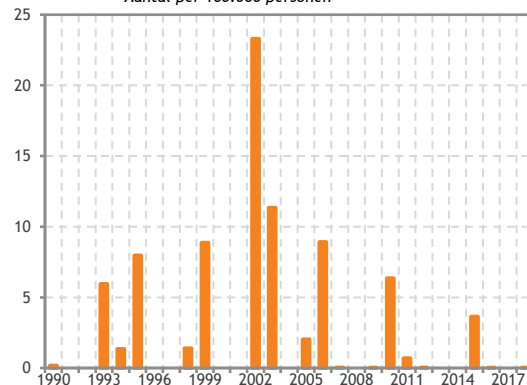
Doelstelling: het jaarlijks gemiddeld aantal slachtoffers van rampen moet tijdens het decennium 2020-2030 lager liggen dan 1,97 per 100.000 inwoners.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 13.1: "De veerkracht en het aanpassingsvermogen versterken tegenover met klimaat in verband te brengen gevaren en natuurrampen in alle landen".

De SDG's bevatten, naast subdoelstelling 13.1 ook de volgende subdoelstellingen: "Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken" (subdoelstelling 1.5) en "Tegen 2030 het aantal doden en getroffen

Figuur 127 Slachtoffers van natuurrampen, België

Aantal per 100.000 personen

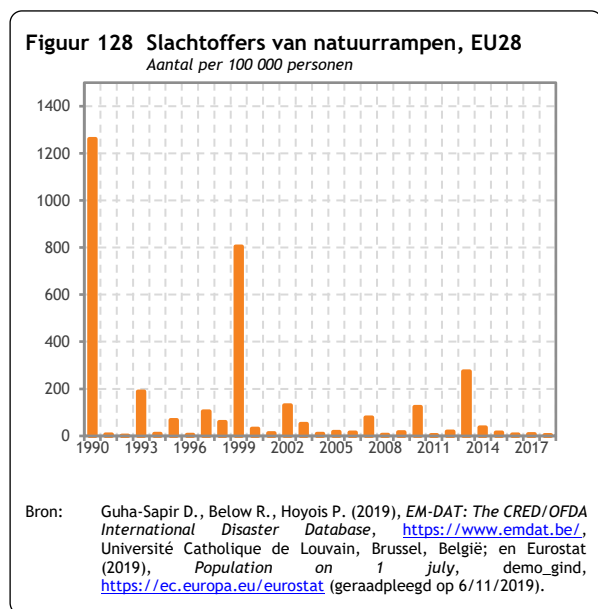

Bron: Guha-Sapir D., Below R., Hoyois P. (2019), *EM-DAT: The CRED/OFDA International Disaster Database*, <https://www.emdat.be/>, Universit  catholique de Louvain, Brussel, België; en Eurostat (2019), *Population on 1 July*, demo_gind, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 6/11/2019).

aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de rechtstreekse economische impact op het bruto binnenlands product terugschroeven dat veroorzaakt wordt door rampen, met inbegrip van rampen die met water verband houden, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties" (subdoelstelling 11.5).

Binnen het Actiekader van Sendai om het risico op rampen te verminderen (UN, 2015) is overeengekomen om het aantal slachtoffers van rampen tegen 2030 te verminderen, zodat het gemiddeld aantal slachtoffers per 100.000 inwoners tijdens het decennium 2020-2030 lager ligt dan tijdens de periode 2005-2015. Op basis van de hier voorgestelde gegevens is het gemiddeld aantal slachtoffers in België, tijdens de referentieperiode 2005-2015, gelijk aan 1,98 per 100.000 inwoners. Het Actiekader van Sendai heeft eveneens een proces in gang gezet om, onder leiding van het in 1999 opgerichte *United Nations Office for Disaster Risk Reduction*, kwalitatieve data over slachtoffers van rampen beschikbaar te stellen.

Evolutie: deze indicator vertoont grote schommelingen, die grotendeels te wijten zijn aan het onvoorspelbare karakter van natuurrampen. In 2018 was er één slachtoffer van een natuurramp, in 2017 geen. Daarom is voor die indicator geen gemiddelde jaarlijkse groeivoet berekend. Sinds 1990 registreerde het EM-DAT-databestand 43 natuurlijke rampen in België, waarvan 32 met slachtoffers: drie koudegolven, drie onweten met convectieve bewolking, vijf extratropische stormen, twee flitsvloed, drie warmtegolven en zes rivieroverstromingen. Voor tien natuurrampen met slachtoffers registreert het EM-DAT bestand niet de aard van de calamiteit. De extra-tropische storm en de twee rivieroverstromingen van 2002 hebben het meeste slachtoffers gemaakt, in totaal 23,3 per 100.000 inwoners.

Internationale vergelijking:

Internationale vergelijking: in vergelijking met de EU28 zijn er in België beduidend minder slachtoffers van natuurrampen per 100.000 inwoners. Ook in de EU28 zijn er duidelijke pieken en perioden met minder of geen slachtoffers van natuurrampen. Het jaar 1990 was bijzonder noodlottig met 1.261 slachtoffers per 100.000 inwoners in de EU28, te wijten aan een droogte in Spanje met 6 miljoen getroffen personen. Het jaar 1999 was eveneens noodlottig met 804 slachtoffers per 100.000 inwoners in de EU28. Vooral de twee zeer hevige extratropische stormen in Frankrijk verklaren dat hoge cijfer.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 13.1.1 - *Aantal doden, vermisten en slachtoffers door rampen, per 100 000 personen*. Deze indicator wordt eveneens gebruikt voor de opvolging van subdoelstellingen van de SDG's Geen armoede (indicator 1.5.1) en Duurzame steden en gemeenschappen (indicator 11.5.1).

Specifieke bronnen

UN (2015), *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030*, http://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (geraadpleegd op 28/09/2018).

4.14. Doelstelling 14. Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen voor duurzame ontwikkeling

Indicator 55. Duurzame visvangst

SDG	Leven in het water	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (procent vissoorten)		
Begin van de periode	2007	16,7
Einde van de periode	2017	41,7
Minimum	2007	16,7
Maximum	2010, 2014 à 2016	50,0
Gemiddelde jaarlijkse groei	2007-2017	9,6%
voet	2012-2017	15,8%

Definitie: de indicator over vissoorten is gebaseerd op het concept van "maximale duurzame opbrengstwaarden" (*maximum sustainable yield*) die zo worden gedefinieerd dat de naleving ervan duurzame exploitatie van de visbestanden garandeert. De indicator geeft het aandeel commerciële vissoorten in de Noordzee en aangrenzende wateren waarvan het bestand zich binnen die waarden bevindt in het aantal vissoorten waarvoor die waarden worden berekend. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de adviezen van de *International Council for the Exploration of the Sea*.

Doelstelling: 100% duurzaam geëxploiteerde visbestanden hebben.

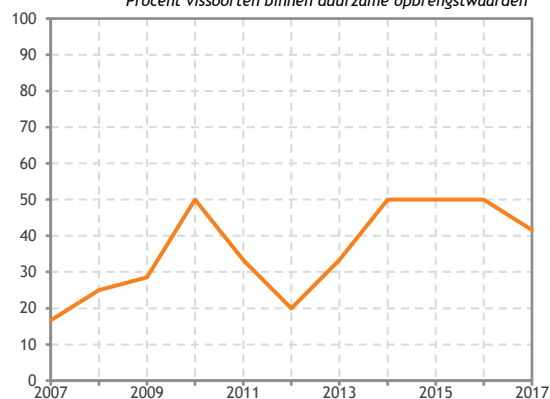
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 14.4: "Tegen 2020 op een doeltreffende manier de visvangst reguleren en een einde maken aan overbevissing, aan illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en aan destructieve visserijpraktijken, en op wetenschap gebaseerde beheerplannen implementeren, om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken".

Aangezien de doelstelling is om de visbestanden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken, kan er afgeleid worden dat de doelstelling 100% aan duurzaam geëxploiteerde visbestanden is.

Evolutie: het aandeel commerciële vissoorten waarvan het bestand zich binnen de maximale duurzame opbrengstwaarden bevindt in het aantal vissoorten waarvoor die waarden worden berekend, stijgt van 16,7% in 2007 (een op de zes soorten) tot 41,7% in 2017 (vijf op de twaalf soorten). Bij de interpretatie van deze indicator moet er rekening gehouden worden met het kleine aantal vissoorten dat er deel van uitmaakt.

Figuur 129 Duurzame visvangst

Procent vissoorten binnen duurzame opbrengstwaarden

Bron: Berekeningen FPB op basis van ICES (2018), *Ices advice 2008-2018*, International Council for the Exploration of the Sea, <http://www.ices.dk/> (geraadpleegd op 28/02/2019).

Internationale vergelijking: deze vergelijking is niet mogelijk omdat de gegevens niet beschikbaar zijn op de website van Eurostat.

Opsplitsing volgens gewest: er is geen opsplitsing aangezien deze niet relevant is voor deze indicator.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 14.4.1 - *Deel van de visvoorraden binnen biologisch duurzame waarden.*

Indicator 56. Zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied

SDG	Leven in het water	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische zee-oppervlakte)		
Begin van de periode	2010	36,65
Einde van de periode	2018	36,80
Minimum	2011 & 2012	36,56
Maximum	2015 à 2018	36,80
Gemiddelde jaarlijkse groeivoet	2010-2018	0,05%

Definitie: deze indicator vertegenwoordigt het aandeel van de zee-oppervlakte van de Natura 2000-gebieden (onder de habitatrichtlijn 92/43/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 22/7/1992 - en/of de vogelrichtlijn 79/409/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 25/4/1979) in

de totale Belgische zee-oppervlakte (die oppervlakte omvat de territoriale wateren, de exclusieve economische zone en het continentaal plat). De indicator wordt door het FPB berekend op basis van de gegevens van het Europees Milieuagentschap en van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu.

Doelstelling: een aandeel van 10% beschermde zee- en kustoppervlakte.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 14.5: "Tegen 2020 minstens 10% van de kust- en zeegebieden behouden, in overeenstemming met het nationale en internationale recht en gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke informatie". Die subdoelstelling is in België reeds ruim bereikt.

Evolutie: het aandeel van de zee-oppervlakte van de Natura 2000-gebieden evolueert weinig tussen 2010 en 2018 en vertegenwoordigt 36,80% van de Belgisch zee-oppervlakte in 2018.

Internationale vergelijking: er kan geen vergelijking worden gemaakt, aangezien de gegevens over de totale zee-oppervlaktes van de Europese landen niet beschikbaar zijn op de website van Eurostat.

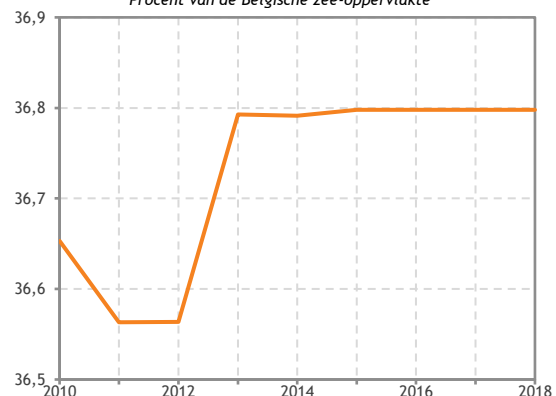
Opsplitsing volgens gewest: er is geen opsplitsing aangezien deze niet relevant is voor deze indicator.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 14.5.1 - *Deel van de mariene oppervlakte dat beschermd is*.

Specifieke bronnen

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Figuur 130 Zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied
Procent van de Belgische zee-oppervlakte

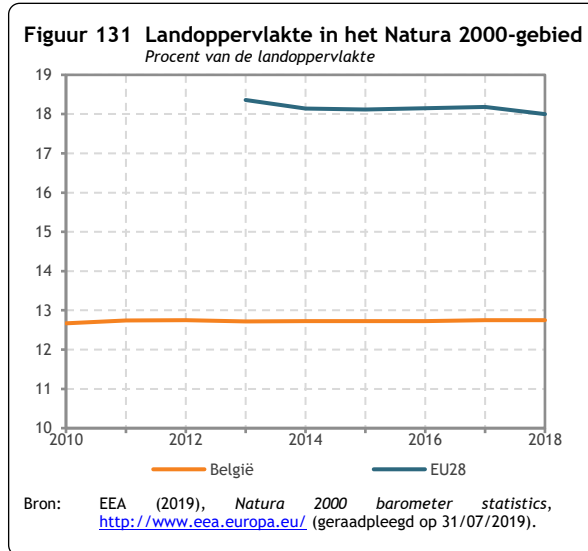

Bron: Berekeningen FPB op basis van EEA (2019), *Natura 2000 barometer statistics*, <http://www.eea.europa.eu/> en van FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2016), *Onze zee in een notendop*, <http://www.health.belgium.be/nl/onze-zee-eeen-notendop> (geraadpleegd op 26/07/2019).

4.15. Doelstelling 15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van landecosystemen, beheer wouden duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop en maak landdegradatie ongedaan en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe

Indicator 57. Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied

SDG	Leven op het land	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische landoppervlakte)		
Begin van de periode	2010	12,7
Einde van de periode	2018	12,8
Minimum	2010	12,7
Maximum	2012, 2017 & 2018	12,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	2010-2018	0,08%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van de landoppervlakte)		
België		12,8
EU28		18
EU28 minimum: Denemarken		8,4
EU28 maximum: Slovenië		37,8

Definitie: deze indicator vertegenwoordigt het aandeel van de oppervlakte van de Natura 2000-gebieden (onder de habitatrichtlijn 92/43/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 22/7/1992 - en/of de vogelrichtlijn 79/409/EEG - Publicatieblad van de Europese Unie, 25/4/1979) in de totale oppervlakte van het Belgisch grondgebied. De Belgische en Europese gegevens komen van het Europees Milieuagentschap. De gewestelijke gegevens zijn afkomstig van het Brussels instituut voor statistiek en analyse, het Instituut natuur-en bosonderzoek en de *Service public de Wallonie*.

Voorts valt op te merken dat het Natura 2000-gebied maar een deel is van het beschermde gebied in België. Een indicator over het aandeel van het beschermde gebied "aan de hand van representatieve en onderling goed gelinkte ecologische netwerken van zones die efficiënt en rechtvaardig evenals met andere efficiënte maatregelen per zone beschermd worden" (CBD, 2010) werd voor een eerste keer in België berekend, maar de opvolging is nog niet georganiseerd (FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, 2017).

Doelstelling: de landoppervlakte Natura 2000 moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 15.1: "Tegen 2020 het behoud, herstel en het duurzaam gebruik van land- en inlandse zoetwatersystemen en hun diensten waarborgen, in het bijzonder wouden, moeraslanden, bergen en droge gebieden, in lijn met de verplichtingen van de internationale overeenkomsten".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 37: "De goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zullen hersteld, gevaloriseerd en behoedzaam en duurzaam

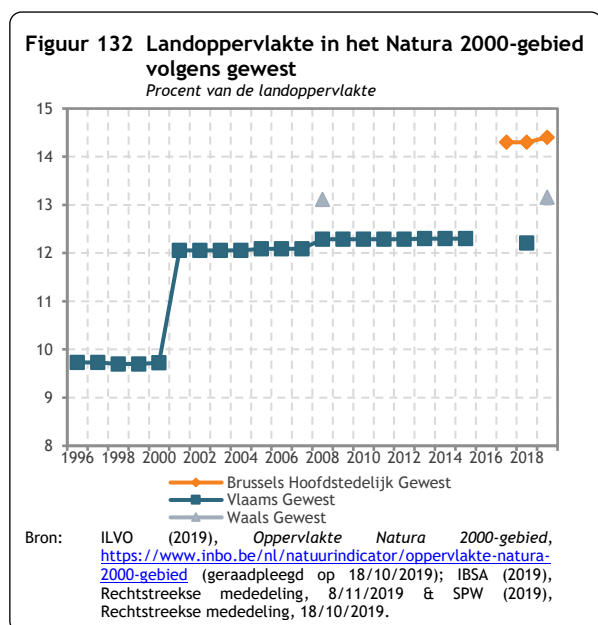

gebruikt worden, waardoor zij rechtstreeks zullen bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Het Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 van het VN-Verdrag inzake biologische diversiteit stelt dat "tegen 2020 minstens 17% van de land- en binnenwatergebieden [...] in stand moeten worden gehouden door middel van ecologisch representatieve en goed verbonden netwerken van beschermde gebieden, die doeltreffend en rechtvaardig worden beheerd" (CBD, 2010).

Evolutie: het aandeel van de landoppervlakte van de Natura 2000-gebieden evolueert weinig tussen 2010 en 2018 en vertegenwoordigt 12,8% van het Belgisch grondgebied in 2018.

Internationale vergelijking: het aandeel van de landoppervlakte van de Natura 2000-gebieden in België ligt onder het gemiddelde van de EU28. Er zijn maar vijf landen die het minder goed doen dan België (Denemarken, Finland, Litouwen, Letland en het Verenigd Koninkrijk).

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel van de landoppervlakte van de Natura 2000-gebieden in 2018 bedraagt 14,3% in Brussel, 12,2% in Vlaanderen en 13,2% in Wallonië. Voor België is dit cijfer 12,8%.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 15.1.2 - *Aandeel belangrijke gebieden voor de land- en zoetwaterbiodiversiteit die onder beschermde gebieden vallen, per ecosysteemtype*. De indicator vertegenwoordigt een deel van het beschermde gebied in België, bij gebrek aan een indicator specifiek over de bescherming van de belangrijke gebieden voor biologische diversiteit.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

CBD (2011), CDB (2010), *Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, including Aichi Biodiversity Targets*, <https://www.cbd.int/sp/> (geraadpleegd op 27/11/2018).

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2017), *Rechtstreekse mededeling*, 3/10/2017.

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 58. Populatie weidevogels

SDG	Leven op het land	
Dimensies	Later	
Kerncijfers (index 1990 = 100)		
Begin van de periode	1990	100
Einde van de periode	2018	34,6
Minimum	2018	34,6
Maximum	1991	106,5
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2018	-3,7%
	2013-2018	-3,85%
Vergelijking Europa, 2016 (index 1990 = 100)		
België		48,8
Europa		68,3

Definitie: de index van de populatie weidevogels is een geaggregeerde indicator van demografische schattingen van vijftien soorten weidevogels met als referentiejaar 1990 (1990 = 100). De gegevens komen van jaarlijkse enquêtes over de broedvogels en worden in het kader van een pan-Europees netwerk voor monitoring van vogels samengebracht. Op dit moment maken enkel het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deel uit van dat netwerk en zij leveren de gegevens waarmee Eurostat die indicator voor België publiceert. Het Vlaams Gewest heeft zijn eigen opvolgingsmethode met een specifiek meetnet en zijn eigen indicator met als referentiejaar 2007 (2007 = 100) (INBO, 2015 en 2018). De gegevens komen van het *Pan-European Common Bird Monitoring Scheme*. De gegevens voor het Vlaams Gewest komen van het Instituut natuur- en bosonderzoek.

Doelstelling: de index van de populatie weidevogels moet stijgen.

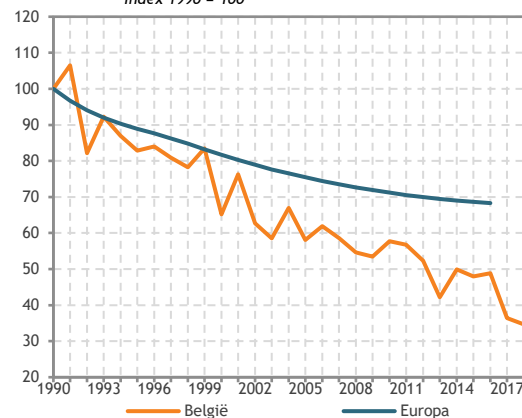
De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 15.5: "*Dringende en doortastende actie ondernemen om de aftakeling in te perken van natuurlijke leefgebieden, het verlies van biodiversiteit een halt toe te roepen en, tegen 2020, de bedreigde soorten te beschermen en hun uitsterven te voorkomen*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 37: "*De goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zullen hersteld, gevaloriseerd en behoedzaam en duurzaam gebruikt worden, waardoor zij rechtstreeks zullen bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de index van de populatie weidevogels in België, die voor 1990 gelijkgesteld wordt aan 100, daalde bijna voortdurend tot 34,6 in 2018.

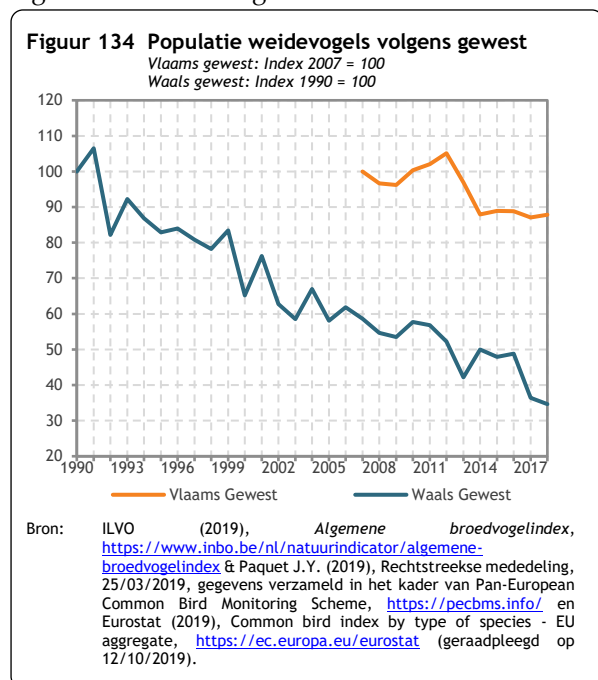
Internationale vergelijking: de populatie weidevogels daalt eveneens in Europa (gegevens voor een toenemend aantal landen van de EU28 tussen 1990 en 2016, gaande van 10 tot 25 landen), maar

Figuur 133 Populatie weidevogels
Index 1990 = 100

Bron: Paquet J.Y. (2019), Rechtstreekse mededeling, 25/03/2019, gegevens verzameld in het kader van Pan-European Common Bird Monitoring Scheme, <https://pecbms.info/> en Eurostat (2019), *Common bird index by type of species - EU aggregate*, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 12/10/2019).

langzamer. In Europa bedraagt de gemiddelde jaarlijkse groeivoet -1,46% tussen 1990 en 2016, tegenover -4% in België.

Opsplitsing volgens gewest: de index van de populatie weidevogels in 2018 bedraagt 87,9 in Vlaanderen met 2007 als referentiejaar (2007 = 100). In Wallonië bedroeg deze index 34,6 met 1990 als referentiejaar (1990 = 100).

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 15.5.1 - *Rode lijst-index*. De rode lijst geeft aan elke soort een bedreigingsniveau dat overeenkomt met zijn uitstervingsrisico op korte of middellange termijn. Deze indicator evolueert zeer langzaam en wordt niet regelmatig bijgewerkt. De index van de populatie weidevogels wordt dan ook als benadering gebruikt om de gehele biodiversiteit voor te stellen.

"Vogelsoorten worden immers beschouwd als een goede

indicator voor de integriteit van de ecosystemen en de biologische diversiteit. Aangezien ze aan de top, of dicht bij de top, van de trofische keten staan, geven ze over het algemeen sneller informatie over de wijziging van de ecosystemen dan andere soorten" (OECD, 2012, p. 94).

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Milieukapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

INBO (2015), *Persoonlijke mededeling* (26/03/2015).

INBO (2018), *Europese algemene broedvogelindex*, <https://www.inbo.be/nl/natuurindicator/europese-algemene-broedvogelindex> (geraadpleegd op 17/09/2018).

OECD (2012), *Towards Green Growth: Monitoring Progress. OECD Indicators, OECD Green Growth Studies*, p. 94, Organisation for Economic Cooperation and Development, <http://www.oecd.org/greengrowth/towards-green-growth-monitoring-progress-9789264111356-en.htm> (geraadpleegd op 17/09/2018).

Indicator 59. Bebouwde oppervlakte

SDG	Leven op het land	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van de Belgische landoppervlakte)		
Begin van de periode	1990	16,3
Einde van de periode	2018	21,4
Minimum	1990	16,3
Maximum	2018	21,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2018	1,0%
	2013-2018	1,0%

Definitie: deze indicator geeft het aandeel van de bebouwde oppervlakte in de landoppervlakte van het Belgisch grondgebied (oppervlakte van het Belgisch grondgebied zonder haar zeegebied). De bebouwde oppervlakte omvat gebouwen, vervoersinfrastructuur en tuinen. De indicator wordt door het FPB berekend op basis van de gegevens van Statistics Belgium.

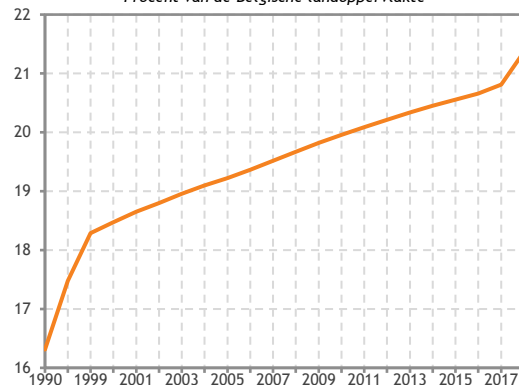
Doelstelling: er is geen specifieke doelstelling over het aandeel bebouwde oppervlakte.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 15.9: "Tegen 2020 ecosysteem- en biodiversiteitswaarden integreren in nationale en lokale planning, ontwikkelingsprocessen, strategieën en plannen inzake armoedebestrijding".

Evolutie: het aandeel bebouwde oppervlakte neemt sinds 1990 constant toe tot 21,4% van de oppervlakte van het Belgisch grondgebied in 2018. Enerzijds draagt de toename van de bebouwde oppervlakte door infrastructuur en gebouwen bij tot het welzijn van de bevolking. Anderzijds gaat die stijging gepaard met een versnippering van de natuurlijke habitats, wat een nadelig effect heeft op het voortbestaan van de soorten. Dat leidt ook tot bodemafdekking, waardoor het risico op overstromingen

Figuur 135 Bebouwde oppervlakte

Procent van de Belgische landoppervlakte

Bron: Berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2019), *Bodemgebruik. België, gewesten en gemeenten (1834-2018)*, <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 31/07/2019).

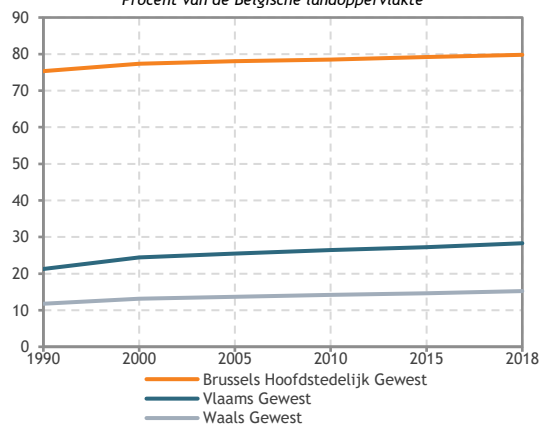
toeneemt. Bovendien is die grond niet meer beschikbaar voor ander gebruik, zoals landbouw.

Internationale vergelijking: de vergelijking is niet mogelijk omdat er niet voldoende gegevens beschikbaar zijn op de website van Eurostat.

Opsplitsing volgens gewest: het aandeel bebouwde oppervlakte in 2018 bedraagt 79,8% in Brussel, 28,3% in Vlaanderen en 15,2% in Wallonië. Voor België is dit cijfer 21,4%.

Figuur 136 Bebouwde oppervlakte volgens gewest

Procent van de Belgische landoppervlakte

Bron: Berekeningen FPB op basis van Statistics Belgium (2019), *Bodemgebruik. België, gewesten en gemeenten (1834-2018)*, <https://statbel.fgov.be/> (geraadpleegd op 31/07/2019).

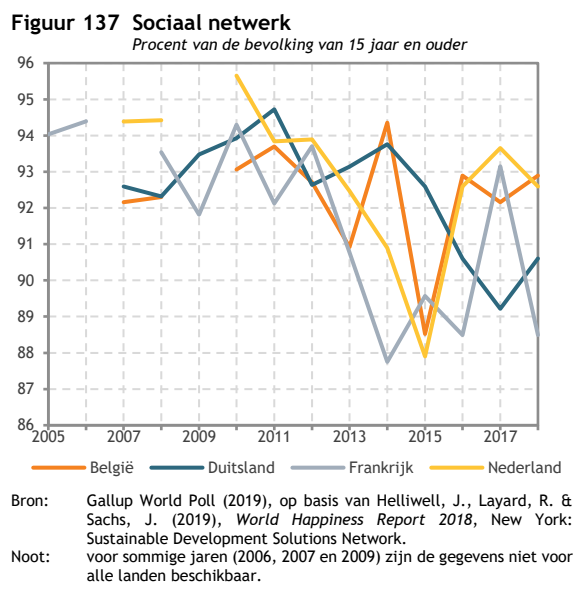
VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 15.9, aangezien het beheer van de bebouwde oppervlakte deel uitmaakt van de lokale planning die ecosysteem- en biodiversiteitswaarden zou moeten integreren.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Milieukapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

4.16. Doelstelling 16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen uit

Indicator 60. [Sociaal netwerk](#)

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2005	93,5
Einde van de periode	2018	92,2
Minimum	2015	88,5
Maximum	2014	94,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	-0,1%
	2013-2018	-0,1%
Vergelijking buurlanden, 2018		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		92,2
Duitsland		90,6
Frankrijk		88,5
Nederland		92,6

Definitie: aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder dat bevestigend antwoordt op de vraag uit de *Gallup World Poll*: "Als u problemen had, heeft u familie of vrienden op wie u kunt rekenen om u te helpen wanneer u ze nodig heeft, of niet?". Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de *Gallup World Poll*. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De gegevens over de betrouwbaarheidsintervallen zijn niet publiek beschikbaar.

Doelstelling: het sociaal netwerk mag niet kleiner worden.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 16: "Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen uit". Sociale netwerken, of familie en vrienden hebben, zijn een belangrijke bijdrage tot vreedzame en inclusieve samenlevingen.

Evolutie: volgens de *Gallup World Poll* bleef het sociaal netwerk stabiel tussen 2005 en 2018: gemiddeld 92,9% van de bevolking van 15 jaar en ouder kan een beroep doen op familie of vrienden. Daarin is er geen duidelijke evolutie maar wel een toenemende volatiliteit vast te stellen.

Internationale vergelijking: in 2018 verklaart 92,9% van de bevolking in België te kunnen rekenen op de steun van familie en vrienden als dat nodig is. Dat is meer dan in Nederland (92,6%), Duitsland (90,6%) en Frankrijk (88,5%). Er is vooral een grote volatiliteit met wisselende posities en relatief kleine verschillen. Door de subjectieve aard van de indicator moet de vergelijking tussen landen met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: gegevens van andere bronnen tonen dat er voor deze indicator geen significante verschillen zijn tussen mannen en vrouwen (ESS, 2018).

Opsplitsing volgens inkomen: gegevens van andere bronnen tonen geen significante invloed van het inkomen op de sociale contacten (ESS, 2018).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 16. Sociale netwerken, of familie en vrienden hebben, zijn een belangrijke bijdrage tot vreedzame en inclusieve samenlevingen.

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator van het welzijn hier en nu en om de compositie indicator *Sociaal kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

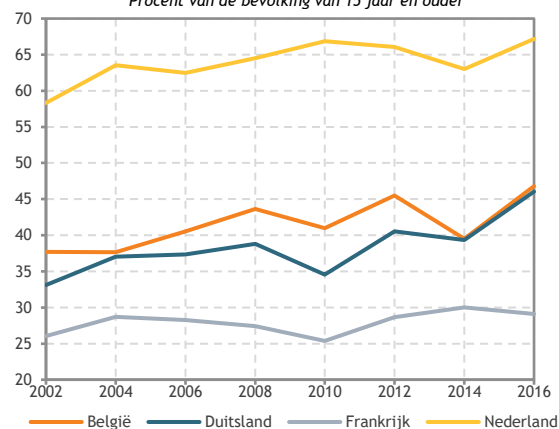
ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <https://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 05/11/2018).

Indicator 61. Gegeneraliseerd vertrouwen

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu, Later	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2002	37,7
Einde van de periode	2016	46,8
Minimum	2004	37,7
Maximum	2012	46,8
Gemiddelde jaarlijkse groeivoet	2002-2016	1,6%
	2010-2016	2,2%
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		46,8
Duitsland		46,0
Frankrijk		29,1
Nederland		67,2

Figuur 138 Gegeneraliseerd vertrouwen

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), Dataset European Social Survey, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: het gegeneraliseerd vertrouwen is het aandeel respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat minstens 6 op 10 antwoordde op de volgende vraag: "Denkt u, over het algemeen, dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of dat u niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met mensen?". De geïnterviewden kunnen antwoorden op een schaal van nul ("je kunt niet voorzichtig genoeg zijn") tot tien ("de meeste mensen zijn te vertrouwen"). Die vraag kwam telkens aan bod in de acht tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het gegeneraliseerd vertrouwen mag niet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten doel 16: "Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen uit".

Evolutie: volgens de ESS steeg het gegeneraliseerd vertrouwen in België van 37,7% in 2002 tot 46,8% in 2016; dat is met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van 1,6%.

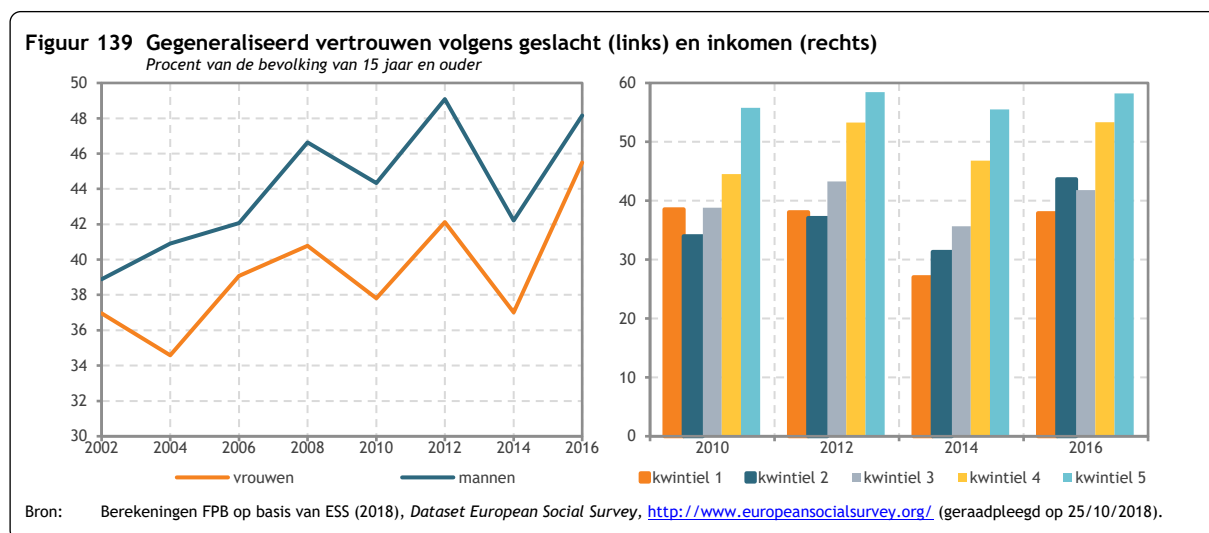
Internationale vergelijking: in België (46,8%) ligt het gegeneraliseerd vertrouwen duidelijk lager dan in Nederland (67,2%), hoger dan in Frankrijk (29,1%) en ongeveer even hoog als in Duitsland (46,0%). De niveaus van de indicator in de verschillende landen blijven redelijk stabiel over de hele periode. De subjectieve aard van deze indicator maakt dat de vergelijking tussen landen met voorzichtigheid geïnterpreteerd moet worden.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: voor alle acht edities van de ESS was het gegeneraliseerd vertrouwen van mannen hoger dan dat van vrouwen. Dat verschil was het kleinst in 2002 (1,9 procentpunt) en het grootst in 2012 (7,0 procentpunt). In 2016 bereikt het gegeneraliseerd vertrouwen 45,5% bij de vrouwen en 48,8% bij de mannen.

Opsplitsing volgens inkomen: er is een verband tussen het inkomen en het gegeneraliseerd vertrouwen. Die indicator stijgt met een hoger inkomenskintiel: in 2016 verklaren 37,9% van de personen in het laagste en 58,2% in het hoogste inkomenskintiel dat over het algemeen de meeste mensen te vertrouwen zijn, terwijl het gemiddelde 46,8% bedroeg.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij doel 16. Vertrouwen is een fundamenteel element van sociaal kapitaal, belangrijk voor vreedzame samenlevingen (Ortiz-Ospina en Roser, 2018).

Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Sociaal kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

Specifieke bronnen

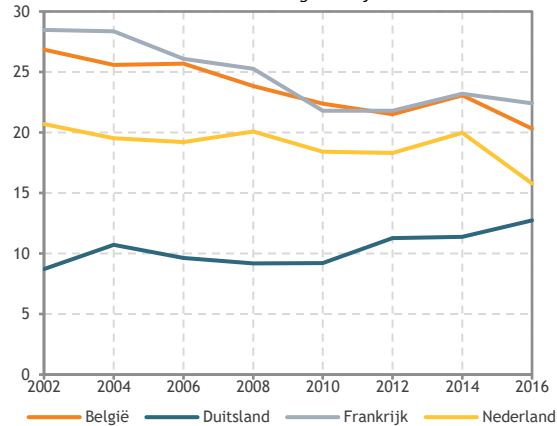
Ortiz-Ospina E. en Roser M. (2018), *Trust*, <https://ourworldindata.org/trust> (geraadpleegd op 07/11/2018).

Indicator 62. Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2002	26,9
Einde van de periode	2016	20,3
Minimum	2016	20,3
Maximum	2002	26,9
Gemiddelde jaarlijkse groei	2002-2016	-2,0%
	2010-2016	-1,6%
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		20,3
Duitsland		12,7
Frankrijk		22,4
Nederland		15,8

Figuur 140 Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), Dataset European Social Survey, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: slachtoffers van inbraak of lichamelijk

geweld is het aandeel respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat 'ja' antwoordde op de volgende vraag: "Bent u of iemand in uw huishouden in de afgelopen 5 jaar slachtoffer geweest van een inbraak of van lichamelijk geweld?". Die vraag kwam telkens aan bod in de acht tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het aandeel respondenten dat zelf of van wie een gezinslid slachtoffer is geweest van een inbraak of lichamelijk geweld, moet dalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 16.1: "Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftcijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven".

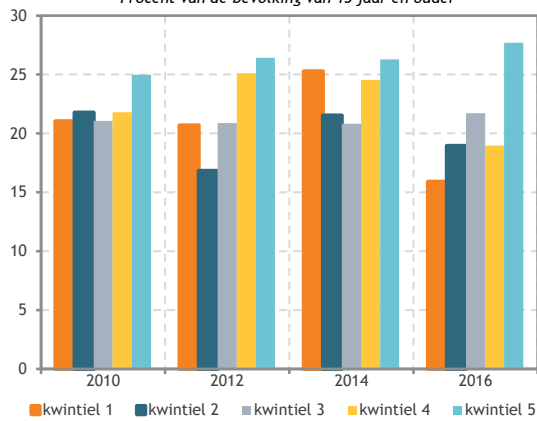
Evolutie: volgens de ESS-enquête daalde het aandeel slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld van 26,9% in 2002 tot 20,3% in 2016. Dat is een gemiddelde jaarlijkse daling met 2,0%. Enkel in 2006 en 2014 steeg dat aandeel, in alle andere jaren daalde het.

Internationale vergelijking: de indicator ligt in België (20,3%) iets lager dan in Frankrijk (22,4%) in 2016, maar aanzienlijk hoger dan in Nederland (15,8%) en Duitsland (12,7%). Hij daalt wel sneller in België dan in Nederland en Frankrijk en in Duitsland stijgt hij zelfs.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Figuur 141 Slachtoffers van inbraak of lichamelijk geweld, volgens inkomen

Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

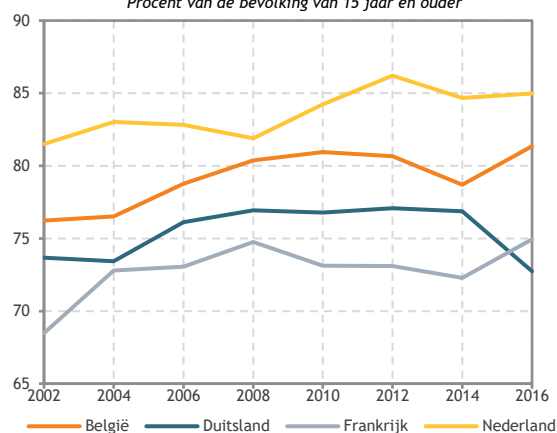
Opsplitsing volgens inkomen: ook al lijkt er een verband te bestaan tussen inkomen en slachtofferschap in 2016, op basis van alle gegevens sinds 2010 is er toch geen duidelijk verband.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 16.1.1 - *Aantal slachtoffers van opzettelijke moord per 100.000 inwoners, naar geslacht en leeftijd.*

Indicator 63. Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2002	76,2
Einde van de periode	2016	81,4
Minimum	2002	76,2
Maximum	2016	81,4
Gemiddelde jaarlijkse groei	2002-2016	0,5%
	2008-2014	0,1%
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		81,4
Duitsland		72,7
Frankrijk		74,9
Nederland		85,0

Figuur 142 Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte
Procent van de bevolking van 15 jaar en ouder

Bron: Berekeningen FPB op basis van ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 25/10/2018).

Definitie: het veiligheidsgevoel in de openbare ruimte is het aandeel van de respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat "heel erg veilig" of "veilig" antwoordt op de vraag: "Als u in het donker in uw eentje door deze buurt loopt hoe veilig voelt u zich dan?". Die vraag kwam telkens aan bod in de acht tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het veiligheidsgevoel van de bevolking in de openbare ruimte moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 16.1: "Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftecijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven".

Evolutie: volgens de ESS-enquête steeg het veiligheidsgevoel in de openbare ruimte van 76,2% in 2002 tot 81,4% in 2016. Tussen 2002 en 2010 steeg dat aandeel ononderbroken, waarna het in twee enquêtes na elkaar daalde om in de laatste enquête terug te stijgen.

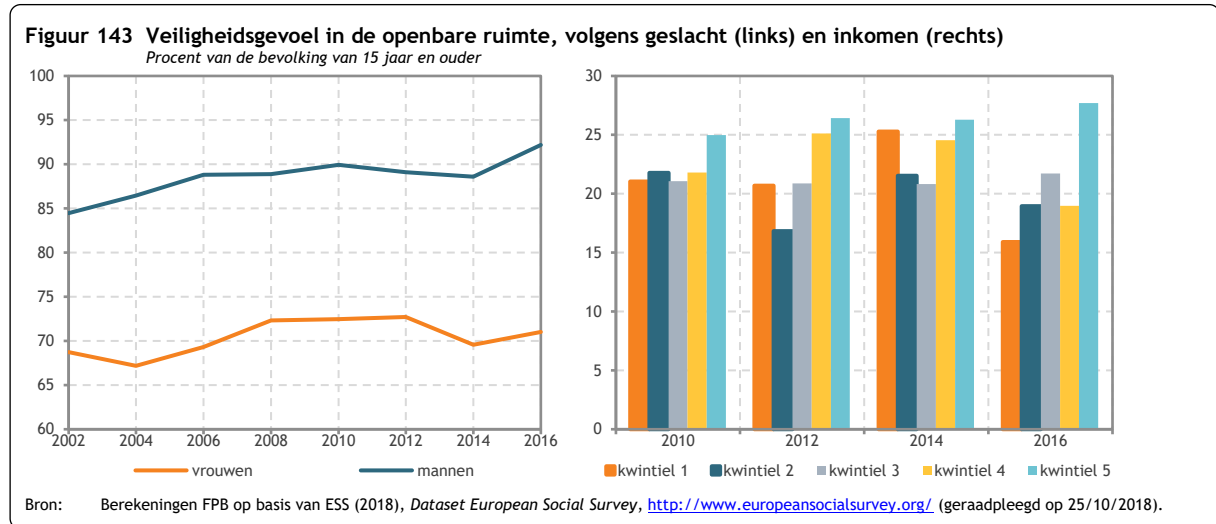
Internationale vergelijking: in België (81,4%) zijn er in 2016 meer personen die verklaren zich veilig of heel erg veilig te voelen als ze in het donker in hun eentje door de buurt lopen dan in Duitsland (72,7%) en in Frankrijk (74,9%). In Nederland (85,0%) zijn er dan weer meer personen die aangeven zich (heel erg) veilig te voelen dan in België.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: de mannen voelen zich aanzienlijk veiliger dan de vrouwen. Dat verschil in veiligheidsgevoel tussen mannen en vrouwen werd in alle edities van de ESS opgetekend en is ook groot: het dook nooit onder de 15 procentpunt en nam toe tot 21,2 procentpunt in 2016. De gemiddelde

jaarlijkse toename van het aandeel mannen dat aangeeft zich (heel erg) veilig te voelen, is groter dan dat van de vrouwen: 0,6% tegenover 0,2%.

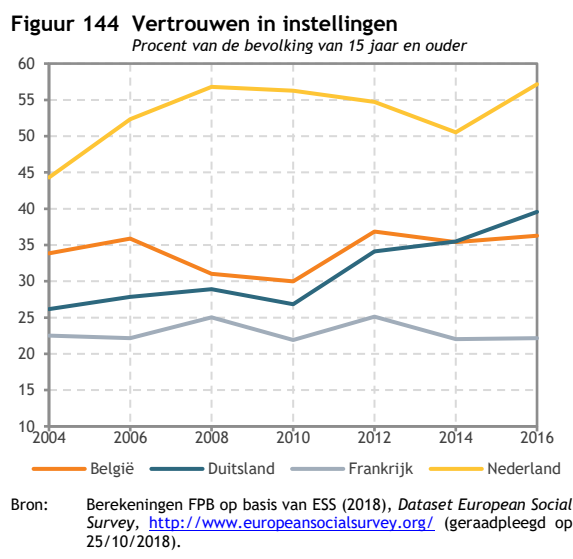
Opsplitsing volgens inkomen: er is een duidelijk verband tussen het inkomen en het veiligheidsgevoel. Het aandeel personen dat zich (heel erg) veilig voelt als ze in het donker in hun eentje door de buurt lopen, stijgt naarmate ze behoren tot een hoger inkomenskwestiel: 73,6% van de personen uit het laagste en 90,3% uit het hoogste inkomenskwestiel, terwijl het gemiddelde 81,4% bedroeg. De verhoudingen tussen het veiligheidsgevoel bij de respondenten uit de verschillende inkomenskwestielen blijven ongeveer gelijk in de verschillende tweejaarlijkse enquêtes.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 16.1.4 - *Deel van de bevolking dat zich veilig voelt om alleen te wandelen in de eigen woonomgeving.*

Indicator 64. Vertrouwen in instellingen

SDG	Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten	
Dimensies	Hier en nu	
Kerncijfers		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
Begin van de periode	2004	33,8
Einde van de periode	2016	36,3
Minimum	2010	30,0
Maximum	2012	36,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	2004-2016	0,6%
Voet	2010-2016	3,2%
Vergelijking buurlanden, 2016		
(procent van de bevolking van 15 jaar en ouder)		
België		36,3
Duitsland		39,6
Frankrijk		22,2
Nederland		57,2

Definitie: het vertrouwen in instellingen is het gemiddelde aandeel respondenten van de *European Social Survey* (ESS) dat minstens een score van 6 op 10 geeft op elk van de volgende vier vragen: "Kunt u aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in elk van volgende instellingen: het Belgisch parlement, het rechtssysteem, de politici en de politieke partijen". De geïnterviewden kunnen voor elke instelling antwoorden op een schaal van nul (*helemaal geen vertrouwen*) tot tien (*volledig vertrouwen*). Die vraag kwam aan bod in zeven tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Het FPB berekent de indicator met de gegevens van de ESS. Omdat de gegevens op een enquête gebaseerd zijn, moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. De berekende betrouwbaarheidsintervallen voor deze indicator staan in [bijlage 1](#).

Doelstelling: het vertrouwen in instellingen moet stijgen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 16.6: "Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instellingen ontwikkelen op alle niveaus".

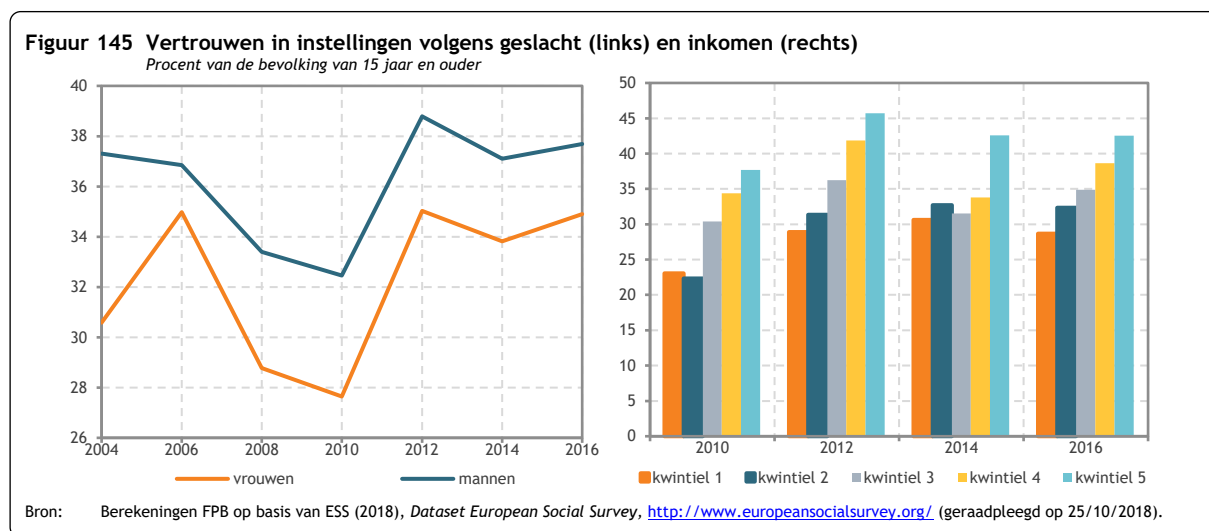
Evolutie: volgens de ESS steeg het vertrouwen in instellingen van 33,8% in 2004 tot 36,3% in 2016. Het lagere vertrouwen in 2008 en 2010 is te wijten aan een daling in het vertrouwen in het Belgisch parlement, de politici en de politieke partijen, aangezien het vertrouwen in het rechtssysteem in die jaren slechts licht daalt.

Internationale vergelijking: in 2016 ligt de indicator in België (36,3%) ongeveer op hetzelfde niveau als in Duitsland (39,6%), maar duidelijk hoger dan in Frankrijk (22,2%) en heel wat lager dan in Nederland (57,2%). De subjectieve aard van deze indicator maakt dat de vergelijking tussen landen met voorzichtigheid geïnterpreteerd moet worden.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Opsplitsing volgens geslacht: het vertrouwen in de vier instellingen is hoger bij mannen dan bij vrouwen. Ook het gegeneraliseerd vertrouwen is hoger bij mannen. Het verschil tussen mannen en vrouwen inzake vertrouwen in de instellingen ligt tussen 1,9 en 6,7 procentpunt en bereikt 2,8 procentpunt in 2016.

Opsplitsing volgens inkomen: het vertrouwen stijgt met het inkomen. In 2016 ligt het vertrouwen in het eerste en vijfde inkomenskwaantiel met respectievelijk 28,7% en 42,6% duidelijk lager en hoger dan het gemiddelde van 36,3%. Tussen 2010 en 2016 liggen de gemiddelde jaarlijkse groeivoeten van de laagste twee kwintielen hoger dan die van de hoogste drie inkomensgroepen.

VN-indicator: de gekozen indicator is verwant met indicator 16.6.2 - *Deel van de bevolking dat tevreden is met zijn laatste ervaring met openbare diensten*. De tevredenheid met dienstverlening verschilt van het vertrouwen in instellingen, maar beide zijn relevant voor de subdoelstelling waarover ze rapporteren.

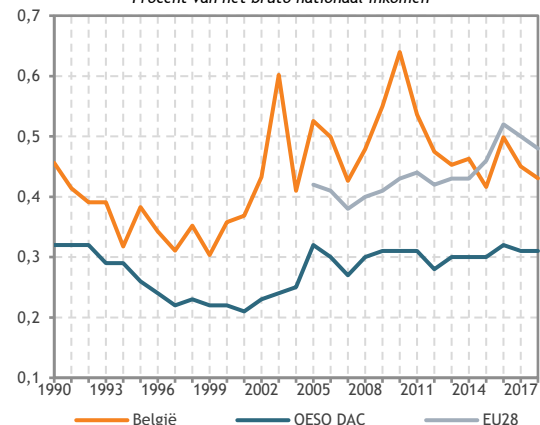
Deze indicator wordt gebruikt om de compositie indicator *Sociaal kapitaal*, gepubliceerd in [hoofdstuk 3](#) van dit rapport, te berekenen.

4.17. Doelstelling 17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijde partnerschap voor duurzame ontwikkeling

Indicator 65. Officiële ontwikkelingshulp

SDG	Partnerschap om doelstellingen te bereiken	
Dimensies	Elders	
Kerncijfers		
(procent van het bruto nationaal inkomen)		
Begin van de periode	1990	0,46
Einde van de periode	2018	0,43
Minimum	1999	0,30
Maximum	2010	0,64
Gemiddelde jaarlijkse groei	1990-2018	-0,2%
	2013-2018	-1,0%
Internationale vergelijking, 2017		
(procent van het bruto nationaal inkomen)		
België		0,45
EU28		0,50
OESO-DAC		0,31
OESO-DAC minimum: Hongarije		0,11
OESO-DAC maximum: Zweden		1,01

Figuur 146 Officiële ontwikkelingshulp
Procent van het bruto nationaal inkomen

Bron: OECD (2019), OECD.Stat, Theme: Development > Flows by Provider > Total flows by donor (ODA+OOF+Private), DAC1, <https://stats.oecd.org/> en Eurostat (2019), Official development assistance as share of gross national income, sdg_17_10, <https://ec.europa.eu/eurostat> (geraadpleegd op 13/11/2019).

Definitie: de officiële ontwikkelingshulp (*Official Development Assistance* of ODA) bestaat uit giften en leningen (tegen gunstige financiële voorwaarden) die de overheidssector verstrekt aan ontwikkelingslanden en die economische en sociale ontwikkeling als voornaamste doelstelling hebben. De ODA omvat zowel financiële stromen als de zogenaamde technische bijstand. Ook bepaalde bijdragen aan internationale instellingen behoren tot de ODA. Die indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto nationaal inkomen. De statistieken over ontwikkelingshulp worden opgesteld volgens de regels van het Comité voor Ontwikkelingshulp (*Development Assistance Committee, DAC*) van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). De gegevens over België en de DAC-landen komen van de OESO, die over de EU28 van Eurostat.

Doelstelling: 0,7 procent van het bruto nationaal inkomen besteden aan officiële ontwikkelingshulp.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 17.2: "Ontwikkelde landen dienen ten volle hun verbintenissen aangaande officiële ontwikkelingshulp te implementeren, waaronder ook de verbintenis van vele ontwikkelde landen om 0,7% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan officiële ontwikkelingshulp voor ontwikkelingslanden (ODA/GNI) en 0,15% tot 0,20% voor de minst ontwikkelde landen; ODA-donoren worden aangemoedigd om voor zichzelf een doelstelling te bepalen om minstens 0,2% te besteden aan de minst ontwikkelde landen".

In België staat de kwantitatieve doelstelling van 0,7 procent in de *wet van 19 maart 2013 betreffende de Belgische ontwikkelingssamenwerking* (Belgisch Staatsblad 12/04/2013, artikel 9).

Evolutie: in 2018 (voorlopige gegevens en nieuwe berekeningsmethode) bedroeg de Belgische officiële ontwikkelingshulp 2,3 miljard US dollar of 0,43% van het bruto nationaal inkomen (bni). Dat is minder dan de 0,46% in 1990. Tijdens de jaren 1990 daalde de ODA, tot het dieptepunt van 0,30% van het bni in 1999. Daarna werd de dalende trend omgebogen, weliswaar met aanzienlijke schommelingen van jaar tot jaar. De ODA bereikte in 2010 met 0,64% zijn hoogste niveau, waarna die weer daalde. De norm van 0,7% werd niet gehaald en gezien de moeilijke begrotingsomstandigheden lijkt het onwaarschijnlijk dat die wettelijk vastgelegde doelstelling onmiddellijk bereikt wordt.

Internationale vergelijking: in een verdeling van de DAC-landen in drie groepen behoort België in 2018 tot de best presterende groep: België staat op de negende plaats van 29 landen en het scoort beter dan het DAC-gemiddelde. Vijf landen bereikten de 0,7%-doelstelling: Zweden, Luxemburg, Noorwegen, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. De totale ODA van de DAC-landen bedroeg in dat jaar 153 miljard US dollar of 0,31% van hun gezamenlijke bni. Meer dan de helft van de DAC-hulp is afkomstig van EU-landen: in 2018 was dat 56,5% van het totaal. In absolute bedragen waren de Verenigde Staten de grootste donor, gevolgd door Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Japan en Frankrijk; België kwam op de zestiende plaats. Sinds 1990 ligt de Belgische ODA in procent van het bni steeds hoger dan het DAC-gemiddelde. Tot en met 2014 scoorde België ook beter dan het gemiddelde van de EU28.

Opsplitsing volgens gewest: ongeveer 95 procent van de Belgische officiële ontwikkelingshulp komt van de federale overheid. De bijdragen van gewesten, gemeenschappen, provincies en gemeenten zijn samen goed voor de overige 5 procent (FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, 2020).

VN-indicator: de gekozen indicator stemt overeen met indicator 17.2.1 - *Netto officiële ontwikkelingshulp, totaal en voor de minst ontwikkelde landen, als aandeel van het bruto nationaal inkomen van de donorlanden van het Comité voor Ontwikkelingshulp van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).*

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

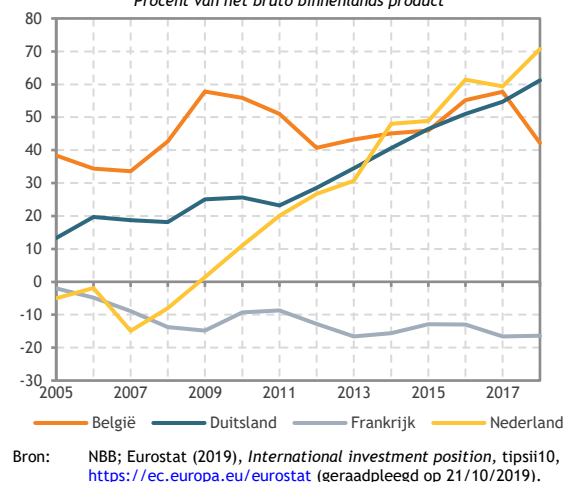
FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (2020), *Belgische ODA per kanaal*, https://diplomatie.belgium.be/sites/default/files/downloads/oda_2014-2018.pdf (geraadpleegd op 13/01/2020).

OECD, *Development Co-operation Directorate*: <http://www.oecd.org/dac/> (geraadpleegd 26/04/2019).

Indicator 66. Internationale investeringspositie

SDG	Partnerschap om doelstellingen te bereiken	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	2005	38,4
Einde van de periode	2018	42,2
Minimum	2007	33,6
Maximum	2009	57,8
Gemiddelde jaarlijkse groei	2005-2018	0,7%
voet	2013-2018	-0,5%
Vergelijking buurlanden, 2018		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		42,2
Duitsland		61,2
Frankrijk		-16,4
Nederland		70,7

Figuur 147 Internationale investeringspositie
Procent van het bruto binnenlands product

Definitie: de internationale investeringspositie geeft voor een bepaald moment in de tijd een geaggregeerd overzicht van de netto financiële positie (activa min passiva) van België ten opzichte van de rest van de wereld. De indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto binnenlands product (bbp). De gegevens voor België worden verzameld door de Nationale Bank van België. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: het is onmogelijk een optimaal niveau voor de internationale investeringspositie te bepalen.

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 17.13: "*De globale macro-economische stabiliteit versterken, ook via beleidscoördinatie en beleidscoherentie*".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling omvat doelstelling 45: "*België zal een situatie van evenwicht bereiken wat zijn handels- en financiële relaties met andere landen betreft*" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

Evolutie: de internationale investeringspositie is in België positief gedurende de hele geanalyseerde periode (2005-2018). De Belgische uitstaande tegoeden tegenover het buitenland zijn dus groter dan de Belgische schulden tegenover het buitenland. Tussen 2005 en 2009 steeg de internationale investeringspositie, in procent van het bbp, van iets minder dan 40% tot bijna 60%, het hoogste waargenomen niveau. Tussen 2010 en 2012 daalt de indicator, waarna hij geleidelijk stijgt en in 2017 opnieuw een niveau bedraagt, dat dicht bij het waargenomen maximum ligt. In 2018, daalt de internationale investeringspositie gevoelig tot 42,2% van het bbp.

Internationale vergelijking: in 2018 ligt de internationale investeringspositie (in procent van het bbp) van België (42,2%) lager dan in Duitsland (61,2%) en Nederland (70,7%). Ook al ligt België op een niveau dat dicht bij het niveau ligt van haar twee burens, blijft de indicator relatief stabiel tussen 2005 en 2018

terwijl het regelmatig toeneemt in Duitsland en Nederland. In Frankrijk is de indicator negatief sinds 2005 wat aanduidt dat de schulden van Frankrijk ten opzichte van het buitenland groter zijn dan haar vermogens.

Opsplitsing volgens gewest: kan niet worden weergegeven omdat er momenteel geen vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 17.13. Evenwichtige handels- en financiële relaties dragen immers bij tot een zekere macro-economische stabiliteit op wereldschaal.

Specifieke bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Indicator 67. Overheidsschuld

SDG	Partnerschap om doelstellingen te bereiken	
Dimensies	Later	
Kerncijfers		
(procent van het bruto binnenlands product)		
Begin van de periode	1998	119,2
Einde van de periode	2018	100,0
Minimum	2007	87,3
Maximum	1998	119,2
Gemiddelde jaarlijkse groei	1998-2018	-0,9%
voet	2013-2018	-1,1%
Vergelijking EU28, 2018		
(procent van het bruto binnenlands product)		
België		100,0
EU28		80,4
EU28 minimum: Estland		8,4
EU28 maximum: Griekenland		181,2

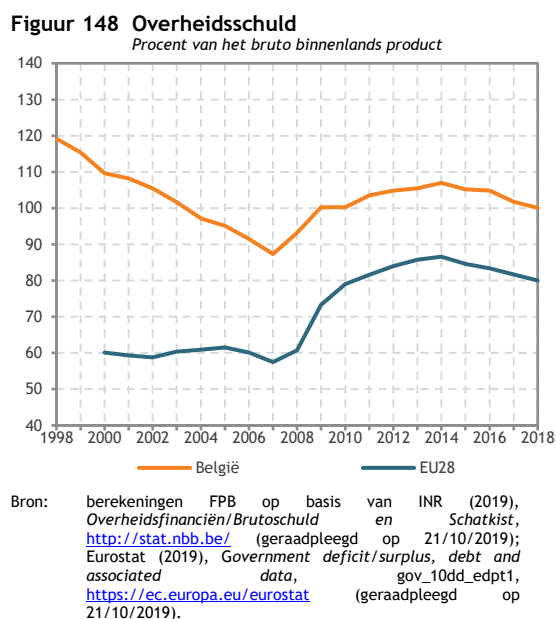
Definitie: de overheidsschuld is de totale geconsolideerde brutoschuld van de gezamenlijke overheid in procent van het bruto binnenlands product (bbp). De gegevens voor België worden verzameld door het Instituut voor de Nationale Rekeningen. Om de vergelijking mogelijk te maken met de andere Europese landen komen de gegevens van Eurostat.

Doelstelling: er is geen doelstelling voor deze indicator tegen 2030. Het moet echter dalen om een duurzaam niveau te bereiken en naar het niveau te convergeren dat door de Europese Unie is vastgesteld (60%).

De duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen of SDG's die de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen, bevatten subdoelstelling 17.13: "De globale macro-economische stabiliteit versterken, ook via beleidscoördinatie en beleidscoherentie".

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling bevat doelstelling 44: "De schuldenlast die zowel voortvloeit uit sociale verschijnselen als uit milieu- en economische verschijnselen, zal op een houdbaar niveau blijven en de toekomstige generaties dus niet belasten" (Belgisch Staatsblad, 08/10/2013).

De economische theorie suggereert geen ideaal niveau voor de overheidsschuld. Niettemin wordt het begrip 'houdbaarheid van de overheidsfinanciën' gebruikt, dat wordt gedefinieerd als de "financiële stabiliteit op termijn van de overheidsfinanciën (in termen van tekorten en van schuldgraad) [...] zonder breuken of een betekenisvolle discontinuïteit te moeten opleggen in het gevoerde begrotingsbeleid (neutraliteit doorheen de tijd) en die intergenerationele neutraliteit nastreeft." (Hoge Raad van Financiën, 2007). Een houdbare overheidsschuld is dus een niveau dat de houdbaarheid van de overheidsfinanciën mogelijk maakt. Dit niveau kan echter niet kwantitatief worden vastgesteld. De Europese Unie heeft echter in het Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie (Publicatieblad van de Europese Unie, 29/07/1992) een doelstelling van 60% voor de overheidsschuld, uitgedrukt in percentage van het bbp van een lidstaat, vastgesteld. Meer dan een binnen een bepaalde termijn te bereiken cijferdoel, is deze doelstelling een

referentieniveau dat eerst en vooral beoogt de overheidsschuld van de lidstaten van de EU op hetzelfde niveau te brengen. Deze indicator moet dus dalen.

Evolutie: de overheidsschuld daalde in België van 119,2% van het bbp tot 87,3% tussen 1998 en 2007. Dat was het gevolg van een bijna-stabilisatie van de schuld in lopende prijzen en een toename van het bbp. Sinds 2008 en de financieel-economische crisis is de overheidsschuld gestegen om zich opnieuw boven de symbolische drempel van 100% van het bbp te bevinden. Vanaf 2014 is de indicator gedaald tot 100,0% van het bbp in 2018.

Internationale vergelijking: in vergelijking met het gemiddelde van de EU28 ligt de gemiddelde overheidsschuld (in procent van het bbp) in Europa ver onder die van België; 80,4% tegenover 100,0% in 2018. Dit verschil wordt over heel de geanalyseerde periode waargenomen. In een verdeling van de lidstaten in drie groepen behoort België in 2018 tot de slechtst presterende groep.

Opsplitsing volgens gewest: de overheidsschuld is de consolidatie van de schulden van alle Belgische overheden (federale staat, sociale zekerheid, gewesten en gemeenschappen, lokale overheden) en is niet opgesplitst volgens gewest. Het aandeel van de federale staat en de sociale zekerheid bedraagt ongeveer 90% van het totaal.

VN-indicator: de gekozen indicator stemt met geen enkele SDG-indicator overeen, maar sluit wel aan bij subdoelstelling 17.13. Het verlagen van de overheidsschuld (en de particuliere schuld) laat toe om de macro-economische stabiliteit op wereldschaal te verhogen en om een duurzamere economie voor de toekomstige generaties te ontwikkelen.

Bronnen

Belgisch Staatsblad: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>; opzoeking op http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm (geraadpleegd op 23/10/2018).

Hoge Raad van Financiën (2007), *Verslag 2007*, afdeling "Financieringsbehoeften van de Overheid", https://www.hogeraadvanfinancien.be/sites/default/files/public/publications/hrf_fin_2007_03.pdf (geraadpleegd op 26/04/2019).

Publicatieblad van de Europese Unie: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=nl> (geraadpleegd op 23/10/2018).

5. Samenvatting en besluiten

De wet van 14 maart 2014 vraagt een set aanvullende indicatoren uit te werken "voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie"; om het welzijn van mensen en de ontwikkeling van de samenleving, de mogelijkheid van de toekomstige generaties om hun welzijn en hun ontwikkeling te behouden of zelfs te doen vooruitgaan, evenals de impact van België op de rest van de wereld te meten.

Het bruto binnenlands product (bbp) is een nuttige indicator, maar volstaat niet om de ontwikkeling van de samenleving of het welzijn te meten. Andere indicatoren zijn noodzakelijk om de evoluties te meten in domeinen zoals gezondheid, werkomstandigheden en milieukwaliteit, en om verdelingsvraagstukken van die indicatoren te onderzoeken.

Om te beantwoorden aan de vraag van de wet werd in februari 2016 een eerste set aanvullende indicatoren naast het bbp gepubliceerd. Elk jaar wordt de geactualiseerde set van indicatoren in februari voorgesteld. Dit rapport definieert een set van 67 indicatoren (zie [tabel 1](#), p. 5) die informeert over drie dimensies van duurzame ontwikkeling, afkomstig uit de definitie in het Brundtland-rapport (WCED, 1987): *Hier en nu*, *Later* en *Elders*. De indicatoren geven immers informatie over het welzijn en de ontwikkeling van de samenleving vandaag in België (*Hier en nu*), maar eveneens over de capaciteit van de toekomstige generaties om dit welzijn te behouden en te ontwikkelen (*Later*) en over de impact van België op de rest van de wereld (*Elders*). Om die set te definiëren, werd de methodologie gebruikt (UNECE, 2014) die ontwikkeld werd door de *Conference of European Statisticians*, die de Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties (UNECE), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en Eurostat omvat. Niettemin worden de indicatoren ingedeeld volgens de 17 *Sustainable Development Goals* van de VN (SDG's; UN, 2015) in plaats van volgens thema's, zoals voorgesteld in deze methodologie.

De eerste paragraaf van dit hoofdstuk ([5.1](#)) gaat in op de aanpak en wijst op de veranderingen in deze editie ten opzichte van 2019. De tweede paragraaf ([5.2](#)) overloopt kort de evoluties van de set van 67 indicatoren sinds het jaar 2000. De opsplitsingen van die indicatoren in relevante bevolkingscategorieën komen aan bod in de derde paragraaf ([5.3](#)). Dit hoofdstuk geeft vervolgens een overzicht van de werkzaamheden om compositie indicatoren te ontwikkelen ([5.4](#)). De laatste paragraaf ([5.5](#)) stelt verscheidene werkpistes voor de toekomst voor.

5.1. Wijzigingen in deze editie

In de vorige rapporten werd een indicator voorgesteld om het huidige welzijn van de Belgen te meten. Deze W_{HN} -indicator verkent de dimensie *Hier en nu* van duurzame ontwikkeling. Hij wordt berekend voor België als geheel en voor 11 bevolkingscategorieën. Een van de twee belangrijke innovaties van dit rapport is het verkennen van de dimensie *Later*, door vier nieuwe compositie indicatoren voor te stellen (zie [hoofdstuk 3](#) en [paragraaf 5.4](#)).

De set van 67 indicatoren heeft weinig veranderingen ondergaan. De indicator *nitraat in rivierwater* werd vervangen door [nitraat in grondwater](#). Deze twee indicatoren zijn gericht op de kwaliteit van zoet water, maar de tweede wordt gebruikt bij de opbouw van de indicator *Milieukapitaal* (zie [hoofdstuk 3](#)). De indicator *huishoudelijk werk* werd vervangen door de indicator [zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden](#), die hetzelfde onderwerp dekt, maar regelmatigiger wordt bijgewerkt.

Deze set indicatoren geeft eveneens informatie over meerdere transversale vragen, zoals gender en ongelijkheden. Indien relevant werden de indicatoren opgesplitst (zie [tabel 2](#), p. 7) om verschillende evoluties bij specifieke bevolkingscategorieën te tonen (volgens geslacht, leeftijd, inkomens- of opleidingsniveau enz.). De tweede belangrijke innovatie van dit rapport is de toevoeging van een opsplitsing volgens gewest. Deze gewestelijke opsplitsingen hebben momenteel betrekking op 32 indicatoren. In toekomstige edities zal deze set indicatoren opgesplitst naar gewest uitgebreid worden.

5.2. Trends van de indicatoren

Het doel van dit rapport is een set aanvullende indicatoren naast het bbp en hun evolutie in de tijd voor te stellen, eerder dan de trends van die indicatoren diepgaand te analyseren. Een dergelijke analyse komt aan bod in andere werkzaamheden, zoals de balansen van de indicatoren, die met specifieke methodologieën de vooruitgang naar de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN meten (TFDO, 2019). Toch is het mogelijk om op basis van de verzamelde indicatoren enkele eerste vaststellingen te formuleren over de evolutie en de houdbaarheid van het welzijn en over de ontwikkeling van de samenleving.

Alle indicatoren uit dit rapport kunnen gekoppeld worden aan een SDG of aan andere door het beleid bepaalde doelstellingen op Belgisch, Europees of wereldvlak. Die doelstellingen zijn vermeld in de presentatie van elke indicator in [hoofdstuk 4](#). Op basis daarvan is het mogelijk om de richting te bepalen waarin 62 van die indicatoren zouden moeten evolueren.

De evaluatie in deze paragraaf steunt uitsluitend op de richting waarin de indicatoren evolueren sinds 2000. De indicator kan significant evolueren in de richting van de doelstelling (gunstige evolutie) of in de tegenovergestelde richting (ongunstige evolutie), of niet significant evolueren, dus noch in de ene noch in de andere richting (onbepaalde evolutie). De significantie wordt bepaald aan de hand van Spearmans rangcorrelatiecoëfficiënt (tussen de indicator en een temporele trend).

Die evaluatie moet om verscheidene redenen met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

- De evaluatie zegt niets over het tempo van de evolutie van de indicatoren, namelijk of ze traag of snel naar hun doelstelling evolueren.
- De evaluatie zegt niets over het huidige niveau van de indicator, of hij zich dichtbij of ver van zijn doelstelling bevindt.
- Aangezien de doelstellingen door het beleid bepaald zijn, gaat de analyse evenmin over de relevantie van de doelstellingen, gegeven de wetenschappelijke kennis.

In deze paragraaf worden de evoluties van de indicatoren geanalyseerd aan de hand van de transversale dimensies: *Hier en nu*, *Later* en *Elders* (punten [5.2.1](#) tot [5.2.3](#)).

5.2.1. Hier en nu

Die dimensie omvat de indicatoren die het mogelijk maken de volgende vragen te beantwoorden: hoe evolueert het welzijn van de Belgen sinds 2000? In welke richting evolueert de Belgische samenleving sinds 2000? Deze dimensie omvat 41 indicatoren, die hoofdzakelijk afkomstig zijn van de SDG's over armoede (SDG 1), waardig werk (SDG 8) en ongelijkheid (SDG 10), gezondheid (SDG 3) en onderwijs (SDG 4), steden (SDG 11), alsook vrede en veiligheid (SDG 16).

Voor die dimensie tekent zich geen enkele systematische trend af: 15 indicatoren hebben een gunstige evolutie (statistisch significant in de richting van hun doelstelling) en 10 indicatoren hebben een ongunstige evolutie. Van de overige 16 indicatoren hebben 13 indicatoren geen significante evolutie, en voor drie van die indicatoren is het niet mogelijk om een gewenste richting voor hun evolutie te bepalen.

- De evoluties zijn hoofdzakelijk gunstig (of niet significant) voor onderwijs (SDG 4), gendergelijkheid (SDG 5) en vrede en veiligheid (SDG 16).
- De evoluties zijn hoofdzakelijk ongunstig (of niet significant) voor armoede (SDG 1). De indicatoren die in een ongunstige richting evolueren, betreffen specifieke armoedesituaties en ze steunen op administratieve gegevens waarover weinig onzekerheid bestaat. Dat is het geval voor [leefloners](#) en [overmatige schuldenlast van de gezinnen](#). Algemenerere indicatoren, zoals het [risico op armoede of sociale uitsluiting](#) of [ernstige materiële ontbering](#), steunen daarentegen op enquêtes met een niet te verwaarlozen onzekerheidsmarge.
- Van de elf indicatoren over gezondheid (SDG 3), hebben drie indicatoren een gunstige evolutie en drie een ongunstige evolutie; de overige vijf indicatoren vertonen geen significante trend. De drie indicatoren met gunstige evoluties zijn [levensverwachting](#), [voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen](#) en [verkeersdoden](#). Die drie evoluties zijn coherent en wijzen op een verlenging van de levensduur. De drie indicatoren met ongunstige evoluties zijn subjectieve indicatoren die afkomstig zijn van enquêtes bij de bevolking: [ervaren gezondheid](#), [beperking in dagelijkse activiteiten](#) en [tevredenheid met het leven](#). Dat wijst op een achteruitgang van de algemene gezondheidstoestand, hoewel de levensduur toeneemt. Die evolutie is coherent met die van de [levensverwachting in goede gezondheid](#), die sinds een tiental jaar stabiel is, en met die van de [levensverwachting](#), die blijft stijgen.
- De evoluties zijn ook verdeeld in gunstig en ongunstig voor de indicatoren over waardig werk (SDG 8), ongelijkheid (SDG 10) en steden (SDG 11).

Voor de indicatoren van deze dimensie is de vergelijking met de EU28, of bij gebrek daaraan met de drie buurlanden, overwegend in het voordeel van België. Van de 29 indicatoren die vergeleken kunnen worden, zijn er immers 18 met een gunstiger toestand in België dan in Europa.

5.2.2. Later

Die dimensie omvat de indicatoren die het mogelijk maken de volgende vraag te beantwoorden: hoe evolueert de capaciteit van de Belgen en van de samenleving om het welzijn in de toekomst te behouden

of zelfs te verhogen? Deze dimensie omvat 34 indicatoren, hoofdzakelijk afkomstig van de SDG's over milieu en meer bepaald de SDG's over voeding (SDG 2), gezondheid (SDG 3), onderwijs (SDG 4), water (SDG 6), energie (SDG 7), infrastructuur (SDG 9), consumptie- en productiepatronen (SDG 12), klimaat (SDG 13), leven in het water en op het land (SDG 14 en 15) en de implementatiemiddelen (SDG 17).

In deze dimensie hebben 19 indicatoren een gunstige evolutie (statistisch significant in de richting van hun doelstelling) en slechts een indicator vertoont een ongunstige evolutie. Van de andere 14 indicatoren hebben er 12 geen significante evolutie, voor een ervan is het niet mogelijk om een gewenste richting te bepalen en voor een andere is het aantal gegevens onvoldoende. Bij de indicatoren die niet gunstig evolueren, moeten de volgende twee evoluties worden vermeld.

- De [levensverwachting in goede gezondheid](#) (SDG 3) is relatief stabiel sinds 10 jaar en evolueert niet significant in de ene of de andere richting.
- De [populatie weidevogels](#), een van de zeldzame indicatoren over biologische diversiteit die over een lange periode beschikbaar zijn, verwijderd zich van zijn doelstelling. Van de andere twee indicatoren van SDG 15 evolueert de [landoppervlakte in het Natura 2000-gebied](#) in een onbepaalde richting, terwijl aan de [bebouwde oppervlakte](#) geen doelstelling verbonden is.

Voor de indicatoren van deze dimensie is de vergelijking met de EU28, of bij gebrek daaraan met de drie buurlanden, in de helft van de gevallen in het voordeel van België: van de 24 indicatoren die vergeleken kunnen worden, tonen er 14 een gunstiger toestand in België dan in Europa. Vooral voor de sociale of maatschappelijke indicatoren is de toestand gunstiger in België, terwijl de toestand van de milieu-indicatoren gunstiger is elders in Europa.

5.2.3. Elders

Die dimensie omvat de indicatoren die het mogelijk maken de volgende vraag te beantwoorden: hoe beïnvloedt de ontwikkeling van de samenleving in België de capaciteit van de andere landen om zich te ontwikkelen en het welzijn van hun bevolking? Die dimensie omvat vijf indicatoren: twee indicatoren over het verbruik van natuurlijke hulpbronnen (energie, SDG 7, en grondstoffen, SDG 12), twee indicatoren over broeikasgasuitstoot (SDG 13) en een indicator over officiële ontwikkelingshulp (SDG 17).

Die indicatoren evolueren in de richting van hun doelstelling, behalve de [officiële ontwikkelingshulp](#) die stabiel is (niet significante evolutie), maar onder zijn doelstelling blijft.

Voor de indicatoren van deze dimensie is de vergelijking met de EU28, of bij gebrek daaraan met de drie buurlanden, in een geval gunstig voor België ([binnenlands materiaalverbruik](#)) en in vier gevallen ongunstig ([officiële ontwikkelingshulp](#), [primair energieverbruik](#) en de twee indicatoren over broeikasgassen).

5.3. Opsplitsing van de indicatoren

De waarden en de evoluties van eenzelfde indicator verschillen vaak voor verschillende bevolkingscategorieën. Veel indicatoren (46 van de 67) zijn dan ook opgesplitst volgens relevante bevolkingscategorieën, zoals beschreven in [tabel 2](#), p. 7. Er werd hoofdzakelijk opgesplitst volgens

geslacht, inkomens- en opleidingsniveau en leeftijd. De besluiten uit die opsplitsingen blijven grotendeels dezelfde als in de vorige rapporten. Dit rapport geeft vanaf nu ook een opsplitsing volgens de drie gewesten van het land, maar analyseert die niet.

De opsplitsingen volgens geslacht (28 indicatoren) tonen dat veel verschillen afnemen ([levensverwachting](#), [werkloosheidsgraad](#), [werkgelegenheidsgraad](#)...), hoewel er nog grote verschillen blijven bestaan ([beperking in dagelijkse activiteiten](#), [voortijdige sterfgevallen door chronische aandoeningen](#), [zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden](#)...). Enkele indicatoren zoals [armoederisico](#), [zeer lage werkintensiteit](#), [ervaren gezondheid](#), [langdurige arbeidsongeschiktheid](#) en [veiligheidsgevoel in de openbare ruimte](#) tonen echter dat de verschillen de laatste jaren (tussen 2 en 4 jaar) zijn toegenomen. Die evolutie moet worden opgevolgd.

Wat betreft de opsplitsingen volgens inkomensniveau (15 indicatoren) toont de analyse, zoals te verwachten, een gunstiger evolutie voor de hogere inkomenscategorieën.

De opsplitsingen volgens opleidingsniveau (12 indicatoren) tonen, ook zoals te verwachten, dat personen met een hoger opleidingsniveau in gunstiger omstandigheden leven. Voor die opsplitsingen zijn er twee vaststellingen.

- Mensen met ten hoogste een diploma van lager secundair onderwijs zijn bijzonder benadeeld. De kloof tussen deze categorie en de andere (ten minste een diploma van het hoger middelbaar onderwijs) is over het algemeen zeer groot.
- De verschillen blijven bestaan en worden doorgaans groter. Dat is vooral het geval voor het [armoederisico](#) tussen 2005 en 2018. Voor de [werkloosheidsgraad](#) en de [jongeren die niet werken en noch onderwijs noch opleiding volgen](#) wordt vanaf 2016 een daling van deze verschillen waargenomen.

De opsplitsingen naar leeftijdscategorie (14 indicatoren) tonen dat er leeftijdsgebonden verschillen zijn: gezondheid, arbeidsongeschiktheid, werkgelegenheidsgraad, werkloosheid enz. De evoluties zijn vaak gunstiger voor ouderen dan voor jongeren, maar de verbetering sinds 2006 van het [armoederisico](#) en het [risico op armoede of sociale uitsluiting](#) bij de 65-plussers stabiliseert zich sinds 2015. De [werkgelegenheidsgraad](#) blijft gestaag verbeteren, in het bijzonder voor de beroepsbevolking boven de 55 jaar. De [langdurige arbeidsongeschiktheid](#) stijgt, daarentegen, zowel bij de 25-49-jarigen als bij de 50-64-jarigen.

5.4. Composiete welzijnsindicatoren

Om de gegevens van de set aanvullende indicatoren naast het bbp samen te vatten, werd de ontwikkeling van drie composiete indicatoren voorgesteld, een voor elke dimensie van duurzame ontwikkeling: *Hier en nu*, *Later*, *Elders*.

Een welzijnsindicator *Hier en nu* (W_{HN}) werd in de vorige rapporten voorgesteld en in dit rapport geactualiseerd. Die indicator vat de indicatoren samen die de belangrijkste determinanten van het huidige welzijn in België meten: gezondheid, levensstandaard, samenleving, werk en opleiding.

Die indicator bereikt zijn hoogste niveau in 2008. Vanaf dat jaar, met het uitbreken van de financieel-economische crisis, daalt het welzijn van de Belgen aanzienlijk. Die daling is vooral te wijten aan de achteruitgang van de gezondheidstoestand, en meer specifiek de mentale gezondheid. Tussen 2015 en 2018 stijgt het welzijn van de Belgen, maar onvoldoende om het niveau van voor de crisis opnieuw te bereiken.

De enquêtegegevens tonen dat er een grote ongelijkheid bestaat in het welzijn in België. Het is dus noodzakelijk om verder te kijken dan de gemiddelde cijfers. Deze compositie welzijnsindicator wordt dan ook voor verschillende categorieën van de Belgische bevolking berekend: vrouwen en mannen, vier leeftijdscategorieën (16-24-jarigen, 25-49-jarigen, 50-64-jarigen en 65-plussers) en vijf inkomenscategorieën (kwintielen).

Die indicatoren tonen dat het welzijn van vrouwen en mannen gelijkaardig evolueert tussen 2005 en 2018. Wat de leeftijdscategorieën betreft, is het welzijn globaal genomen gedaald voor de Belgen van 16 tot 64 jaar, terwijl het is gestegen bij de 65-plussers. Wanneer de Belgen volgens inkomenskwintielen worden opgesplitst, tonen de indicatoren dat het welzijn in elk kwintiel redelijk stabiel is tussen 2005 en 2018.

De duurzame ontwikkeling van een samenleving houdt in dat het voldoen aan de behoeften van het heden (het welzijn *Hier en nu*) geen afbreuk doet aan het vermogen van de toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien (het welzijn *Later*). Zoals reeds voorgesteld in het eerste rapport *Aanvullende indicatoren naast het bbp* (INR/FPB, 2016), wordt de dimensie later beoordeeld door de evolutie te meten van de kapitalen van ontwikkeling: menselijk, sociaal, milieu- en economisch kapitaal.

Aangezien het niet mogelijk is om het welzijn van de toekomstige generaties te meten, noch om de determinanten van hun welzijn te kennen, is het de bedoeling om de evolutie te meten van de hulpbronnen die nuttig zijn voor hun welzijn (de kapitalen van ontwikkeling), zonder te oordelen over de manier waarop ze zullen worden gebruikt. Deze aanpak wordt aanbevolen door de Stiglitz, Sen en Fitoussi Commissie (Stiglitz *et al.*, 2009) en de *Conference of European Statisticians* (UNECE, 2014). Hij wordt onder andere gebruikt door de OESO (OECD, 2011) en in de *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals* (CBS, 2019), jaarlijks in Nederland gepubliceerd.

Er worden vier compositie indicatoren voorgesteld om de dimensie *Later* te onderzoeken, een per kapitaal. Het zou weinig zin hebben om een gemiddelde van deze vier indicatoren op te bouwen, omdat het niet mogelijk is om het relatieve belang van deze vier kapitalen voor de toekomstige generaties te kennen. Bovendien zijn deze kapitalen niet (of weinig) substitueerbaar. Sommige hulpbronnen, bijvoorbeeld essentiële natuurlijke hulpbronnen zoals water, zijn inderdaad niet vervangbaar.

De vier indicatoren in dit rapport tonen een toename van het menselijk en het economisch kapitaal en een afname van het milieukapitaal. Het sociaal kapitaal is relatief stabiel.

Deze compositie indicatoren worden berekend op basis van een beperkt aantal indicatoren die in dit rapport en op www.indicators.be worden gepresenteerd. Van de 34 indicatoren die in dit rapport zijn opgenomen in de dimensie *Later* (zie [tabel 1](#), p. 5), zijn er tien gebruikt om de compositie indicatoren samen te stellen. Ook werden er drie andere indicatoren, beschikbaar op www.indicators.be, gebruikt.

In overeenstemming met de gekozen kapitaalbenadering werden deze indicatoren gekozen omdat ze de evolutie meten van de kapitaalvoorraad (bijvoorbeeld het aandeel van de bevolking met een universitair diploma) of de kwaliteit ervan (bijvoorbeeld een concentratie van verontreinigende stoffen).

De meeste indicatoren die niet zijn gebruikt om de compositie indicatoren te berekenen, meten stromen in plaats van voorraden. Hun evolutie is echter in het algemeen coherent met die van de compositie indicatoren.

De indicatoren voor het economisch kapitaal verbeteren inderdaad (bijvoorbeeld [bruto-investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad](#) of [onderzoek en ontwikkeling](#)). Ook de indicatoren voor het menselijk kapitaal verbeteren (bijvoorbeeld [levensverwachting](#) of [dagelijkse rokers](#)). In het geval van het sociaal kapitaal gebruikt de compositie indicator de drie indicatoren van dit rapport die dit kapitaal dekken. De coherentie tussen beide is dus gewaarborgd.

Daarentegen, terwijl de compositie indicator voor het milieukapitaal afneemt, verbeteren de meeste indicatoren van het milieukapitaal. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de [uitstoot van broeikasgassen](#), het gebruik van [landbouwpesticiden](#) of de productie van [gemeentelijk afval](#). Er is daar een schijnbare tegenstrijdigheid. Die wordt verklaard door het feit dat het stroomindicatoren zijn. Hun verbetering (bijvoorbeeld minder broeikasgasuitstoot of landbouwpesticiden) is momenteel niet voldoende om de evolutie van de milieukapitaalvoorraad om te keren (bijvoorbeeld de [atmosferische CO₂-concentratie](#) of de biologische diversiteit gemeten door de [populatie weidevogels](#)).

5.5. Pistes voor toekomstige werkzaamheden

Deze set aanvullende indicatoren naast het bbp zal jaarlijks bijgewerkt worden en zal evolueren naargelang van de toestand van de kennis en het maatschappelijk debat. Deze set biedt gegevens die een basis kunnen vormen voor een diepgaandere analyse dan die in dit hoofdstuk. Dit is in het bijzonder het geval voor het meten van de vooruitgang naar de doelstellingen (zie hoofdstuk 1 van het *Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2019 - TFDO, 2019*) of de analyse van de opsplitsingen. Andere werkzaamheden zouden in de toekomst gebruik kunnen maken van deze gegevensbank, die beschikbaar is op www.indicators.be.

In de komende jaren zal het FPB zijn werkzaamheden rond de aanvullende indicatoren naast het bbp voortzetten, onder meer in de volgende domeinen:

- verder onderzoek naar de compositie indicatoren verrichten (zie [hoofdstuk 3](#)), in het bijzonder een indicator ontwikkelen voor de dimensie *Elders*;
- nieuwe indicatoren ontwikkelen om die set aan te vullen, in het bijzonder verder onderzoek doen naar de koolstofvoetafdrukindicator voorgesteld in het rapport van 2018;
- het zoeken naar samenhang tussen deze set aanvullende indicatoren naast het bbp en de indicatoren van duurzame ontwikkeling voortzetten, meer bepaald in de context van de opvolging van de *Sustainable Development Goals* van de VN.

6. Bijlagen

6.1. Kwaliteit van de gegevens uit de enquêtes

Een aantal indicatoren zijn afkomstig van enquêtes, zoals de *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC), de Enquête naar de arbeidskrachten, het tijdsbudgetonderzoek, de ESS, Gallup World Poll, de gezondheidsenquêtes van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid. De indicatoren slaan dan niet op de totale bevolking, maar op een representatieve steekproef van die bevolking, wat leidt tot statistische onzekerheid. Die laatste kan geschat worden via een betrouwbaarheidsinterval dat de bestaande onzekerheid meet tussen het resultaat zoals het zou zijn als de enquête betrekking had op de volledige bevolking en het effectieve resultaat van de enquête die betrekking heeft op een subgeheel van de bevolking. Dat betrouwbaarheidsinterval is het interval waarbij er 95% kans bestaat de reële waarde van de indicator te vinden (dat niveau van 95% kan variëren, maar wordt doorgaans gekozen in de sociale en economische wetenschappen).

De meeste indicatoren uit enquêtes worden hier overgenomen zoals ze gepubliceerd worden door de instellingen die ze berekenen. Voor meer informatie over die betrouwbaarheidsintervallen, wordt de geïnteresseerde lezer verwezen naar die instellingen. Voor de *European Social Survey* (ESS) werden de berekeningen en opsplitsingen door het FPB uitgevoerd. De volgende drie tabellen tonen die betrouwbaarheidsintervallen in 2016 voor de op basis van de ESS berekende indicatoren, eerst op het niveau van de landen ([tabel 6](#)), nadien op het niveau van de opsplitsingen naar geslacht ([tabel 7](#)) en inkomen ([tabel 8](#)). Die tabellen tonen voor elke categorie, het 95%-betrouwbaarheidsinterval, eerst in procent van de variabele, vervolgens in de vorm van het interval uitgedrukt in de meeteenheid van de indicator. Zie [hoofdstuk 4](#) voor de precieze definitie van elke indicator.

De betrouwbaarheidsintervallen voor de jaren voorafgaand aan 2016 zijn vergelijkbaar, behalve voor de opsplitsing naar inkomen. De omvang van de steekproeven van het eerste kwintiel was zeer klein tot in 2008 (25 tot 50 personen, op een totaal van ongeveer 1 500 personen die hun inkomenscategorie hadden aangegeven). De opsplitsingen naar inkomen worden dus pas vanaf 2010 beschouwd.

Tabel 6 Betrouwbaarheidsintervallen - indicatoren per land (ESS, 2018)

	België		Duitsland		Frankrijk		Nederland	
	in %	Interval	in %	Interval	in %	Interval	in %	Interval
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 2,3%	45,7% - 47,9%	+/- 1,8%	45,2% - 46,9%	+/- 2,0%	28,5% - 29,7%	+/- 2,2%	65,7% - 68,7%
Slachtofferschap	+/- 1,9%	19,9% - 20,7%	+/- 1,2%	12,6% - 12,9%	+/- 1,8%	22,0% - 22,8%	+/- 1,7%	15,5% - 16,1%
Veiligheidsgevoelens	+/- 1,8%	79,9% - 82,8%	+/- 1,6%	71,6% - 73,9%	+/- 1,9%	73,5% - 76,3%	+/- 1,7%	83,5% - 86,4%
Vertrouwen in instellingen	+/- 2,2%	35,4% - 37,1%	+/- 1,7%	38,9% - 40,2%	+/- 1,9%	21,7% - 22,6%	+/- 2,2%	55,9% - 58,4%

Bron: berekeningen FPB

Tabel 7 Betrouwbaarheidsintervallen - België - indicatoren opgesplitst naar geslacht (ESS, 2018)

	Betrouwbaarheidsintervallen - vrouwen		Betrouwbaarheidsintervallen - mannen	
	in %	Interval	in %	Interval
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 7,2%	42,2% - 48,8%	+/- 6,8%	44,9% - 51,4%
Veiligheidsgevoelens	+/- 3,0%	68,9% - 73,2%	+/- 1,8%	90,6% - 93,8%
Vertrouwen in instellingen	+/- 3,2%	33,8% - 36,0%	+/- 3,2%	36,5% - 38,9%

Bron: berekeningen FPB

Tabel 8 Betrouwbaarheidsintervallen - België - indicatoren opgesplitst naar inkomen (ESS, 2018)

	Kwintiel 1		Kwintiel 2		Kwintiel 3	
	in %	Interval	in %	Interval	in %	Interval
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 6,4%	35,5% - 40,3%	+/- 4,9%	41,5% - 45,8%	+/- 4,4%	39,9% - 43,6%
Slachtofferschap	+/- 5,2%	15,1% - 16,7%	+/- 4,2%	18,2% - 19,7%	+/- 3,8%	20,9% - 22,5%
Veiligheidsgevoelens	+/- 6,3%	68,9% - 78,2%	+/- 4,4%	74,2% - 81,1%	+/- 3,8%	75,3% - 81,3%
Vertrouwen in instellingen	+/- 6,5%	26,7% - 30,4%	+/- 5,0%	30,7% - 33,9%	+/- 4,4%	33,3% - 36,4%
	Kwintiel 4		Kwintiel 5			
	in %	Interval	in %	Interval		
Gegeneraliseerd vertrouwen	+/- 4,4%	51,0% - 55,7%	+/- 6,6%	54,4% - 62,1%		
Slachtofferschap	+/- 3,5%	18,3% - 19,6%	+/- 6,0%	26,0% - 29,3%		
Veiligheidsgevoelens	+/- 2,9%	85,1% - 90,2%	+/- 4,0%	86,7% - 93,8%		
Vertrouwen in instellingen	+/- 4,3%	37,0% - 40,3%	+/- 6,6%	39,7% - 45,4%		

Bron: berekeningen FPB

6.2. Bibliografie

- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2016), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 1695/001, www.dekamer.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2017), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 2351/001, www.dekamer.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2018), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 2996/001, www.dekamer.be (geraadpleegd op 07/12/2018).
- Belgische kamer van volksvertegenwoordigers (2019), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, DOC 54 3667/001, www.dekamer.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- BS (2013), *Koninklijk besluit van 18 juli 2013 houdende vaststelling van de federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling*, Belgisch Staatsblad, 08/10/2013, pp. 70864-70873.
- BS (2014a), *Wet van 14 maart 2014 tot aanvulling van de wet van 21 december 1994 houdende sociale en diverse bepalingen met een set aanvullende indicatoren voor het meten van levenskwaliteit, menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie*, Belgisch Staatsblad, 04/04/2014, pp. 29255-29256.
- BS (2014b), *Wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, Geconsolideerde versie*, <http://www.ejustice.fgov.be/wet/wet.htm>, Numac: 1997021155.
- CBS (2019), *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals, 2019*, Centraal Bureau voor de statistiek, www.cbs.nl.
- Charafeddine R., Van der Heyden J., Demarest S., Drieskens S., Nguyen D., Tafforeau J., Gisle L., Braekman E., Berete F. (2019), *Gezondheidsenquête 2018: Gezondheid en welzijn. Samenvatting van de onderzoeksresultaten*, Brussel, België: Sciensano, www.gezondheidsenquête.be.
- EC (2010), *Europa 2020, Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*, Mededeling van de Commissie, COM(2010) 2020 definitief.
- EMA (2019), *Het milieu in Europa - Toestand en verkenningen 2020 - Samenvatting*, Kopenhagen, Europees Milieugentschap, https://www.eea.europa.eu/nl/publications/het-milieu-in-europa-toestand/at_download/file (geraadpleegd op 28/11/2018).
- ESSC (2011), *Final report of the Sponsorship Group on Measuring Progress, Well-being and Sustainable Development*, European Statistical System Committee, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/about-us/measuring-progress> (geraadpleegd op 15/01/2020).
- ESS (2018), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (geraadpleegd op 28/11/2018).
- Eurostat (2013), *European system of accounts. ESA 2010*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.
- Eurostat (2017), *Statistics explained, Glossary: Minimum European Health Module (MEHM)*, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Minimum_European_Health_Module_\(MEHM\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Minimum_European_Health_Module_(MEHM)) (geraadpleegd op 28/11/2017).

- Federale Regering (2014), *Regeerakkoord 9 oktober 2014*, <http://www.premier.be/nl/regeerakkoord> (geraadpleegd op 2/12/2015).
- Federale Regering (2016), *Nationaal Hervormingsprogramma 2016*, www.be2020.eu (geraadpleegd op 11/12/2017).
- INR/FPB (2016), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- INR/FPB (2017), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- INR/FPB (2018a), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- INR/FPB (2018b), *Materiaalstroomrekeningen voor de gehele economie 2008-2016*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- INR/FPB (2019), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- Joskin A. (2017), *Wat telt voor de Belgen? Analyse van de determinanten van het individuele welzijn in België*, Federaal Planbureau, Working Paper 4-17, juni 2017.
- Joskin A. (2018), *Mesurer le bien-être en Belgique: construction d'un indicateur composite pour mesurer le bien-être actuel des Belges*, Federaal Planbureau, Working Paper 2-18, februari 2018.
- Joskin A. (2019), *Inégalités de bien-être en Belgique : construction de onze indicateurs composites pour mesurer le bien-être de différentes catégories de la population*, Federaal Planbureau, Working Paper 2-19, februari 2019.
- Joskin A. (2020), publicatie in voorbereiding, Federaal Planbureau, www.plan.be.
- Maes J., Teller A., Erhard M., Liqueste C., Braat L., Berry P., Egoh B., Puydarrieux P., Fiorina C., Santos F., Paracchini M.L., Keune H., Wittmer H., Hauck J., Fiala I., Verburg P.H., Condé S., Schägner J.P., San Miguel J., Estreguil C., Ostermann O., Barredo J.I., Pereira H.M., Stott A., Laporte V., Meiner A., Olah B., Royo Gelabert E., Spyropoulou R., Petersen J.E., Maguire C., Zal N., Achilleos E., Rubin A., Ledoux L., Brown C., Raes C., Jacobs S., Vandewalle M., Connor D., Bidoglio G. (2013), *Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services. An analytical framework for ecosystem assessments under action 5 of the EU biodiversity strategy to 2020*, Luxembourg: Publications office of the European Union.
- NBB (2016), *Verslag 2015 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- NBB (2017), *Verslag 2016 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- NBB (2018), *Verslag 2017 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- NBB (2019), *Verslag 2018 - Economische en financiële ontwikkeling*, nbb.be (geraadpleegd op 07/12/2019).
- OECD (2001), *The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital*, Paris : OECD Publishing.
- OECD (2009), *Measuring Capital - OECD Manual 2009: Second edition*, Paris: OECD Publishing.

- OECD (2010), *The High Cost of Low Educational Performance: The Long-run Economic Impact of Improving PISA Outcomes*, PISA, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2011), *How's Life?: Measuring Well-being*, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019), *Health at a Glance 2019: OECD Indicators*, Paris: OECD Publishing.
- OECD/JRC (2008), *Handbook on constructing composite indicators. Methodology and user guide*, Paris : OECD Publisher.
- Scrivens, K. and Smith C. (2013), *Four Interpretations of Social Capital: An Agenda for Measurement*, Paris: OECD Statistics Working Papers, No. 2013/06, OECD Publishing.
- Statistics Belgium (2014), Rechtstreekse mededeling.
- Stiglitz J.E., Sen A. and Fitoussi J.-P. (2009), *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report> (geraadpleegd op 10/12/2019).
- Stiglitz, J., Fitoussi J. and Durand M. (eds.) (2018a), *For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP*, Paris: OECD Publishing.
- Stiglitz, J., Fitoussi J. and Durand M. (2018b), *Beyond GDP: Measuring What Counts for Economic and Social Performance*, Paris: OECD Publishing.
- TFDO (2005), *Ontwikkeling begrijpen en sturen: Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2005*, www.plan.be.
- TFDO (2019), *Welke prioriteit voor een duurzame ontwikkeling? Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2019*, www.plan.be.
- UN (1992), *The Rio declaration on environment and development*, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/rio_ph_e.pdf (geraadpleegd op 10/12/2019). Nederlandse vertaling: *Verklaring van Rio de Janeiro inzake milieu en ontwikkeling*, <http://www.ddh.nl/agenda21/rioverklaring/rio.html> (geraadpleegd op 10/12/2019).
- UN (2015), *Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (geraadpleegd op 6/12/2017). Nederlandse vertaling: Resolutie goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 25 september 2015, <https://www.sdgs.be/nl/bronnen/publicaties> (geraadpleegd op 6/12/2017).
- UN, EU, FAO, IMF, OECD and World Bank (2014), *System of Environmental-Economic Accounting 2012— Central Framework (SEEA 2012)*, New-York, https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/SEEA_CF_Final_en.pdf (geraadpleegd op 4 december 2019).
- UNECE (2014), *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development*, http://www.unece.org/publications/ces_sust_development.html (geraadpleegd op 7/12/2016).
- UNSC (2016), *Report of the Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Document E/CN.3/2016/2/Rev.1 van 19 februari 2016, <http://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/> (geraadpleegd op 6/6/2016).

UNSC (2017), *Report of the Inter-agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Doc E/CN.3/2017/2 (geraadpleegd op 17/7/2017).

UNSC (2018), *Report of the Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Doc E/CN.3/2018/2 (geraadpleegd op 27/11/2019).

UNSC (2019), *Report of the Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Doc E/CN.3/2019/2 (geraadpleegd op 27/11/2019).

WCED (1987), *Our Common Future (also known as the Brundtland Report)*, World Commission on Environment and Development, Oxford University Press.

6.3. Lijst van afkortingen

µg	microgram
µm	micrometer
AN	Niet-financiële activa
bbp	Bruto binnenlands product
bbev	Bruto binnenlands energieverbruik
BI	betrouwbaarheidsinterval
BKG	Broeikasgassen
BMI	<i>Body mass index</i>
CKP	Centrale voor kredieten aan particulieren
bni	Bruto nationaal inkomen
CO ₂	Koolstofdioxide
CO ₂ -eq.	Koolstofdioxide equivalent
DAC	<i>Development Assistance Committee</i>
DG	<i>Directorate-General</i>
EAK	Enquête naar de arbeidskrachten
EC	Europese Commissie
EJ	exajoule
EK	<i>Economisch kapitaal</i>
ESS	<i>European Social Survey</i> (Europees Sociaal Onderzoek)
ESSC	<i>European Statistical System Committee</i>
ETS	<i>Emission Trading Scheme</i> (emissiehandelssysteem)
EU	Europese Unie; <i>European Union</i>
EU-SILC	<i>EU Statistics on Income and Living Conditions</i> (EU-statistiek van inkomens en levensomstandigheden)
FOD	Federale overheidsdienst
FPB	Federaal Planbureau
GDP	<i>Gross Domestic Product</i> (bbp)
Ha	hectare
IGO	inkomensgarantie voor ouderen
IIS	Interfederaal Instituut voor de Statistiek
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
ISCED	<i>International Standard Classification of education</i>
Kg	kilogram
Kt	kiloton (duizend ton)
LFS	<i>Labour Force Survey</i>
LULUCF	<i>Land Use, Land Use Change and Forestry</i> (Grondgebruik, veranderingen in grondgebruik en bosbouw)
MEK	<i>Menselijk kapitaal</i>
mg NO ₃ -N/l	Milligram stikstof in nitraten per liter water
MIK	<i>Milieukapitaal</i>
Mtoe	megaton olie-equivalenten
NBB	Nationale Bank van België
NEKP	Nationaal energie- en klimaatplan
NHP	Nationaal Hervormingsprogramma
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
NO ₂	<i>Stikstofdioxide</i>
NO _x	Stikstofoxiden
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
ODA	<i>Official Development Assistance</i> (officiële ontwikkelingshulp)

OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development (OESO)</i>
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
O&O	Onderzoek en ontwikkeling
PM	<i>Particulate Matter</i> (fijnstofdeeltjes)
RIZIV	Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering
RSZ	Rijksdienst voor sociale zekerheid
SDG	<i>Sustainable development goals</i> (duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen)
SILC	<i>EU Statistics on Income and Living Conditions</i> (EU-statistiek van inkomens en levensomstandigheden)
SK	Sociaal kapitaal
t	ton
UN	<i>United Nations</i> (VN)
UNECE	<i>UN Economic Commission for Europe</i> (Economische Commissie voor Europa van de VN)
VN	Verenigde Naties
W _{HN}	Indicator van <i>welzijn hier en nu</i>

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Belliardstraat 14-18
1040 Brussel
tel.: +32-2-5077311
e-mail: contact@plan.be
<https://www.plan.be>

Drukwerk: Fedopress